

**WYCENA ZASOBÓW
GOSPODARCZYCH DLA POTRZEB
SPRAWOZDAWCZOŚCI FINANSOWEJ**

Studia Ekonomiczne

ZESZYTY NAUKOWE

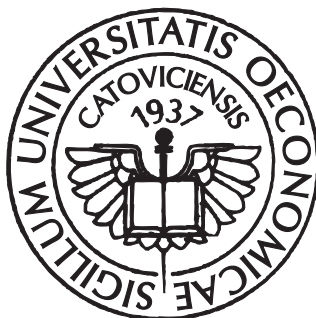
WYDZIAŁOWE

UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO

W KATOWICACH

**WYCENA ZASOBÓW
GOSPODARCZYCH DLA POTRZEB
SPRAWOZDAWCZOŚCI FINANSOWEJ**

**Redaktor naukowy
Halina Buk**

Katowice 2012

Komitet Redakcyjny

Krystyna Lisiecka (przewodnicząca), Anna Lebda-Wyborna (sekretarz),
Halina Henzel, Anna Kostur, Maria Michałowska, Grażyna Musiał, Irena Pyka,
Stanisław Stanek, Stanisław Swadźba, Janusz Wywiał, Teresa Żabińska

Komitet Redakcyjny Wydziału Finansów i Ubezpieczeń

Halina Buk (redaktor naczelny), Anna Kuzior (sekretarz),
Anna Kostur, Gabriela Łukasik, Artur Walasik

Rada Programowa

Lorenzo Fattorini, Mario Glowik, Miloš Král, Bronisław Micherda,
Zdeněk Mikoláš, Marian Noga, Gwo-Hsiung Tzenga

Recenzent

Kazimierz Sawicki

Redaktor

Patrycja Keller

Skład

Krzysztof Słaboń

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach 2012

ISBN 978-83-7246-766-9

ISSN 2083-8611

Wszelkie prawa zastrzeżone. Każda reprodukcja lub adaptacja całości
bądź części niniejszej publikacji, niezależnie od zastosowanej
techniki reprodukcji, wymaga pisemnej zgody Wydawcy

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU EKONOMICZNEGO W KATOWICACH

ul. 1 Maja 50, 40-287 Katowice, tel. 32 257-76-30, fax 32 257-76-43
www.ue.katowice.pl, e-mail: wydawnictwo@ue.katowice.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
Halina Buk:	
WPLYW METOD WYCENY WARTOŚCI ZAPASÓW PRODUKTÓW NA WYNIK FINANSOWY PRZEDSIĘBIORSTWA	11
Summary	20
Beata Dratwińska-Kania	
WYKORZYSTANIE SZACUNKÓW PRZYSZŁYCH PRZEPŁYWÓW PIENIĘŻNYCH W WYCENIE BILANSOWEJ AKTYWÓW FINANSOWYCH	21
Summary	31
Izabela Emerling:	
WPLYW METOD WYCENY NALEŻNOŚCI KREDYTOWYCH NA WYNIK FINANSOWY BANKU	33
Summary	41
Magdalena Głębocka:	
WPLYW PROSPEKTYWNEJ WYCENY RZECZOWYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH NA OCENĘ KONDYCJI FINANSOWEJ PODMIOTU GOSPODARCZEGO PREZENTOWANEJ W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM – WYBRANE PROBLEMY	43
Summary	56
Iwona Kumor:	
ZDARZENIA PO DNIU BILANSOWYM, ICH KLASYFIKACJA I UJĘCIE W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM WEDŁUG UREGULOWAŃ KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH	57
Summary	65
Anna Kuzior:	
MOŻLIWOŚCI W ZAKRESIE WYCENY AKTYWÓW I PASYWÓW WEDŁUG MSSF DLA MSP	67
Summary	79

Tomasz Lis:	
PROBLEMATYKA WYCENY RZECZOWEGO MAJĄTKU TRWAŁEGO W ŚWIELE PRAWA BILANSOWEGO I PODATKOWEGO	81
Summary	87
Ewa Maćkowiak:	
WARTOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTWA W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM	89
Summary	100
Ewa Wanda Maruszewska:	
WYBRANE ZAGADNIENIA W ZAKRESIE SPÓJNOŚCI ORAZ SZCZEGÓŁOWOŚCI PREZENTACJI INFORMACJI ZAWARTYCH W SPRAWOZDANIU ZE ZMIAN W KAPITALE WŁASNYM	101
Summary	108
Lucyna Poniąowska:	
WYCENA REZERW NA ŚWIADCZENIA PRACOWNICZE	109
Summary	119
Małgorzata Rówińska:	
SKORYGOWANA CENA NABYCIA JAKO PARAMETR WYCENY W RACHUNKOWOŚCI	121
Summary	131
Maria Smejda:	
WYKORZYSTANIE WARTOŚCI BIEŻĄCEJ DO POMIARU ZYSKU W RACHUNKOWOŚCI	133
Summary	145
Marzena Strojek-Filus:	
WYCENA UDZIAŁÓW NIEKONTROLUJĄCYCH W SKONSOLIDOWANYM SPRAWOZDANIU FINANSOWYM	147
Summary	159

Aleksandra Sulik-Górecka:	
DETERMINANTY STOSOWANIA RACHUNKOWOŚCI	
ZABEZPIECZEŃ NA PRZYKŁADZIE SPÓŁEK WIG20	161
Summary	176
Marcin Tatoj	
OCENA I OGRANICZENIE RYZYKA JAKO CEL WEWNĘTRZNEJ	
KONTROLI ZARZĄDCZEJ JEDNOSTEK SEKTORA FINANSÓW	
PUBLICZNYCH W POLSCE	177
Summary	186
Katarzyna Tkocz-Wolny	
WYCENA I SPRAWOZDAWCZE UJĘCIE	
ŚRODKÓW TRWAŁYCH	187
Summary	198
Aneta Wszelaki	
WYCENA EKSPOZYCJI KREDYTOWYCH	
BANKU KOMERCYJNEGO	199
Summary	207

WSTĘP

Wycena zasobów gospodarczych, a więc aktywów i pasywów oraz wyników działalności jednostek gospodarczych, to bardzo ważny dla teorii i praktyki rachunkowości problem, ponieważ jest ona jednym z najważniejszych instrumentów polityki bilansowej każdej jednostki biznesowej. Dokonywanie wyceny zasobów gospodarczych dla celów sprawozdawczych jest trudnym procesem, budzącym wiele kontrowersji wśród zainteresowanych osób i podmiotów. Na dodatek, w tym obszarze merytorycznym zarówno polskie, jak i międzynarodowe standardy rachunkowości dopuszczają wiele rozwiązań. Taki stan rzeczy sprawia, że stosowane w praktyce gospodarczej elastyczne metody wyceny aktywów i pasywów coraz bardziej utrudniają ocenę rzeczywistej sytuacji finansowej czy wyniku finansowego jednostki. Póki co, sprawozdania finansowe sporządzane zgodnie z obowiązującymi standardami rachunkowości są głównym źródłem informacji ekonomicznych wymiernych w jednostkach pieniężnych.

Powyższe przesłanki sprawiają, że niezbędne jest szersze popularyzowanie wiedzy o zasadach merytorycznych ujmowania zasobów gospodarczych, zwłaszcza wśród głównych użytkowników sprawozdań finansowych. Taki cel postawili sobie autorzy poszczególnych artykułów. Z uwagi na ograniczenia objętości publikacji, przedstawione treści nie wyczerpują wszystkich istotnych zagadnień merytorycznych, lecz tylko niektóre z nich.

W kolejnych artykułach ustosunkowano się do istotnych wątków merytorycznych związanych z wyceną wybranych grup zasobów gospodarczych, a stosunkowo wąsko rozwiniętych w literaturze przedmiotu. Uwzględniono przy tym wymogi ustawy o rachunkowości, stosownych rozporządzeń wykonawczych do ustawy, a także międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej. Z punktu widzenia podmiotowego, większość artykułów odnosi się do jednostek produkcyjno-handlowych, kilka dotyczy wyceny zasobów gospodarczych w bankach komercyjnych. Wśród poruszanych zagadnień należy wymienić w szczególności następujące:

- istota i zastosowanie parametru wyceny skorygowanej ceny nabycia,
- związek metod wyceny zapasów z wynikiem finansowym przedsiębiorstwa,
- wpływ metod wyceny należności kredytowych na wynik finansowy banków,
- wycena ekspozycji kredytowych banków komercyjnych,

- retrospektywne i prospektywne metody wyceny rzeczowych aktywów trwałych,
- szacowanie wartości aktywów finansowych na podstawie szacowanych przepływów pieniężnych,
- specyfika wyceny aktywów oraz pasywów w małych oraz średnich przedsiębiorstwach,
- dylematy wyceny rezerw na świadczenia pracownicze,
- wycena udziałów w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym.

Autorzy opracowania są świadomi, że nie wyczerpali od strony metodologicznej ani tym bardziej praktycznej rozwijanych problemów wyceny zasobów gospodarczych i wiele poruszanych kwestii wymaga szerszej argumentacji oraz dyskusji merytorycznej. Zaprezentowane artykuły mogą stanowić dobry zaczątek do takiej dyskusji.

Halina Buk

WPŁYW METOD WYCENY WARTOŚCI ZAPASÓW PRODUKTÓW NA WYNIK FINANSOWY PRZEDSIĘBIORSTWA

Wprowadzenie

W ostatnich kilku latach, zarówno w Polsce, jak w świecie, następują istotne zmiany w akceptowanych powszechnie standardach sprawozdawczości finansowej. Niestety, zmiany te nie przyczyniają się do uzyskiwania przez różnych użytkowników tych sprawozdań bardziej jednoznacznych ocen zawartości merytorycznej prezentowanych informacji w tych sprawozdaniach. Nie bez przyczyny określenie „kreatywna rachunkowość” rodzi negatywne skojarzenia, coraz więcej krytycznych uwag adresuje się do biegłych rewidentów badających sprawozdania finansowe.

Podstawową grupą instrumentów determinujących obraz sytuacji finansowej każdej jednostki biznesowej są stosowane metody wyceny aktywów i pasywów, a standardy sprawozdawczości finansowej prawie że dla każdej grupy zasobów majątkowych dopuszczają kilka metod wyceny. Celem artykułu jest wskazanie na dopuszczalne metody wyceny zapasów produktów oraz ich wpływ na obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Zapasy produktów są taką grupą aktywów, na wycenę których można wpływać w dwójnasób. Po pierwsze, mają zastosowanie ogólne metody wyceny wskazane w standardach sprawozdawczości finansowej. Po drugie, bardzo duży wpływ na wycenę wartości zapasów mają zastosowane rachunki kosztów produkcji, których liczne rodzaje i odmiany dostarcza literatura przedmiotu i praktyka gospodarcza.

1. Kwalifikacja i metody ewidencji zapasów produktów

Zapasy, inaczej zwane rzeczowymi aktywami obrotowymi, są pozycją aktywów, wykazywaną obligatoryjnie w bilansie, niezależnie od tego, czy stosuje się ustawę o rachunkowości, czy międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej. Ta grupa aktywów obejmuje kilka grup rodzajowych, takich jak: materiały nabyte w celu zużycia na własne potrzeby, półprodukty i produkty

w toku, produkty gotowe, towary nabyte w celu odprzedaży w stanie nieprzetworzonym, zaliczki na dostawy.

Kwalifikacja przez standardy rachunkowości zakresu przedmiotowego produktów jest umowna, gdyż standardy te nie definiują pojęcia „produkt”. Produktami są wyroby gotowe i półprodukty (półfabrykaty) wyprodukowane lub będące w trakcie wytwarzania (produkty w toku) przez podmiot gospodarczy oraz przeznaczone na sprzedaż. W przypadku jednostki świadczącej usługi (materialne czy niematerialne), do zapasów produktów zalicza się wydatki poniesione na realizację usług, w odniesieniu do których jednostka gospodarcza nie ujęła jeszcze odnośnych przychodów (nieodebranych przez nabywcę). Istotną cechą kwalifikacji jakiegoś składnika aktywów do zapasów produktów jest ich wytworzenie przez jednostkę. W ten sposób, jeżeli jednostka nabyła od podmiotu zewnętrznego półfabrykaty w celu dalszego ich przetworzenia, to kwalifikuje się je do zapasów materiałów.

Aktualnie w Polsce regulacje w zakresie wyceny produktów są zróżnicowane w zależności od stosowanej (wybranej) przez jednostkę metody ewidencji rzeczowych składników aktywów obrotowych, w tym przyjętej dla ewidencji produktów. Dla produktów można bowiem prowadzić:

1. Ewidencję ilościowo-wartościową, w której dla każdego składnika ujmuje się obroty i stany w jednostkach naturalnych i pieniężnych.
2. Ewidencję ilościową obrotów i stanów, prowadzoną dla poszczególnych składników lub ich jednorodnych grup wyłącznie w jednostkach naturalnych. Wartość stanu wycenia się przynajmniej na koniec okresu sprawozdawczego, za który następują rozliczenia z budżetem z tytułu podatku dochodowego, dokonane na podstawie danych rzeczywistych.
3. Odpisywanie w koszty produktów gotowych w momencie ich wytworzenia, połączone z ustalaniem stanu tych składników aktywów i jego wyceny oraz korekty kosztów o wartość tego stanu, nie później niż na dzień bilansowy¹.

Rozpatrując kwestie częstotliwości i terminów wyceny zapasów należy zwrócić uwagę na zapis art. 17 ust. 2 pkt 2 ustawy o rachunkowości (u.r.), że jednostka, wybierając tylko ewidencję ilościową obrotów i sald, prowadzoną dla poszczególnych składników lub ich jednorodnych grup, ma obowiązek dokonania wyceny przynajmniej na koniec okresu sprawozdawczego, za który następują rozliczenia z budżetem z tytułu podatku dochodowego na podstawie danych rzeczywistych. Zatem przy wyborze metody ewidencji ilościowej uzależniono wycenę tego rodzaju aktywów dla celów bilansowych od rozliczeń jednostki z tytułu podatku dochodowego.

W przypadku ewidencji zapasów produktów metodą ilościowo-wartościową bądź metodą odpisywania w koszty w momencie ich wytworzenia – ustala się

¹ Art. 17 ust. 2 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. (t.j. Dz.U. z 2009 r., Nr 152, poz. 1223).

stan tych składników aktywów i jego wycenę oraz korektę kosztów o wartość tego stanu nie później niż na dzień bilansowy, a więc na dzień sporządzania sprawozdania finansowego.

2. Ogólne zasady wyceny zapasów produktów

Podstawową zasadą wyceny zapasów produktów jest dokonywanie jej według kosztów wytworzenia nie wyższych od cen ich sprzedaży netto na dzień bilansowy (art. 28 ust.1, pkt 6 u.r.).

Od ogólnej zasady wyceny zapasów produktów po koszcie wytworzenia są odstępstwa dotyczące takich produktów, jak:

- produkcja w toku,
- produkty, półprodukty i produkcja w toku, gdy jednostka nie jest w stanie ustalić kosztu ich wytworzenia,
- produkty wielokrotnej sprzedaży (np. programy informatyczne, filmy),
- produkty, które nie przyniosą korzyści ekonomicznych równych co najmniej kosztowi ich wytworzenia.

Ustawodawca dopuszcza stosowanie uproszczonej wyceny produktów w toku produkcji o przewidywanym czasie wykonania nie dłuższym niż 3 miesiące, o ile produkcja ta nie jest przeznaczona do sprzedaży lub na rzecz środków trwałych w budowie, za wyjątkiem produkcji rolnej. Ta uproszczona zasada wyceny polega na wycenie tej grupy produktów w toku w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub tylko materiałów bezpośrednich bądź na niewycenieniu ich w ogóle (art. 34 ust. 1 pkt 2), jeżeli nie zniekształca to stanu aktywów oraz wyniku finansowego jednostki.

Desygnat przyjmowanej do wyceny zapasów produktów podstawowej kategorii wyceny, tj. kosztu wytworzenia, jest obszerny, a bliższe jej rozpoznanie ma duże znaczenie dla ujawnionej w bilansie wartości zapasów. Poświęcono temu kolejną część artykułu.

Zapasy są typowym przykładem aktywów, które aby ostatecznie doprowadzić do zamierzonego użytkowania lub sprzedaży, wymagają znacznego upływu czasu. Zatem ponoszone koszty finansowania zewnętrznego na trwające działania niezbędne do przygotowania dostosowywanych zapasów do zamierzonego użytkowania lub sprzedaży kwalifikują się do aktywowania.

Zgodnie z art. 28, ust. 4 u.r., w uzasadnionych przypadkach niezbędnego długotrwałego przygotowania produktu do sprzedaży bądź długiego okresu wytwarzania produktu, koszt wytworzenia można zwiększyć o koszty obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu finansowania zapasu produktów w okresie ich przygotowania do sprzedaży bądź wytworzenia i związanych z nimi różnic kursowych, pomniejszonych o przychody z tego tytułu. Zapis ten praktycznie ozna-

czy danie jednostce swobody wyboru w zakresie kwalifikowania powyższych kosztów finansowania zapasów produktów albo do kosztu wytworzenia, co znowu oznacza ich faktycznie aktywowanie, albo do segmentu kosztów finansowych w rachunku zysków i strat sporządzanym w okresie sprawozdawczym.

3. Ustalenie kosztu wytworzenia produktów

Zarówno polskie, jak i międzynarodowe standardy rachunkowości wskazują na wiele rozwiązań w szacowaniu kosztu wytworzenia produktów, zapasów produktów, a w konsekwencji szacowania wyniku finansowego przedsiębiorstwa².

Z ogólnej zasady ustalania kosztów wynika, że koszt (wartość początkowa) zapasów powinien obejmować wszystkie koszty związane z ich nabyciem, przetworzeniem oraz inne koszty poniesione podczas doprowadzenia zapasów do ich aktualnego miejsca i stanu. Na koszt wytworzenia produktu składają się dwie podstawowe grupy kosztów (por. art. 28 ust. 3):

1. Koszty pozostające w bezpośrednim związku z danym produktem, obejmujące:
  - a) wartość zużytych materiałów bezpośrednich,
  - b) koszty pozyskania i przetworzenia związane bezpośrednio z produkcją (np. robocizna bezpośrednia),
  - c) inne koszty poniesione w związku z doprowadzeniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje w dniu wyceny.
2. Uzasadniona, odpowiednia do okresu wytwarzania produktu część kosztów pośrednio z tym związana, w skład których wchodzi:
  - a) zmienne pośrednie koszty produkcji,
  - b) ta część stałych, pośrednich kosztów produkcji, które odpowiadają poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych, tj. przy przeciętnej, zgodnej z oczekiwaniami w typowych warunkach wielkości produkcji za daną liczbę okresów lub sezonów, przy uwzględnieniu planowych remontów.

Pozycje kosztów bezpośrednich wyróżnione w grupie pierwszej w pkt. a) i b) są dobrze znane specjalistom z rachunkowości. Jednakże kwalifikowanie do kosztów bezpośrednich także innych kosztów poniesionych w związku z doprowadzeniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje w dniu wyceny, jest czymś nowym w polskiej praktyce rachunkowości. Obecnie obowiązujący zapis prawny nie daje jednostce swobody wyboru kwalifikacji innych kosztów poniesionych w związku z doprowadzeniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje w dniu wyceny, a to oznacza, że należy aktualnie do nich zaliczać np.:

---

² H. Stolowy, M.J. Lebas: Financial Accounting and Reporting: A Global Perspective. South-Western Cengage Learning, Hampshire 2006, s. 307.

- pośrednie koszty pozaprodukcyjne wiążące się z doprowadzeniem produktu do obecnego stanu i miejsca,
- koszty zaprojektowania produktów dla konkretnych klientów,
- koszty niezbędnego magazynowania w trakcie procesu produkcyjnego,
- pośrednie koszty administracyjne, jeżeli przyczyniają się do doprowadzenia zapasów do ich aktualnego stanu i miejsca,
- koszty finansowe.

Kwalifikacja kosztów pośrednich do kosztu wytworzenia produktów wymaga ewidencjonowania kosztów w podziale na koszty stałe i koszty zmienne. Zważywszy na to, że do kosztów pośrednich zalicza się, oprócz zmiennych kosztów pośrednich, tylko tę część stałych kosztów pośrednich, która odpowiada poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych, powstaje wiele pytań związanych z praktycznym zastosowaniem tej regulacji, a przede wszystkim:

1. Jakie pozycje kosztów należy kwalifikować do stałych i zmiennych kosztów pośrednich wytworzenia produktu?

Ustawa o rachunkowości nie daje odpowiedzi na to pytanie, ale można posiłkować się Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości, a konkretnie zapisami MSR 2 „Zapasy”. Czytamy tam: „Stalymi pośrednimi kosztami produkcji są te pośrednie koszty produkcji, które pozostają stosunkowo niezmiennie niezależnie od wielkości produkcji, takie jak koszty amortyzacji i utrzymania budynków i wyposażenia fabryki oraz produkcyjne (fabryczne) koszty zarządzania i administracji. Zmiennymi pośrednimi kosztami produkcji są te pośrednie koszty produkcji, które zmieniają się bezpośrednio lub prawie bezpośrednio wraz ze zmianą wielkości produkcji, takie jak pośrednie koszty materiałów i robocizny”³. Można je więc przypisać do każdej jednostki produktu na podstawie wielkości produkcji lub rzeczywistego stanu wykorzystania maszyn i urządzeń produkcyjnych. Podobną kwalifikację przyjęto w stanowisku Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie ustalania kosztu wytworzenia dla celów bilansowej wyceny zapasów⁴.

2. Jak rozumieć normalne wykorzystanie zdolności produkcyjnych?

Według ustawy o rachunkowości, jest to przeciętna, zgodna z oczekiwaniami w typowych warunkach wielkość produkcji za daną liczbę okresów lub sezonów, przy uwzględnieniu planowych remontów. Przyjęto go za MSR 2 „Zapasy”, gdzie czytamy: „Normalną zdolność produkcyjną określa produkcja na średnim poziomie, której uzyskania oczekuje się w czasie kilku okresów lub sezonów, w typowych okolicznościach, z uwzględnieniem utraty zdolności

³ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007, § 12, s. 454.

⁴ Załącznik do uchwały nr 1/07 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 16 stycznia 2007 r.

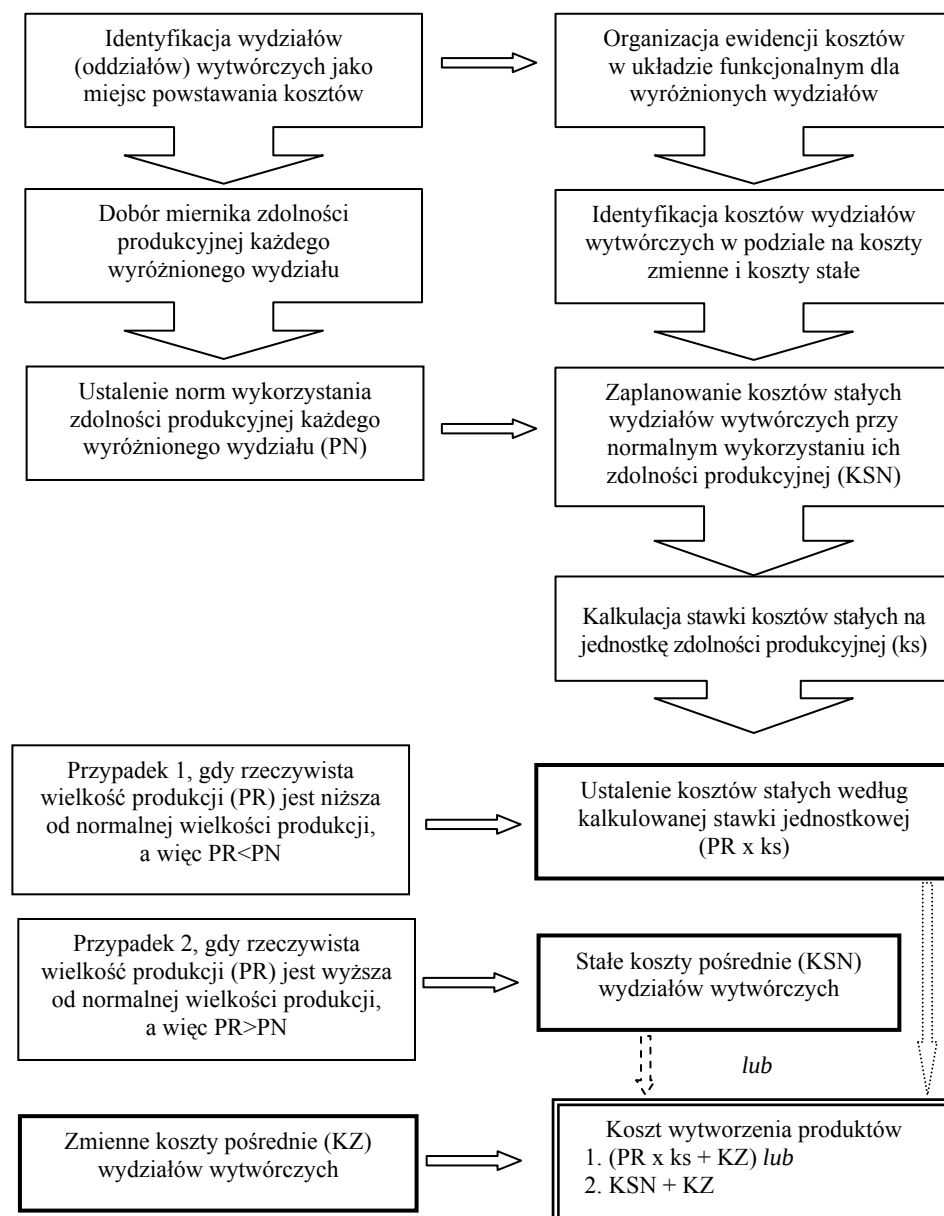
produkcyjnej wynikającej z planowanej konserwacji”⁵. Za mierniki zdolności produkcyjnej można przyjmować np. wielkość produkcji w jednostkach naturalnych lub umownych, liczbę przepracowanych maszynogodzin, liczbę przepracowanych godzin przez pracowników bezpośrednio produkcyjnych, ilość zużytej energii na cele produkcyjne, wartość produkcji. W przypadku produkcji wieloasortymentowej czy sprzężonej, czy złożonej technologicznie możemy mieć do czynienia z różnymi miarami zdolności produkcyjnej na różnych wydziałach (ogniwach wytwarzania). Najlepszym rozwiązaniem byłoby znalezienie wspólnego dla wszystkich wydziałów produkcyjnych miernika umownego, wynikającego na przykład z zastosowania metody punktowania właściwych mierników zdolności produkcyjnej poszczególnych jednostek.

3. Jak ustalić część stałych, pośrednich kosztów produkcji, które odpowiadają poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych? Podstawą wyjściową jest zaplanowanie poziomu stałych kosztów pośrednich ponoszonych przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych w danym okresie. W przypadku produkcji wielowydziałowej czy zróżnicowanej asortymentowo czynność ta jest pracochłonna, wymaga wnikliwej analizy techniczno-technologicznej, a więc przeprowadzania jej ze wsparciem wiedzy pracowników inżynierijno-technicznych.

Jeżeli aktualna wielkość produkcji jest zbliżona do normalnej zdolności produkcyjnej to ją przyjmuje się do ustalenia stałych pośrednich kosztów produkcji. Jeżeli rzeczywisty poziom produkcji odbiega od normalnej zdolności produkcyjnej to fakt ten znajdzie odzwierciedlenie w ustalaniu kosztów danego okresu lub w wartości wycenianego zapasu produktu. W przypadku, gdy występuje niski poziom produkcji lub niewykorzystana zdolność produkcyjna, to nie zwiększa się stałych pośrednich kosztów produkcji przypisanych do każdej jednostki produktu, lecz te nieprzypisane koszty pośrednie ujmuje się jako koszty okresu, w którym zostały poniesione. Zatem zbyt wysokich stałych kosztów pośrednich produkcji nie przeniesie się na wartość zapasów produktu, lecz obciążą one wprost wynik finansowy tego okresu. Z kolei w przypadku, gdy występuje nietypowo wysoka produkcja, to wielkość stałych pośrednich kosztów produkcji przypisanych do każdej jednostki produktu zmniejsza się, a więc nie będzie miała miejsca wycena zapasów produktu powyżej ich rzeczywistych kosztów. Procedurę ustalenia kosztów wytworzenia zapasów produktów przedstawiono graficznie na rys. 1.

---

⁵ Międzynarodowe Standardy..., op. cit., § 13, s. 454.

Rys. 1. Procedura ustalenia kosztu wytworzenia produktów

Z analizy elementów składających się na koszt wytworzenia produktu wynika, że niektórych kosztów nie zalicza się do kosztów wytworzenia produktów, lecz ujmuje się jako koszty okresu, w którym je poniesiono. Takimi rodzajami są:

1. Koszty będące konsekwencją niewykorzystanych zdolności produkcyjnych, czyli ponadnormatywne stałe pośrednie koszty produkcji (np. odpisy amortyzacyjne, wynagrodzenia personelu kierowniczego, utrzymanie wyposażenia produkcyjnego).
2. Koszty wszelkich strat w zapasach (np. straty produkcyjne, jak zmarnowane surowce i materiały, zmarnowana robocizna, uszkodzenia, kradzieże).
4. Koszty ogólnego zarządu, które nie są związane z doprowadzeniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje na dzień wyceny.
5. Koszty magazynowania wyrobów gotowych i półproduktów, chyba że poniesienie tych kosztów jest niezbędne w procesie produkcji.
6. Koszty sprzedaży i dystrybucji produktów.
7. Odpisy wartości zapasów do poziomu cen sprzedaży netto⁶.

Obowiązujące aktualnie zasady ustalania kosztu wytworzenia produktu mają dwie podstawowe zalety:

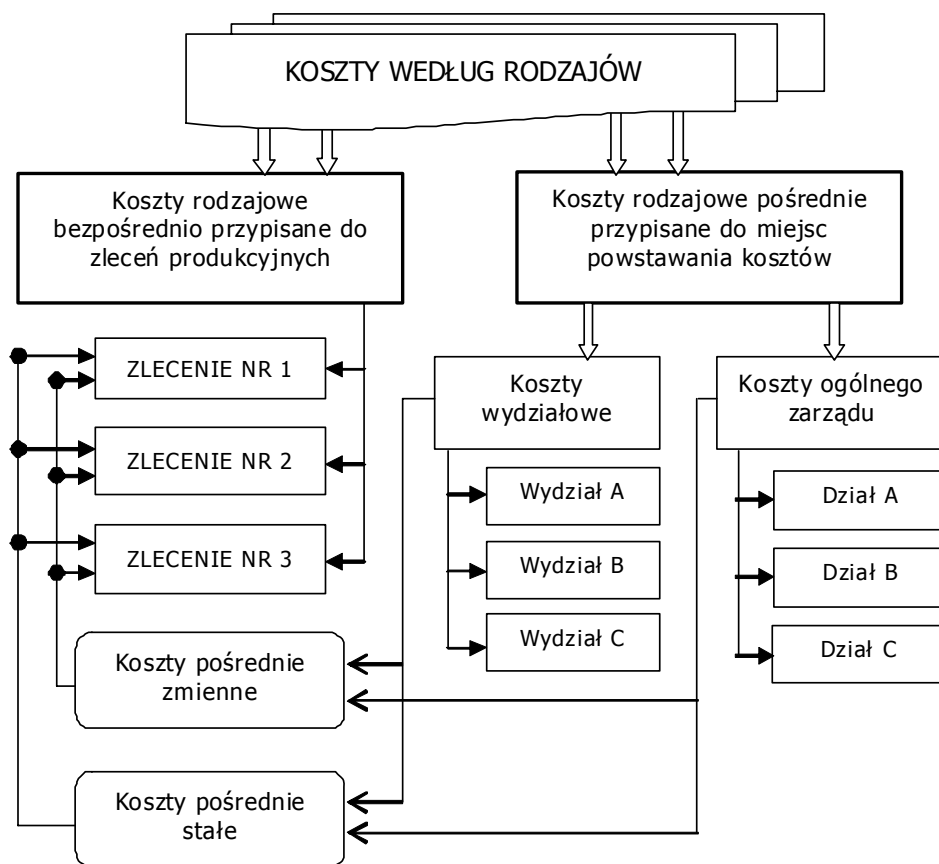
1. Ograniczają aktywowanie nieuzasadnionych kosztów (tzw. kosztów pustych czy nieużytecznych) na tworzone zapasy produktów, przez co obraz sytuacji majątkowej jednostki gospodarczej będzie bardziej realny.
2. Wszystkie koszty nieuzasadnione oraz towarzyszące powstawaniu i utrzymywaniu zapasów produktów wpływają na wynik finansowy tego okresu, w którym te koszty są poniesione.

Dla potrzeb kalkulacji kosztów wytwarzania, a zwłaszcza kosztów zleceń produkcyjnych, niezbędne jest jednoznaczne wskazanie na odpowiednich dokumentach kosztowych, których konkretnie zleceń produkcyjnych koszt dotyczy. Jeżeli nie można jednoznacznie wskazać zlecenia produkcyjnego związanego bezpośrednio z danym kosztem, to należy wskazać miejsce powstawania kosztu (np. wydział produkcji podstawowej, wydział pomocniczy, komórki ogólnego zarządu itd.). Koszty rodzajowe związane z podstawową działalnością produkcyjną, ale nie odniesione bezpośrednio (wprost) na konkretne zlecenia produkcyjne, ujmuje się na koncie „Koszty wydziałowe”. Mogą to być przykładowo: koszty utrzymania w ruchu maszyn, amortyzacja produkcyjnych środków trwałych, koszty utrzymania budynków produkcyjnych. Z kolei koszty rodzajowe niepowiązane bezpośrednio ani pośrednio z podstawową działalnością produkcyjną, gromadzi się na kontach „Koszty ogólnego zarządu” i „Koszty sprzedaży”. Taki sposób grupowania kosztów rodzajowych stosuje się w celach sporządzenia rachunku zysków i strat w wariantcie kalkulacyjnym. Separację kosztów bezpośrednich i pośrednich dotyczących zleceń produkcyjnych przedstawiono na rys. 2.

---

⁶ Por.: Międzynarodowe Standardy..., op. cit., § 16, s. 455; Stanowisko Komitetu..., op. cit., pkt 2.11.

Wynika stąd, że koszty rodzajowe pośrednie obciążają w pierwszej kolejności wydziały produkcyjne i działy ogólnego zarządu, a więc są dekretywane na miejsca powstawania kosztów, popularnie zwane MPK-ami. W planowaniu i kontroli finansowej klasyfikowanie kosztów według miejsc powstawania szczególne zajmuje miejsce. Ten podział kosztów jest podstawą tzw. podmiotowego rachunku kosztów.

Legenda:

- rozdział kosztów według ich związku ze zleceniami produkcyjnymi
- dekretyacja kosztów zlecenia lub miejsca ich powstawania
- ujęcie kosztów pośrednich w węzły kosztów zmiennych i stałych
- doliczenie kosztów pośrednich do poszczególnych zleceń produkcyjnych

Rys. 2. Separacja kosztów na zlecenia produkcyjne i miejsca powstawania kosztów

4. Wycena zapasów produktów według cen sprzedaży netto

W przypadkach, gdy nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów (w szczególności przyjętego nieodpłatnie), jego wycenę dokonuje się według cen sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu. W praktyce możliwe są także sytuacje, gdy nie można ustalić kosztu wytworzenia produktu. Wówczas wycena zapasów jest dokonywana według wartości netto możliwej do uzyskania (ceny sprzedaży netto takiego samego lub podobnego produktu), pomniejszonej o przeciętnie osiągany przy sprzedaży produktów zysk brutto ze sprzedaży, a w przypadku produktu w toku – także z uwzględnieniem stopnia jego przetworzenia.

Zastosowanie ceny sprzedaży netto powinno wystąpić także wtedy, gdy ustalony koszt wytworzenia produktu jest od tej ceny wyższy. Poniesiony koszt może nie być do odzyskania z następujących powodów:

- całkowitej lub częściowej utraty przydatności zapasu,
- uszkodzenia lub zniszczenia,
- wzrostu szacowanych kosztów przygotowania sprzedaży czy doprowadzenia jej do skutku,
- obniżenia cen rynkowych wytworzonych produktów.

Koszt wytworzenia zapasów produktu doprowadza się do szacowanej ceny sprzedaży netto poprzez dokonanie indywidualnych odpisów aktualizujących wartość zapasów. Kwota wszelkich odpisów aktualizujących wartość zapasów powinna być ujmowana jako koszt okresu, w którym te odpisy wystąpiły. Nowe regulacje rachunkowości dopuszczają odwracanie odpisu aktualizującego w kolejnych okresach sprawozdawczych, jeżeli zapasy wcześniej aktualizowane „in minus” są dalej w posiadaniu jednostki, a przyczyny tych odpisów już nie istnieją. Wartość bilansowa zapasów w żadnym momencie nie może jednak być wyższa od poniesionych kosztów na ich wytworzenie.

INFLUENCE INVENTORY VALUATION METHODS OF PRODUCTS ON REPORTING PROFIT

Summary

The aim of this paper is to characterize the role different valuation methods of the products stock with point of view profit and loss statement. In business practice there are many problems with accounting cost calculating, which influence on the value of products stock and on the profit of the firm for the year.

WYKORZYSTANIE SZACUNKÓW PRZYSZŁYCH PRZEPŁYWÓW PIENIĘŻNYCH W WYCENIE BILANSOWEJ AKTYWÓW FINANSOWYCH

Wprowadzenie

Prospektywne założenia różnego rodzaju, w tym konieczność określania wartości szacunkowych, wynikają ogólnie z niepewności, a pojawiły się w regulacjach prawnych rachunkowości w miarę postępów prac związanych z ujednolicaniem regulacji w skali międzynarodowej. Wynikają one z dostosowywania regulacji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej do regulacji rachunkowości obowiązujących w Stanach Zjednoczonych (US GAAP) oraz dostosowywaniem krajowych regulacji rachunkowości do regulacji międzynarodowych. Prospektywne założenia i dokonywanie szacunków stały się konieczne przy sporządzaniu sprawozdań finansowych, a zatem w sprawozdaniach finansowych są wartości szacunkowe (odchodzi się w wielu przypadkach od udokumentowanego kosztu historycznego na rzecz np. prognoz i oczekiwań co do przyszłych wartości aktywów). Celem artykułu jest przybliżenie problematyki prospektywnych szacunków wartości bilansowej aktywów finansowych, w których są wykorzystywane założenia odnośnie do przyszłych przepływów pieniężnych.

1. Teoretyczne podejście do wyceny wartości aktywów finansowych – zarys problemów

Wycena, w tym także wycena aktywów finansowych, jest jedną z podstawowych umiejętności, decydującą o efektywności akumulacji i alokacji kapitału, jest także podstawowym warunkiem ujęcia aktywów finansowych w bilansie. Podchodząc do wyceny od strony teoretycznej, nie można pominąć trzech podejść do wyceny, mianowicie:

- podejścia kosztowego, w tym koncepcję kosztu historycznego, które raczej nie jest stosowane w odniesieniu do aktywów finansowych,
- podejścia porównawczego do rynku (np. opierając się na porównaniu z podobnymi instrumentami innych spółek, których wartość rynkowa jest znana

lub porównanie do innych zmiennych, mających wpływ na wartość wycenia-nej pozycji, m.in. zyski, przepływy pieniężne, wartość księgowa spółki czy przychody ze sprzedaży) i

- podejścia dochodowego, w przypadku którego najczęściej wartość aktywów jest szacowana na podstawie wartości bieżącej określonej miary przyszłych przepływów pieniężnych (dywidendy, wolne przepływy pieniężne dla akcjonariuszy, dochody rezydualne)¹.

Regulacje rachunkowości w sprawie wyceny aktywów finansowych wprowadziły różne modele wyceny, odnoszące się do tych odmiennych podejść. Podstawowymi modelami wyceny aktywów finansowych są:

- model skorygowanej ceny nabycia, opierający się na podejściu dochodowym, zgodnie z którym wartość bilansowa aktywów finansowych to cena nabycia, w jakiej dany składnik po raz pierwszy wprowadzono do ksiąg (wartość początkowa), pomniejszona o spłaty wartości nominalnej (kapitału podstawowego) i odpowiednio skorygowana o skumulowaną kwotę zdyskontowanej różnicy między wartością początkową składnika a jego wartością w terminie wymagalności, wyliczoną za pomocą efektywnej stopy procentowej, a także pomniejszona o odpisy aktualizujące wartość, a także
- model wartości godziwej, zasadzający się na znalezieniu ceny z aktywnego rynku na dany walor, albo wykorzystanie innego modelu szacunku wartości aktywów finansowych, możliwie najbardziej oddającego warunki rynkowe. Model wartości godziwej preferuje więc podejście porównawcze do rynku, lecz jeżeli nie jest możliwe do wdrożenia, dopuszcza stosowanie innych modeli (modeli opierających się na podejściu dochodowym, np. zdyskontowana wartość przyszłych przepływów pieniężnych lub ewentualnie modeli opierających się na podejściu kosztowym). Zaznaczyć należy, że Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej pozwalają na wycenę według kosztu w przypadku inwestycji w instrumenty kapitałowe nieposiadających notowań na aktywnym rynku lub w przypadku których nie da się wiarygodnie ustalić wartości godziwej, a także dla powiązanych z nimi instrumentów pochodnych, które muszą zostać rozliczone w drodze dostawy nienotowanych na aktywnym rynku instrumentów kapitałowych.

Rozszerzając koncepcje podejścia dochodowego można wymienić różne modele nierynkowej wyceny aktywów finansowych, jednak uogólniając można powiedzieć, że gdy nie ma aktywnego rynku, wówczas najczęściej aktywa fi-

¹ Szerzej na temat tych teoretycznych podejść do wyceny można znaleźć m.in. w: A.M. King: *Fair Value for Financial Reporting*. Wiley, Canada 2006, s. 72-75; B. Dratwińska-Kania: *Wartość godziwa aktywów i zobowiązań a pomiar instrumentów finansowych na podstawie koncepcji wartości oczekiwanej*. W: *Rachunkowość w teorii i praktyce*. Zeszyty Naukowe, nr 625, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011, s. 113-126.

nansowe wyceniamy na podstawie zmiennych mających wpływ na przyszłe zwroty z inwestycji w aktywa finansowe. Modele te nazywamy modelami wartości wewnętrznej.

W klasycznym podejściu do wyceny przyjmujemy założenie, że cena (wartość) aktywów finansowych jest równa wartości bieżącej oczekiwanych strumieni zwrotu, które można otrzymać z tytułu posiadania tych aktywów, zdyskontowanych na podstawie wyznaczonej stopy zwrotu. Stopa zwrotu jest zaś zmienną zależną przynajmniej od trzech parametrów, do których zaliczamy:

- rynkową, realną stopę zwrotu z inwestycji pozbawionych teoretycznie ryzyka,
- spodziewaną stopę inflacji w czasie trwania inwestycji,
- premię za ponoszone ryzyko inwestycyjne.

W modelu wyceny można określić strumień zwrotu na podstawie oszacowania następujących parametrów:

- wyników finansowych,
- przyszłych przepływów pieniężnych,
- wypłat dywidend,
- płatności odsetkowych lub
- wzrostu wartości kapitału początkowego (np. wzrostu ceny akcji spółek nie płacących dywidend).

Najczęściej stosowanymi modelami są takie, które opierają się na przepływach pieniężnych. Są nimi:

- modele opierające się na przepływach pieniężnych dla akcjonariuszy (przepływach pieniężnych obliczonych z uwzględnieniem konieczności spłaty zobowiązań), które dyskontuje się oczekiwaną stopą zwrotu z inwestycji (koszt kapitału własnego),
- modele opierające się na łącznych przepływach pieniężnych przedsiębiorstwa, które mogą być rozdzielone między właścicieli i wierzycieli. Stopą dyskontową w tym przypadku jest najczęściej średnia stóp zwrotu oczekiwanych przez właścicieli i wierzycieli (średni ważony koszt kapitału).

2. Przepływy pieniężne i pojęcia z nimi związane

Przepływy pieniężne w okresie t rozumie się jako różnicę między wpływami i wydatkami pieniężnymi (środków pieniężnych lub środków pieniężnych i ich ekwiwalentów) uzyskanymi w t -tym okresie. Przepływ ten może mieć charakter dodatni (wówczas gdy wpływy przekraczają wypłaty) lub ujemny (gdy wypłaty są większe niż wpływy). Najczęściej w literaturze przedmiotu i regulacjach prawnych rachunkowości spotyka się pojęcia: oczekiwane przepływy pieniężne, przepływy pieniężne netto, wolne przepływy pieniężne oraz bieżąca wartość przyszłych przepływów pieniężnych (zdyskontowane przepływy pieniężne).

Przez oczekiwane przepływy pieniężne należy rozumieć takie przyszłe niepewne przepływy pieniężne, których wielkość określono na podstawie pewnej struktury rozkładu prawdopodobieństwa wystąpienia poszczególnych możliwych wartości przyszłych przepływów pieniężnych.

Przez wartość oczekiwaną $E(x)$ każdej zmiennej losowej x rozumiemy średnią, ważoną prawdopodobieństwami p możliwych realizacji. Jeżeli zmienna losowa przyjmuje skończoną liczbę wartości, to tzw. wartością oczekiwaną tej zmiennej jest wyrażenie:

$$E(x) = \sum_{i=1}^m x_i * p_i ,$$

gdzie:

x_i – i -ta zmienna losowa,

p_i – prawdopodobieństwo wystąpienia x_i .

Przepływy pieniężne netto rozumiemy jako wpływy pieniężne generowane przez inwestycje, po potrąceniu wydatków pieniężnych poniesionych na ich uzyskanie. Przyszłe przepływy pieniężne netto to prognozowane wpływy środków pieniężnych potencjalnie związane odpowiednio z danym składnikiem aktywów lub grupą aktywów, pomniejszone o prognozowane wydatki środków pieniężnych warunkujące wypracowanie przez ten składnik lub grupę prognozowanych wpływów środków pieniężnych. Wartość przepływów pieniężnych netto stanowi podstawę rachunku opłacalności przedsięwzięć inwestycyjnych. Jest ona istotna przy obliczaniu tempa pomnażania zainwestowanego kapitału. Wielkość tę można obliczyć wykorzystując tradycyjne równanie:

$$\text{przepływy pieniężne netto} = \text{zysk księgowy netto} + \text{amortyzacja}.$$

Amortyzacja reprezentuje typowy przypadek kosztu, który nie jest w danym okresie wydatkiem pieniężnym. W rozwiniętej wersji równanie to uwzględnia także inne kategorie kosztów, które nie są wydatkami pieniężnymi danego okresu.

Wolne przepływy pieniężne można zdefiniować jako nadwyżki lub niedobory środków pieniężnych, które mogą powstać w wyniku prowadzenia przez przedsiębiorstwo działalności operacyjnej i inwestycyjnej, po uregulowaniu wszelkich oczekiwań finansowych dawców kapitału. Za pomocą wolnych przepływów pieniężnych najczęściej oceniamy efektywność inwestycji, dyskontując

w tym celu przyszłe przepływy pieniężne średnim ważonym kosztem kapitału. Wolne przepływy pieniężne można określić też wzorem²:

$$CF = ZO(1 - r_p) + A - \Delta KO - I,$$

gdzie:

CF – nadwyżka finansowa (wolne przepływy pieniężne),

ZO – zysk operacyjny,

R_p – stopa podatku dochodowego,

A – amortyzacja,

ΔKO – przyrost kapitału obrotowego netto,

I – nakłady inwestycyjne, lub

$$CFS = ZN(1 - r_p) + A - \Delta KO - I - \Delta Z + \Delta K,$$

gdzie:

CFS – przepływy pieniężne dla właścicieli przedsiębiorstwa,

ZN – zysk netto,

ΔZ – spłata zadłużenia,

ΔK – zaciągnięte, nowe kredyty.

Bieżąca wartość przyszłych przepływów pieniężnych to pojęcie najczęściej wiązane z wyceną, w tym także wyceną aktywów finansowych. Dyskontowanie przyszłych przepływów pieniężnych ma swój początek w wycenie papierów wartościowych poczynając od krachu giełdowego 1929 r. Pierwsze większe publikacje związane z wykorzystaniem dyskontowania przepływów pieniężnych to prace: Irvinga Fishera „Teoria stopy procentowej” (ang. „The Theory of Interest”) z 1930 r. oraz Johna Williams „Teoria inwestowania w wartość” (ang. „The Theory of Investment Value”) z 1938 r. Konieczność dyskontowania przyszłych przepływów pieniężnych wynika ze zmiany realnej wartości pieniądza w czasie, stąd przyszłe przepływy pieniężne w bieżącym okresie mają mniejszą wartość, dlatego je dyskontujemy za pomocą odpowiednio dobranej stopy procentowej.

---

² Por. m.in. A. Jaki: Wycena przedsiębiorstwa. Przesłanki, procedury, metody. Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 101.

3. Miejsce szacunków przyszłych przepływów pieniężnych w wycenie bilansowej na przykładzie aktywów finansowych

Szacunki przyszłych przepływów pieniężnych zajmują ważne miejsce w sprawozdawczości finansowej. Zgodnie ze stanowiskiem FASB, głównym celem rachunkowości jest prognozowanie przyszłych przepływów pieniężnych. Paragraf 37 SAFC 1 zawiera następujące stwierdzenie: podstawowym celem rachunkowości jest umożliwienie akcjonariuszom i innym grupom użytkowników sformułowanie oczekiwań co do przyszłych przepływów pieniężnych. Szacunki dotyczące wielkości czy terminowości przepływów pieniężnych są ważnym elementem modeli ustalania cen oraz wartości niektórych pozycji bilansowych. Przepływy pieniężne uznaje się za najlepszą miarę dochodowości przedsiębiorstwa dla potrzeb wyceny dochodowej³.

W literaturze można się spotkać z następującymi teoretycznymi założeniami, które wykorzystują pojęcie przepływów pieniężnych:

- na rynkach efektywnych cena akcji przedsiębiorstwa (także dłużnych papierów wartościowych) jest równa bieżącej wartości oczekiwanych przepływów pieniężnych,
- zysk można określić na podstawie kapitalizacji przyszłych przepływów pieniężnych (jedna z teorii zysku)⁴,
- miarą aktywów netto z teoretycznego punktu widzenia jest kapitalizacja wartości oczekiwanego podziału środków pieniężnych dla akcjonariuszy przedsiębiorstwa⁵,
- rynek ustala ceny, po których inwestorzy i emitenci papierów wartościowych mogą kupować i sprzedawać swoje prawa do oczekiwanych przepływów pieniężnych,
- cena inwestycji jest równa wartości bieżącej spodziewanych przepływów pieniężnych,
- rynkowa wartość firmy jest równa zdyskontowanej do wartości bieżącej wartości przyszłych oczekiwanych przepływów pieniężnych⁶.

³ Por. m.in. C. Helling: Unternehmensbewertung und Steuern. IdW – Verlag GmbH, Düsseldorf 1991, s. 74-77; J.F. Voit: Unternehmensbewertung und Potentialanalyse. Gabler Verlag GmbH, Wiesbaden 1990, s. 30-31; M. Kufel: Metody wyceny przedsiębiorstw. Park, Bielsko-Biała 1992, s. 20-24; A. Kamela-Sowińska: Wycena przedsiębiorstw i ich mienia w warunkach inflacji. FRRwP, Warszawa 1994, s. 67-70 (cyt. za: A. Jaki: Wycena przedsiębiorstwa. Przesłanki, procedury, metody. Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s.100).

⁴ A. Hendriksen, M.F. van Breda: Teoria rachunkowości. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 306.

⁵ Ibid., s. 302.

⁶ Por. także: Teoria rachunkowości w zarysie. Red. M. Dobia. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2005.

Przyszłe przepływy pieniężne wykorzystuje się w następujących modelach wyceny aktywów finansowych:

1. Modelu skorygowanej ceny nabycia.
2. W innych modelach wartości godziwej aktywów finansowych, na które nie ma aktywnego rynku, np.:
  - wycena na podstawie zdyskontowanych do wartości bieżącej przyszłych przepływów pieniężnych,
  - wycena na podstawie oczekiwanych, przyszłych przepływów pieniężnych, zdyskontowanych do wartości bieżącej,
3. Model wyceny akcji zwykłych znany jako model dyskontowania dywidend, zgodnie z którym wartość akcji jest równa wartości bieżącej wszystkich przyszłych przepływów pieniężnych z tytułu dywidend.
4. Model wyceny akcji znany pod nazwą modelu stałego wzrostu dywidendy, w którym zakłada się, że dywidendy wypłacane przez firmy rosną w nieskończoność według stałej stopy wzrostu.
5. Modele wyceny wykorzystujące stopę zwrotu ważoną wartościami, czyli wewnętrzną stopę zwrotu, która uwzględnia zmiany wartości portfela wynikające z przepływów pieniężnych.

Modele wyceny aktywów finansowych, opierające się na szacunkach przyszłych przepływów pieniężnych, mogą dotyczyć więc różnych grup klasyfikacyjnych aktywów finansowych i różnych modeli ich wyceny. Modele wyceny opierające się na szacunkach przyszłych przepływów pieniężnych dotyczą więc następujących grup klasyfikacyjnych aktywów finansowych:

- aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności oraz pożyczki udzielne i należności, które wyceniamy według skorygowanej ceny nabycia,
- aktywa finansowe przeznaczone do obrotu i dostępne do sprzedaży, które wyceniamy opierając się o model wartości godziwej, w przypadku gdy nie ma na nie aktywnego rynku na te aktywa – tu możemy spośród różnych dopuszczalnych modeli wyceny wybrać taki, który opiera się na przyszłych przepływach pieniężnych.

4. Wady i zalety opierania wyceny bilansowej na szacunkach przyszłych przepływów pieniężnych

Poleganie na szacunkach przepływów pieniężnych ma swoje istotne mankamenty, wynikające z możliwości efektywnego określenia informacji o przyszłości, założeń teorii efektywnego rynku czy indywidualnych ocen i decyzji. W szczególności należy zauważyć, że⁷:

---

⁷ Por. także: Accounting Theory Volume IV. Edited by H.J. Wolk. Sage, London 2009, s. 248-251; B. Dratwińska-Kania: Wartość godziwa aktywów i zobowiązań..., op. cit.

1. Modele mogą się opierać na szacunkach przepływów pieniężnych prognozowanych na podstawie prawdopodobnych zmian parametrów rynkowych. Wiemy natomiast, że zrewidowano teorię efektywności rynku uznając, że rynki z natury nie są efektywne. Wielu teoretyków dowodzi także, że inwestorzy nie działają na rynkach racjonalnie i podejmują w większości decyzje intuicyjnie (giełda w okresie krótko- i średnioterminowym składa się w 90% z psychologii), nie zapoznając się lub ignorując dostępne mierniki finansowe i oceny efektywności przedsiębiorstw (gdyby giełda była przejrzysta, wówczas nie byłaby giełdą)⁸. Na przykład G. Soros dowodzi, że: „To nieprawda, że rynki finansowe mają zawsze rację. One zawsze się mylą. [...] Uczestnicy działają, kierując się niedoskonałym rozumieniem sytuacji. Opierają decyzje na niepełnych, subiektywnych i błędnych interpretacjach rzeczywistości, a nie na wiedzy”⁹.
2. Tam, gdzie nie ma aktywnego rynku, nie może być zgody co do szacunków przyszłych przepływów pieniężnych oraz ryzyka. Szacunek ryzyka ma znaczenie przy określaniu rynkowej stopy zwrotu, dyskontującej przyszłe przepływy pieniężne. Im efektywniejsze są ujawniane informacje finansowe przez przedsiębiorstwa, tym można powiedzieć, że dokładniejsze (efektywniejsze) powinny być oczekiwania co do wartości i terminów przyszłych przepływów pieniężnych, a więc dokładniejsza powinna być także wycena pozycji bilansowych bazujących na przepływach pieniężnych.
3. Przy braku pewności przyszłe wypłaty pieniężne wyrażają oczekiwane wartości prawdopodobnych wypłat pieniężnych. Jest to więc wielkość subiektywna, która wymaga indywidualnego osądu w sprawie szacunku wartości aktywów i odpowiadającego im prawdopodobieństwa.
4. Jedną z trudności przy szacowaniu przepływów pieniężnych jest to, że różne rodzaje przepływów pieniężnych są od siebie wzajemnie zależne. Na przykład dostępne obecnie przepływy pieniężne lub prognozowane przepływy pieniężne mogą być różnie alokowane – na spłatę zobowiązań, na inwestycje czy też na wypłaty dla właścicieli. Problem alokacji i wzajemnych powiązań między przepływami pieniężnymi pojawia się zwłaszcza tam, gdzie dyspozycyjne przepływy pieniężne są mniejsze od oczekiwanych.
5. W warunkach niepewności nasze oczekiwania, także co do przyszłych przepływów pieniężnych, są uzależnione od subiektywnego stanu optymizmu lub pesymizmu w danym momencie.
6. Uważa się, że oczekiwania co do przyszłych przepływów pieniężnych nie mogą być przekształcone w konkretne wartości, uznawane jako ekwiwalenty pewności, bez korekty tych informacji o ryzyko¹⁰.

⁸ A. Kostolany: Psychologia giełdy. Warszawa 1999, s. 24.

⁹ G. Soros: Nowy paradygmat rynków finansowych. MT Biznes, Warszawa 2008, s. 110-111.

¹⁰ A. Hendriksen, M.F. van Breda: Teoria rachunkowości. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 307.

7. Nieprecyzyjność założeń odnośnie oczekiwanej rynkowej stopy zwrotu, która dyskontuje przyszłe przepływy pieniężne do wartości bieżącej, zakładamy na przykład w analizie wartości bieżącej istnienie pojedynczej stopy dyskontowej, choć wiemy, że istnieje wiele różnych stóp dyskontowych¹¹.

Generowanie oraz wykorzystanie informacji o przepływach pieniężnych jest skomplikowane i ma swoje mankamenty. Jednak badania empiryczne wykazały¹², że prognozy oparte na przepływach pieniężnych są bardziej wiarygodne niż te, które tworzy się na podstawie informacji z rachunku zysków i strat. Do zalet wyceny uwzględniającej przepływy pieniężne zalicza się następujące fakty:

- o wycenie myśli się przede wszystkim w kategoriach pieniężnych; przepływy pieniężne, także przyszłe przepływy pieniężne dobrze wypełniają tę koncepcję wyceny,
- większość metod oceny projektów inwestycyjnych wykorzystuje szacunki przepływów pieniężnych, uznając je za dobrą podstawę pomiaru efektywności inwestycji,
- wycenę wykorzystującą przyszłe przepływy pieniężne stosuje się najczęściej wtedy, gdy nie ma aktywnego rynku i informacji z niego pochodzących o wartościach posiadanych zasobów; zakłada się bowiem, że aktywny rynek oddaje rozkład oczekiwań wielu kupujących i sprzedających, co uwiarygodnia wartości zawieranych na nim transakcji.

5. Sprawozdawcze konsekwencje prospektywnych założeń co do przyszłych przepływów pieniężnych, uwzględnianych przy wycenie bilansowej aktywów finansowych

Wiemy już, że szacunki przyszłych zdyskontowanych przepływów pieniężnych mogą być skrajnie subiektywnie (stronnicze, ukierunkowane na realizowanie politycznych celów przedsiębiorstwa), czego konsekwencją będzie subiektywna wartość¹³ aktywów finansowych oraz subiektywne skutki w sprawozdaniu finansowym zmian tej wartości. Sprawozdawcze skutki zmian wartości aktywów finansowych mogą dotyczyć pozycji wynik finansowy danego okresu lub kapitał rezerwowy z aktualizacji wyceny w następujących zależnościach:

1. W przypadku aktywów finansowych utrzymywanych do terminu wymagalności – jako zmniejszenie lub zwiększenie kapitału rezerwowego z aktualizacji

¹¹ Ibid., s. 330.

¹² Ibid., s. 293-294.

¹³ Uważa się, że obiektywna wartość jest sztucznym, nienaturalnym bytem, możemy wydawać jedynie subiektywne osądy rzeczywistości. Na przykład G. Berkeley dowodzi: „[...] okazuje się widocznie, że nie masz innej substancji, jak tylko Duch; t.j. to, co spostrzega. [...] przymioty połączone są nierozdzielnie z innymi przymiotami zmysłowymi, niedającymi oderwać się od nich nawet w myśli, widocznie wynika stąd, że one istnieją tylko w umyśle”. G. Berkeley: *Rzecz o zasadach poznania ludzkiego*. Altaya, Warszawa 2003, s. 35-36.

cji wyceny (według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej). Regulacje krajowe nie pozwalają na utrzymywanie straty w kapitale rezerwowym z aktualizacji wyceny – zmniejszamy wcześniej utworzony kapitał, pozostałą, brakującą kwotę ujmujemy jako koszty finansowe.

2. W przypadku inwestycji krótkoterminowych (przeznaczonych do obrotu) oraz pożyczek i należności zmiany wartości ujmujemy wynikowo, wykazując odpowiednio koszty lub przychody finansowe. W przypadku inwestycji krótkoterminowych wycenianych innymi metodami (gdy nie ma cen rynkowych) regulacje krajowe pozwalają na ujęcie przychodów finansowych do wysokości wcześniej ujętych kosztów finansowych.
3. W przypadku aktywów finansowych z grupy dostępne do sprzedaży mamy wybór metody wyceny, jak i sposobu ujęcia skutków zmian wartości (kapitałowo lub wynikowo), przy czym obowiązuje nas zasada ciągłości. W przypadku tej grupy aktywów kumulowanie na kapitale odpisów ujemnych możliwe jest tak długo, jak długo nie mają one charakteru trwałej utraty wartości. Na dzień bilansowy, na który stwierdzono także przesłanki, należy dokonać odpisu aktualizującego w koszty finansowe, będącego różnicą między ceną nabycia danego składnika aktywów a jego wartością godziwą na dzień wyceny.

Szacunki wartości aktywów finansowych innymi modelami (gdy nie ma cen z aktywnego rynku) możemy uznać więc za jedno z narzędzi materialnej polityki bilansowej, które można wykorzystać do realizacji właściwego celu polityki przedsiębiorstwa – w tym przypadku za najistotniejszy należy uznać zapewnienie odpowiedniego poziomu wyniku finansowego. Ponowne określenie w późniejszych okresach wartości szacunkowych z założenia nie dotyczy poprzednich okresów oraz nie stanowi korekty błędu. Skutki zmian wartości aktywów finansowych, a także innych pozycji szacunkowych należy ująć w wyniku finansowym z bieżącego okresu lub kapitale z aktualizacji wyceny (zależnie od sposobu ujęcia przeszacowań wartości). Zmiany w założeniach modelu szacunkowej wartości aktywów lub zmiany modelu jako takiego mogą także skutkować potencjalnymi zmianami w prognozowanej wycenie aktywów finansowych dla kolejnych okresów sprawozdawczych.

Podsumowanie

Ze względu na warunki niepewności wielu z pozycji sprawozdań finansowych nie możemy precyzyjnie wycenić (nie ma np. odniesienia do aktywnego rynku). Konieczne są wówczas indywidualne szacunki wartości tych pozycji bilansowych, opierające się na różnych koncepcjach wyceny i szczegółowych założeniach prognozów. Dokonywanie oszacowań wartości wymaga dokonania własnego osądu na podstawie dostępnych, wiarygodnych informacji, jednak

można przewidzieć fakt, że w tych samych warunkach ten sam składnik bilansowy może zostać wyceniony w różnych wartościach, uzależnionych od indywidualnych osądów i to nie tylko w odniesieniu do wybranej metody wyceny, ale także w stosunku do przyszłych oczekiwań i kalkulacji. Jednak stosowanie wartości szacunkowych nie podważa wiarygodności sprawozdania finansowego, o ile przy dokonywaniu szacunków wykorzystano wszelkie dostępne informacje i kierowano się zdrowym rozsądkiem, profesjonalnym sceptycyzmem i zachowaniem należytej ostrożności. Wartości szacunkowe pozycji sprawozdawczych powinny być regularnie weryfikowane oraz należyte opisane w sprawozdaniu finansowym – należy w informacji dodatkowej wskazać wszelkie istotne pozycje sprawozdania finansowego, które zostały ustalone szacunkowo, w przypadku których wycena jest niepewna, a które mają istotny wpływ na jej ocenę sytuacji finansowej.

THE BALLANCE PRICING OF FINANCIAL ASSETS IN SUPPORT ABOUT THE RESPECTS OF FUTURE CASH FLOWS

Summary

He is the aim of the article recapitulation the possibility of utilization of the future cash flows to estimating the ballance value of financial assets and the performance of defects and advantages from this activity.

WPŁYW METOD WYCENY NALEŻNOŚCI KREDYTOWYCH NA WYNIK FINANSOWY BANKU

Wprowadzenie

Banki komercyjne są ważnymi jednostkami w każdej gospodarce, ze względu na aktywne uczestnictwo w pośrednictwie między jednostkami potrzebującymi środków do prowadzenia działalności, a tymi, którzy lokują wolne środki pieniężne. Wykonując swoją działalność bank musi zadbać o rzetelne, wiarygodne, prawidłowe i terminowe ujęcie w księgach rachunkowych należności z punktu widzenia potrzeb informacyjnych banku oraz ryzyka, jakie niesie ze sobą ta działalność. Jednakże polityka bilansowa daje mu różne możliwości wyceny. Problem wyceny stanowi jedną z najważniejszych kwestii w rachunkowości i jest przedmiotem dyskusji. Celem artykułu jest zaprezentowanie wybranych kwestii dotyczących wyceny należności kredytowych oraz pokazanie ich wpływu na wynik finansowy banku. Mając na uwadze wymagania MSSF dotyczące ujawnień, należy zwrócić uwagę na szczególne znaczenie jasności i przejrzystości ujawnianych informacji dla szerokiego kręgu użytkowników. Przyjęte w artykule metody badawcze opierają się na studiach literatury, przeglądzie aktów prawnych oraz wnioskowaniu.

1. Zasady wyceny stosowane przy sporządzaniu sprawozdań finansowych

Wycena jest to proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mają zostać ujęte i wykazywane w bilansie oraz rachunku zysków i strat¹. Do zasad wyceny stosowanych w różnym stopniu i różnych połączeniach stosowanych przy sporządzaniu sprawozdań finansowych należą:

- zasada kosztu historycznego,
- zasada kosztu bieżącego,
- zasada ceny sprzedaży (realizacji),
- zasada wartości bieżącej².

---

¹ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, 2007. SKwP, IASB, Warszawa 2007, s. 77.

² Ibid., s. 77-78.

Zasada kosztu historycznego mówi o tym, że aktywa ujmuje się na dzień nabycia w wartości równej zapłaconej za nie kwocie pieniężnej lub w wartości godziwej zapłaty niepieniężnej dokonanej celem ich nabycia.

Zasada kosztu bieżącego (aktualnej ceny nabycia) mówi o tym, że aktywa wycenia się w wartości równej kwocie, jaką należałoby zapłacić w razie nabycia takiego samego lub równoważnego składnika w chwili obecnej.

Inną zasadą jest zasada ceny sprzedaży (realizacji). Według niej aktywa wyceniane są w wartości równej kwocie środków pieniężnych, możliwej do uzyskania w chwili obecnej w wyniku zbycia aktywów w normalnej, zaplanowanej transakcji.

Zasada wartości bieżącej, również stosowana przy sporządzaniu sprawozdań finansowych, mówi o tym, że aktywa wycenia się w zdyskontowanej wartości bieżącej przyszłych wpływów środków pieniężnych netto, które dana pozycja wypracuje w toku działalności gospodarczej.

Możliwość wyboru pomiędzy określonymi kategoriami cen oraz stosowania różnych zasad wyceny należności kredytowych stwarza ramy prowadzenia własnej polityki bilansowej przez bank komercyjny, a tym samym daje możliwość oddziaływania na wynik finansowy.

Pierwotna wycena opiera się o koszt historyczny. Koszt historyczny można zdefiniować jako łączną kwotę aktywów pieniężnych lub jej ekwiwalent, którą jednostka musi zapłacić za pozyskanie aktywów tak, aby móc sprawować nad nimi kontrolę w celu uzyskania przyszłych korzyści ekonomicznych³.

Konieczność weryfikacji wartości należności kredytowych wynika z rzetelności i prawdziwości obrazu sytuacji finansowej banku komercyjnego ujawnianego w sprawozdaniu finansowym. Podstawowe znaczenie posiada tu wycena w wartości bieżącej.

2. Kategorie ekonomiczne stosowane przy wycenie wierzytelności kredytowych

Obowiązujące prawo bilansowe w procesie wyceny posługuje się różnymi kategoriami cen, wśród których należy wymienić: cenę zakupu, cenę nabycia, wartość godziwą, wartość rynkową, skorygowaną cenę nabycia, kwotę wymagającą zapłaty oraz pozycję korygującą związaną z wymienionymi kategoriami ekonomicznymi – trwałą utratę wartości.

Cena zakupu stanowi element składowy ceny nabycia odpowiadający kwocie należnej sprzedającemu równej iloczynowi ilości i wartości jednostkowej zakupionych składników aktywów lub świadczeń.

---

³ J. Turyna: Standardy rachunkowości, MSR – USGAAP – Polskie ustawodawstwo. Difin, Warszawa 2003, s. 74-75.

Szerszą kategorią jest cena nabycia⁴, która obejmuje rzeczywistą cenę zakupu nowego lub używanego składnika aktywów należną sprzedającemu, pomniejszoną o podlegający odliczeniu podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy, rabaty, opusty i inne podobne zmniejszenia i odzyski oraz powiększoną o obciążenia o charakterze publicznoprawnym w przypadku importu oraz koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem składnika aktywów do stanu zdatnego do używania lub wprowadzenia do obrotu, łącznie z kosztami transportu, jak też załadunku, wyładunku, składowania lub wprowadzenia do obrotu.

W przypadku należności kredytowych jest to wysokość kosztu – według wartości godziwej uiszczonej lub otrzymanej zapłaty. Do tej kwoty włączone są koszty transakcji, chyba że są nieistotne, to wówczas obciążają koszty banku⁵.

Za wartość godziwą⁶ przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane, na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi, dobrze poinformowanymi, ale niepowiązanymi ze sobą stronami. Wartość godziwą stanowi więc cena rynkowa pomniejszona o koszty związane z przeprowadzeniem transakcji, gdyby ich wysokość była znacząca.

Wartość godziwa jest to publicznie dostępna cena (cena rynkowa). W przypadku braku wartości rynkowej za odpowiednik wartości godziwej można uznać:

- wycenę rzeczoznawcy,
- skorygowane ceny (koszty) historyczne,
- bieżące ceny rynkowe dla podobnych składników aktywów,
- raporty analityków rynkowych,
- zdyskontowane przepływy pieniężne oparte na rynkowych stopach procentowych⁷.

Skorygowana cena nabycia⁸ (zamortyzowany koszt) – to cena nabycia, w jakiej składnik aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych został po raz pierwszy wprowadzony do ksiąg rachunkowych (wartość początkowa), pomniejszona o spłaty wartości nominalnej (kapitału podstawowego), odpowiednio skorygowana o skumulowaną kwotę zdyskontowanej różnicy między wartością początkową składnika i jego wartością w terminie wymagalności, wyliczoną za pomocą efektywnej stopy procentowej, a także pomniejszoną o odpisy aktualizujące wartość.

⁴ Ustawa o rachunkowości, op. cit., art. 28, ust. 2.

⁵ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 sierpnia 2008 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz.U. Nr 161, poz. 1002).

⁶ Ustawa o rachunkowości, op. cit., art. 28, ust. 6.

⁷ Por. E. Stoga: Wartość godziwa – pojęcie, zastosowanie, metody pomiaru. „Serwis Finansowo-Księgowy (F-K)”, 2002, nr 6, s. 2-3.

⁸ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. 2001 r., Nr 149, poz. 1674 z późn. zm.) § 3, ust. 12.

Efektywna stopa procentowa stanowi wewnętrzną stopę zwrotu składnika aktywów lub zobowiązania finansowego za dany okres. Przy wyliczeniu skumulowanej kwoty dyskonta aktywów finansowych i zobowiązań finansowych za pomocą efektywnej stopy procentowej uwzględnia się wszelkie opłaty płacone lub otrzymywane przez strony kontraktu⁹.

Zamortyzowany koszt składnika aktywów finansowych to wartość, w jakiej składnik aktywów finansowych lub zobowiązanie finansowe zostały wycenione w momencie początkowego ujęcia, pomniejszona o spłaty kwoty kapitału oraz powiększona lub pomniejszona o umorzenia wszelkich różnic między wartością początkową a wartością w terminie zapadalności oraz pomniejszoną o odpisy z tytułu rezerw celowych, utraty wartości lub nieściągalności.

Ważną kategorią z punktu widzenia należności jest również kwota wymagająca zapłaty. Jest to kategoria ekonomiczna stosowana przy wycenie bilansowej należności¹⁰. Do kwoty wymaganej zapłaty można zaliczyć: wartość nominalną należności z dnia jej powstania, ewentualne należne odsetki, jeśli ich naliczanie przewidywała umowa zawarta między stronami, ewentualne kwoty waloryzacji należności określonej w mierniku niepieniężnym, stosownie do postanowień umowy, ewentualne różnice kursowe dotyczące należności wyrażonych w walutach obcych.

3. Stosowane metody wyceny należności kredytowych banku komercyjnego

Bank ujmuje należności w księgach rachunkowych w dniu zawarcia transakcji, czyli wtedy, gdy stał się stroną umowy w danym instrumencie finansowym¹¹.

Początkowa wycena należności, które są składnikiem aktywów finansowych, jest dokonywana w cenie nabycia (czyli wartości godziwej uiszczonej zapłaty), przy czym koszty transakcji są włączane do wartości początkowej wszystkich aktywów, chyba że są one nieistotne.

Do celów wyceny w terminie późniejszym (czyli wyceny bilansowej), MSR 39¹² i rozporządzenie MF¹³ wprowadziły podział aktywów na cztery kategorie, które przedstawia poniższa tabela.

⁹ Ibid., § 3, pkt. 11.

¹⁰ Ustawa o rachunkowości, op. cit., art. 28, ust. 1, pkt 7.

¹¹ MSR 39 § 43-70 oraz rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków, op. cit., § 24, ust. 7.

¹² MSR 39, § 43-70.

¹³ Rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków, op. cit., § 24, ust. 2.

Tabela 1

Klasyfikacja aktywów finansowych

Kategorie aktywów według MSR 39	Kategorie aktywów według rozporządzenia
1. Aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy.	1. Aktywa finansowe przeznaczone do obrotu.
2. Inwestycje utrzymywane do upływu terminu wymagalności.	2. Aktywa finansowe utrzymywane do terminu zapadalności.
3. Pożyczki i należności.	3. Udzielone kredyty i pożyczki oraz inne należności własne banku.
4. Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży	4. Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży

Źródło: Na podstawie MSR 39 i rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 10 grudnia 2001 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz.U. Nr 161, poz. 1002).

Wartość należności kredytowych wpływa na rzetelność i prawdziwość obrazu sytuacji finansowej banku komercyjnego ujawnianego w sprawozdaniu finansowym. Z tego powodu wycena bilansowa należności kredytowych jest przeprowadzana według odmiennych zasad. Podstawowe znaczenie posiada wycena według wartości bieżącej. Należności kredytowe są wyceniane w wartości bieżącej oznaczającej wartość zdyskontowanych przyszłych przepływów pieniężnych stanowiących miarę spodziewanych korzyści ekonomicznych. Metoda ta jest również wykorzystywana jako test na utratę wartości należności kredytowych.

Według przepisów międzynarodowego prawa działalność kredytowa banku komercyjnego może być zaklasyfikowana do wszystkich czterech grup jako ekspozycje kredytowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, utrzymywane do terminu zapadalności, pożyczki i należności oraz dostępne do sprzedaży.

Wycena na **dzień bilansowy** należności kredytowych jest zależna od wstępnej klasyfikacji danego składnika aktywów.

Zasady wyceny wierzytelności kredytowych przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Wycena wierzytelności kredytowych

MSR 39¹⁴ stwierdza, iż aktywa finansowe, włącznie z instrumentami pochodnymi będącymi aktywami, należy wyceniać w wartości godziwej, nie potrącając kosztów transakcji, jakie jednostka może ponieść przy sprzedaży lub zbyciu w innej formie. Od tej zasady są wyjątki, do których należy wycena pożyczek i należności oraz inwestycji utrzymywanych do upływu terminu zapadalności. Należy wycenić je w zamortyzowanej cenie nabycia stosując metodę efektywnej stopy procentowej¹⁵. Wyjątek stanowią także inwestycje w instrumenty finansowe, które nie są notowane na aktywnym rynku oraz których wartości godziwej ustalić wiarygodnie nie można. Wycenia się je w zamortyzowanym koszcie.

Należy jednak wziąć pod uwagę, że sporządzenie sprawozdania finansowego wymaga od kierownictwa i zarządu dokonania subiektywnych ocen, estymacji i przyjęcia założeń, które wpływają na stosowane zasady rachunkowości, na prezentowane kwoty aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów. Wartości szacunkowe mogą zależeć od osądu kierownictwa¹⁶.

W przypadku aktywów wyrażonych w walucie obcej zamortyzowany koszt należy wyliczyć na podstawie kwot w walucie obcej z uwzględnieniem efektywnej stopy procentowej, a następnie tak wyliczoną kwotę przeliczyć na złote polskie zgodnie z postanowieniami ustawy lub MSR.

Należy jednak podkreślić, że MSSF 7 nakłada również obowiązek ujawnienia wartości godziwej wszystkich bilansowych i pozabilansowych aktywów i zobowiązań finansowych, chyba że takie ujawnienia nie jest możliwe z powodów praktycznych¹⁷.

Początkowe ujęcie pozycji pozabilansowych nie pozwala na określenie, co może stać się z nimi dalej. Dlatego wymagane jest bieżące ich ocenianie i analizowanie pod kątem wymagalności, a także zdolności kredytowej podmiotów, którym bank udzielił kredytów. Ponadto wszystkie aktywa finansowe, z wyjątkiem wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy, podlegają ocenie pod względem utraty wartości zgodnie z MSR 39¹⁸.

Trwała utrata wartości zachodzi wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez bank komercyjny składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości korzyści ekonomicznych. Wówczas bank jest zobowiązany dokonać odpisu aktualizującego w wysokości takiej, która pozwoli na doprowadzenie

¹⁴ MSR 39, § 43-70.

¹⁵ Por. J. Wielgórska-Leschczyńska: Ekspozycje kredytowe banku i odpisy z tytułu utraty ich wartości – zagadnienia wybrane. „Problemy rachunkowości” październik-listopad 2005, nr 4, s. 28-30.

¹⁶ Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej i Kontroli Jakości. Tom 1, SKwP, IFAC, Warszawa 2009.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków, op. cit., art. 2, pkt 24.

¹⁸ MSR 39, § 58-70.

wartości składnika do ustalonej w inny sposób wartości godziwej. Odpisem aktualizującym wartość należności kredytowych są rezerwy celowe¹⁹.

W odniesieniu do należności kredytowych bardzo ważne jest wyliczenie zdyskontowanych przyszłych przepływów pieniężnych wynikających z umowy kredytowej, określenie opłacalności kredytu oraz prawdopodobieństwa odzyskania środków pieniężnych.

Z teoretycznego, jak również z praktycznego punktu widzenia, każda zmiana zasad uznawania, wyceny, ujmowania w księgach rachunkowych oraz sposobu prezentacji należności kredytowych może spowodować istotne oddziaływanie na decyzje ekonomiczne podejmowane przez szeroki krąg użytkowników oraz na sytuację majątkową i wynik banku komercyjnego.

4. Wpływ różnych metod wyceny na wysokość wyniku finansowego

Z analizy rachunku zysków i strat badanego banku wynika, że tworzone rezerwy stanowiły znaczne obciążenie wyniku finansowego.

Obciążenie wyniku na działalności bankowej tworzeniem rezerw na należności normalne i pod obserwacją wyniosło odpowiednio w latach T1 – 0,42%, w T2 – 0,016%, a w T3 – 0,78%. Natomiast obciążenie wyniku finansowego brutto wyniosło odpowiednio: 1,6%, 0,63% i 2,66%. Obciążenie wyniku na działalności bankowej tworzeniem rezerw na należności zagrożone wzrosło w T3 roku i wyniosło odpowiednio w latach T1 – 12,9%, T2 – 10,37%, T3 – 17,44%. Natomiast obciążenie wyniku finansowego brutto wyniosło odpowiednio 49,19%, 40,22%, 57,38%.

W porównaniu do obciążenia wynikającego z tworzenia rezerw na należności normalne i pod obserwacją, obciążenie rezerw z tytułu rezerw na należności zagrożone było w analizowanym okresie znacznie wyższe.

Dla zobrazowania tego wpływu przeanalizowano sprawozdania finansowe banku ABC z wykluczeniem z nich utworzonych rezerw na należności normalne i pod obserwacją. Wykluczono te rezerwy ponieważ zarząd banku może zdecydować, że od tych należności nie tworzy rezerw na podstawie MSR/MSSF. Są to należności, w stosunku do których nie można mówić jeszcze o zaległościach. W przypadku przepisów krajowych banki na należności pod obserwacją są zmuszone tworzyć rezerwy celowe w wysokości 1,5% należności.

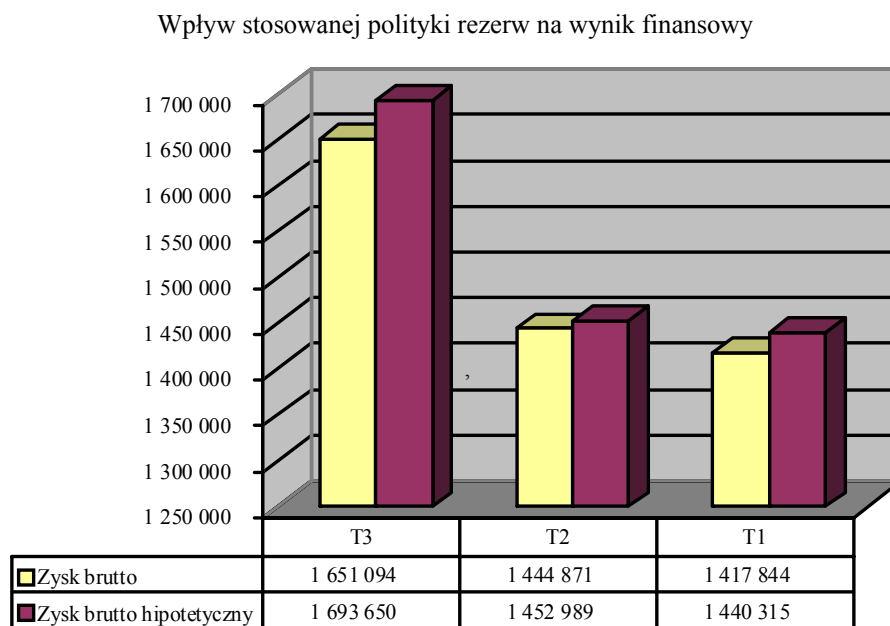
W celu uzyskania hipotetycznych sprawozdań finansowych w sytuacji A, należy w rzeczywistych sprawozdaniach dokonać następujących modyfikacji. W rachunku zysków i strat: w roku T1 zmniejszyć różnicę wartości rezerw i ak-

¹⁹ Por. J. Wielgórska-Leszczyńska: Op. cit., s. 28-30.

tualizacji wartości o 22 471 tys. zł, w roku T2 zmniejszyć różnicę wartości rezerw i aktualizacji wartości o 9118 tys. zł, a w roku T3 zmniejszyć różnicę wartości rezerw i aktualizacji wartości o 42 556 tys. zł.

Analizując otrzymany hipotetyczny rachunek zysków i strat w sytuacji, gdyby bank ABC nie tworzył rezerw na należności normalne i pod obserwacją można stwierdzić, że rezerwy największy wpływ wywierają na wynik finansowy brutto. Wpływ ten obrazuje wykres 1.

Wykres 1

Źródło: Na podstawie danych otrzymanych z banku.

W zaistniałej hipotetycznej sytuacji obserwuje się znaczny wzrost zysku brutto na skutek zmniejszenia ilości tworzonych rezerw. W roku T1 zysk brutto wzrósł z 1 417 844 tys. zł w rzeczywistym rachunku zysków i strat do 1 440 315 tys. zł w hipotetycznym rachunku zysków i strat. W roku T2 zysk brutto wzrósł z 1 443 871 tys. zł w rzeczywistym rachunku zysków i strat do 1 452 989 tys. zł w hipotetycznym rachunku zysków i strat. W roku T3 zysk brutto wzrósł z 1 651 094 tys. zł w rzeczywistym rachunku zysków i strat do 1 693 650 tys. zł w hipotetycznym rachunku zysków i strat. Oprócz bezpośredniego widocznego wpływu braku rezerw na poszczególne wartości ekonomiczne zawarte w sprawozdaniach bardzo istotny jest fakt, że obraz firmy może zostać generalnie zniekształcony za pomocą tworzenia rezerw. Brak rezerw może spowodować mylne wyobrażenie o sile

finansowej banku. Ilustruje to wzrost zysku w hipotetycznym przykładzie. Bank staje się bardziej zyskowy, w efekcie czego wskaźniki rentowności będą wyższe.

Bank ABC, wykazując niższe rezerwy, może przekonywać odbiorcę informacji o sile banku i niższym ryzyku. Wszystkie te wnioski, dane i wskaźniki będą się odnosiły do nieprawdziwych wartości ekonomicznych, a przede wszystkim do sztucznie zawyżonego zysku. Poprzez rezerwy celowe bank ABC wyraża bowiem ryzyko prowadzonej działalności, na które w warunkach gospodarki rynkowej jest narażony.

Podsumowanie

Przedstawiona problematyka z pewnością nie wyczerpuje problemu. Jak wynika z powyższych rozważań problem wyceny należności kredytowych jest bardzo złożony. Z teoretycznego, jak również z praktycznego punktu widzenia, każda zmiana zasad wyceny i ujmowania w księgach rachunkowych należności kredytowych może spowodować zmiany w sytuacji majątkowej i wyniku finansowym banku. Przeprowadzone w pracy analizy i symulacje potwierdzają tezę, że zastosowanie różnych metod wyceny wpływa na wynik finansowy banku, ale może również zależeć od szacunków zarządu banku i kierownictwa. Rachunkowość, jeżeli dalej ma spełniać swoją rolę, jaką jest dostarczanie informacji niezbędnych do podejmowania racjonalnych decyzji ekonomicznych, oraz jeżeli dalej ma przedstawiać wiarygodny i rzetelny obraz sytuacji gospodarczej, musi dążyć do raportowania należności kredytowych banku w okresowych standardowych sprawozdaniach finansowych w sposób jednolity. Natomiast porównywalne standardowe dane ma dać sprawozdanie sporządzane według międzynarodowych standardów. Założenia koncepcyjne zawarte w MSR i MSSF wpływają na kształt i zawartość sprawozdania finansowego, zasady wyceny aktywów, zobowiązań itd., aby były one porównywalne w skali międzynarodowej.

THE INFLUENCE OF THE METHODS VALUATION OF THE CREDIT RECEIVABLES IMPACTS ON THE FINANCIAL RESULT OF THE COMMERCIAL BANK

Summary

In the last twenty years – characterized by the dynamic development of the capital and financial markets and the economy of many countries – a demand for the full, current, comparable and reliable information about the material and the financial status as well as the financial results of the economic units has been increasing. The article presents application of different methods of the valuation of the credit receivables impacts on the concept of the financial result of the commercial bank.

WPŁYW PROSPEKTYWNEJ WYCENY RZECZOWYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH NA OCENĘ KONDYCJI FINANSOWEJ PODMIOTU GOSPODARCZEGO PREZENTOWANEJ W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM – WYBRANE PROBLEMY

Wprowadzenie

Rosnąca konkurencja na rynkach kapitałowych i globalizacja procesów gospodarczych prowadzą do redefinicji podejścia do celów sprawozdawczości finansowej. Użytkownicy sprawozdań finansowych, zwłaszcza aktualni, jak i potencjalni inwestorzy, „[...] wymagają obecnie nie tylko wiarygodnego przedstawienia aktualnej sytuacji finansowo-majątkowej przedsiębiorstwa, ale oczekują również informacji o poziomie przyszłych korzyści ekonomicznych z zaangażowanego kapitału”¹. Zmiana potrzeb informacyjnych zgłaszanych przez użytkowników sprawozdań finansowych powoduje konieczność weryfikacji metod i zasad ich sporządzania.

Rachunkowość prospektywna jest zorientowana na przyszłość i z tego też powodu gromadzi nie tylko dane o sytuacji majątkowej podmiotu i wynikach jej działalności jak również informacje dotyczące otoczenia jednostki. Prawidłowość oceny efektywności zaangażowanych środków jest uwarunkowana jakością informacji dostarczanej przez rachunkowość. Równocześnie podejmowanie decyzji ekonomicznych dotyczących dłuższego przedziału czasowego wymaga analizy przyszłych warunków prowadzenia działalności, w tym ryzyka jej towarzyszącego.

W przypadku aktywów trwałych wycena opierająca się na kategorii kosztu historycznego może prowadzić do powstania zniekształceń w sprawozdaniach finansowych co do szacunku wartości zaangażowanych w działalność środków i ocenie efektywności ich wykorzystania. Z tego też powodu regulacje Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Międzynarodowych Standardów

---

¹ S. Hońko: Koncepcja ostrożnej wyceny w rachunkowości. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008, s. 7.

Sprawozdawczości Finansowej (MSR/MSSF)² zwiększają zakres zastosowania wartości godziwej do wyceny składników majątkowych. Tendencja ta jest odpowiednią na rosnące zainteresowanie adresatów sprawozdań finansowych informacją o charakterze probabilistycznym. Ich uwaga skupia się bowiem w głównej mierze na wartości, rozkładzie czasowym przyszłych przepływów pieniężnych oraz prawdopodobieństwie ich uzyskania. Z punktu widzenia właścicieli kapitału istotną jest informacja o relacji pomiędzy wartością przepływów pieniężnych a wartością rynkową akcji. „[...] zastosowanie prospektywnych parametrów wyceny wymaga oszacowań prawdopodobieństwa wpływu korzyści ekonomicznych”³. Decyzje ekonomiczne podejmowane przez inwestorów opierają się w głównej mierze na wpływających z systemu rachunkowości informacjach dotyczących:

- strumienia przyszłych przepływów pieniężnych generowanych w wyniku dalszej działalności gospodarczej podmiotu,
- terminowości generowania tych przepływów,
- ryzyka i niepewności związanych z procesem powstawania tych przepływów pieniężnych⁴.

Zachowanie prospektywnego podejścia do wyceny aktywów wymaga oszacowania potencjału dochodowego w nich zawartego, a realizowanego w toku działalności operacyjnej.

1. Wartość godziwa – podstawy jej szacowania

W chwili obecnej rośnie zakres zastosowania modelu wyceny wykorzystującego wartość godziwą jako podstawową kategorię wyceny. Z tego też powodu regulacje międzynarodowego prawa o rachunkowości przy wycenie wielu pozycji aktywów odwołują się do tej kategorii ekonomicznej. Wartość godziwa została określona przez MSSF/MSR jako kwota, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami⁵. Należy zaznaczyć, że wartość godziwa stanowi hipotetyczną kwotę, jaką jednostka mogłaby uzyskać w momencie przeprowadzenia wyceny, a nie faktycznej realizacji transakcji, z uwzględnieniem warunków ogólnie obowiązujących

² Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2004.

³ S. Hońko: Op. cit., s. 8.

⁴ Por.: I. Sobańska, M. Michalak: Wykorzystanie informacji prospektywnych w sprawozdawczości finansowej zorientowanej na wartość na przykładzie MSR 36 „Utrata wartości aktywów”. Materiały konferencyjne Konferencja z okazji 60-lecia Katedry Rachunkowości „Wartość i wyliczenia w ekonomii i rachunkowości”, Akademia Ekonomiczna, Katowice 2008, s. 282.

⁵ § 6 MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe”.

cych w dniu wyceny. Brak powiązań pomiędzy stronami umowy oraz posiadanie odpowiedniej wiedzy na temat przedmiotu umowy zapewnia wiarygodność tak ustalonej wartości. Najlepszym wyznacznikiem wartości godziwej jest cena wyznaczona przez aktywny rynek⁶. Ceny rynkowe pozwalają na zachowanie porównywalności wyceny pomiędzy różnymi podmiotami, niezależnej od subiektywnego osądu czy też specyficznych dla danej jednostki warunków. Z tego też powodu regulacje MSSF/MSR wymagają stosowania wartości rynkowej jako wyznacznika wartości godziwej, o ile istnieje aktywny rynek na wyceniany składnik majątku. Niemniej w praktyce gospodarczej nie zawsze jest możliwe ustalenie wartości rynkowej właśnie ze względu na brak aktywnego rynku na określone dobra. Fakt ten obliguje jednostki do ustalenia wartości godziwej w najbardziej wiarygodny sposób.

W przypadku rzeczowych aktywów trwałych, dla których nie można wyznaczyć wartości rynkowej za najbardziej jej wiarygodny odpowiednik można przyjąć⁷:

- cenę ustaloną w ostatnio dokonanej transakcji, pod warunkiem że w okresie pomiędzy datą transakcji a dniem przeprowadzenia szacunku nie nastąpiły znaczące zmiany uwarunkowań gospodarczych,
- porównanie z bieżącą wartością rynkową podobnego (porównywalnego) składnika,
- analizę zdyskontowanych przepływów pieniężnych,
- wartość oszacowaną na podstawie przychodów lub zamortyzowanego kosztu odtworzenia⁸.

2. Zasady wyceny rzeczowych aktywów trwałych w ujęciu MSSF/MSR

Sposób pierwotnego ujęcia rzeczowych aktywów trwałych jest uzależniony od sposobu ich pozyskania. Z tego też powodu MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe” wskazuje dwie podstawowe kategorie ekonomiczne służące początkowej wycenie tych zasobów, a mianowicie:

- cenę nabycia lub
- koszt wytworzenia⁹.

⁶ Zgodnie z regulacjami MSSF/MSR za aktywny rynek można uznać taki, który spełnia łącznie trzy warunki:

- pozycje będące przedmiotem obrotu na rynku są jednorodne,
- zazwyczaj w dowolnym momencie można znaleźć zainteresowanych nabywców i sprzedawców,
- ceny podane są do publicznej wiadomości (§ 6 MSR 36 „Utrata wartości aktywów”).

⁷ § 26 MSR 36.

⁸ § 33 MSR 16.

⁹ § 15 MSR 16.

Należy zaznaczyć, że w odróżnieniu od regulacji ustawy o rachunkowości¹⁰ (dalej: Uor), MSR 16 do składników wartości początkowej rzeczowych aktywów trwałych zalicza ewentualne koszty demontażu i usunięcia składnika aktywów oraz koszty przeprowadzenia renowacji miejsca, w którym się on znajdował¹¹. Wartość rezerwy tworzonej na koszty demontażu jest wartością szacunkową i jej kwota oraz zasadność utworzenia podlega weryfikacji. Aktywowanie kosztów demontażu w wartości początkowej rzeczowych aktywów trwałych prowadzi do równomiernego rozłożenia w czasie użytkowania kosztów ich pozyskania i eksploatacji oraz przychodów przez nie generowanych. Podejście takie nie znalazło swojego odbicia w regulacjach Uor i tym samym ogranicza przydatność informacyjną danych sprawozdawczych. O wiele bardziej istotną, z punktu widzenia treści informacyjnej sprawozdań finansowych, jest wtórna wycena aktywów, przeprowadzana nie później niż na dzień bilansowy.

MSR 16 wskazuje na dwa modele wtórnej (następującej po początkowym ujęciu) wyceny rzeczowych aktywów trwałych:

- model kosztu historycznego, w którym wartość początkowa podlega zmniejszeniu o skumulowane odpisy amortyzacyjne i odpisy z tytułu utraty wartości oraz
- model oparty na wartości przeszacowanej.

W odróżnieniu od modelu kosztu historycznego, model wartości przeszacowanej¹² pozwala prezentować na dzień bilansowy składniki rzeczowych składników trwałych w wartości przewyższającej ich wartość pierwotną. Wartość przeszacowaną stanowi wartość godziwa składnika przeszacowywanych aktywów, pomniejszona o kwotę późniejszej zakumulowanej amortyzacji i późniejszych zakumulowanych odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości¹³. Powstałe w wyniku przeszacowania zmiany wartości bilansowej rzeczowych aktywów trwałych mogą być rozliczane wynikowo lub kapitałowo.

Na kapitał własny, jako nadwyżka z przeszacowania, zostanie odniesiony wzrost wartości bilansowej składnika aktywów. Jeżeli w wyniku ponownego przeszacowania wartość bilansowa obniży się, to zmniejszenie to w pierwszej kolejności zostanie rozliczone z kapitałem z aktualizacji, a w pozostałej części odniesione w ciężar wyniku finansowego. Na dobro wyniku finansowego należy odnieść wzrost wartości składnika aktywów wynikający z powtórnego przeszacowania do wysokości odpisu zaliczonego poprzednio w koszty¹⁴ (rys. 1). Powstała w wyniku przeszacowania nadwyżka ujęta w kapitale własnym może być

¹⁰ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. Nr 113, poz. 1186 z 2000 r. z późn. zm.).

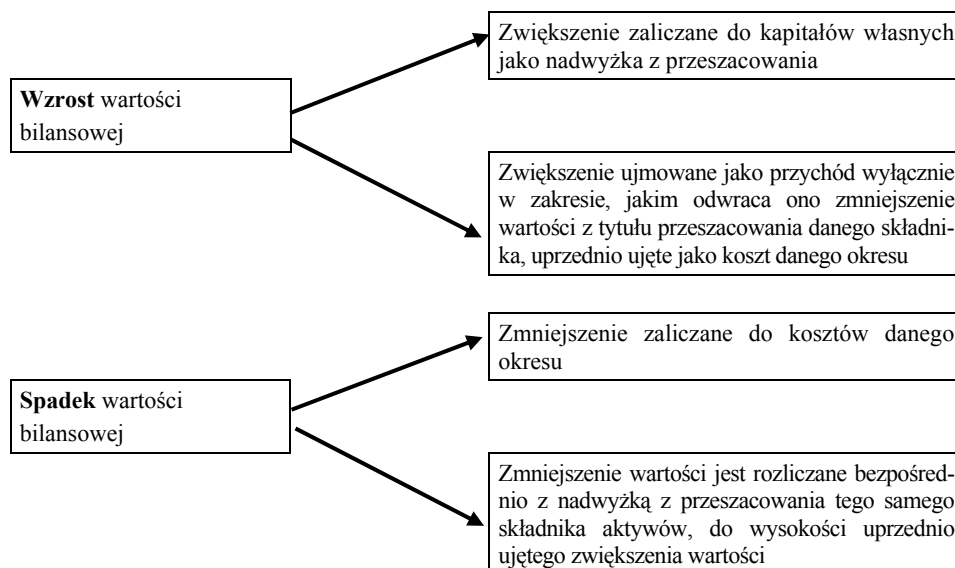
¹¹ § 16, 18 MSR 16.

¹² Zastosowanie modelu opartego na wartości przeszacowanej zostało obwarowane możliwością ustalenia w sposób wiarygodny wartości godziwej (WP9 MSR 16).

¹³ § 31 MSR 16.

¹⁴ § 39, 40 MSR 16.

przeniesiona bezpośrednio do niepodzielonego wyniku finansowego lat ubiegłych w momencie wycofania z użycia lub sprzedaży odpowiadającego jej składnika aktywów.

Rys. 1. Zasady ujmowania skutków przeszacowań rzeczowych aktywów trwałych

Źródło: § 39, 40 MSR 16.

Istnieje również możliwość częściowego zaliczenia nadwyżki z przeszacowania do niepodzielonego wyniku finansowego lat ubiegłych w trakcie używania składnika aktywów (przeniesienie to następuje z pominięciem rachunku zysków i strat). W takim przypadku kwota przeniesionej nadwyżki stanowi różnicę między amortyzacją opartą na przeszacowanej wartości bilansowej składnika aktywów, a amortyzacją opartą na początkowej cenie nabycia lub koszcie wytworzenia (por. Przykład 1)¹⁵.

Przykład 1

Spółka posiada środek trwały o wartości początkowej 220 000 i dotychczasowym umorzeniu 88 000. Środek trwały podlegał amortyzacji przez 4 lata według stawki 10% (okres użytkowania to 10 lat). Po upływie 4 lat dokonano przeszacowania wartości środka trwałego. Wartość godziwa tego składnika oszacowana przez rzeczoznawców wynosiła 198 000.

Umorzenie środka trwałego w dniu przeprowadzenia przeszacowania może być:

¹⁵ § 41 MSR 16.

- przeliczone proporcjonalnie w związku ze zmianą wartości bilansowej brutto (patrz: tabela 1) lub
- odliczane od wartości bilansowej brutto składnika aktywów.

Wariant 1

Umorzenie w dniu przeszacowania jest proporcjonalnie przeliczane w związku ze zmianą wartości bilansowej brutto składnika aktywów.

Ustalenie wskaźnika przeszacowania:

$$I_p = 198\ 000 : (220\ 000 - 88\ 000) = 198\ 000 : 132\ 000 = 1,5$$

Tabela 1

Przeszacowanie wartości początkowej środka trwałego i jego dotychczasowego umorzenia przy zastosowaniu wskaźnika przeszacowania I_p

Pozycja	Wartość przed przeszacowaniem	Wskaźnika przeszacowania I_p	Wartość po przeszacowaniu	Różnica z przeszacowania
1	2	3	4 = (2x3)	5 = (4-2)
Wartość początkowa środka trwałego	220 000	1,5	330 000	110 000
Umorzenie środka trwałego	88 000	1,5	132 000	44 000

Wartość bilansowa środka trwałego wynosi $330\ 000 - 132\ 000 = 198\ 000$.

Wartość przeszacowana brutto wynosi 330 000 i stanowi podstawę amortyzacji według stawki 10%.

Amortyzacja roczna wynosi $330\ 000 \times 10\% = 33\ 000$.

Wariant 2

Umorzenie w dniu przeszacowania jest odliczane od wartości bilansowej brutto składnika aktywów.

- Po 4 latach użytkowania wartość netto (w dniu przeszacowania) wynosiła $220\ 000 - 88\ 000 = 132\ 000$.
- Wartość godziwa określona przez rzeczoznawców wynosiła 198 000.
- W celu doprowadzenia wartości netto środka trwałego do jego wartości godziwej należy ją podwyższyć o 66 000.
 $66\ 000 = (198\ 000 - 132\ 000)$
- Pozostały okres użytkowania 6 lat.

Stawka amortyzacji rocznej = $100 : 6\ \text{lat} = 16,66(6)\% = 16,7\%$

Odpis amortyzacji rocznie = $198\ 000 \times 16,7\% = 33\ 066$.

Bez względu na sposób rozliczenia różnic z przeszacowania, jednostka mogła ujawnić w aktywach bilansu bieżącą wartość aktywów zaangażowanych w działalność, a w pasywach potencjalne korzyści wynikające ze wzrostu ich wartości.

W przypadku, gdy zgodnie z MSR 16 nadwyżkę z aktualizacji wartości środka trwałego jednostka rozlicza w trakcie używania środka trwałego, kwota nadwyżki przeniesionej z kapitału z aktualizacji wyceny stanowi różnicę między amortyzacją opartą na przeszacowanej wartości bilansowej składnika aktywów a amortyzacją opartą na cenie nabycia:

Amortyzacja oparta na wartości przeszacowanej $330\,000 \times 10\% = 33\,000$

Amortyzacja oparta na pierwotnej cenie nabycia $220\,000 \times 10\% = 22\,000$

Różnica = $33\,000 - 22\,000 = 11\,000$ zasili niepodzielony wynik finansowy.

Należy zaznaczyć, że polskie prawo o rachunkowości (Uor) nie zezwala na zastosowanie modelu opartego na wartości przeszacowanej. Z tego też powodu wartość rzeczowych składników aktywów trwałych ujętych w bilansie zgodnie z regulacjami Uor może nie prezentować realnej siły dochodowej tych składników majątkowych. Zawarte w MSR 16 prawo wyceny rzeczowych aktywów trwałych w wartości przeszacowanej do poziomu wartości godziwej pozwala przedstawić w bilansie jednostki:

- składniki majątku w wartości odpowiadającej poziomowi zakładanych korzyści ekonomicznych możliwych do zrealizowania,
- kwotę możliwej do realizacji w przyszłych okresach sprawozdawczych nadwyżki wynikającej ze wzrostu wartości godziwej tych zasobów,
- realny obraz efektywności zaangażowanych w działalność zasobów poprzez porównanie wypracowanego wyniku finansowego z wartością godziwą zaangażowanych zasobów.

Wzrost znaczenia i zakresu zastosowania modelu wartości godziwej znajduje potwierdzenie w ustaleniach MSSF/MSR, które zwracają uwagę na potrzeby informacyjne adresatów sprawozdań finansowych. Z punktu widzenia ich potrzeb decyzyjnych, istotne mogą być również dane dotyczące wartości godziwej rzeczowych aktywów trwałych wycenianych według modelu kosztu historycznego (tzn. według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia), o ile różni się ona w istotny sposób od wartości bilansowej¹⁶. Zapis ten wskazuje na rosnące zapotrzebowanie na bieżącą informację dotyczącą wiarygodnych szacunków wartości ekonomicznej aktywów i konieczność redefinicji celów sprawozdawczości finansowej.

---

¹⁶ § 79 d MSR 16.

3. Utrata wartości rzeczowych aktywów trwałych

Ze względu na długi okres użytkowania rzeczowych aktywów trwałych pierwotny szacunek wartości korzyści ekonomicznych, które mają te zasoby generować, oraz ich rozkład czasowy może podlegać istotnym zmianom. Siła dochodowa określana przez początkową wartość ustaloną na poziomie kosztu wytworzenia czy też ceny nabycia, wraz z upływem czasu może się zmieniać ze względu na utratę wartości wynikającą z założonego zużycia tych składników, jak i nieprzewidzianych zmian warunków ekonomicznych. Z tego też powodu kategoria wartości godziwej znajduje zastosowanie w przypadku rzeczowych aktywów trwałych jako podstawowy parametr weryfikacji poziomu korzyści ekonomicznych generowanych przez te zasoby.

Utrata wartości oznacza zmniejszenie poziomu korzyści ekonomicznych generowanych przez składnik aktywów, którego to zmniejszenia nie można było przewidzieć na dzień jego wstępnej wyceny, tzn. w momencie ujęcia w księgach rachunkowych. Utrata wartości aktywów występuje wówczas, gdy wartość bilansowa składnika aktywów jest wyższa od jego wartości odzyskiwalnej, co uzasadnia utworzenie odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości. Zgodnie z MSR 16 wartość odzyskiwalna rzeczowych aktywów trwałych odpowiada cenie sprzedaży netto składnika aktywów lub jego wartości użytkowej, zależnie od tego, która z nich jest wyższa¹⁷. Szczegółowe regulacje dotyczące przyczyn i zasad weryfikacji wartości aktywów o skutki utraty wartości zawiera MSR 36 „Utrata wartości aktywów” (tabela 2).

Zgodnie z MSR 36¹⁸ wartość odzyskiwalna odpowiada wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży¹⁹ albo wartości użytkowej w zależności od tego, która z nich jest wyższa (rys. 2).

Oceniając wartość użytkową składnika aktywów (i w konsekwencji wysokość ewentualnego odpisu aktualizującego) należy uwzględnić takie elementy, jak:

- szacunkowa prognoza przyszłych przepływów pieniężnych, które zgodnie z oczekiwaniami jednostka gospodarcza może uzyskać z tytułu danego składnika aktywów,
- oczekiwania dotyczące ewentualnych zmian kwot lub terminów wystąpienia powyższych przyszłych przepływów pieniężnych,
- wartość pieniądza w czasie odzwierciedloną przez bieżącą wolną od ryzyka stopę procentową,

---

¹⁷ § 6 MSR 16.

¹⁸ § 6, 18 MSR 36.

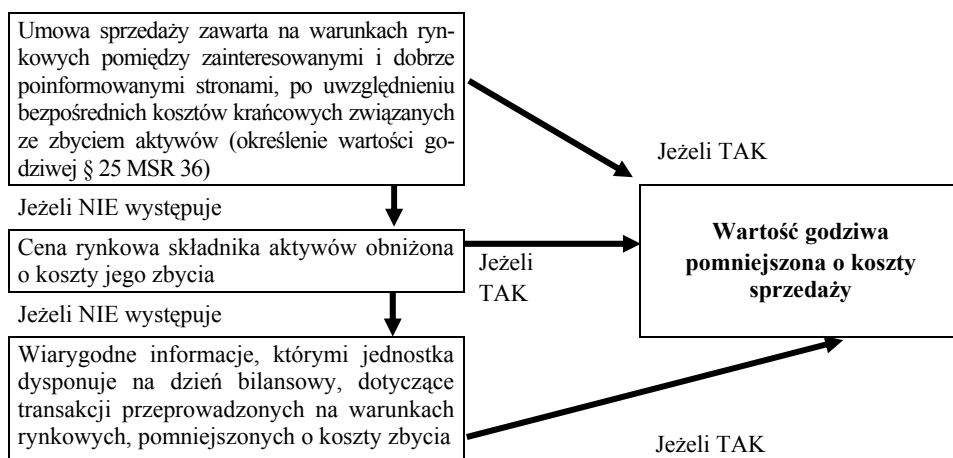
¹⁹ Należy zaznaczyć, że MSR 16 i MSR 36 posługują się dwoma pojęciami – wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży i ceny sprzedaży netto. Analiza zakresu tych pojęć pozwala uznać, iż mogą być one stosowane zamiennie.

- wpływ niepewności związanej z naturą danego składnika aktywów na jego cenę,
- inne czynniki²⁰.

Tabela 2

Symptomy utraty wartości aktywów

Źródło informacji	Przesłanki utraty wartości
Wewnętrzne	– utrata przydatności gospodarczej, – zmiana sposobu użytkowania, – fizyczne uszkodzenie, – są dostępne dowody pochodzące ze sprawozdawczości wewnętrznej świadczące o zmniejszeniu korzyści ekonomicznych uzyskiwanych przez dany składnik w przyszłości, – wzrost kosztów użytkowania składnika powodujący w konsekwencji obniżenie wpływów netto uzyskiwanych przez niego
Zewnętrzne	– utrata wartości rynkowej składników aktywów jest znacznie wyższa od utraty, której można było się spodziewać w wyniku upływu czasu i zwykłego użytkowania, – w ciągu okresu nastąpił wzrost rynkowych stóp procentowych lub innych rynkowych stop zwrotu z inwestycji, co może wpłynąć na stopę dyskontową stosowaną przy obliczaniu wartości z użytkowania i istotnie obniży wartość odzyskiwalną, – wartość bilansowa aktywów netto jednostki jest wyższa od wartości ich rynkowej kapitalizacji, – niekorzystne zmiany w otoczeniu jednostki o charakterze technologicznym, rynkowym, gospodarczym lub prawnym

Rys. 2. Zasady ustalania wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży

Źródło: Na podstawie § 25-27 MSR 36; S. Jałowiecka-Madeja, R. Sereżyński: Niefinansowe aktywa trwałe według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR/MSSF). Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007, s. 83.

²⁰ § 30 MSR 36.

Oszacowanie wartości użytkowej²¹ składnika aktywów pociąga za sobą konieczność:

- oszacowania przyszłych wpływów i wypływów pieniężnych pochodzących z dalszego użytkowania składnika aktywów oraz z tytułu jego ostatecznego zbycia oraz
- zastosowania odpowiedniej stopy dyskontowej do ustalenia wartości tych przepływów pieniężnych²².

Wymogi, jakie są stawiane jednostkom w procedurze szacowania wartości użytkowej, stanowią przykład zmian w zadaniach stawianych rachunkowości. Konieczność prognozowania danych, szacowania wartości skutkuje poszerzeniem zakresu przedmiotowego rachunkowości. Realia gospodarcze zmuszają jednostki do gromadzenia informacji nie tylko o posiadanym majątku, sposobie jego wykorzystania, ale również danych nie ujmowanych dotychczas przez rachunkowość.

Zarówno szacunek przyszłych przepływów pieniężnych, jak i przyjęta stopa dyskontowa²³ powinny się opierać na spójnym założeniu dotyczącym wzrostu cen wynikającego z ogólnego poziomu inflacji. Na wartość szacowanych przyszłych przepływów pieniężnych składają się:

- prognozy wpływów środków pieniężnych z dalszego użytkowania składnika aktywów,
- prognozy wypływów środków pieniężnych, których realizacja warunkuje otrzymanie wpływów z dalszego użytkowania danego składnika aktywów,
- przepływy pieniężne netto, które zostaną zrealizowane z tytułu zbycia składnika aktywów na koniec okresu jego użytkowania²⁴.

²¹ Ustalając wartość użytkową aktywów jednostka musi spełnić następujące wymogi:

- prognozy dotyczące przepływów pieniężnych powinny się opierać na racjonalnych i mających poparcie założeniach, odzwierciedlających ocenę kierownictwa odnośnie warunków gospodarczych, które wystąpią podczas pozostającego okresu użytkowania składnika aktywów,
- prognozy dotyczące przepływów pieniężnych (sporządzone za okres maksymalnie 5 lat) powinny się opierać na najnowszym i zatwierdzonym przez kierownictwo planie finansowym oraz obejmować wszelkie szacunkowe przepływy pieniężne, które zgodnie z oczekiwaniami jednostka może uzyskać z tytułu przyszłej restrukturyzacji, doskonalenia lub ulepszenia wyników wytwarzanych przez dany składnik aktywów,
- szacunkowe prognozy dotyczące przepływów pieniężnych w okresach wykraczających poza okres objęty najnowszym planem finansowym powinny być ekstrapolacją prognoz opartych na planie finansowym przy zastosowaniu stałej lub malejącej stopy wzrostu (§ 33 MSR 36).

²² § 31 MSR 36.

²³ Stopa dyskontowa będąca podstawą określenia bieżącej wartości przyszłych przepływów pieniężnych netto jest stopą przed opodatkowaniem i odzwierciedla bieżącą rynkową ocenę:

- wartości pieniądza w czasie oraz
- ryzyka związanego z danym składnikiem aktywów, które nie zostało jeszcze uwzględnione w szacunkach przyszłych przepływów pieniężnych (§ 55 MSR 36).

²⁴ § 39 MSR 36.

Wszystkie te czynniki rzutują na wysokość wartości odzyskiwalnej będącej odzwierciedleniem wartości ekonomicznej składnika aktywów. W przypadku, gdy wartość odzyskiwalna jest niższa od wartości bilansowej, jednostka jest zobligowana dokonać odpisu aktualizującego. Z punktu widzenia treści sprawozdania finansowego istotny jest sposób rozliczenia skutków aktualizacji wartości rzeczowego składnika aktywów trwałych, a wynikający z przyjętego modelu wyceny – modelu wartości godziwej czy też modelu kosztu historycznego. Zasadniczo odpis z tytułu utraty wartości odnosi się w ciężar rachunku zysków i strat (tzn. kosztów), chyba że odnosi się on do przeszacowanych składników aktywów. W tym przypadku, odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości aktywów należy rozliczyć w korespondencji z nadwyżką z przeszacowania, ale tylko do kwoty nie przekraczającej wartości tej nadwyżki.

Odwrócenie odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości ujmuje się:

- jako przychód w rachunku zysków i strat – w przypadku składnika aktywów niepodlegającego przeszacowaniu; w przypadku składników aktywów podlegających przeszacowaniu do wysokości odpisu aktualizującego ujętego uprzednio jako koszt w rachunku zysków i strat,
- jako kapitał z aktualizacji wyceny – w przypadku przeszacowanych składników aktywów, do wysokości kwot pochodzących z przeszacowania.

Należy zaznaczyć, że wycofanie się z odpisu aktualizującego może być efektem weryfikacji wartości czynników wpływających na wysokość szacowanych korzyści ekonomicznych lub też brakiem przesłanek utraty wartości. Jedną z przyczyn zmian wysokości wartości odzyskiwalnej może być zmiana stóp procentowych (przykład 2). Procedura szacowania wartości odzyskiwalnej wskazuje na konieczność poszerzania zakresu i rodzaju informacji gromadzonych przez rachunkowość, niezbędnych dla prawidłowej wyceny majątku i zarządzania nim.

Przykład 2

W grudniu 2007 r. spółka nabyła środek trwały o wartości 600 000 zł. Począwszy od stycznia 2008 r. naliczano amortyzację do końca grudnia 2009 r. w kwocie 5000 miesięcznie. W grudniu, ze względu na zmianę zakresu prowadzonej działalności gospodarczej stwierdzono brak przydatności gospodarczej tego obiektu. Jego wartość rynkowa na 31.12.2009 r. wynosiła 440 000, a koszty sprzedaży oszacowano na 10 000. Równocześnie spółka otrzymała propozycję wynajęcia tego składnika aktywów na okres 5 lat. Roczna opłata za wynajem wynosiłaby 80 000 (wszelkie koszty eksploatacji ponosi najemca). Wartość przedmiotu umowy po jej zakończeniu oszacowano na 120 000. W celu ustalenia wartości użytkowej założono, że stopa dyskontowa (zwrotu) wynosi 5% (tabela 3).

W związku z tym, że wartość zdyskontowanych przepływów pieniężnych netto (440 381,14) jest wyższa od wartości korzyści uzyskanych z tytułu sprzedaży środka trwałego (430 000), za wartość odzyskiwalną należy przyjąć wartość z użytkowania (440 381,14). Tym samym odpis z tytułu utraty wartości wynosi 39 618,86 (480 000 – 440 381,14).

Prawidłowość szacunku wartości zdyskontowanych przepływów pieniężnych jest uzależniona od poprawności doboru stopy dyskontowej. Uwzględniając zasady funkcjonowania instytucji finansowych i powiązania pomiędzy podmiotami gospodarczymi, zmiany stóp procentowych mogą spowodować konieczność weryfikacji szacunków przepływów pieniężnych generowanych przez aktywa.

Zakładając, że w omawianym przykładzie stopa dyskontowa zastosowana do ustalenia bieżącej wartości przepływów pieniężnych wzrosła do 6% (tabela 3) wartość odzyskiwalna będzie wynosiła 430 000 i odpowiadała wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży. Wzrost stopy dyskontowej może być przyczyną zmiany decyzji, co do sposobu dalszego wykorzystania składnika majątku. W tym przypadku więcej korzyści ekonomicznych jednostka może uzyskać w wyniku sprzedaży środka trwałego niż jego dalszego użytkowania.

Tabela 3

Ustalenie wartości odzyskiwalnej i odpisu z tytułu utraty wartości środka trwałego

Wartość bilansowa na 31.12.2009 r.	Amortyzacja za 2008 rok 60 000 Amortyzacja za 2009 rok 60 000 Wartość netto na 31.12.2009 roku = 600 000 – 120 000 = 480 000
Wartość godziwa minus koszty sprzedaży	440 000 – 10 000 = 430 000
Wartość użytkowa przy założeniu:	
Stopy dyskontowej 5%	Stopy dyskontowej 6%
1 rok $80\,000 \times (1/1,05) = 76\,190,48$	1 rok $80\,000 \times (1/1,06) = 75\,471,68$
2 rok $80\,000 \times (1/1,05)^2 = 72\,562,36$	2 rok $80\,000 \times (1/1,06)^2 = 71\,199,68$
3 rok $80\,000 \times (1/1,05)^3 = 69\,107,01$	3 rok $80\,000 \times (1/1,06)^3 = 67\,169,496$
4 rok $80\,000 \times (1/1,05)^4 = 65\,816,20$	4 rok $80\,000 \times (1/1,06)^4 = 63\,367,52$
5 rok $80\,000 \times (1/1,05)^5 = 62\,682,09$	5 rok $80\,000 \times (1/1,06)^5 = 59\,780,64$
Dodatkowe wpływy ze sprzedaży środka trwałego: $120\,000 \times (1/1,05)^5 =$	Dodatkowe wpływy ze sprzedaży środka trwałego: $120\,000 \times (1/1,06)^5 =$
$120\,000 \times 0,78352538 = 94\,023$	$120\,000 \times 0,747258 = 89\,670,96$
Razem wartość z użytkowania (z najmu) = 346 358,14 + 94 023 = 440 381,14	Razem wartość z użytkowania (z najmu) = 336 989,0166 + 89 670,96 = 426 659,976

cd. tabeli 3

Ustalenie wartości odzyskiwalnej	
Wartość z użytkowania 440 381,14	Wartość z użytkowania 426 659,976
Wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży 430 000	Wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży 430 000
Wartość odzyskiwalna = 440 381,14 (ustalona na podstawie wartości użytkowej)	Wartość odzyskiwalna = 430 000 (ustalona na podstawie wartości rynkowej pomniejszonej o koszty sprzedaży)
Ustalenie odpisu z tytułu utraty wartości	
Wartość bilansowa 480 000	Wartość bilansowa 480 000
Wartość odzyskiwalna 440 381,14	Wartość odzyskiwalna 430 000
Odpis z tytułu utraty wartości = 480 000 – 440 381,14 = 39 618,86	Odpis z tytułu utraty wartości = 480 000 – 430 000 = 50 000

Globalizacja gospodarki, silne powiązania pomiędzy rynkami kapitałowymi prowadzą w konsekwencji do wzrostu ryzyka prowadzonej działalności, w tym zwłaszcza ryzyka finansowego. Zmiana sytuacji politycznej, podstaw prawnych prowadzenia działalności może skutkować zmianą rozkładu przepływów pieniężnych, a tym samym wartości ekonomicznej posiadanych aktywów.

4. Wpływ prospektywnych metod wyceny na treść sprawozdań finansowych

Podstawowym celem sprawozdawczości finansowej jest dostarczanie użytecznej informacji. Najważniejszą grupę odbiorców tych danych stanowią jednak właściciele kapitału i to ich potrzebom przede wszystkim jest podporządkowana zawartość sprawozdań finansowych. Zmiana podejścia do celu funkcjonowania firmy powoduje, że zainteresowanie właścicieli kapitału skupia się na wzroście wartości przedsiębiorstwa. Z tego też powodu będą oni żądali informacji pozwalającej określić zarówno wartość przedsiębiorstwa, jak i wszystkie czynniki biorące udział w tworzeniu tej wartości. Właśnie ze względu na rosnące wymagania, co do użyteczności decyzyjnej informacji, MSR 16 nakłada obowiązek ujawniania m.in. danych o uzgodnieniu wartości bilansowej poszczególnych grup rzeczowych aktywów trwałych na początku i końcu okresu w obszarze:

- zwiększenia oraz zmniejszenia wynikające z przeszacowania oraz odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości, które zostały ujęte w kapitale własnym lub odwrócone bezpośrednio z kapitałem własnym zgodnie z MSR 36,
- odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości ujętych w rachunku zysków i strat zgodnie z MSR 36,

- odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości, które zostały odwrócone w rachunku zysków i strat zgodnie z MSR 36.

Z powyższych zapisów wynika, że ujawnieniu podlegają wartości będące efektem przeprowadzonych przez jednostkę szacunków, obligatoryjnie podlegających okresowej weryfikacji ze względu na zmianę wartości pieniądza w czasie czy też skali korzyści ekonomicznych przez nie generowanych.

W przypadku wyceny rzeczowych aktywów trwałych według kosztu historycznego istnieje obowiązek przedstawienia w sprawozdaniu finansowym wartości godziwej tych zasobów, o ile występują pomiędzy nimi istotne rozbieżności. Konieczność ujawnienia tego typu informacji potwierdza wyższą użyteczność i wiarygodność wyceny według wartości godziwej w porównaniu z kosztem historycznym. Wartość zasobów wykazywanych według kosztu historycznego może być w pewnym stopniu zaniżona, co ogranicza przydatność tego typu informacji. Wycena według wartości godziwej pozwala przedstawić w bilansie jednostki bieżącą wartość ekonomiczną majątku zaangażowanego w działalność i właściwie ocenić efektywność jego wykorzystania. Jednocześnie sprawozdanie z całkowitych dochodów prezentuje zmiany w nadwyżce z przeszacowania jako pozycję przychodów kapitałowych, wynikających z faktu zmiany wartości pieniądza w czasie, a nie realizacji rzeczywistych procesów gospodarczych. Wydaje się, że dla właściwej oceny siły dochodowej zaangażowanych zasobów należałoby wskazać w bilansie odrębnie grupy aktywów wyceniane w wartości godziwej i według kosztu historycznego, co zwiększy użyteczność tego typu sprawozdania dla celów zarządzania strategicznego.

Powiązania pomiędzy rynkami kapitałowymi, zmiany warunków ekonomicznych i związane z tym ryzyko działalności gospodarczej stawiają przed rachunkowością nowe zadania. Współcześnie rachunkowość musi dostarczać informacji pozwalającej strategicznie zarządzać przedsiębiorstwem i prowadzić do wzrostu jego wartości. Zmiany wprowadzane w MSSF/MSR zmierzają ku budowie zintegrowanego systemu informacji, umożliwiającego właścicielom kapitału ocenić efektywność zainwestowanych środków i prawidłowość decyzji podejmowanych przez zarządzających jednostką.

THE IMPACT OF PROSPECTIVE VALUATION OF FIXED TANGIBLE ASSETS ON FINANCIAL CONDITION PRESENTED IN FINANCIAL STATEMENTS

Summary

In the age of globalization the financial statements users' need for information are changing. As a consequence, the accounting and financial reporting aims are redefined. The contemporary task of accounting is providing information that permit to correctly manage of enterprise. By reason of this fact, the scope of implementation fair value is on the increase. The article presents selected problems concerned fixed assets valuation principles and its impact on enterprises financial condition.

ZDARZENIA PO DNIU BILANSOWYM, ICH KLASYFIKACJA I UJĘCIE W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM WEDŁUG UREGULOWAŃ KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH

Wprowadzenie

W okresie między dniem bilansowym a dniem zatwierdzenia sprawozdania finansowego mogą wystąpić zdarzenia, które spowodują, że to sprawozdanie finansowe okaże się niewiarygodne. Zdarzenia takie wymagają korekt w księgach rachunkowych oraz ewentualnego ujęcia w sprawozdaniu finansowym właściwego okresu, w zależności od istotności tego zdarzenia oraz momentu, w jakim otrzymano informację o zaistniałym zdarzeniu¹.

Celem artykułu jest przedstawienie uregulowań krajowych i międzynarodowych w zakresie ujawniania i prezentacji skutków zdarzeń mających miejsce po dniu bilansowym.

Zasada wiernego i rzetelnego obrazu jest jedną z najważniejszych zasad, jaką należy się kierować przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Zgodnie z tą zasadą, jednostki powinny przedstawić rzetelnie i jasno sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy². Przestrzeganie tej zasady wymaga ujęcia wszystkich zdarzeń, jakie wystąpiły do dnia bilansowego, istotnych zdarzeń, które wystąpiły po dniu bilansowym, jak również zdarzeń powodujących, że założenie kontynuowania działalności przez jednostkę jest nieuzasadnione³.

Zdarzenia po dniu bilansowym są istotnym elementem ujawnień sprawozdawczości finansowej wpływającym na wiarygodność sprawozdania finansowego i ocenę jego jakości⁴.

---

¹ J. Gawrońska, Jakie zdarzenia można uznać za zdarzenia po dniu bilansowym. „Biuletyn Rachunkowości” 2008, nr 2, s. 1, www.ksiegowosc.infor.pl.

² Ustawa o rachunkowości (zwana dalej UoR) (t.j. Dz.U. z 2009 r., Nr 152, poz. 1223 ze zm.), art. 4, pkt 1.

³ Rodzaje zdarzeń po dniu bilansowym. „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości” 2011, nr 3 (291), s. 1

⁴ K. Trzpioła: Zdarzenia po dniu bilansowym i ich prezentacja w sprawozdaniach finansowych spółek giełdowych notowanych na GPW w Warszawie. Przykłady ujawnianych informacji. W: Finansowe uwarunkowania rozwoju organizacji gospodarczych. Informacja finansowa i jej wykorzystanie w warunkach stosowania MSR/MSSF. Red. J. Turyna, W. Szczęsny. Materiały konferencyjne. Wydawnictwo Wydziału Zarządzania UW, Warszawa 2007, s. 195.

1. Istota zdarzeń następujących po dniu bilansowym i ich klasyfikacja

Zdarzeniami po dniu bilansowym według ustawy o rachunkowości (UoR) są zdarzenia, które mają istotny wpływ na sprawozdanie finansowe roku obrotowego lub które powodują, że kontynuacja działalności jednostki nie jest uzasadniona, mające miejsce po sporządzeniu rocznego sprawozdania finansowego, a przed jego zatwierdzeniem⁵. Sporządzone sprawozdanie finansowe podlega zatwierdzeniu przez organ zatwierdzający, nie później niż 6 miesięcy od dnia bilansowego. Przed zatwierdzeniem, jeżeli jednostka spełnia warunki określone w art. 64 ust. 1 UoR, roczne sprawozdanie podlega badaniu przez biegłego rewidenta. Jednak po zamknięciu ksiąg rachunkowych mogą wystąpić zdarzenia, które dotyczą zamykanego roku. Sposób postępowania odnośnie tych zdarzeń zależy od momentu ich wystąpienia oraz ich wpływu na sprawozdanie finansowe.

Zgodnie z MSR 10 „Zdarzenia następujące po dniu bilansowym” zdarzeniami następującymi po dniu bilansowym są korzystne i niekorzystne dla jednostki zdarzenia, które mają miejsce pomiędzy dniem bilansowym a datą zatwierdzenia sprawozdania do publikacji⁶.

Uregulowania krajowe, jak i międzynarodowe w zakresie zdarzeń po dniu bilansowym są w zasadzie zbieżne, różnice dotyczą jedynie szczegółowości regulacji oraz ram czasowych.

MSR 10 szerzej niż UoR określa ramy czasowe zdarzeń po dniu bilansowym. Ramy czasowe zdarzeń po dniu bilansowym według UoR art. 54, pkt 1:

Data sporządzenia sprawozdania finansowego	Data zatwierdzenia sprawozdania finansowego

Ramy czasowe zdarzeń po dniu bilansowym według MSR 10:

Dzień bilansowy	Data zatwierdzenia sprawozdania do publikacji

⁵ UoR, art. 54, pkt 1.

⁶ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Tom I, SKwP, Warszawa 2007, s. 513.

W zakresie szczegółowości to także MSR 10 wskazuje, jakie rodzaje zdarzeń ujawnione między dniem sporządzenia a dniem zatwierdzenia sprawozdania należy przedstawić i dzieli je na trzy grupy:

- zdarzenia wymagające ujawnienia w części liczbowej sprawozdania finansowego i korekty danych,
- zdarzenia wymagające ujawnienia w notach objaśniających, niewymagające korekt,
- zdarzenia powodujące zagrożenie kontynuowania działalności przez jednostkę.

W przedstawionej powyżej klasyfikacji należy uwzględnić także moment wystąpienia zdarzenia, gdyż ma to wpływ na sposób postępowania i ujęcia w sprawozdaniu finansowym. Jeżeli więc informacje o zdarzeniach, które mają istotny wpływ na to sprawozdanie finansowe, lub powodujących, że założenie kontynuowania działalności przez jednostkę nie jest uzasadnione, jednostka otrzymała po sporządzeniu rocznego sprawozdania finansowego, a przed jego zatwierdzeniem, to powinna:

- odpowiednio zmienić to sprawozdanie, dokonując jednocześnie zapisów w księgach rachunkowych roku obrotowego, którego sprawozdanie dotyczy, oraz
- powiadomić biegłego rewidenta, który to sprawozdanie badał.

Jeżeli te same informacje jednostka otrzymała po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego, to skutki finansowe tych zdarzeń ujmuje się w księgach rachunkowych roku obrotowego, w którym informacje te otrzymała⁷.

Z powyższych klasyfikacji wynika, że duże znaczenie dla ujęcia zdarzeń po dniu bilansowym mają:

- moment, w jakim otrzymano informację o zaistniałym zdarzeniu,
- wpływ na rzetelny i jasny sposób przedstawienia sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki⁸.

2. Zdarzenia po dniu bilansowym, wymagające korekty

Zdarzenia zaliczane do pierwszej grupy to zdarzenia istotne, mające wpływ na sytuację majątkową i finansową oraz wynik jednostki, korygujące kwoty w sprawozdaniu finansowym jeszcze przed jego publikacją. Podmiot, który otrzymał takie informacje przed zatwierdzeniem sprawozdania finansowego, ma obowiązek wprowadzenia tych informacji do ksiąg rachunkowych poprzedniego okresu sprawozdawczego i zmiany sprawozdania finansowego. Jeśli sprawozdanie to podlega badaniu przez biegłego rewidenta, należy również powiadomić biegłego rewidenta. W przypadku tego rodzaju zdarzeń użytkownik sprawozda-

⁷ MSR 10; UoR; M. Białas: Korygowanie błędów i ujęcie zdarzeń po dniu bilansowym w świetle ustawy o rachunkowości oraz MSSF/MSR. „Monitor Rachunkowości i Finansów” (wersja internetowa) 2009, nr 5, s. 2; „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości” 2011, nr 3 (291), s.1-3.

⁸ J. Gawrońska: Op. cit., s. 1.

nia nie jest w stanie stwierdzić, czy tego typu zdarzenia miały miejsce po dniu bilansowym, czy też nie. Informacja taka jest informacją wewnętrzną jednostki i biegłego rewidenta badającego to sprawozdanie finansowe. Użytkownik powinien jednak przyjąć założenie, że sprawozdanie finansowe rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki.

Do zdarzeń występujących po dniu bilansowym, które będą powodowały konieczność korekty sprawozdania finansowego, można zaliczyć:

- rozstrzygnięcie sprawy sądowej po dniu bilansowym, które potwierdza istniejące już na dzień bilansowy zobowiązanie jednostki,
- uzyskanie ostatecznej wartości kosztów, których wielkość wstępnie szacowano,
- uzyskanie informacji po dniu bilansowym, o rzeczywistej wartości uprzednio zaktualizowanych aktywów,
- upadłość kontrahenta po dniu bilansowym, jako podstawa do tworzenia odpisów aktualizujących,
- ustalenie po dniu bilansowym kwoty wypłat z zysku lub premii, jeżeli na jednostce gospodarczej ciążyło na dzień bilansowy prawne lub zwyczajowo oczekiwane zobowiązanie do dokonania wypłat, do których tytuł powstał w wyniku zdarzeń mających miejsce przed tą datą,
- zmiana wartości rezerw na świadczenia emerytalne i podobne w związku ze zmianą po dniu bilansowym zbiorowego układu pracy,
- ujawnienie błędów lub oszustw wskazujących na nieprawidłowości sprawozdania finansowego,
- ustalenie po dniu bilansowym ceny nabycia aktywów zakupionych lub przychodów ze sprzedaży aktywów sprzedanych przed dniem bilansowym⁹.

Przykład 1

Wybrane elementy bilansu oraz rachunku zysków i strat firmy „X” na dzień bilansowy 200X r.:

Należności z tytułu dostaw i usług	120 000
Wynik finansowy (zysk)	14 000

Spośród przedstawionych należności na dzień bilansowy jednostka posiada niezabezpieczoną należność od dłużnika w umownej kwocie 25 000 zł (w tej wartości należność została wykazana we wstępnej wersji bilansu). Do dnia bilansowego należność została potwierdzona przez dłużnika (innych informacji pozwalających na ocenę sytuacji finansowej i gospodarczej dłużnika jednostka

⁹ K. Trzpiola: Czy należy zmienić sprawozdanie finansowe? Zdarzenia po dniu bilansowym. www.podatkirachunkowosc.bdo.pl/biuletyn/79, s. 2; P. Karwowski: Zmiany sprawozdania finansowego – błędy podstawowe oraz zdarzenia występujące po dniu bilansowym (cz. I). „Doradca Podatkowy” 2004, nr 12, www.e-podatnik.pl, s. 1.

nie posiadała). Po dniu bilansowym otrzymano informację o postawieniu dłużnika w stan likwidacji. Zdarzenie to wpłynie na zmianę wyceny należności na dzień bilansowy, ponieważ można przypuszczać, że zła sytuacja dłużnika istniała na dzień bilansowy.

Rozwiązanie

Wartość należności od dłużnika stanowi istotną kwotę w ogólnej sumie należności oraz informację otrzymano przed zatwierdzeniem sprawozdania finansowego. W związku z tym należy zaksięgować odpis aktualizujący należności w kwocie 25 000 zł, w księgach rachunkowych 200X r. oraz wprowadzić korektę w sprawozdaniu finansowym za 200X r.

Dekretacja:

1. Pk – odpis aktualizujący wartość należności	25 000 zł
Dt – pozostałe koszty operacyjne	25 000 zł
Ct – odpisy aktualizujące należności	25 000 zł

Tabela 1

Ujęcie w sprawozdaniu finansowym firmy X za 200X r.

Bilans	Przed korektą	Po korekcie
II. Należności krótkoterminowe:		
2. Należności od pozostałych jednostek:		
a) z tytułu dostaw i usług o okresie spłaty do 12 miesięcy	120 000,00	95 000,00
Rachunek zysków i strat	Przed korektą	Po korekcie
H. Pozostałe koszty operacyjne		25 000,00
III. Inne koszty operacyjne		25 000,00
N. Zysk (strata) brutto	14 000,00	-11 000,00

3. Zdarzenia niewymagające korekt

Zdarzenia po dniu bilansowym mogą wymagać opisanie w informacji dodatkowej, bez korekty kwot sprawozdania finansowego, gdyż będą na tyle istotne, że ich nieujawnienie nie będzie pozwalało na właściwą ocenę przez jego użytkowników sytuacji finansowej, majątkowej i wyniku finansowego. Jednostka jest zobowiązana do podania informacji o takich zdarzeniach w sprawozdaniu finansowym w postaci opisu charakteru zdarzenia oraz oszacowania skutków finansowych bądź stwierdzenia, że nie jest w stanie podać takiego szacunku.

Przykładami zdarzeń następujących po dniu bilansowym, niewymagającymi dokonania korekt danych liczbowych są:

-
- spadek wartości rynkowej inwestycji,
  - istotne połączenie jednostek gospodarczych następujące po dniu bilansowym,
  - sprzedaż istotnej jednostki zależnej,
  - znaczące zakupy aktywów lub znacząca sprzedaż aktywów, lub przepadek mienia o istotnej wartości,
  - zakwalifikowanie aktywów jako przeznaczonych do sprzedaży (MSSF5),
  - ogłoszenie restrukturyzacji, co wiąże się z warunkami ujęcia zgodnie z MSR 37,
  - wystąpienie zdarzeń losowych po dniu bilansowym, np. pożaru,
  - nadzwyczaj duże zmiany cen aktywów lub kursów wymiany walut po dniu bilansowym,
  - podjęcie znaczących zobowiązań i zobowiązań warunkowych, np. udzielenie wysokich gwarancji,
  - zaciągnięcie pożyczek lub emisja dłużnych papierów wartościowych,
  - zakończenie ważnego dla jednostki postępowania sądowego, które dotyczyło roszczeń wynikających ze zdarzeń po dniu bilansowym,
  - ujawnienie (najczęściej na wniosek biegłego rewidenta) operacji gospodarczej dokonanej w celu „poprawienia wyniku” w okresie objętym sprawozdaniem, która została odwrócona tuż po dniu bilansowym, np. otrzymanie czasowego depozytu pieniężnego poprawiającego płynność tylko na dzień bilansowy,
  - emisja albo zamiar emisji akcji własnych (udziałów),
  - zmiana w organach zarządzających lub organach nadzorujących,
  - bardzo znaczące zmiany kadrowe,
  - zmiany stawek podatkowych lub przepisów podatkowych,
  - znaczące zmiany w otoczeniu polityczno-gospodarczym na rynkach, na których działa jednostka po dniu bilansowym¹⁰.

Przykłady zdarzeń występujących po dniu bilansowym, a niepowodujących korekt sporządzonego sprawozdania, ale wymagających wyjaśnienia zamieszczonego w dodatkowych informacjach i objaśnieniach, w wybranych spółkach giełdowych prezentuje przykład 2.

Przykład 2

Podwyższenie kapitału podstawowego (Meble Swarzędz SA)

W dniu 31.07.2008 r. spółka dokonała podwyższenia kapitału zakładowego w spółkach zależnych Fabryka Mebli Kościan sp. z o.o. oraz Swarzędz Kontrakt sp. z o.o. z jednoczesnym dokonaniem potrącenia należności z tytułu udzielo-

---

¹⁰ G. Świdarska, W. Więclawa: Sprawozdanie finansowe bez tajemnic. Rachunkowość finansowa w praktyce. Difin, Warszawa 2008; K. Trzpiola, Zdarzenia po dniu bilansowym. www.rachunkowoscldlapraktykow.pl; J. Siewierska, M. Kołosowski: Sprawozdanie finansowe według MSSF/MSR i Ustawy o Rachunkowości. ODDK, Gdańsk 2011, s. 24.

nych tym spółkom pożyczek wraz z odsetkami. Podwyższenie kapitału zakładowego w Fabryce Mebli Kościan sp. z o.o. zostało zarejestrowane przez sąd w dniu 28.08.2008 r., natomiast podwyższenie kapitału zakładowego w Swarzędz Kontrakt sp. z o.o. zostało zarejestrowane przez sąd w dniu 08.09.2008 r.¹¹.

Znacząca umowa z MKM Mansfelder Kupfer und Messing GmbH (KGHM Polska Miedź SA)

Dnia 14.01.2010 r. została zawarta umowa pomiędzy KGHM Polska Miedź SA i MKM Mansfelder Kupfer und Messing GmbH na sprzedaż katod miedzianych w 2010 r. Wartość przedmiotu umowy jest szacowana na 522 872 608 USD, tj. 1 460 383 tys. zł¹².

Zawarcie aneksu do umowy o udzielenie gwarancji kontraktowych z TUiR Allianz Polska SA (Hydrobudowa Polska SA)

W dniu 1 lutego 2011 roku HYDROBUDOWA POLSKA SA wspólnie ze spółkami z Grupy Kapitałowej PBG („Spółki”) tj. PBG SA oraz HYDROBUDOWA 9 SA, zawarła aneks do umowy o udzielenie gwarancji kontraktowych w ramach limitu odnawialnego zawartej w dniu 5 czerwca 2007 r. z TUiR Allianz Polska SA z siedzibą w Warszawie.

Na mocy zawartego aneksu wydłużony został do dnia 31 grudnia 2011 roku okres, w jakim TUiR Allianz Polska SA będzie wydawać spółkom gwarancje kontraktowe (przetargowe, należytego wykonania umowy, właściwego usunięcia wad i usterek, zwrotu zaliczki)¹³.

4. Zdarzenia powodujące zagrożenie kontynuowania działalności przez jednostkę

Jedną z nadrzędnych zasad rachunkowości jest zasada kontynuacji działalności, do której odnosi się MSR 10 w kontekście zdarzeń po dniu bilansowym. Zgodnie z tym standardem, jeśli zdarzenia dotyczące okoliczności istniejących na dzień bilansowy, świadczą o niespełnieniu zasady kontynuacji działania, jednostka powinna rozważyć, czy założenie o kontynuacji działalności przez nią jest zasadne¹⁴. Przykładami takich zdarzeń są:

- trudności z terminowym regulowaniem zobowiązań,

¹¹ Śródroczne sprawozdanie finansowe 06.2008 r. spółki Swarzędz Meble S.A.

¹² Roczne sprawozdanie finansowe KGHM Polska Miedź S.A. za 2009 r., s. 99.

¹³ Roczny raport finansowy HYDROBUDOWA POLSKA S.A. za 2010 r., s. 94.

¹⁴ MSR 10, § 14, 15.

- uzależnienie od jednego dostawcy, który zaprzestał produkcji surowców niezbędnych jednostce,
- uzależnienie od jednego odbiorcy, który zaprzestał spłaty zobowiązań,
- duża ilość należności trudnych do odzyskania,
- znaczący spadek popytu na produkowane wyroby, przy jednoczesnym braku możliwości rozpoczęcia nowej produkcji,
- wypowiedzenie umów kredytowych przez banki,
- ujemny kapitał obrotowy,
- straty na działalności operacyjnej,
- zbliżający się termin wygaśnięcia umowy spółki, jeśli została zawarta na czas ograniczony itp.¹⁵.

Jeśli w następstwie tych zdarzeń, po dniu bilansowym kierownictwo jednostki postanowiło o likwidacji jednostki lub zaprzestaniu prowadzenia działalności lub nie występuje realna alternatywa dla likwidacji lub zaprzestania działalności jednostki, konieczna jest fundamentalna zmiana przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, według których zostanie sporządzone sprawozdanie finansowe. Zachodzi wówczas potrzeba weryfikacji przydatności posiadanych aktywów zgodnie ze standardem MSR 36 „Utrata wartości”. Sytuację braku kontynuacji działalności określają też przepisy UoR w art. 29, z którego wynika konieczność wyceny aktywów według cen sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen ich nabycia albo kosztów wytworzenia pomniejszonych o dotychczasowe odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także odpisy aktualizacyjne z tytułu trwałej utraty wartości. Dodatkowo jednostka jest zobowiązana utworzyć odpowiednie rezerwy na przewidywane dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności. Sporządzenie sprawozdanie według pierwotnie przyjętych zasad rachunkowości z uwzględnieniem korekty tylko poszczególnych wartości jest w tym przypadku nieuzasadnione¹⁶.

Zakończenie

Przedstawione rozważania na temat zdarzeń po dniu bilansowym pozwalają stwierdzić, iż identyfikacja i klasyfikacja zdarzeń po dniu bilansowym wpływa na rzetelne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki.

¹⁵ K. Trzpiola, Czy należy zmienić sprawozdanie..., op. cit., s. 1.

¹⁶ MSR 10, § 15; J. Siewierska, M. Kołosowski: Sprawozdanie finansowe według MSSF/MSR i Ustawy o rachunkowości. ODDK, Gdańsk 2011, s. 25; „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości”, Gofin 2010, nr 4 (268), www.sgk.gofin.pl, s. 1.

Przyczyny wystąpienia zdarzeń po dniu bilansowym mogą być różne, ale istotne jest, aby je właściwie zakwalifikować i zaprezentować lub nie w sprawozdaniu finansowym.

Uregulowania dotyczące zdarzeń po dniu bilansowym zawarte w ustawie i standardach międzynarodowych są w zasadzie zbieżne. Standardy międzynarodowe jedynie bardziej szczegółowo omawiają zagadnienie, doprecyzowując ramy czasowe i podając przykłady tych zdarzeń.

EVENTS AFTER THE BALANCE SHEET DATE, ITS CLASSIFICATION AND PRESENTATION IN FINANCIAL STATEMENTS ACCORDING TO POLISH AND INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

Summary

The aim of this paper is to analyze the differences in scope of formulation and presentation of the events after the Balance Sheet Date, depending on their classification and according to the Polish Accounting Act and International Standards.

MOŻLIWOŚCI W ZAKRESIE WYCENY AKTYWÓW I PASYWÓW WEDŁUG MSSF DLA MSP

Wprowadzenie

Informacje na temat sytuacji majątkowej, finansowej, rentowności i przepływów pieniężnych są przez jednostkę gospodarczą przekazywane zainteresowanym osobom w formie sprawozdania finansowego. Dla ujęcia poszczególnych składników w sprawozdaniu finansowym niezbędne jest ustalenie ich wartości, a więc stosowanie odpowiednich metod, modeli, parametrów wyceny. Standardy rachunkowości, zarówno krajowe, jak i międzynarodowe, wypracowały w tym względzie różne podejścia i rozwiązania, które mogą mieć formę norm jednoznacznie narzuconych podmiotom lub, co często ma miejsce, stanowią określony zbiór rozwiązań, z którego jednostka wybiera najwłaściwszy dla siebie tok postępowania. Wybór zasad wyceny dokonany przez jednostkę jest podstawowym elementem polityki bilansowej podmiotu, pozwala co najmniej w krótkim okresie wpływać na obraz sytuacji majątkowej i finansowej przedstawiany w sprawozdaniu. Z punktu widzenia odbiorcy informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym, znajomość zasad pomiaru jest niezbędna dla dokonania prawidłowej oceny sytuacji finansowej i wyniku jednostki. Często bowiem kwoty prezentowane w sprawozdaniu finansowym są nie tylko efektem przeprowadzonych operacji gospodarczych, ale również skutkiem wyceny bilansowej.

Zasady wyceny są jednym z podstawowych problemów opisanych w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw¹ (MSSF dla MSP lub Standard). Ogólne założenia dotyczące pomiaru wartości przyjęte w Standardzie zostały przedstawione w jego sekcji 2 § 33-35. Dwoma podstawowymi kategoriami wyceny stosowanymi w Standardzie są koszt historyczny i wartość godziwa. Te parametry są wykorzystywane do bieżącej i bilansowej wyceny elementów prezentowanych w sprawozdaniu z sytuacji finansowej.

Celem artykułu jest przedstawienie wymogów i możliwości w zakresie wyceny najważniejszych pozycji prezentowanych w sprawozdaniu z sytuacji finansowej, wynikających z MSSF dla MSP² oraz ich ocena na tle rozwiązań przyjętych w pełnym zbiorze MSSF.

---

¹ <http://eifrs.iasb.org/eifrs/sme/en/IFRSforSMEs2009.pdf>.

² Tekst artykułu został opracowany na podstawie MSSF dla MSP oraz materiałów szkoleniowych IASB dostępnych na stronie: www.ifrs.org/IFRS+for+SMEs/Training+Modules.htm.

1. Środki trwałe³

Wartość początkową środków trwałych stanowi najczęściej cena ich nabycia lub koszt wytworzenia. Elementami składającymi się na wartość początkową są: cena zakupu, opłaty, bezzwrotne podatki i cła, wszystkie koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem składnika do stanu zdatnego do użytkowania zgodnie z zamierzeniami kierownictwa (transport, przygotowanie miejsca, w którym będzie funkcjonował środek, montaż, instalacja, testowanie środka) oraz szacowane koszty demontażu środka i renowacji miejsca, w którym funkcjonuje środek, jeśli do przeprowadzenia tych czynności jednostka jest zobowiązana w związku z nabyciem lub używaniem pozycji rzeczowych aktywów trwałych. Koszty demontażu uwzględnia się przy wycenie środka, który będzie służył celom innym niż wytwarzanie produktów. Do wartości początkowej środka trwałego nie zalicza się kosztów finansowania zewnętrznego dotyczących zobowiązań zaciągniętych na nabycie lub wytworzenie obiektu. Są one w każdej sytuacji odnoszone do wyniku, niezależnie od tego, czy obiekt spełnia kryteria aktywów dostosowywanych, czy nie. Jeżeli płatność za środek jest odroczone w czasie, wartością początkową jest wartość bieżąca wszystkich przyszłych płatności. W przypadku pozyskania środka trwałego poprzez wymianę na inne aktywa niepieniężne, jego wartością początkową jest wartość godziwa. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy transakcja nie ma treści ekonomicznej lub gdy nie da się ustalić wartości godziwej żadnego z wymienianych aktywów. Wtedy za wartość początkową nowego dla jednostki środka trwałego przyjmuje się wartość księgową tego składnika aktywów, który został dany w zamian.

Jeżeli jednostka gospodarcza wymienia istotne części środka trwałego to po pierwsze eliminuje z wartości początkowej nieumorzoną wartość „starych” części, a następnie dodaje do wartości środka cenę nabycia lub koszt wytworzenia części „nowej”. Na wartość środka wpływają też koszty obligatoryjnych przeglądów, niezbędnych do dalszego funkcjonowania składnika aktywów. Koszt przeglądu jest amortyzowany (razem z resztą środka) przez okres jego ekonomicznej użyteczności, którym jest czas upływający do następnego przeglądu.

Środki trwałe kontrolowane przez jednostkę, o ile nie są gruntami, podlegają odpisom umorzeniowym i amortyzacyjnym. Odrębnie amortyzować należy wszystkie znaczne elementy środków trwałych, jeżeli sposób, w który przynoszą one korzyści ekonomiczne jest inny dla każdego z nich. Jednostka ma obowiązek alokować kwotę podlegającą amortyzacji na przestrzeni okresu ekonomicznej użyteczności środka, w sposób systematyczny. Kwotą podlegającą amortyzacji jest wartość początkowa środka pomniejszona o wartość rezydualną. Na

³ Sekcje: 17 „Rzeczowe aktywa trwałe” i 27 „Utrata wartości aktywów”.

długość okresu ekonomicznej użyteczności wpływają takie czynniki jak: sposób wykorzystania środka, zużycie fizyczne, na które wpływa np. intensywność wykorzystania środka, postęp techniczny, prawne ograniczenia w zakresie użytkowania składnika aktywów. MSSF dla MSP wymaga weryfikacji wartości rezydualnej oraz okresu ekonomicznej użyteczności środka zawsze wtedy, gdy jednostka obserwuje czynniki, które mogą zmienić te szacowane przez nią wielkości. Nie ma obowiązku weryfikacji tych wielkości na każdy dzień bilansowy. Zmiany wartości rezydualnej oraz okresu użytkowania traktuje się jak zmiany wielkości szacunkowych i ujmuje w sposób prospektywny.

Wybrana metoda amortyzacji środków trwałych powinna odzwierciedlać tryb uzyskiwania przez jednostkę korzyści ekonomicznych z tych aktywów. Wskazane w Standardzie metody amortyzacji środków trwałych to: liniowa, malejącego salda i naturalna. Jeśli jednostka obserwuje zmianę sposobu uzyskiwania korzyści, które przynosi środek trwały może, zmienić metodę amortyzacji w trakcie jego użytkowania.

Elementem wyceny bilansowej środków trwałych jest, w określonych okolicznościach, przeprowadzanie testów na utratę wartości. Procedurę rozpoczyna zbadanie, czy występują przesłanki, zewnętrzne lub wewnętrzne, które mogą prowadzić do utraty wartości. Jeżeli jednostka stwierdzi wystąpienie takiej okoliczności, ustala wartość odzyskiwaną składnika aktywów (lub jeśli nie można tego zrobić dla pojedynczego składnika, ustala wartość odzyskiwaną dla ośrodka wypracowującego środki pieniężne). Dla udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy występuje odpis z tytułu utraty wartości, czy nie, niezbędne jest ustalenie wartości odzyskiwanej przedmiotu wyceny. W przypadku środków trwałych jest nią wyższa wartość wybrana spośród wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży⁴ i wartości użytkowej⁵. Utrata wartości ma miejsce wtedy, gdy obecna wartość środka wynikająca z ksiąg rachunkowych jest wyższa od wartości odzyskiwanej. W takiej sytuacji jednostka dokonuje odpisu z tytułu utraty wartości w kwocie odpowiadającej różnicy między wartością księgową i wartością odzyskiwaną środka. Odpis odnoszony jest do wyniku finansowego. Na każdy dzień bilansowy należy sprawdzać, czy dalej występują czynniki powodujące ujętą

⁴ Najlepszym źródłem informacji o wartości godziwej pomniejszonej o koszty zbycia jest wiążąca umowa sprzedaży zawarta na warunkach rynkowych pomiędzy niepowiązаныmi stronami. W przypadku braku takiej umowy możliwe jest odniesienie do aktywnego rynku i cen, które na nim występują.

⁵ Wartością użytkową jest wartość bieżąca przyszłych przepływów pieniężnych generowanych przez składnik aktywów. Wymaga to ustalenia wpływów, jak i wydatków, których oczekuje się w związku z dalszym funkcjonowaniem wycenianego składnika oraz odpowiedniej stopy dyskontowej. Stopa dyskontowa jest stopą przed opodatkowaniem i odzwierciedla bieżącą rynkową ocenę wartości pieniądza w czasie i ryzyka wiążącego się z danym składnikiem aktywów, o które szacunki przyszłych przepływów pieniężnych nie zostały jeszcze skorygowane.

w księgach utratę wartości. Jeśli są dowody na to, że przesłanki te nie występują, jednostka dokonuje wyceny wartości odzyskiwanej i ewentualnej korekty wcześniej ujętego odpisu. Kwota zmniejszająca odpis jest zaliczana do przychodów i nie może przewyższać wcześniej dokonanego odpisu. Po korekcie wartość bilansowa składnika aktywów nie może być wyższa niż byłaby ustalona w sytuacji, gdyby uprzednio jednostka nie ujęła odpisu tylko dokonywała normalnych odpisów amortyzacyjnych. Po odwróceniu odpisu z tytułu utraty wartości, jednostka ma obowiązek zweryfikować kwoty przyszłej amortyzacji, które wynikną z rozliczenia, w sposób systematyczny, na przestrzeni pozostałego okresu użytkowania, obecnej wartości księgowej składnika aktywów.

Jedną z przesłanek utraty wartości jest wcześniejszy niż uprzednio założono, moment zbycia środka trwałego. Jeśli jednostka podejmie decyzję o przeznaczeniu składnika aktywów trwałych do sprzedaży przed planowanym wcześniej terminem, rozpoczyna procedurę ustalania ewentualnego odpisu z tytułu utraty wartości. Zasady wyceny tych elementów są więc takie same, jak obowiązujące dla wykorzystywanych przez jednostkę⁶.

Wystąpienie czynnika powodującego utratę wartości może być dla jednostki gospodarczej podstawą decyzji dotyczącej zmiany dalszego okresu użytkowania, metody amortyzacji czy wartości rezydualnej, nawet wtedy, gdy nie wystąpi odpis z tytułu utraty wartości (wartość bilansowa będzie niższa od wartości odzyskiwanej).

W sprawozdaniu z sytuacji finansowej środki trwałe są wykazywane według wartości początkowej pomniejszonej o umorzenie i odpisy z tytułu utraty wartości. MSSF dla MSP nie przewiduje możliwości stosowania modelu wartości przeszacowanej.

2. Wartości niematerialne i prawne⁷

Jednostki gospodarcze sporządzające sprawozdanie finansowe zgodnie z zapisami MSSF dla MSP zaliczają do wartości niematerialnych nabyte prawa majątkowe oraz wartość firmy. W momencie początkowego ujęcia składniki majątkowe aktywów należące do tej grupy są wyceniane w sposób następujący:

- w przypadku nabycia – według ceny nabycia,
- w przypadku nabycia będącego skutkiem połączenia jednostek gospodarczych – według wartości godziwej ustalonej na dzień połączenia,

⁶ Brak szczególnych rozwiązań w zakresie wyceny aktywów trwałych przeznaczonych do zbycia w MSSF dla MSP może wynikać z faktu, że takie aktywa nie są przedmiotem odrębnej prezentacji w sprawozdaniu z sytuacji finansowej.

⁷ Sekcje: 18 „Wartości niematerialne inne niż wartość firmy” oraz 19 „Połączenia jednostek gospodarczych i wartość firmy”.

- w przypadku finansowania dotacją rządową – według wartości godziwej ustalonej na moment otrzymania dotacji,
- w przypadku wymiany na inne aktywa niepieniężne – według wartości godziwej otrzymanego składnika, chyba że transakcja nie ma treści ekonomicznej lub jeśli nie da się ustalić wartości godziwej żadnego z wymienianych składników, wtedy za wartość początkową otrzymanego składnika uważa się wartość księgową składnika przekazanego w zamian,
- wartość firmy powstałą na skutek połączenia jednostek gospodarczych wyceńna się początkowo według ceny jej nabycia stanowiącej nadwyżkę kosztu połączenia jednostek gospodarczych nad udziałem jednostki przejmującej w wartości godziwej dających się zidentyfikować aktywów, zobowiązań i zobowiązań warunkowych.

W przeciwieństwie do powszechnie stosowanych rozwiązań MSSF dla MSP nie przewiduje możliwości aktywowania (a więc traktowania jako wartości niematerialnej) kosztów prac rozwojowych. Koszty te są zaliczane do kosztów okresu w momencie ich poniesienia. Nie są również składnikami aktywów wartości generowane wewnętrznie (wartość firmy, koszty poniesione w związku z założeniem jednostki, koszty szkoleń, koszty reklamy, wewnętrznie wygenerowane znaki firmowe, tytuły prasowe, listy klientów).

Wszystkie wartości niematerialne, w tym wartość firmy, podlegają odpisom amortyzacyjnym. Zgodnie z założeniami MSSF dla MSP mają one określony okres użytkowania. Wartości niematerialne wynikające z zawartych umów powinny mieć ustalony okres ekonomicznej użyteczności nie dłuższy niż okres, na który zawarto umowę (może on być krótszy, jeśli jednostka wie, że tylko w tym okresie będzie osiągała korzyści ekonomiczne). Jeżeli okres, na który zawarto umowę, może być przedłużony, okres ekonomicznej użyteczności można przedłużyć tylko wtedy, gdy to przedłużenie nie wymaga poniesienia przez jednostkę znacznych kosztów. Jeżeli jednostka nie jest w stanie wiarygodnie oszacować okresu ekonomicznej użyteczności, przyjmuje, że wynosi on 10 lat (również dla wartości firmy).

Kwotą podlegającą amortyzacji jest wartość początkowa pomniejszona o wartość rezydualną. Dla wartości niematerialnych zostały wskazane duże ograniczenia dotyczące ustalenia wartości rezydualnej. Można ją uwzględnić tylko wtedy, gdy jednostka zawarła wiążącą umowę z osobą trzecią dotyczącą zakupu składnika aktywów lub też, gdy istnieje aktywny rynek na wartości niematerialne będące przedmiotem wyceny oraz gdy można założyć, że ten rynek będzie istniał na koniec okresu ekonomicznej użyteczności wycenianego składnika. Zasady amortyzacji, czyli: moment jej rozpoczęcia i zakończenia, wybór metody, weryfikacja okresu użytkowania i wartości rezydualnej są takie same, jak dla

środków trwałych. Jeżeli jednostka nie jest w stanie określić, w jaki sposób uzyskuje korzyści ekonomiczne wynikające z wartości niematerialnej, powinna ją amortyzować metodą liniową.

Wartości niematerialne, tak jak środki trwałe, podlegają ocenie pod kątem utraty ich wartości. Zasady ustalania i ujmowania odpisów są zasadniczo takie same, jak dla środków trwałych. Różnica dotyczy wartości firmy, która ani nie może być odrębnie sprzedana, ani nie może samoistnie przynosić korzyści ekonomicznych, wartość odzyskiwana jest zawsze ustalana na podstawie wyceny wartości godziwych innych składników należących do tej samej grupy (ośrodka) aktywów wypracowującej środki pieniężne. Odpis z tytułu utraty wartości przez wartość firmy nie może być odwrócony.

W sprawozdaniu z sytuacji finansowej wartości niematerialne są wyceniane według modelu kosztu historycznego.

3. Zapasy⁸

Zapasy (materiały, produkty niezakończone, produkty gotowe, towary) wycenia się na poziomie ceny nabycia lub kosztu wytworzenia, w zależności od ich pochodzenia. Wartość początkowa zapasów obejmuje cenę nabycia (w tym również zużytych do wytwarzania produktów), koszty przetworzenia i wszystkie inne koszty niezbędne do doprowadzenia aktywów do miejsca i postaci, w której obecnie się znajdują.

Cena nabycia i koszt wytworzenia zapasów są definiowane w MSSF dla MSP w taki sposób, jak prezentuje to MSR 2 Zapasy. Różnica w wycenie dotyczy jedynie sposobu ujęcia kosztów finansowania zewnętrznego zaciągniętego na wytworzenie wyrobów spełniających definicję aktywów dostosowywanych, które mogą wpływać na wartość zapasów, muszą być odnoszone do wyniku finansowego.

Wycena rozchodu zapadów, w przypadku gdy są one wzajemnie niezastępowalne, musi być dokonywana metodą szczegółowej identyfikacji, w pozostałych przypadkach jednostka stosuje metodę średniej ceny (kosztu) ważonej lub formułę „pierwsze weszło, pierwsze wyszło”. Taką samą metodą wyceny rozchodu należy stosować dla zapasów o podobnym rodzaju i przeznaczeniu. Dla zapasów różniących się od siebie, można stosować różne metody.

Na dzień bilansowy jednostka sprawdza, czy wystąpiła utrata wartości zapasów. W tym celu należy porównać wartość księgową poszczególnych komponentów tej kategorii (lub w szczególnych przypadkach grup składników⁹) z ich wartością odzyskiwaną, którą jest ceną sprzedaży pomniejszoną o koszty nie-

⁸ Sekcja 13 „Zapasy”.

⁹ Jeżeli jest niewykonalne w praktyce ustalenie wartości odzyskiwanej odrębnie dla poszczególnych składników zapasów, można je pogrupować w klasy na podstawie ich przeznaczenia, celu zużycia, miejsca wytworzenia i sprzedaży oraz dokonać odpisów zbiorczych.

zbędne do doprowadzenia zapasów do stanu zdatnego do sprzedaży (koszty wykończenia / zakończenia produkcji) i o koszty ich sprzedaży. W sytuacji, gdy wartość księgowa zapasów (cena nabycia / koszt wytworzenia) jest wyższa od ceny sprzedaży skorygowanej o wskazane wyżej koszty, jednostka ma obowiązek ustalić i bezzwłocznie odnieść do wyniku finansowego odpis z tytułu utraty wartości. Z przedstawionych zasad wynika, że wartością zapasów prezentowaną w sprawozdaniu z sytuacji finansowej jest kwota niższa wybrana spośród ceny nabycia / kosztu wytworzenia i wartości odzyskiwanej¹⁰.

4. Inwestycje niefinansowe¹¹

Wartość początkową inwestycji w nieruchomości ustala się na poziomie ceny nabycia, obejmującej cenę zakupu powiększoną o wszelkie koszty bezpośrednio związane z zakupem, takie jak np. opłaty notarialne czy prowizje dla pośredników. Jeżeli płatność za nieruchomość jest odroczone na czas dłuższy niż normalnie przyjęty okres kredytowania przez sprzedającego, to wartość początkową ustala się na poziomie wartości bieżącej wszystkich przyszłych płatności. W przypadku budynków wznoszonych przez jednostkę we własnym zakresie, do ich wyceny początkowej stosuje koszt wytworzenia ustalony na zasadach określonych dla środków trwałych.

W sprawozdaniu z sytuacji finansowej inwestycje w nieruchomości należy wycenić na poziomie ich wartości godziwej, odnosząc wszelkie różnice z wyceny do wyniku finansowego. Dodatkowo jednostka jest zobowiązana przedstawić w notach objaśniających zasady ustalania wartości godziwej oraz zakres, w jakim w procesie wyceny korzysta z usług rzeczoznawców. Odstąpienie od wyceny nieruchomości inwestycyjnych w ich wartości godziwej jest możliwe tylko wtedy, gdy wartości tej nie da się ustalić (obecnie i w dającej się przewidzieć przyszłości) w sposób wiarygodny, bez ponoszenia w związku z tym nadmiernych kosztów. W takim wypadku do wyceny nieruchomości inwestycyjnych stosuje się model kosztu historycznego oznaczający, że wycena na potrzeby sporządzenia sprawozdania finansowego wymaga pomniejszenia wartości początkowej o dokonane odpisy umorzeniowe i z tytułu utraty wartości. Jeżeli kierownictwo jednostki uzna w momencie pozyskania i wprowadzenia do ksiąg inwestycji niefinansowej, że nie będzie w stanie ustalać w dającej się przewi-

¹⁰ Na każdy kolejny dzień bilansowy jednostka dokonuje ponownego szacunku wartości odzyskiwanej zapasów uprzednio objętych odpisem aktualizującym, a będących w dalszym ciągu w jej posiadaniu. Jeżeli ustały czynniki powodujące utratę wartości zapasów i jeśli istnieją wystarczające dowody na to, że wartość odzyskiwana wzrosła w stosunku do ustaleń z poprzedniej wyceny, jednostka odwraca figurujący w księgach rachunkowych odpis, ujmując go jako przychód.

¹¹ Sekcja 16 „Nieruchomości inwestycyjne”.

dzień przyszłości jej wartości godziwej, to przyjmuje stosowny okres ekonomicznej użyteczności dla nieruchomości (budynku) i wybiera metodę amortyzacji. W tym przypadku wartością podlegającą amortyzacji będzie cena nabycia budynku (skoro nie da się ustalić wartości godziwej, przyjmuje się, że wartość rezydualna wynosi zero¹²). Może również wystąpić taka sytuacja, że początkowo inwestycja będzie wyceniana w wartości godziwej, a później, ze względu na brak możliwości jej ustalenia, jednostka zostanie zmuszona do zastosowania modelu kosztu historycznego. W takim przypadku za wartość będącą podstawą dokonywania odpisów amortyzacyjnych przyjmuje się kwotę wynikającą z ksiąg rachunkowych, a więc ustaloną na moment poprzedniej wyceny¹³. Zmiana zasad wyceny inwestycji niefinansowych z modelu wartości godziwej na model kosztu historycznego musi być przez jednostkę ujawniana w notach objaśniających. Należy też zaznaczyć, że model kosztu historycznego można stosować do momentu, w którym możliwe będzie, bez ponoszenia wysokich kosztów, określenie wartości godziwej. Skutki przeszacowania wartości inwestycji wycenianej uprzednio w modelu kosztu historycznego do wartości godziwej muszą być odrębnie prezentowane w notach objaśniających. W sprawozdaniu z sytuacji finansowej wykazuje się odrębnie inwestycje wyceniane w wartości godziwej (w grupie inwestycji w nieruchomości) i te, do których zastosowano model kosztu. Prezentuje się je w grupie środków trwałych, w odrębnej pozycji.

5. Instrumenty finansowe¹⁴

W MSSF dla MSP instrumenty finansowe zostały podzielone na dwie grupy: podstawowe instrumenty finansowe i pozostałe instrumenty finansowe. Instrumenty podstawowe zostały opisane w sekcji 11 Standardu i obejmują między innymi: gotówkę, należności i zobowiązania handlowe, zaciągnięte pożyczki i kredyty bankowe, udzielone pożyczki, akcje zwykłe (udziały) innych podmiotów. Pozostałe instrumenty finansowe obejmują wszystkie niewymienione powyżej, które są przedmiotem opisu w Sekcji 12. W zakresie wyceny instrumentów finansowych MSSF dla MSP przewiduje dwie możliwości. Jednostka może stosować rozwiązania opisane w sekcji 11 i 12 Standardu lub w MSR 39. Jeżeli do wyceny przyjmie zasady wynikające z MSR 39 wtedy MSSF dla MSP stosuje tylko odnośnie wymagań w zakresie ujawniania informacji.

¹² To rozwiązanie nie wynika bezpośrednio z zapisów MSSF dla MSP, jest zapożyczone z MSR 40.

¹³ MSSF dla MSP posługuje się w tym przypadku pojęciem „model kosztu (historycznego)”. Należy zaznaczyć, że nie jest to tradycyjnie rozumiany model kosztu historycznego, bo wartość, którą przypisuje się inwestycji na moment zastosowania tego modelu może być wyższa od jej ceny nabycia lub kosztu wytworzenia. Nazwa modelu, zastosowana w tym kontekście, wynika raczej z procedur, które w przyszłości będą stosowane do wyceny nieruchomości.

¹⁴ Sekcje: 11 „Podstawowe instrumenty finansowe” i 12 „Pozostałe instrumenty finansowe”.

W momencie pierwotnego ujęcia, zgodnie z rozwiązaniami przyjętymi w MSSF dla MSP, aktywa i zobowiązania finansowe powinny być wyceniane w cenie nabycia, a więc łącznie z wszystkimi kosztami związanymi z ich pozyskaniem. Wyjątkiem są elementy wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, których wartość początkowa jest wyceniana na poziomie ceny zakupu, a koszty zakupu są odnoszone do wyniku finansowego. Jeżeli transakcja, w wyniku której powstają należności i zobowiązania ma z założenia charakter transakcji finansowania drugiego podmiotu, wartość początkową ustala się na poziomie wartości bieżącej przyszłych płatności, ustalonej przy wykorzystaniu stopy dyskontowej zbliżonej do stopy procentowej dla podobnych instrumentów.

Na moment bilansowy wycena odbywa się w sposób następujący:

1. Instrumenty dłużne wycenia się w skorygowanej cenie nabycia obliczonej z wykorzystaniem efektywnej stopy procentowej.
2. Instrumenty dłużne, klasyfikowane jako należności i zobowiązania wynikające z transakcji nie mającej charakteru finansowania innego podmiotu, wycenia się w wartości niezdyskontowanej środków których wpływu jednostka oczekuje lub które będą niezbędne do uregulowania zobowiązań. W przypadku należności należy uwzględnić odpisy aktualizujące z tytułu nieściągalności. Instrumenty mające charakter finansowania wycenia się w ich wartości bieżącej.
3. Inwestycje w akcje notowane w obrocie publicznym oraz te instrumenty kapitałowe, których wartość godziwą można wiarygodnie ustalić, wycenia się na poziomie ich wartości godziwej odnosząc skutki wyceny do wyniku finansowego. Jeśli nie ma możliwości ustalenia wartości godziwej, akcje i udziały wycenia się w cenie ich nabycia pomniejszonej o odpisy z tytułu utraty wartości¹⁵.

6. Rezerwy¹⁶

Wycena rezerw wymaga jak najlepszego szacunku kwoty, która będzie niezbędna do wypełnienia obecnego obowiązku na dzień bilansowy. Najlepszym (najbardziej właściwym) szacunkiem nakładów niezbędnych do wypełnienia obecnego obowiązku jest kwota, jaką zgodnie z racjonalnymi przesłankami jednostka gospodarcza zapłaciłaby w ramach wypełnienia obowiązku na dzień bilansowy lub do przeniesienia go na stronę trzecią na ten sam dzień.

W przypadkach, w których wycena odnosi się do zbioru wielu pozycji, przy szacunkowym określeniu kwoty zobowiązania uwzględnia się wszystkie możli-

¹⁵ Wyjątkiem są inwestycje w jednostkach zależnych, stowarzyszonych i współzależnych. Dla tych aktywów jednostka, która prezentuje je w sprawozdaniu jednostkowym, wybiera pomiędzy wyceną w cenie nabycia pomniejszonej o odpis z tytułu utraty wartości a prezentacją według wartości godziwej ze zmianami prezentowanymi w wyniku finansowym (sekcja 9 „Skonsolidowane i jednostkowe sprawozdanie finansowe”, § 26)

¹⁶ Sekcja 21 „Rezerwy i zdarzenia warunkowe”.

we wyniki oraz odpowiadające im prawdopodobieństwo (metodę wartości oczekiwanej). Przy takim założeniu kwota rezerwy będzie zależała od tego, jakie ustalone zostało prawdopodobieństwo dla wystąpienia straty o danej kwocie. Jeżeli istnieje ciągły rozkład możliwych wyników i każdy punkt w tym rozkładzie jest równie prawdopodobny, stosuje się środkowy punkt rozkładu.

Jeżeli wycenie podlega pojedynczy obowiązek, wynik najbardziej prawdopodobny może być najbardziej właściwym szacunkiem zobowiązania, choć również wtedy jednostka gospodarcza analizuje inne możliwe wyniki. Jeżeli inne możliwe wyniki są w większości wyższe lub w większości niższe od wyniku najbardziej prawdopodobnego, najbardziej właściwy szacunek może być wynikiem wyższym lub niższym.

Jeżeli skutek zmiany wartości pieniądza w czasie jest istotny, kwota rezerwy odpowiada bieżącej wartości nakładów, które jak się oczekuje będą niezbędne do wypełnienia obowiązku. Stopę dyskontową (lub stopy) ustala się jako stopę przed opodatkowaniem, która w ten sposób odzwierciedla bieżącą ocenę rynku odnośnie wartości pieniądza w czasie oraz ryzyko związane konkretnie z danym składnikiem zobowiązań.

Stan rezerw należy weryfikować i korygować na każdy dzień bilansowy w celu odzwierciedlenia bieżącego, najbardziej właściwego szacunku. Kwoty związane z korektą rezerwy należy odnosić w taki sposób, w jaki była tworzona rezerwa, tj. do rachunku zysków i strat lub do wartości aktywów (w przypadku wartości środków trwałych). Wzrost wartości rezerwy, wycenianej w wartości bieżącej wynikający z upływu czasu jest odnoszony do kosztów finansowych.

7. Kapitał własny

Kapitał własny stanowiący nadwyżkę aktywów nad zobowiązaniami jednostki obejmuje wkłady wniesione przez właścicieli oraz zatrzymane, wypracowane przez jednostkę zyski. Zmniejszają go poniesione przez podmiot straty i pobrania dokonane przez właścicieli. Wyceniany jest w wartości nominalnej.

8. Transakcje wyrażone w walutach obcych¹⁷

Transakcje wyrażone w walutach obcych przelicza się na dzień ich wstępnego ujęcia na walutę funkcjonalną (walutę podstawowego środowiska gospodarczego, w którym działa jednostka) według kursu natychmiastowej wymiany z możliwością zastosowania pewnych uproszczeń (np. średni kurs tygodniowy czy miesięczny, jeśli nie obserwuje się znacznych wahań kursów). Na moment

---

¹⁷ Sekcja 30 „Transakcje wyrażone w walutach obcych”.

bilansowy pozycje pieniężne (środki pieniężne, należności i zobowiązania) wyrażone w walutach obcych przelicza się po kursie zamknięcia, czyli natychmiastowym kursie wymiany na dzień bilansowy. Pozostałe pozycje wyrażone pierwotnie w walutach obcych są prezentowane w wielkościach, w których były wprowadzone do ksiąg w momencie pierwotnego ujęcia. Różnice z wyceny (różnice kursowe) są odnoszone zwykle do wyniku finansowego¹⁸.

9. Podatek odroczony jako efekt przyjętych zasad wyceny¹⁹

Z przyjęcia określonych zasad wyceny bilansowej wynika, w określonych sytuacjach, konieczność ustalania podatku odroczonego. MSSF dla MSP wymaga, żeby w sprawozdaniu finansowym były ujęte aktywa i rezerwy z tego tytułu. Podatek odroczony jest ustalany w związku z występowaniem różnic przejściowych między wartością bilansową danego składnika aktywów²⁰ lub zobowiązań a jego wartością podatkową. Kwoty podatku odroczonego ustala się z wykorzystaniem stawki podatku, która będzie obowiązywała w roku przewidywanym dla rozliczenia aktywów i rozwiązania rezerwy. Odroczony podatek dochodowy może być elementem rachunku wyników lub innych całkowitych dochodów. Podatek prezentowany w rachunku wyników musi być alokowany między działalność kontynuowaną i zaniechaną

Podsumowanie

MSSF dla MSP w założeniu jest standardem prostszym w treści i stosowaniu niż MSSF w ich pełnej wersji. Jako uproszczenia w zakresie wyceny można traktować:

- odnoszenie do wyniku finansowego wszystkich kosztów finansowania zewnętrznego,
- obciążanie wyniku kosztami prac rozwojowych w momencie ich poniesienia,
- amortyzowanie wszystkich wartości niematerialnych, co powoduje zwolnienie jednostki z obowiązku corocznego przeprowadzenia testów na utratę wartości tych aktywów, które charakteryzują się nieokreślonym okresem użytkowania,

¹⁸ Wyjątkiem jest sytuacja dotycząca skonsolidowanego sprawozdania finansowego, w przypadku gdy jednostka zależna działa za granicą i ustala różnice związane z wyceną inwestycji netto w jednostce podporządkowanej działającej za granicą. W takim przypadku różnice kursowe są elementem kapitału własnego i są też dodatkowo prezentowane jako inne całkowite dochody.

¹⁹ Sekcja 29 „Podatek dochodowy”.

²⁰ Definiując wartość podatkową aktywów MSSF dla MSP wykorzystuje stwierdzenie o uzyskaniu korzyści (opodatkowanych) ze sprzedaży danego składnika aktywów. Jest to stwierdzenie węższe niż to zawarte w MSR 12. Przedstawiając ogólną procedurę ustalania podatku dochodowego za dany okres sprawozdawczy, dla aktywów i zobowiązań, które mogą charakteryzować się różną wartością bilansową i podatkową w Standardzie użyto sformułowania „wpływające na podstawę opodatkowania (w przyszłości)”. Na tym tle można uznać, że definicję wartości podatkowej aktywów należy rozumieć szerzej tak, jak została zdefiniowana w MSR 12.

- brak konieczności corocznej weryfikacji wartości szacunkowych, przyjmowanych na potrzeby amortyzacji,
- brak szczególnych procedur wyceny aktywów trwałych przeznaczonych do zbycia,
- jednolite zasady wyceny zapasów na moment bilansowy, niezależnie od tego, czy będą służyć do wytworzenia produktów, czy też innym celom,
- ograniczenie ilości grup inwestycji finansowych oraz ujmowanie skutków ich wyceny w wyniku finansowym,
- jednoznaczne ustalenie zasad wyceny bilansowej aktywów operacyjnych i inwestycyjnych.

Wycenę składników sprawozdania z sytuacji finansowej, dokonywaną na podstawie MSSF dla MSP można analizować w trzech płaszczyznach. Po pierwsze należy odnieść się do zasad ustalania wartości początkowej poszczególnych aktywów i pasywów. Te w Standardzie są określone jednoznacznie, wymagają zastosowania wielkości historycznych (cen nabycia, kosztów wytworzenia) lub wartości bieżących przyszłych zobowiązań. W tym obszarze Standard nie daje podmiotom go stosującym możliwości wyboru. Szczegółowe zasady wyceny wybiera jednostka gospodarcza tylko odnośnie wielkości szacunkowych, takich jak np. rezerwy.

Wyboru określonych metod wyceny należy dokonać dla operacji bieżących w zasadzie dotyczących operacji związanych z aktywami operacyjnymi. W przypadku aktywów trwałych jednostka ustala okres użyteczności, metodę amortyzacji, wartość rezydualną. Ma również możliwość (i obowiązek) dokonywania ich okresowej weryfikacji. W gestii jednostki gospodarczej jest również ustalenie metody wyceny rozchodu zapasów – wybór metody FiFo lub średniej ważonej.

Zasady wyceny bilansowej są w MSSF dla MSP ściśle określone. Można powiedzieć, że aktywa operacyjne są wyceniane w modelu kosztu historycznego, a aktywa inwestycyjne według modelu wartości godziwej. Stosowanie modelu kosztu historycznego dla nieruchomości inwestycyjnych nie jest wynikiem decyzji podjętej przez jednostkę, a konsekwencją braku możliwości ustalenia wartości godziwej. W przeciwieństwie do pełnej wersji MSSF, MSSF dla MSP nie przewiduje możliwości stosowania modelu wartości przeszacowanej dla operacyjnych aktywów trwałych.

Z ograniczeń w zakresie wyceny bilansowej wynikają też zasady odnoszenia jej skutków. Koszty i przychody wynikające z wyceny wpływają na wynik finansowy netto, a nie na inne całkowite dochody. Przyjęte zasady wyceny bilansowej mają więc wpływ nie tylko na wartość poszczególnych pozycji sprawozdania z sytuacji finansowej, ale również wpływają (a w zasadzie ograniczają) kategorie prezentowane w sprawozdaniu z innych całkowitych dochodów.

Rozwiązania w zakresie wyceny przyjęte w MSSF dla SME mogą być, w zależności od punktu widzenia, rozpatrywane jako wzmacniające porównywalność sprawozdań finansowych bądź jako ograniczenia w zakresie prowadzonej przez jednostkę polityki bilansowej.

POSSIBILITIES OF ASSETS AND LIABILITIES MEASUREMENT ACCORDING TO IFRS FOR SMEs

Summary

The article presents rules of assets and liabilities measurement resulting from IFRS for SMEs. The following problems were described: bases of measurement (historical cost and fair value), costs formulas for inventories, rules of fixed assets depreciation (amortization) and valuation models applied for assets and liabilities presentation in statement of financial position. The limitations of application of different valuation models and restrictions in accounting policy were emphasized. Simplifications and limitations in rules of recognition of business transactions affecting the value of assets and liabilities were presented. Comparison with full IFRS was made.

PROBLEMATYKA WYCENY RZECZOWEGO MAJĄTKU TRWAŁEGO W ŚWIELE PRAWA BILANSOWEGO I PODATKOWEGO

Wprowadzenie

Problematyka wyceny rzeczowego majątku trwałego dotyczy jego wyceny zarówno w świetle polskiego prawa bilansowego, jak i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie zasad wyceny rzeczowego majątku trwałego w odniesieniu do prawa polskiego prawa bilansowego, MSR/MSSF oraz prawa podatkowego. Fakt konieczności stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości do wyceny powoduje liczne komplikacje. Wynika to przede wszystkim z prezentowanej w tych regulacjach innej filozofii rachunkowości. Wśród najważniejszych cech rachunkowości opartej na międzynarodowych standardach rachunkowości należy wymienić:

- a) przydatność przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych jako główny cel sprawozdań finansowych,
- b) perspektywne podejście do prezentacji rzeczywistości gospodarczej spółki,
- c) szeroki zakres informacji wymagających ujawnienia (finansowych, ilościowych i opisowych),
- d) treść ekonomiczną jako podstawę ujęcia transakcji i zdarzeń,
- e) operowanie generalnymi zasadami, a nie szczegółowymi regułami,
- f) wycenę opartą na wartości godziwej i wartości ekonomicznej,
- g) własny osąd jako podstawę ujęcia transakcji i zdarzeń,
- h) znaczenie wiedzy eksperckiej i dowodów zewnętrznych,
- i) szeroki i interdyscyplinarny zakres informacji wymaganych dla prawidłowego ujęcia i wyceny transakcji i zdarzeń¹.

Wymienione określenia mają zastosowanie do wielu elementów sprawozdań finansowych, natomiast w odniesieniu do rzeczowego majątku trwałego regulacją właściwą jest Międzynarodowy Standard Rachunkowości 16 „Rzeczowe aktywa trwałe”.

---

¹ P. Kabalski: Informacyjne, organizacyjne i kulturowe uwarunkowania zastosowania Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w przedsiębiorstwie. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006, s. 162; A. Jaruga, M. Frendzel, R. Ignatowski, P. Kabalski: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne. SKwP, Warszawa 2008, s. 32-36.

1. Ujęcie początkowe rzeczowego majątku trwałego

W polskim prawie bilansowym rzeczowe aktywa trwałe scharakteryzowano w art. 3. ust 1 pkt 15 i przedstawia się je jako aktywa o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne, zdatne do użytku i przeznaczone na potrzeby jednostki. Zalicza się do nich w szczególności:

- a) nieruchomości – w tym grunty, prawo użytkowania wieczystego gruntu, budowle i budynki, a także będące odrębną własnością lokale, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego oraz spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego,
- b) maszyny, urządzenia, środki transportu i inne rzeczy,
- c) ulepszenia w obcych środkach trwałych,
- d) inwentarz żywy.

Najważniejszym standardem regulującym zasady uznawania, wyceny i ujawniania rzeczowego majątku trwałego jest MSR 16 Rzeczowe aktywa trwałe. Do rzeczowego majątku trwałego zaliczamy aktywa, które:

- jednostka utrzymuje w celu wykorzystania w procesie produkcji dóbr, przy dostawach towarów lub świadczeniu usług, w celu oddania do używania innym podmiotom na podstawie umowy najmu lub w celach administracyjnych oraz
- zgodnie z oczekiwaniami będą wykorzystywane dłużej niż jeden rok.

Ujęcie początkowe jest realizowane w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia rzeczowego składnika majątku trwałego. Cenę nabycia lub koszt wytworzenia składnika rzeczowego majątku trwałego ujmuje się jako składnik aktywów wtedy i tylko wtedy, gdy prawdopodobne jest uzyskanie przez jednostkę przyszłych korzyści ekonomicznych w związku z tym składnikiem oraz można wiarygodnie określić cenę nabycia lub koszt wytworzenia tego składnika. Powyższy wymóg wynika zasadniczo z ogólnych kryteriów uznawania składników aktywów określonych w Ramach Konceptualnych MSR. Warunkiem ujęcia składnika aktywów w bilansie jest prawdopodobny wpływ do jednostki przyszłych korzyści ekonomicznych. Zgodnie z MSR 16, jako rzeczowe aktywa trwałe powinny być kwalifikowane znaczące (główne) części zamienne i sprzęt serwisowy, jeśli jednostka przewiduje użytkowanie ich przez okres dłuższy niż rok.

Początkową wartością składnika rzeczowego majątku trwałego, spełniającego warunki ujęcia w bilansie, jest koszt, czyli kwota zapłaconej gotówki lub jej ekwiwalentów bądź wartość godziwa innych przekazanych dóbr z tytułu pozyskania składnika aktywów w momencie jego nabycia lub wytworzenia. Na koszt środka trwałego składają się:

- cena nabycia łącznie z obciążeniami importowymi oraz bezzwrotnymi podatkami pomniejszona o opusty handlowe i rabaty,

- wszystkie koszty bezpośrednio związane z doprowadzeniem składnika aktywów do miejsca i stanu, jakie są niezbędne, aby był on zdalny do użytkowania zgodnie z zamierzeniem kierownictwa oraz
- wstępne oszacowanie kosztów demontażu i usunięcia składnika aktywów oraz renowacji miejsca, w którym znajduje się ten składnik, jeśli jednostka ma obowiązek wykonania tych czynności wynikających z nabycia składnika aktywów lub z jego użytkowania przez określony czas w celach innych niż wytwarzanie produktów w tym czasie.

Do kosztów składnika rzeczowego majątku trwałego nie mogą być zaliczone np.: koszty wprowadzania nowych produktów lub usług, koszty niezbędne dla prowadzenia działalności w nowym miejscu lub na rzecz nowych klientów (w tym koszty przeszkolenia pracowników), koszty „otwarcia” nowych obiektów, koszty administracyjne i inne koszty ogólnozakładowe. „Aktywowanie” kosztów związanych ze składnikiem rzeczowego majątku trwałego powinno być zakończone w momencie, w którym składnik ten został doprowadzony do miejsca i stanu, jakie są niezbędne, aby był on zdalny do użytkowania zgodnie z zamierzeniem kierownictwa.

Często jednostka nabywa dobra na warunkach sprzedaży z odroczonym terminem płatności. Jeśli płatność za nabyty środek trwały jest odroczone na okres dłuższy niż na normalnych warunkach kredytowych, kosztem jest ekwiwalent ceny gotówkowej, natomiast różnica pomiędzy tą kwotą a łączną kwotą płatności jest uznawana jako koszt finansowania (odsetki) i ujmowana zgodnie z MSR.

2. Późniejsze zmiany w wycenie w zakresie rzeczowego majątku trwałego

Późniejsze nakłady mogą mieć postać ulepszenia lub remontu. Z określeniami ulepszenia i remontu środków trwałych możemy spotkać się zarówno na gruncie przepisów o rachunkowości, jak i przepisów podatkowych. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U.09.152.1223 j.t.) nie zawiera precyzyjnej definicji pojęcia ulepszenia i remontu. Artykuł 31 ust. 1 ustawy o rachunkowości mówi jedynie, że wartość początkową stanowiącą cenę nabycia lub koszt wytworzenia środka trwałego powiększają koszty jego ulepszenia, polegające na przebudowie, rozbudowie, modernizacji lub rekonstrukcji i powodującego, że wartość użytkowa tego środka po zakończeniu ulepszenia przewyższa posiadaną przy przyjęciu do używania wartość użytkową, mierzoną okresem używania, zdolnością wytwórczą, jakością produktów uzyskiwanych przy pomocy ulepszanego środka trwałego, kosztami eksploatacji lub innymi miarami. Na podstawie tego zapisu można stwierdzić, że koszty dotyczące środka trwałego

go, a nie spełniające powyższych warunków należy uznawać za nakłady o charakterze remontu. Zapisy ustawy o rachunkowości są zgodne z zaleceniami Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 16 – „Rzeczowe aktywa trwałe”. Standard nr 16 stanowi, że nakłady odnoszące się do rzeczowych aktywów trwałych, które już zostały ujęte jako składnik aktywów (a więc wprowadzone do ewidencji), powinny zostać dodane do wartości bilansowej tego składnika aktywów, o ile jest prawdopodobne, że jednostka gospodarcza uzyska przyszłe korzyści ekonomiczne, które przewyższą korzyści możliwe do osiągnięcia w ramach pierwotnie oszacowanych korzyści uzyskiwanych z już posiadanego składnika aktywów. Wszelkie pozostałe nakłady należy ujmować jako koszty okresu, w którym zostały poniesione. Wobec powyższego, z ulepszeniem mamy do czynienia wtedy, gdy ponoszone nakłady poprawiają stan składnika aktywów, prowadząc do zwiększenia pierwotnie oszacowanych korzyści. Jako przykłady wydatków o charakterze ulepszenia w MSR nr 16 wymienia się: modyfikację poszczególnych urządzeń powodującą przedłużenie ich okresu użytkowania, łącznie ze zwiększeniem zdolności produkcyjnej, udoskonalenie części maszyny w celu uzyskania znaczącej poprawy jakości produkcji, przyjęcie nowych procesów produkcyjnych umożliwiających znaczną redukcję poprzednio oszacowanych kosztów operacyjnych. Natomiast nakłady na remonty i konserwację rzeczowych aktywów trwałych ponosi się w celu przywrócenia lub utrzymania przyszłych korzyści ekonomicznych, jakich jednostka gospodarcza może oczekiwać na podstawie pierwotnie oszacowanych korzyści uzyskiwanych z danego składnika aktywów

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (t.j. Dz.U. z 2000 r., Nr 54, poz. 654 z późn. zm.) i ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz.U. z 2000 r., Nr 14, poz. 176 z późn. zm.) nie definiują pojęcia ulepszenia i remontu środka trwałego. Artykuł 16 g ust. 13 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych lub art. 22 g ust. 17 ustawy podatek dochodowy od osób fizycznych stanowi, że środki trwałe uważa się za ulepszone, jeżeli suma wydatków (w tym także na nabycie części składowych lub peryferyjnych, których jednostkowa cena nabycia przekracza 3500 zł) poniesionych na ich przebudowę, rozbudowę, rekonstrukcję, adaptację lub modernizację w danym roku podatkowym przekracza 3500 zł i wydatki te spowodują wzrost wartości użytkowej w stosunku do wartości z dnia przyjęcia środków trwałych do używania, mierzonej w szczególności okresem używania, zdolnością wytwórczą, jakością produktów uzyskiwanych za pomocą ulepszonych środków trwałych i kosztami ich eksploatacji. Ministerstwo Finansów w piśmie nr P03/722-160/94 z dnia 13 marca 1995 r. szczegółowo wyjaśniło, że: „Do wydatków na ulepszenie środków trwałych zalicza się wydatki na ich:

- 1) przebudowę, czyli zmianę (poprawienie) istniejącego stanu środków trwałych na inny,
- 2) rozbudowę, tj. powiększenie (rozszerzenie) składników majątkowych, w szczególności zaś budynków i budowli, linii technologicznych itp.,
- 3) rekonstrukcję, tj. odtworzenie (odbudowanie) zużytych całkowicie lub częściowo składników majątkowych,
- 4) adaptację, tj. przystosowanie (przerobienie) składnika majątkowego do wykorzystywania go w innym celu, niż wykazywało jego pierwotne przeznaczenie albo nadanie temu składnikowi nowych cech użytkowych,
- 5) modernizację, tj. unowocześnienie środka trwałego.”

Orzecznictwo NSA na temat ulepszenia i remontu ukształtowało zasadę, że istotą remontu jest przywrócenie pierwotnego stanu technicznego i użytkowego środka trwałego wraz z wymianą zużytych elementów technicznych, zaś wszelkie unowocześnienie środka trwałego, dzięki któremu wzrasta jego wartość użytkowa i techniczna, należy uznać za ulepszenie środka trwałego. W ten sposób problem normują wyrok NSA z dnia 29 kwietnia 1999 r. (NSA I SA/Łd/772/97) i wyrok NSA z dnia 27 września 2000 r. (NSA I SA/Ka 840/99)

Przepisy podatkowe wymieniają taki rodzaj aktualizacji wartości środków trwałych, która w obu regulacjach (bilansowej i podatkowej) oparta jest na tej samej podstawie prawnej. Jest to jedyna dopuszczalna aktualizacja, w wyniku której wartość początkowa środka trwałego zostaje zwiększona (z wyjątkiem oczywiście ulepszenia, to jednak trudno byłoby uznać za aktualizację).

W przepisach bilansowych mówią o tej aktualizacji ust. 3 i 4 art. 31 polskiego prawa bilansowego, zgodnie z nimi wartość początkowa oraz dotychczas dokonane od środków trwałych odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe mogą ulegać aktualizacji wyceny na podstawie odrębnych przepisów. Ustalona w wyniku aktualizacji wyceny wartość księgowa netto środka trwałego nie powinna być wyższa od jego wartości godziwej, której odpisanie w przewidywanym okresie jego dalszego używania jest ekonomicznie uzasadnione. Powstała na skutek aktualizacji wyceny różnicę wartości netto środków trwałych odnosi się na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny i nie może być ona przeznaczona do podziału. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny podlega zmniejszeniu o różnicę z aktualizacji wyceny uprzednio zaktualizowanych zbywanych lub zlikwidowanych środków trwałych. Różnica ta wpływa na kapitał (fundusz) zapasowy lub inny o podobnym charakterze.

3. Modele wyceny dokonywanej po początkowym ujęciu rzeczowego majątku trwałego

Jednostka powinna wybrać i konsekwentnie stosować wobec całej grupy rodzajowej środków trwałych – jedno z dwóch rozwiązań:

- model kosztu (historycznego), w którym wartością bilansową jest koszt (cena nabycia lub koszt wytworzenia) pomniejszony o skumulowane odpisy umorzeniowe oraz skumulowane odpisy z tytułu utraty wartości,
- model przeszacowania, w którym wartością bilansową jest tzw. wartość przeszacowana, czyli wartość godziwa na dzień przeszacowania, pomniejszona o późniejsze skumulowane odpisy umorzeniowe oraz późniejsze skumulowane odpisy z tytułu utraty wartości.

Jednostka ma do wyboru wycenę w koszcie historycznym oraz wycenę w wartości przeszacowanej (przy czym podstawą przeszacowania jest wartość godziwa). Zastosowanie modelu przeszacowania pozwoli urealnić wartość księgową środków trwałych. Takie rozwiązanie nie będzie jednak zgodne z wyceną środków trwałych dla celów podatkowych. Należy jednak zaznaczyć, że w jednostce stosującej MSSF nie do uniknięcia są rozbieżności między podejściem bilansowym a podejściem podatkowym. W przypadku rzeczowego majątku trwałego, różnice mogą wynikać z bardzo wielu źródeł, np. odmiennej wyceny początkowej, rozbieżności w amortyzacji, odpisów z tytułu utraty wartości. Zgodność z wymogami podatkowymi nie powinna być argumentem decydującym o wyborze modelu wyceny bilansowej. Kierownictwo jednostki powinno kierować się innymi, ważniejszymi przesłankami w myśl wielokrotnie przedstawianego poglądu, iż politykę rachunkowości należy traktować jako element o charakterze strategicznym.

Model przeszacowania można stosować wobec tych składników rzeczowego majątku trwałego, których wartość godziwa może być ustalona w sposób wiarygodny. Przeszacowania powinny być na tyle regularne, aby wartość bilansowa nie różniła się istotnie od wartości, która zostałaby ustalona przy zastosowaniu wartości godziwej na dzień bilansowy. Przeszacowanie danego składnika rzeczowego majątku trwałego powoduje konieczność przeszacowania pozostałych aktywów z tej samej grupy (przykładowe grupy to: grunty, budynki i budowle, maszyny, pojazdy mechaniczne, meble i instalacje, sprzęt biurowy). Składniki majątkowe danej grupy w zasadzie powinny być przeszacowywane równocześnie. Dopuszczalne jest jednak przeszacowywanie etapowe, pod warunkiem że proces zamyka się w obrębie krótkiego okresu oraz że przeszacowania są aktualizowane.

4. Zbycie lub likwidacja rzeczowego majątku trwałego

Elementy rzeczowego majątku trwałego odnosi się do wyznaczenia ich korzyści ekonomicznych dla jednostki. W sytuacji utraty możliwości przynoszenia korzyści ekonomicznych dokonuje się zbycia (likwidacji) lub w sytuacji, gdy nie oczekuje się żadnych przyszłych korzyści ekonomicznych z tytułu jego użytkowania lub zbycia (likwidacji). Wartość wynikająca z usunięcia składnika z bilansu, ustalona jako różnica między przychodami netto ze zbycia (likwidacji) a wartością księgową, jest ujmowany w rachunku zysków i strat (ale nie jako przychód lub koszt z działalności podstawowej). Ujęcie transakcji zbycia składnika rzeczowego majątku trwałego powinno nastąpić dopiero wówczas, gdy są spełnione kryteria uznawania przychodów ze sprzedaży dóbr określone w MSR 18. Oznacza to „odroczenie” momentu uznania przychodów i kosztów zbywanego składnika rzeczowego majątku trwałego do momentu, kiedy sprzedający przekazuje nabywcy zasadniczo całe ryzyko i korzyści wynikające z własności składnika majątkowego, realizacja przychodu ze sprzedaży stanie się prawdopodobna, a kwota przychodów możliwa do ustalenia w sposób wiarygodny.

Podsumowanie

Wiarygodne określenie w sprawozdaniach finansowych wartości i zużycia składników rzeczowego majątku trwałego ma ogromne znaczenie ze względu na fakt, iż grupa tych aktywów stanowi w przeważającej części kwotę przesądzającą o wartości wszystkich zasobów przedsiębiorstwa. Toteż zarówno prawidłowa wycena, kwalifikacja późniejszych nakładów, amortyzacja, wycofywanie z użytkowania powinny zostać właściwie rozpoznane.

CHOSEN ISSUES OF THE EVALUATION OF THE MATERIAL LONG-LASTING WEALTH ACCORDING TO INTERNATIONAL AND POLISH STANDARDS OF THE ACCOUNTING

Summary

This fact results above all from the accounting introduced different philosophy in these regulations. Amongst the most important trademarks of accounting department based on standards to list accounting departments belongs: usefulness at taking economic decisions as the main purpose of financial reports, the forward attempt at the presentation reality of the economic company, a wide range of revealing the requiring information (financial and nonfinancial, quantitative and descriptive) economic content as the base of taking hold of the transaction and events, operating with general principles

rather than detailed rules, the evaluation based on fair value and economic value, the own judgments as the base of taking hold of the transaction and events, meaning of the expert knowledge and outside evidence, the wide and interdisciplinary scope of the information required for correct taking hold of both the evaluation of the transaction and events. Do exchanged expressions have using to many elements financial reports, however with reference to the material long-lasting wealth an International Standard of Accounting 16 is a real adjustment? Both international and Polish regulations with respect to the material long-lasting wealth are using notions losses of value of assets, the improvement, the depreciation or also evaluations after making the expenditure. Determining these problems constitutes the interpretative issue.

WARTOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTWA W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM

Wprowadzenie

Lata 90. XX w. charakteryzowały się wzrostem orientacji na wartość przedsiębiorstwa. Przyjęto, że nadrzędnym celem działalności każdego przedsiębiorstwa jest pomnażanie majątku właścicieli, udziałowców, akcjonariuszy. Wartość ekonomiczna stała się nadrzędnym priorytetem funkcjonowania każdej jednostki. Zaczęto poszukiwać mierników wartości przedsiębiorstwa, oraz wartości dla właścicieli. Uregulowania w zakresie sprawozdawczości finansowej narzucone przez ustawę o rachunkowości nie dostarczają wystarczających informacji, które pozwolą na oszacowanie wartości przedsiębiorstwa.

Celem artykułu jest przedstawienie kluczowych problemów, jakie są związane z dostosowaniem sprawozdania finansowego do potrzeb wyceny wartości przedsiębiorstwa. Analiza zawartości informacyjnej sprawozdań finansowych została rozpatrzona z punktu widzenia dwóch całkowicie różnych metod wyceny wartości przedsiębiorstwa. Metodom majątkowym przeciwstawione zostały metody dochodowe, ze szczególnym uwzględnieniem ekonomicznej wartości dodanej.

1. Wartość przedsiębiorstwa

Wartość jest podstawową kategorią ekonomiczną. Poszukując definicji wartości można sięgnąć do Słownika języka polskiego, gdzie wartość jest określona, jako: „[...] cecha jakiejś rzeczy dająca się wyrazić równoważnikiem pieniężnym lub innym środkiem płatniczym”¹.

Każda jednostka prowadząca działalność gospodarczą ma na celu pomnażanie majątku właścicieli. Stąd też zrodziła się koncepcja maksymalizacji wartości dla akcjonariuszy. Autorem tej koncepcji był A. Rappaport. Maksymalizacja wartości dla akcjonariuszy jest jednoznaczna z maksymalizacją wartości przedsiębiorstwa. Czym zatem jest wartość przedsiębiorstwa?

---

¹ Por. Słownik języka polskiego. Tom III. PWN, Warszawa 1990, s. 660.

Według J. Lowe: „[...] jeżeli istnieje odpowiedź na pytania: czy firma jest w dobrej kondycji? Czy dopuszcza możliwość większego zadłużenia? Czy cena zawiera również budynki i teren? Czy przedsiębiorstwo jest w stanie wygenerować stały i silny strumień dochodu? Jaki dochód firma może zrealizować w danej inwestycji?, to można określić wartość przedsiębiorstwa, a tym samym celowość inwestowania w niego”.

Z kolei Copeland pisze: „[...] majątku akcjonariuszy nie tworzy się kosztem innych zainteresowanych stron. Przedsiębiorstwo odnoszące sukcesy charakteryzuje się, w porównaniu ze swoimi konkurentami większą wydajnością, wyższym wzrostem wartości akcji i wyższym zatrudnieniem”².

W myśl tej teorii wartość, jaką posiada przedsiębiorstwo mające zdolność do trwania i generowania nadwyżek gotówki można określić jako wartość ekonomiczną. Wartość ta może zostać ustalona przy wykorzystaniu metod dochodowych.

Dwudziesty pierwszy wiek charakteryzuje się tym, że również w rachunkowości pojęcie „zysk” zostaje coraz częściej zastąpione pojęciem „wartość”. W zasadzie wartość obecna jest w rachunkowości od samego początku, gdyż w myśl definicji rachunkowości, np. Stanisława Skrzywana, jest to „[...] system ciągłego w czasie ujmowania, grupowania, prezentowania i interpretowania wyrażonych w pieniądzu i bilansujących się ogólnych i szczegółowych danych liczbowych o działalności gospodarczej i sytuacji majątkowej jednostki gospodarującej”. Zatem celem rachunkowości jest pokazanie sytuacji finansowej i majątkowej jednostki gospodarczej w sprawozdaniu finansowym – z jednej strony należy ustalić wartość wyniku finansowego, a z drugiej strony wartość bilansową przedsiębiorstwa.

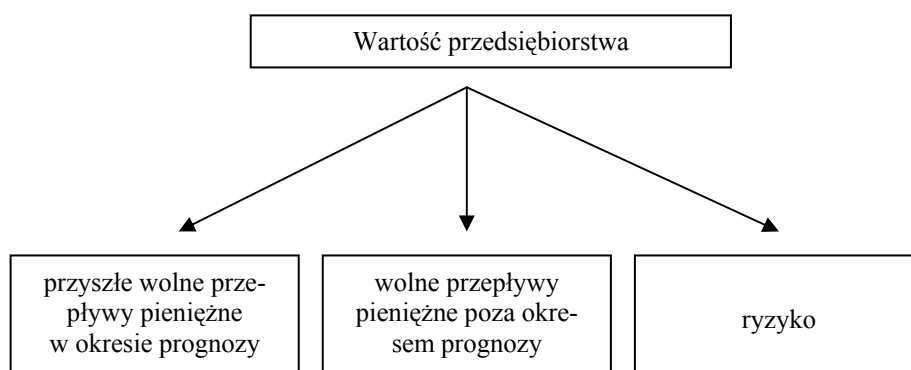
Można powiedzieć, że idea wartości przedsiębiorstwa – wartości dla akcjonariuszy jest tożsama z wartością bilansową przedsiębiorstwa. To, co rozróżnia te dwa podejścia, to przede wszystkim zasady pomiaru i uzyskane informacje³.

Dokonując wyceny wartości przedsiębiorstwa na podstawie podstawowego sprawozdania finansowego, jakim jest bilans, przy wykorzystaniu metod majątkowych, w zasadzie nie ma potrzeby przekształcania bilansu. Problem pojawia się w sytuacji, gdy jednostka zamierza dokonać wyceny metodami dochodowymi. Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym są niewystarczające, stąd zachodzi potrzeba jego przekształcenia.

Rozpatrując czynniki kształtujące wartość przedsiębiorstwa ustaloną metodami dochodowymi należy zwrócić uwagę na trzy grupy: przyszłe wolne przepływy pieniężne w okresie prognozy, wolne przepływy pieniężne poza okresem prognozy oraz ryzyko.

² Por. N. Fera: Using Shareholder Value to Evaluate Strategic Choices. „Management Accounting” November 1997, No. 5.

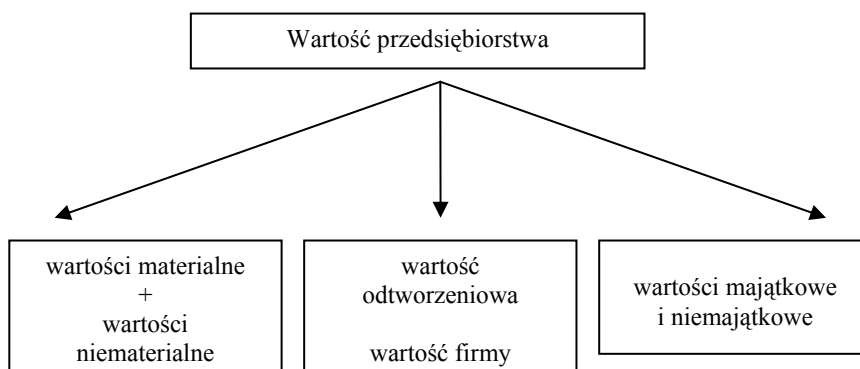
³ Por. E. Walińska: Koncepcja zysku całościowego a wartość bilansowa przedsiębiorstwa. W: Zasoby i procesy w rachunkowości jednostek gospodarczych. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2009, s. 336.

Schemat 1. Czynniki kształtujące wartość przedsiębiorstwa

Źródło: T. Dudycz: Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa. PWE, Warszawa 2005, s. 38.

Z drugiej strony wartością przedsiębiorstwa ustaloną jako wartość księgowa może być wartość historyczna czy też wartość substancji majątkowej – wartość likwidacyjna lub odtworzeniowa. Wartość przedsiębiorstwa jest sumą wartości materialnych i niematerialnych – stanowiących zorganizowane funkcjonalnie w jedną całość składniki przedsiębiorstwa pomniejszone o zobowiązania. Wszystkie składniki materialne oraz składniki niematerialne są ewidencjonowane w bilansie, jako aktywa. Stąd wartość przedsiębiorstwa to wartość majątku pomniejszona o zobowiązania.

Schemat 2. Wartość przedsiębiorstwa

Źródło: M. Siudak: Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 16.

Wartość przedsiębiorstwa można ustalić wykorzystując następujące równanie:

$$\begin{aligned} \text{Wartość przedsiębiorstwa} = \\ \text{wartość wszystkich strumieni pieniężnych z okresów prognozy} + \\ \text{PV wartość końcowa} + \\ \text{wartość rynkowa aktywów nieoperacyjnych.} \end{aligned}$$

Wartość przedsiębiorstwa jest podstawą do wyliczenia wartości dla akcjonariuszy:

$$\begin{aligned} \text{Wartość dla akcjonariuszy} = \\ \text{wartość przedsiębiorstwa} - \text{wartość rynkowa zadłużenia} \end{aligned}$$

Miary wartości przedsiębiorstwa można sklasyfikować w następujący sposób:

1. Miary wartości przedsiębiorstwa:

- wykorzystują miary zysku i przepływy gotówki, takie jak: NOPAT, EBIT, EBITDA,
- pozwalają przedsiębiorstwu mierzyć wielkość wartości, jaką wygenerowało przedsiębiorstwo w stosunku do jego kosztu kapitału,
- liczą wartość wygenerowaną w pojedynczym okresie lub w ciągu wielu okresów.

Należą do nich: EVA, MVA, DCF⁴.

2. Miary zwrotu:

- wykorzystują miary zysku i przepływy gotówki, takie jak: NOPAT, EBIT, EBITDA,
- mierzą dodatkowo wartość zwrotu w VBM.

Należą do nich: TSR, CFROI, TBR⁵.

Dokonując wyceny przedsiębiorstwa istnieje możliwość wyboru jednej z metod wyceny. Z punktu widzenia informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym metody te można podzielić na dwie grupy: metody majątkowe oraz metody dochodowe.

---

⁴ EVA – ekonomiczna wartość dodana, MVA – rynkowa wartość dodana, DCF – zdyskontowane przepływy pieniężne.

⁵ TSR – całkowity zwrot dla akcjonariuszy, CFROI – gotówkowy zwrot z inwestycji, TBR – całkowity zwrot z działalności.

2. Sprawozdanie finansowe w ustalaniu wartości przedsiębiorstwa metodami majątkowymi

Podstawowe założenie metod wyceny opartych na majątku jest to, że przedsiębiorstwo jest tyle warte, ile wart jest przynależny do niego majątek⁶.

W ramach metod majątkowych należy wyróżnić metody oparte na: wycenie aktywów netto, wartości podatkowej, wartości skorygowanych aktywów netto, wartości odtworzeniowej, oraz likwidacyjnej.

Wartość przedsiębiorstwa obliczona na podstawie metody wyceny aktywów netto opiera się na danych zawartych w bilansie sporządzonym na dzień wyceny. Wartość przedsiębiorstwa jest więc ustalona na podstawie przepisów ustawy o rachunkowości, która reguluje sposoby wyceny majątku i źródeł finansowania majątku.

Tabela 1

Wycena składników majątkowych na podstawie wyceny bilansowej

Pozycje	Sposób wyceny
składniki majątku	
wartości niematerialne i prawne	wartość netto (cena nabycia lub koszt wytworzenia pomniejszony o odpisy amortyzacyjne)
środki trwałe	wartość netto (cena nabycia lub koszt wytworzenia pomniejszony o odpisy amortyzacyjne)
inwestycje	cena nabycia lub koszt wytworzenia * pomniejszona o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości
należności długoterminowe	kwota wymagającej zapłaty skorygowana o odpisy aktualizujące
należności krótkoterminowe	kwota wymagającej zapłaty skorygowana o odpisy aktualizujące
zapasy	cena nabycia lub koszt wytworzenia nie wyższa niż cena sprzedaży netto na dzień wyceny
rozliczenie międzyokresowe	rzeczywiście poniesione koszty
składniki zobowiązań	
rezerwy	wiarygodnie oszacowana wartość
zobowiązania długoterminowe	w kwocie wymagającej zapłaty
zobowiązania krótkoterminowe	w kwocie wymagającej zapłaty
rozliczenie międzyokresowe bierne	w wysokości prawdopodobnych kosztów

* Dotyczy inwestycji rzeczowych,

Źródło: Na podstawie ustawy o rachunkowości.

⁶ Por. H. Zadora: Wycena przedsiębiorstw w teorii i praktyce. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2010, s. 36.

Metoda ta jest najprostszą metodą ustalenia wartości przedsiębiorstwa, gdyż wartość przedsiębiorstwa to wartość majątku, jaki posiada jednostka gospodarcza pomniejszona o zobowiązania.

$$\text{Wartość przedsiębiorstwa} = \text{aktywa} - \text{zobowiązania} = \text{kapitał własny}.$$

Podstawową wadą tego modelu jest fakt, iż wykorzystuje się tutaj dane historyczne właściwe na dzień wyceny, nieuwzględniona zostaje wartość pieniądza w czasie. Jednak wartość przedsiębiorstwa bezpośrednio wynika ze sprawozdania finansowego, jakim jest bilans.

Ustalając wartość przedsiębiorstwa metodą wartości podatkowej wykorzystuje się wartość aktywów netto skorygowanych o skutki regulacji prawa podatkowego. Wartość bilansowa przedsiębiorstwa powinna zostać skorygowana o przejściowe różnice z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Różnice przejściowe dodatnie, a więc rezerwę z tytułu odroczonego podatku dochodowego należy odjąć, natomiast ujemne przejściowe różnice – aktywa z tytułu odroczonego podatku należy dodać⁷.

Kolejna metoda wyceny opierająca się na danych zawartych w bilansie to metoda skorygowanych aktywów netto. Model ten opiera się na dwóch podejściach. W pierwszym przypadku należy zsumować wartości księgowych roszczeń inwestorów, czyli kapitałów obcych, uprzywilejowanych oraz kapitału akcyjnego zwykłego. W drugim przypadku należy zsumować aktywa netto przedsiębiorstwa, a następnie pomniejszyć je o wartość zobowiązań innych niż roszczenia inwestorów.

Dokonując wyboru tej metody należałoby spełnić trzy podstawowe warunki: przedsiębiorstwo powinno dysponować znacznymi zasobami materialnymi, ale jednocześnie mieć niewiele aktywów niematerialnych, powinno kontynuować działalność, wartość, która podlega wycenie, odnosi się do udziałów większościowych.

Wartość przedsiębiorstwa ustalona metodą odtworzeniową polega na wycenie wartości poprzez określenie nakładów, jakie należałoby ponieść w przypadku odtworzenia majątku, jakim dysponuje jednostka gospodarcza w chwili wyceny. Metoda ta opiera się przede wszystkim na cenach rynkowych poszczególnych składników majątkowych. Wydaje się zatem, że dane zawarte w sprawozdaniu finansowym w pewnych przypadkach mogą odbiegać od wyceny sporządzonej na potrzeby metody odtworzeniowej.

Metody majątkowe opierają się więc przede wszystkim na danych zawartych w pierwszym sprawozdaniu finansowym, jakim jest bilans. Nie ma potrzeby przekształcania sprawozdania finansowego, czy też sporządzania prognozy, tak jak ma to miejsce w przypadku metod dochodowych.

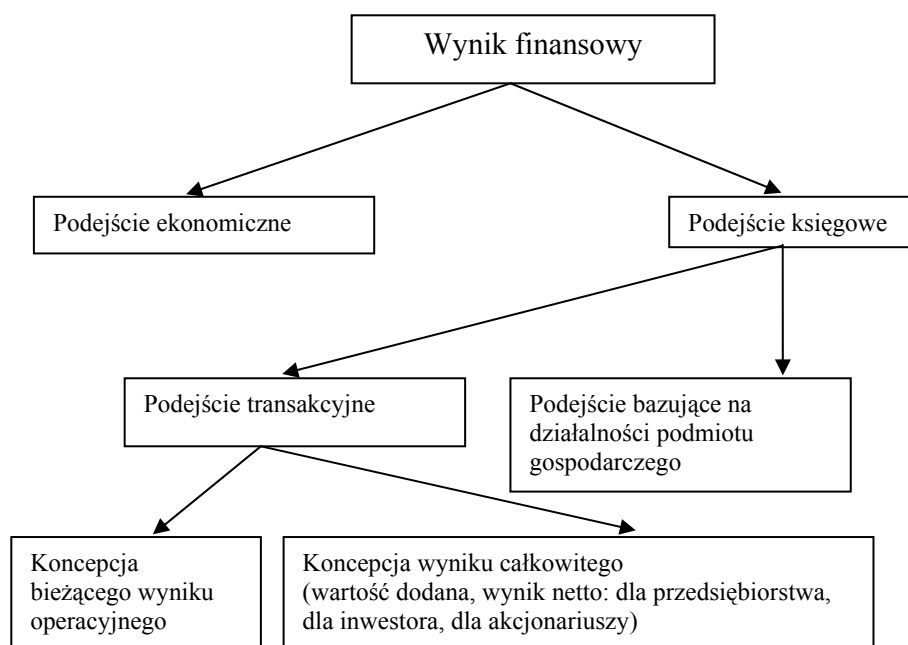
---

⁷ H. Zadora: Op. cit., s. 64.

3. Sprawozdanie finansowe w ocenie wartości przedsiębiorstwa przy wykorzystaniu metod dochodowych

Drugą grupę metod wyceny wartości przedsiębiorstwa stanowią metody dochodowe. Do grupy tej należy przede wszystkim zaliczyć ekonomiczną wartość dodaną oraz metodę zdyskontowanych przepływów pieniężnych. Ekonomiczna wartość dodana jest to miernik, który wywodzi się z teorii Alfreda Marshalla – zysku rezydualnego. Ekonomiczna wartość dodana rozpowszechniona została i zastrzeżona znakiem handlowym przez amerykańską firmę consultingową Stern Steward.

Wykorzystanie sprawozdania finansowego, a dokładnie rachunku zysków i strat na podstawie amerykańskich standardów rachunkowości nie jest problematyczne, gdyż koncepcje pomiaru wyniku finansowego według Amerykańskich Standardów Rachunkowości US GAAP doprowadzają wynik finansowy do postaci wyniku całościowego, stanowiącego podstawę ekonomicznej wartości dodanej.

Schemat 4. Koncepcje pomiaru wyniku finansowego wg US GAAP

Źródło: J. Gierusz: Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości. ODDK, Gdańsk 2006, s. 224.

Ustalając wynik finansowy przy podejściu księgowym należy przeciwstawić sobie dwa strumienie wpływające na korzyści ekonomiczne, a więc przychody

i koszty. Koncepcja wyniku całkowitego opiera się przede wszystkim na bieżącym zysku operacyjnym, ale obejmuje także zmiany wartości rynkowej inwestycji w rynkowe papiery wartościowe zakwalifikowane jako aktywa niebieżące, zmiany w aktywach netto takie jak zyski i straty z tytułu aktualizacji wyceny⁸.

Tabela 2

Poziomy pomiaru wyniku finansowego według US GAAP

Kategorie wyniku finansowego	Procedura pomiaru	Beneficjenci
Wartość dodana	przychody ze sprzedaży pomniejszone o wartość zużytych materiałów, usług, energii, liczonych w cenach nabycia	pracownicy, wierzyciele krótko- i długoterminowi, akcjonariusze oraz rząd
Wynik netto dla przedsiębiorstwa	wartość dodana pomniejszona o wynagrodzenia wraz z ich obciążeniami oraz odsetkami od zobowiązań krótkoterminowych	inwestorzy kapitału trwałego, wierzyciele długoterminowi i akcjonariusze oraz rząd
Wynik netto dla inwestorów	wynik netto dla przedsiębiorstwa pomniejszony o podatek dochodowy	inwestorzy kapitału trwałego, wierzyciele długoterminowi i akcjonariusze
Wynik netto dla akcjonariuszy	wynik netto dla inwestorów pomniejszony o odsetki od zobowiązań długoterminowych i podzielone zyski	akcjonariusze uprzywilejowani i zwykli
Wynik netto dla posiadaczy kapitału rezydualnego	wynik netto dla akcjonariuszy pomniejszony o dywidendy uprzywilejowane	obecni i potencjalni akcjonariusze zwykli

Źródło: J. Gierusz: Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości. ODDK, Gdańsk 2006, s. 229.

Obliczając ekonomiczną wartość dodaną na podstawie polskiego prawa bilansowego należy dokonać przekształcenia zarówno bilansu, jak i rachunku zysków i strat. Fakt ten jest spowodowany tym, że podstawowe komponenty ekonomicznej wartości dodanej nie mają swojego bezpośredniego odzwierciedlenia w sprawozdaniu finansowym.

Ekonomiczna wartość dodana jest zbudowana z trzech elementów: zysku operacyjnego netto po opodatkowaniu, zainwestowanego kapitału oraz kosztu kapitału w postaci średniego ważonego kosztu kapitału. Zarówno zysk operacyjny, jak i zainwestowany kapitał podlegają korektom. Stern Stewart zaproponował ponad 120 korekt, przy czym w praktyce stosuje się ich zaledwie kilkanaście. W Polsce zastosowanie ma kilka korekt, a bardzo często firmy nie stosują ich wcale, pokazując „czysty” zysk ekonomiczny po opodatkowaniu oraz zain-

⁸ Por. E.A. Hendriksen, M.F. van Breda: Teoria rachunkowości. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

westowany kapitał. Jednak w takiej sytuacji nie powinno mówić się o ekonomicznej wartości dodanej, a raczej o zysku ekonomicznym.

Sięgając do bilansu oraz do rachunku zysków i strat nie ma możliwości uzyskania bezpośrednich informacji o komponentach ekonomicznej wartości dodanej.

W pierwszej kolejności należy wyliczyć zysk operacyjny netto po opodatkowaniu. Zysk operacyjny netto po opodatkowaniu można wyliczyć w sposób zaprezentowany w tabeli 3.

Tabela 3

Ustalenie zysku operacyjnego netto po opodatkowaniu na podstawie obowiązujących w Polsce sprawozdań finansowych

Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi
– koszty działalności operacyjnej
+ amortyzacja od wartości formy
= E B I T
– podatek dochodowy
+ wzrost stanu rezerw na podatek dochodowy
+/- podatek od salda na działalności finansowej
+/- podatek od salda na pozostałej działalności operacyjnej
+/- podatek od salda na zdarzeniach nadzwyczajnych
= N O P A T (zysk operacyjny po opodatkowaniu)

Źródło: T. Dudycz: Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa. PWE, Warszawa 2005, s. 63.

Tabela 4

Ustalenie zysku operacyjnego netto po opodatkowaniu na podstawie obowiązujących w Polsce sprawozdań finansowych

Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi
– koszty działalności operacyjnej
= E B I T D A (zysk przed spłatą odsetek, opodatkowaniem i amortyzacją)
– amortyzacja
= E B I T (zysk przed zapłatą odsetek i opodatkowaniem)
EBIT x (1 - stopa podatkowa)
= N O P A T

Źródło: E. Maćkowiak: Ekonomiczna wartość dodana. PWE, Warszawa 2009, s. 44.

Wynik finansowy pierwszego segmentu „zysk na sprzedaży” należy zatem sprowadzić do poziomu zysku operacyjnego po opodatkowaniu poprzez skorygowanie o amortyzację oraz wyliczenie podatku dochodowego. Całkowite pod-

porządkowanie rachunku zysków i strat ekonomicznej wartości dodanej proponuje J. Gierusz, który wskazuje na potrzebę gruntownego przebudowania rachunku zysków i strat według następującej formuły⁹:

A. Transakcje ciągłe:

A.1. Przychody z transakcji ciągłych.

A.2. Koszty transakcji ciągłych.

A.3. Zysk/strata na transakcjach ciągłych (A.1 – A.2).

B. Transakcje jednorazowe:

B.1. Przychody z transakcji jednorazowych.

B.2. Koszty transakcji jednorazowych.

B.3. Wynik na transakcjach ciągłych i jednorazowych (A.3 +/- B.3).

D. Operacje z mocy prawa bilansowego:

D.1. Przychody naliczone z mocy prawa bilansowego.

D.2. Koszty naliczone z mocy prawa bilansowego.

D.3. Zysk/strata z operacji dokonanych z mocy prawa bilansowego (D.1 – D.2).

E. Operacyjny wynik netto (C +/- D.3).

F. Operacje kapitałowe:

F.1. Przychody odnoszone na kapitał.

F.2. Koszty odnoszone na kapitał.

F.3. Zysk/strata na operacjach kapitałowych (F.1 – F.2).

G. Wynik całościowy (E +/- F.3).

H. Koszt kapitału.

I. Dodatnia/ujemna wartość ekonomicznej wartości dodanej (G – H).

Odnosząc powyższą propozycję do wyniku finansowego według UoR należy zwrócić uwagę na fakt, iż przedsiębiorstwa, które maksymalizują wartość przy wykorzystaniu ekonomicznej wartości dodanej, muszą dokonać przekształcenia przychodów i kosztów na potrzeby komponentów ekonomicznej wartości dodanej.

Kolejnym elementem ekonomicznej wartości dodanej jest zainwestowany kapitał. Stanowi on sumę kapitału własnego i kapitału obcego, przy czym należy wyłączyć zobowiązania nieobciążone opodatkowaniem będące zobowiązaniami nieodsetkowymi. Przykładem mogą być tutaj zobowiązania wobec dostawców, zobowiązania publicznoprawne, zobowiązania z tytułu wynagrodzeń. Kapitał zainwestowany można również zdefiniować jako sumę gotówki wprowadzonej do spółki przez inwestorów w całym okresie jej funkcjonowania i finansującej jej aktywa netto, bez względu na to z jakiego źródła ona pochodzi i jaki jest cel jej zaangażowania¹⁰.

⁹ Por. J. Gierusz: Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości. ODDK, Gdańsk 2006, s. 236.

¹⁰ Por. G.B. Steward: The Kuest For Value: The EVA Management Guide. HarperBusiness, New York 1990, s. 86.

Ostatnim komponentem ekonomicznej wartości dodanej jest średni koszt kapitału. Średni ważony koszt kapitału jest wyznaczony na podstawie kosztów poszczególnych źródeł finansowania oraz ich wag w ogólnej strukturze kapitałowej firmy. Obliczając średni ważony koszt kapitału wykorzystać można wagi księgowe lub też wagi rynkowe. Wagi księgowe opierają się na danych zapisanych w bilansie jednostki gospodarczej, z kolei wagi rynkowe obrazują postrzeganie firmy przez otoczenie.

$$WACC = wd \times Kd (1 - T) + wp \times Kp + ws \times Ks,$$

WACC – średni ważony koszt kapitału,

wd – udział długu w finansowaniu firmy,

Kd – koszt długu przed opodatkowaniem,

T – stopa podatkowa,

wp – udział kapitału własnego uprzywilejowanego w finansowaniu firmy,

Kp – koszt kapitału własnego uprzywilejowanego,

ws – udział kapitału własnego zwykłego w finansowaniu firmy,

Ks – koszt kapitału własnego zwykłego.

Ustalając średni ważony koszt kapitału można wykorzystać dane zawarte w pasywach bilansu, jednak dane te są niewystarczające do ustalenia kosztu kapitału. Należy ustalić koszt pozyskania kapitału obcego, ale także to, jakiej stopy zwrotu oczekują inwestorzy.

Wykorzystując model ekonomicznej wartości dodanej i sporządzając sprawozdanie finansowe, nie ma możliwości ustalenia wartości przedsiębiorstwa. Należy przekształcić zarówno bilans, jak też rachunek zysków i strat.

Zakończenie

Jeżeli celem przedsiębiorstwa jest maksymalizacja wartości dla akcjonariuszy, a tym samym maksymalizowanie wartości przedsiębiorstwa, należałoby dokonać przekształcenia sprawozdania finansowego na potrzeby zarządzania wartością firmy. Jeżeli przyjmie się, że podstawą polityki finansowej przedsiębiorstwa będzie maksymalizacja wartości ekonomicznej wartości dodanej, to w sprawozdaniu finansowym powinny się znaleźć wszystkie dane, jakie są wykorzystywane do wyliczenia ekonomicznej wartości dodanej. Przede wszystkim należałoby rozbudować informację dodatkową o strukturę kosztu kapitału, a zatem o informacje dotyczącą oprocentowania poszczególnych kredytów, z jakich korzysta jednostka gospodarcza. Model ekonomicznej wartości dodanej opiera się na skorygowanych komponentach. W informacji dodatkowej powinny się

również znaleźć informacje o korektach, jakie są wykorzystywane przez przedsiębiorstwo. Wydaje się, że tutaj powinna się znaleźć także informacja o kryteriach wyboru korekt, aby zapobiec manipulacjom osiągniętych wyników finansowych, a tym samym kreowaniu wartości przedsiębiorstwa.

THE ENTERPRISE VALUE IN FINANCIAL STATEMENTS

Summary

The purpose of accounting is to draw up financial statements to show the financial situation and the assets of the enterprise. You can say that the idea of the enterprise's value, the value for the shareholders, is identical to the carrying amount of the company.

When the valuation of the company's is prepared using property methods and based on the basic financial statements, there is no need to transform the balance sheet. The problem occurs, when the enterprise is planned for valuation using revenue methods. The information contained in the financial statements are insufficient, therefore transformation is required.

Ewa Wanda Maruszewska

WYBRANE ZAGADNIENIA W ZAKRESIE SPÓJNOŚCI ORAZ SZCZEGÓŁOWOŚCI PREZENTACJI INFORMACJI ZAWARTYCH W SPRAWOZDANIU ZE ZMIAN W KAPITALE WŁASNYM

Wprowadzenie

Rachunkowość jest językiem biznesu, który pozwala inwestorom z każdego zakątka świata czytać sprawozdania finansowe i podejmować decyzje o alokacji ograniczonych zasobów. Każdy język ma swoje słownictwo i reguły gramatyczne, według których formułuje wypowiedzi. Rachunkowość też ma swoje reguły, które formalizują biznesową działalność podmiotów. Reguły rachunkowości wraz z używanymi przez nią określeniami pozwalają w sposób zrozumiały budować wypowiedzi – czyli dostarczać informacje interesariuszom działającym na globalnych rynkach kapitałowych. Jednak badania¹ przeprowadzone na uniwersytetach całego świata pokazują, że choć rachunkowość posługuje się jednolitymi standardami, to występują różnice w jakości dostarczanych danych zależne m.in. od czynników socjologicznych, kulturowych lub prawnych. Identyczną sytuację można zaobserwować w zakresie języków wykorzystywanych w różnych rejonach świata, gdzie tak samo brzmiące słowa mają różne znaczenie. Świadomość istniejących różnic, choć nie wywodzących się z regulacji prawnych rachunkowości, jest niezbędna dla prawidłowego zrozumienia informacji przekazywanych przez sprawozdania finansowe. Aplikacja różnic pozalegislacyjnych wymaga jednak w pierwszym rzędzie znajomości podstawowych reguł rządzących sporządzaniem sprawozdań finansowych. Celem artykułu jest wskazanie czynników, które implikują informacje ujawniane w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym.

Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” (zwany dalej MSR 1²) definiuje cele sporządzania sprawozdań finansowych, wśród których wymienia się dostarczanie informacji na temat:

---

¹ Szerzej: E.W. Maruszewska: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej a jakość sprawozdań finansowych. Przegląd literatury. W: Zintegrowany system pomiaru dokonań w rachunkowości. Red. H. Buk i A.M. Kostur. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009.

² Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 1, Dz.U. UE L 339/5.

- sytuacji finansowej,
- efektywności finansowej
- przepływów pieniężnych jednostki oraz
- rezultatów staranności w zarządzaniu przez kierownictwo powierzonymi zasobami.

Taki katalog informacji dostarczanych przez sprawozdania finansowe ma na celu zmniejszenie istniejącej asymetrii informacyjnej poprzez spójną prezentację danych finansowych, które są użyteczne dla szerokiego grona użytkowników przy podejmowaniu przez nich decyzji. Osiągnięcie podstawowego celu sprawozdań finansowych, a więc spójnej prezentacji sytuacji finansowej jednostki, w zakresie kapitałów własnych realizowane jest poprzez dostarczanie informacji, m.in. o zmianach w zakresie poszczególnych grup kapitału własnego, a także o wkładach dokonanych przez właścicieli i wypłatach na rzecz właścicieli występujących w charakterze udziałowców, jak i o wielkości osiągniętego w danym okresie sprawozdawczym zysku stanowiącego element kapitałów własnych.

1. Zysk jako kategoria ekonomiczna

Założenia koncepcyjne³, które stanowią swoisty zbiór zasad, którym posługuje się rachunkowość jako język biznesu, opisują dwie koncepcje zachowania kapitału⁴, wskazując, że na potrzeby sprawozdawczości finansowej większość jednostek przyjmuje finansową koncepcję kapitału, zgodnie z którą kapitał to m.in. zainwestowane pieniądze stanowiące jednocześnie synonim terminu aktywów netto. Jeżeli wartość finansowa (pieniężna) aktywów netto na koniec okresu przewyższa wartość finansową (pieniężną) na początek okresu to oznacza to, że w danym okresie wystąpił zysk. Ponieważ jednak inwestorzy są zainteresowani także zachowaniem nominalnej wartości zainwestowanego kapitału, to zyskiem dla inwestorów jest tylko nadwyżka przyrostu aktywów netto ponad kwotę niezbędną do zachowania kapitału. Wyłączeniu z tego rachunku podlegają wszelkie wypłaty na rzecz właścicieli oraz wkłady wniesione przez właścicieli.

Wybór finansowej koncepcji kapitału, według której jednostka prezentuje kapitał własny w sprawozdaniu finansowym, jest zależny od potrzeb informacyjnych użytkowników, ale również od stosowanego modelu wyceny w rachunkowości jednostki. W przypadku finansowej koncepcji jest możliwe stosowanie zasady kosztu historycznego, aktualnej ceny nabycia, wartości realizacji lub zasady wartości bieżącej, w zależności od charakteru i przeznaczenia składnika

³ Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych. Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, kwiecień 2001.

⁴ Ibid., § 102-110.

aktywów lub zobowiązań podlegających wycenie. Odmienne zasady wyceny, tak jak różnice socjokulturowe obserwowane pomiędzy osobami porozumiewającymi się tym samym językiem w różnych obszarach geograficznych, wpływają znacząco na treść ekonomiczną pozycji „Zysk/strata netto”. Zgodnie z powszechnie obowiązującymi założeniami, zysk stanowi różnicę pomiędzy przychodami a kosztami lub w uzasadnionych przypadkach pomiędzy przychodami a alokacjami służącymi zachowaniu kapitału, które nie figurują w rachunku zysków i strat. Jeżeli przychody przewyższają koszty, to różnica stanowi zysk osiągnięty w danym okresie sprawozdawczym. Rozpatrywanie kapitału przez pryzmat wyceny składników aktywów, z którymi kapitał jest związany, oznacza rozpatrywanie tej kategorii bilansowej w płaszczyźnie wyceny bilansowej opartej zasadniczo na historycznym podejściu do wyceny aktywów i zobowiązań. W finansowej koncepcji kapitału do zysku zalicza się również zyski z tytułu posiadania majątku, wygenerowane na skutek zmian cen posiadanych przez jednostkę aktywów w danym okresie. Ponieważ jednak zyski te nie mogą zostać ujęte dopóki nie nastąpi zbycie tych aktywów, to nadwyżkę ponad ogólny poziom cen traktuje się jako alokacje służące zachowaniu kapitału.

Różnice w parametrach wyceny aktywów i zobowiązań implikują wielkość zysku (straty) prezentowanego w sprawozdaniu finansowym. Z punktu widzenia interesariuszy i użyteczności informacji dla predykcji przyszłych przepływów pieniężnych, ważnym jest umiejętność oceny osiągniętego wyniku przez pryzmat zysków zrealizowanych, które są składową wyniku finansowego. Na pozostałe składowe wyniku finansowego, jako pochodne zastosowanych parametrów wyceny, składać się mogą przyszłe, prognozowane korzyści ekonomiczne oraz zwiększenia kapitałów, z którymi nie związane są przepływy pieniężne.

Ustalony – zgodnie z przedstawioną koncepcją – zysk (lub strata) za dany okres sprawozdawczy jest tylko jednym z elementów kapitałów własnych prezentowanych w sprawozdaniu finansowym.

2. Prezentacja pozostałych składników kapitału własnego

Założenia koncepcyjne ani standardy międzynarodowe nie wprowadzają szczegółowej klasyfikacji kapitału własnego, a przy tym pomijają zagadnienia tworzenia kapitału własnego, pozostawiając je do rozstrzygnięcia systemom prawnym na szczeblu krajowym⁵. Podział kapitału własnego na części powinien zostać dokonany z uwzględnieniem potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdania finansowego⁶. Regulacja ta stanowi potwierdzenie tezy o istnieją-

⁵ J. Turyna: Standardy sprawozdawczości finansowej. Difin, Warszawa 2006, s. 128.

⁶ Założenia koncepcyjne..., op. cit., § 65-68.

cych różnicach w zestandaryzowanych sprawozdaniach finansowych. Czytanie sprawozdania ze zmian w kapitale własnym wymaga nie tylko znajomości podstawowych reguł rachunkowości, ale i umiejętności wskazania odmienności wynikających z różnych systemów prawnych. Zróżnicowanie kapitału własnego może służyć prezentacji, np. ograniczeń prawnych lub zróżnicowania praw stron posiadających udział w kapitale własnym. Podstawą klasyfikacji kapitału może być także uprzywilejowanie niektórych grup udziałowców lub prawne ograniczenia dotyczące podziału majątku w przypadku likwidacji jednostki.

Struktura informacyjna sprawozdania ze zmian w kapitale własnym może się różnić w tym zakresie nie tylko w szczegółowości ujawnień, stosowanym nazewnictwie, rodzajach kapitałów zależnych od formy prawnej prowadzenia działalności, ale i w zakresie finansowania działalności (w przypadku jednostek prowadzących działalność pod różnymi rygorami prawnymi). Szczegółowość ujawnianych informacji poprzez podział kapitału własnego na elementy składowe powinna zależeć jednak przede wszystkim od istotności dostarczanych informacji. Istotność tę należy rozpatrywać z punktu widzenia bezpośredniego wspierania decyzji przede wszystkim w zakresie prognozowania. Określenie poziomu szczegółowości jest decyzją podejmowaną przez służby rachunkowe i dlatego argumentacja służąca jej podjęciu może być różna w różnych rejonach świata. W długoterminowym interesie samego przedsiębiorstwa działającego na globalnym rynku kapitałowym jest precyzyjne ujawnianie istotnych informacji o zróżnicowanych grupach kapitału własnego. Niestety słabość instytucji nadzorujących jakość sprawozdań finansowych oraz brak kodeksów etyki zawodowej powoduje, że pokusa niedoinformowania interesariuszy jednostki może być znacząca. Chociaż zaniedbywanie obowiązków w zakresie ujawnień jest karalne, to ilość ujawnianych przypadków niewłaściwego informowania lub błędnej wyceny tych pozycji kapitału własnego niejednokrotnie nie stanowi czynnika odstraszającego ani dla zarządów jednostek, ani dla osób zajmujących się rachunkowością⁷.

Dla zarządzających oraz dla osób sporządzających sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym, ujawnianie informacji o poszczególnych rodzajach kapitałów i sposobach ich wyceny to ważna decyzja biznesowa. W części podejmowane decyzje w tym zakresie zależne są od zachowań innych jednostek, stanowiących dla przedsiębiorstwa konkurencję na rynku pozyskiwania kapitału. Jest to decyzja ogromnej wagi, ponieważ efektywność działalności jednostki w dużej

⁷ E.J. Kane: Continuing Dangers of Disinformation on Corporate Accounting Reports. Working Paper. National Bureau of Economic Research, April 2003. W Polsce analizę przypadków pomijania istotnych informacji w sprawozdaniach finansowych przeprowadziła Komisja Nadzoru Finansowego – Zgodność sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych z MSSF. Analiza przeprowadzona w 2010 r. Urząd Komisji Nadzoru Finansowego. Warszawa, luty 2011.

mierze zależy od pozyskiwania i umiejętności utrzymania kapitału oraz jego kosztu. Dla czytelnika sprawozdania ze zmian w kapitale własnym świadomość istniejącego nadzoru nad jakością sprawozdań finansowych oraz występujących sprzecznych interesów inwestorów i zarządzających jest ważną częścią procesu analizowania danych o poszczególnych grupach kapitałów własnych.

3. Informacje o dochodach ujętych bezpośrednio w kapitale własnym

Sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym jest analityczną prezentacją informacji o wartościach poszczególnych pozycji kapitałów oraz o kierunkach i przyczynach zmian tych wartości, które w bilansie są zaprezentowane jedynie w sposób syntetyczny. Kapitał własny zasadniczo składa się z czterech komponentów: akcji zwykłych, akcji uprzywilejowanych, zysków zatrzymanych oraz innych dochodów ujętych nie w rachunku zysków i strat, ale wprost w kapitale własnym⁸. Informacje o dochodach, które są prezentowane w zestawieniu ze zmian w kapitale własnym, można podzielić na dwie grupy:

- dane o dochodach, które w sprawozdaniu z sytuacji finansowej (bilansie) figurują jako jedna pozycja: zysk (strata) netto, a w sprawozdaniu z całkowitych dochodów są ujawnione z rozbiciem na poszczególne grupy przychodów i kosztów oraz
- dane o innych skumulowanych dochodach powstałych z porównania kosztów i przychodów, które zostały wprost odniesione na kapitał własny z pominięciem rachunku zysków i strat.

Standardy międzynarodowe definiują całkowite dochody ogółem jako zmianę w kapitale własnym, która nastąpiła w ciągu okresu na skutek transakcji oraz innych zdarzeń, odmienna niż zmiany wynikające z transakcji dokonywanych z właścicielami występującymi w charakterze udziałowców. Wysoka jakość przekazywanych informacji o dochodach powinna polegać m.in. na zapewnieniu użyteczności danych o dochodach, pozwalając na wykorzystanie ich do wyceny wartości rynkowej kapitałów własnych (wartości rynkowej jednostki przejawiającej się w cenie rynkowej emitowanych przez nią papierach wartościowych). Szczególnie cenne w tym obszarze są informacje o rodzajach osiągniętych dochodów. Porównanie tej grupy dochodów z zyskiem (stratą) netto z pewnością wpłynie na ocenę działalności jednostki dokonywaną przez inwestorów. W celu właściwego odczytania informacji dostarczanych w tej części sprawozdania ze zmian w kapitale własnym jest również konieczne powiązanie ich z parametrami

⁸ R.N. Anthony, D.F. Hawkins, K.A. Merchant: Accounting. Text & Cases. 11th ed., McGrawHill, Irwin 2004, s. 294.

wyceny, które w pośredni sposób ukształtowały dochody odnoszone wprost na kapitały własne. Sytuacja ta może dotyczyć np. zmian w nadwyżce z przeszacowania rzeczowych aktywów trwałych⁹ (i wartości niematerialnych¹⁰) wycenianych według modelu opartego na wartości przeszacowanej. Dla właściwej oceny tej pozycji ważna jest również informacja o grupach aktywów, które podlegały przeszacowaniu. Obowiązek przeszacowania wszystkich składników tworzących daną grupę aktywów służy zapewnieniu porównywalności wartości poszczególnych aktywów w danej grupie poprzez wewnętrzną spójność danych i eliminację wybierania pozycji (tzw. *cherry pick*¹¹), które podlegają przeszacowaniu w górę wraz z pomijaniem pozycji, w stosunku do których należałoby odnotować spadek wartości. Takie postępowanie zapobiega również ujmowaniu w kapitale własnym mieszanki cen nabycia (kosztów wytworzenia) i wartości ustalonych na różne dni.

Wśród innych pozycji zysków i strat ujmowanych bezpośrednio w kapitale własnym, z pominięciem rachunku zysków i strat, można wymienić zyski (straty) aktuarialne powstałe na określonych programach pracowniczych lub zyski i straty z przeliczenia pozycji sprawozdania finansowego jednostki działającej za granicą¹², jak i zyski (straty) z tytułu przekwalifikowania składników aktywów finansowych krótkoterminowych z grupy utrzymywanych do terminu wymagalności do grupy dostępnych do sprzedaży oraz część zysków lub strat związanych z instrumentem zabezpieczającym, która stanowi efektywne zabezpieczenie¹³ przepływów pieniężnych jednostki.

Zmiana wartości kapitału własnego poprzez całkowite dochody ujęte wprost w kapitale własnym stanowi prezentację przyrostu lub spadku wartości aktywów netto jednostki za dany okres. Informacje o zastosowanych parametrach do wyceny pozwalają także m.in. na oszacowanie ryzyka związanego z utratą w przyszłości ujętych już dochodów oraz predykcją przyszłych oczekiwanych korzyści ekonomicznych.

⁹ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady. (Dz.U. UE L 320/1). Międzynarodowy Standard Rachunkowości 16 „Rzeczowe aktywa trwałe” (zwany dalej MSR 16) § 29 i n.

¹⁰ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008..., op. cit. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 19 „Świadczenia pracownicze” (zwany dalej MSR 19) § 54, 93A.

¹¹ R.J. Kirk: *International Financial Standards in Depth. Volume 2: Solutions*. Elsevier, Amsterdam 2005, s. 13.

¹² Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008..., op. cit. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 21 „Skutki zmian kursów wymiany walut obcych” (zwany dalej MSR 21) § 28, 32.

¹³ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008..., op. cit. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 39 „Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena” z późniejszymi zmianami (zwany dalej MSR 39) § 88, 95.

4. Wybrane wymogi dotyczące pozostałych ujawnień w zakresie kapitału własnego

Poza zaprezentowanym powyżej podziałem operacji wpływających na wartość i strukturę kapitału własnego, MSR 1 wymaga również ujawnienia w sprawozdaniu z sytuacji finansowej udziałów mniejszości prezentowanych w kapitale własnym oraz wartości wyemitowanego kapitału podstawowego i rezerwowego przynależnych udziałowcom jednostki dominującej. Chociaż wymóg ten dotyczy prezentacji w bilansie, to – dla przejrzystości sprawozdania finansowego – podział ten można również wprowadzić do sprawozdania ze zmian w kapitale własnym. Przyjęcie takiego rozwiązania jest słuszne także dlatego, że MSR 1 nakazuje ujawnianie całkowitych dochodów ogółem za okres pokazując oddzielnie łączne kwoty przypadające właścicielom jednostki dominującej oraz udziałom mniejszościowym¹⁴.

Standardy międzynarodowe wymagają ponadto przeprowadzenia analizy finansowej obejmującej w szczególności omówienie źródeł finansowania działalności oraz docelowy wskaźnik zobowiązań do kapitału własnego oraz wskaźniki efektywności finansowej, np. wskaźnik rentowności kapitału własnego lub wyznaczenie optymalnej struktury kapitału. Analiza finansowa może być elementem informacji dodatkowej lub stanowić zawartość odrębnego raportu¹⁵.

Wśród pozostałych ujawnień dotyczących zmian w kapitale własnym wymieniana się również kwoty dywidend zaproponowanych lub uchwalonych do dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego do publikacji, ale nie ujętych jako przekazane posiadaczom akcji w trakcie okresu oraz kwotę dywidend przypadającą na jedną akcję, jak i kwotę jakichkolwiek nieujętych skumulowanych dywidend z tytułu posiadania akcji (udziałów) uprzywilejowanych co do dywidend.

Podsumowanie

Kapitał własny to bardzo złożony element sprawozdania, którego zmiany stanowią podstawową informację o pomnażaniu alokowanego kapitału, został powierzony do zarządzania osobom wynajętym przez właścicieli. Ze względu na wielowarstwową strukturę, informacje o kapitałach własnych figurują prawie w każdym elemencie sprawozdania finansowego. Poza zestawieniem ze zmian w kapitale własnym sporządzanym najczęściej w formie stabelaryzowanej, ujawnia się dane także w formie opisowej w informacji dodatkowej. Ujawnianie informacji

¹⁴ MSR 1, § 106.

¹⁵ Szerzej o zawartości dodatkowych raportów: MSR 1 Prezentacja sprawozdań finansowych. Red. K. Winiarska. Difin, Warszawa 2007, s. 24-26.

o kapitale własnym i sposobach jego zarządzania mogą się także znaleźć w odrębnym raporcie lub sprawozdaniu z sytuacji finansowej na koniec okresu.

Ujawnienia dotyczące struktury kapitału własnego mają na celu predykcję przyszłych przepływów pieniężnych, które będą kształtować wartość kapitału własnego jednostki w kolejnych okresach sprawozdawczych.

Prawidłowa ocena tej pozycji warunkująca przewidywania dotyczące przyszłości wymaga nie tylko znajomości podstawowych zasad, którymi rządzi się rachunkowość, ale również umiejętności uwzględnienia innych uwarunkowań, które powodują, że kapitał własny nie jest prostą sumą swoich składowych. Dla właściwej oceny wielowarstwowości kapitału niezbędne jest zwrócenie uwagi na zastosowane parametry wyceny, które mogą różnicować ocenę kapitałów własnych pomiędzy podmiotami w zakresie ich struktury lub pomiędzy poszczególnymi elementami kapitału własnego danego podmiotu. W dynamicznie zmieniającym się otoczeniu także kapitał może podlegać gwałtownym zmianom, na które wpływ ma spójność prezentacji poszczególnych jego elementów.

INTEGRITY AND DISCLOSURE OF A STATEMENT OF CHANGES IN EQUITY FOR THE PERIOD

Summary

Accounting is a language used in business world that has its rules which guide readers of financial statements. Unfortunately, basics rules are not enough to understand the diversity of layered structure of equity. It is required to pay a special attention to valuation methods in order to read information properly and to make accurate decisions regarding future capital allocations.

WYCENA REZERW NA ŚWIADCZENIA PRACOWNICZE

Wprowadzenie

Rezerwy na świadczenia pracownicze są szczególnym rodzajem rezerw na zobowiązania tworzonych przez jednostki gospodarcze. W regulacjach polskiego prawa rachunkowości są one traktowane jako bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów. Obowiązek ich tworzenia wynika zarówno z nadrzędnych zasad rachunkowości, takich jak: zasada współmierności przychodów i kosztów, zasada memoriałowa, zasada ostrożności, zasada istotności oraz przepisów prawa rachunkowości, Kodeksu pracy, regulaminów wynagradzania itp. Zgodnie z art. 39 ustawy o rachunkowości¹ jednostki dokonują biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów w wysokości prawdopodobnych zobowiązań przypadających na bieżący okres sprawozdawczy wynikających z obowiązku wykonania związanych z bieżącą działalnością przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych². Według Kodeksu pracy³ pracownikom przysługuje jednorazowa odprawa emerytalna bądź rentowa w momencie przejścia na emeryturę lub rentę. Ustawa o rachunkowości nakłada na jednostki obowiązek tworzenia rezerw na świadczenia pracownicze, jednak nie precyzuje zasad ich tworzenia. Istotnym i stwarzającym duże trudności zagadnieniem dotyczącym rezerw na świadczenia pracownicze jest sposób ich wyceny, szczególnie rezerw długoterminowych. W wielu przypadkach przy określeniu wartości przyszłego zobowiązania z tytułu świadczeń pracowniczych jest konieczne zastosowanie skomplikowanych metod wyceny aktuarialnej opartych na szeregu założeń i wyliczeń. Ze względu na złożoność tych założeń i wyliczeń w praktyce występuje wiele problemów przy określaniu wartości rezerw.

Celem artykułu jest przedstawienie ogólnych i szczegółowych zasad wyceny rezerw na świadczenia pracownicze, szczególnie tych, które są najczęściej tworzone w praktyce gospodarczej, a więc rezerw na odprawy emerytalne i nagrody jubileuszowe oraz niewykorzystane urlopy.

---

¹ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U. 2009, Nr 152, poz. 1223 z późn. zm.), zwana w dalszej części ustawą o rachunkowości.

² Art. 39, ust. 2, pkt. 2 ustawy o rachunkowości.

³ Por. art. 92, §. 1 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. 1978, Nr 21, poz. 94 z późn. zm.).

1. Tworzenie rezerw na świadczenia pracownicze

Rezerwy na świadczenia pracownicze stanowią przyszłe zobowiązania jednostki wobec pracowników z tytułu przysługujących im świadczeń pracowniczych. Podstawą ich tworzenia są przysługujące pracownikom świadczenia. Rodzaj rezerwy na świadczenia pracownicze zależy więc od rodzaju świadczeń pracowniczych. Przepisy ustawy o rachunkowości i KSR 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów oraz zobowiązania warunkowe”⁴ nie charakteryzują świadczeń pracowniczych, dlatego należy w tym zakresie kierować się uregulowaniami MSR 19 „Świadczenia pracownicze”⁵. Według MSR 19 świadczenia pracownicze to wszystkie formy świadczeń jednostki oferowanych w zamian za pracę wykonywaną przez pracowników⁶. Standard wyróżnia i opisuje cztery kategorie świadczeń pracowniczych, takich jak:

- krótkoterminowe świadczenia pracownicze,
- świadczenia po okresie zatrudnienia,
- inne długoterminowe świadczenia pracownicze,
- świadczenia z tytułu rozwiązania stosunku pracy⁷.

Podstawowym kryterium podziału świadczeń pracowniczych jest termin ich zapadalności. Według tego kryterium świadczenia pracownicze dzielą się na krótkoterminowe i długoterminowe. Krótkoterminowe świadczenia pracownicze to świadczenia w całości należne w ciągu 12 miesięcy od zakończenia okresu, w którym pracownicy wykonywali związaną z nimi pracę⁸. Zalicza się do nich takie świadczenia, jak wynagrodzenia i składki na ubezpieczenie społeczne, płatne urlopy wypoczynkowe i płatne zwolnienia chorobowe, wypłaty i premie z zysku, jak również świadczenia niepieniężne (opieka medyczna, mieszkania i samochody służbowe oraz inne nieodpłatnie przekazane lub subsydiowane rzeczy lub usługi) dla aktualnie zatrudnionych pracowników⁹. Długoterminowe świadczenia pracownicze to świadczenia, które nie stają się w całości wymagalne w ciągu 12 miesięcy od zakończenia okresu, w którym pracownicy wykonywali związaną z nimi pracę. Długoterminowe świadczenia pracownicze obejmują:

- świadczenia po okresie zatrudnienia,
- inne długoterminowe świadczenia.

⁴ Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”. Załącznik do uchwały nr 7/08 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 14 października 2008 r. (zwany w dalszej części KSR 6).

⁵ § 7 MSR 19 „Świadczenia pracownicze”, Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007 (MSSF). T.1. SKwP, Warszawa 2007.

⁶ § 7 MSR 19.

⁷ § 7 MSR 19.

⁸ § 7 MSR 19.

⁹ § 4 a MSR 19.

Świadczenia po okresie zatrudnienia to świadczenia pracownicze (inne niż świadczenia z tytułu rozwiązania stosunku pracy), które są należne po zakończeniu zatrudnienia¹⁰. Zalicza się do nich takie świadczenia, jak: emerytury i inne świadczenia emerytalne, ubezpieczenia po okresie zatrudnienia, opieka medyczna, należne po okresie zatrudnienia¹¹.

Inne długoterminowe świadczenia pracownicze obejmują świadczenia, które nie są w całości należne w ciągu 12 miesięcy od zakończenia okresu, w którym pracownicy wykonywali związaną z nimi pracę. Są to nagrody jubileuszowe, długoterminowe renty inwalidzkie, urlopy z tytułu długiego stażu pracy, urlopy naukowe, premie i wypłaty z zysku, inne odroczone wynagrodzenia¹².

W Polsce, zgodnie z Kodeksem pracy pracownikom przysługują następujące świadczenia po okresie zatrudnienia:

- jednorazowa odprawa emerytalna, należna w momencie przejścia pracownika na emeryturę, w wysokości jednomiesięcznego wynagrodzenia danego pracownika,
- jednorazowa odprawa rentowa, należna w momencie przejścia pracownika na rentę inwalidzką, w wysokości jednomiesięcznego wynagrodzenia danego pracownika¹³.

Szczególnym rodzajem świadczeń pracowniczych są świadczenia z tytułu rozwiązania stosunku pracy. Zdarzeniem powodującym obowiązek wypłaty świadczenia jest tutaj fakt rozwiązania stosunku pracy z pracownikiem, a nie jak w przypadku wcześniej opisywanych świadczeń, praca wykonywana przez pracownika. Świadczenia te mogą być długoterminowe lub krótkoterminowe. Świadczenia z tytułu rozwiązania stosunku pracy płatne są w następnym:

- decyzji jednostki o rozwiązaniu stosunku pracy z pracownikami przed osiągnięciem przezeń wieku emerytalnego lub
- decyzji pracownika o przyjęciu propozycji dobrowolnego rozwiązania stosunku pracy w zamian za to świadczenie¹⁴.

Rezerwy na świadczenia pracownicze mogą dotyczyć każdej kategorii świadczeń, jednak nie na wszystkie świadczenia tworzy się rezerwy. Bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów z tytułu świadczeń pracowniczych tworzy się wówczas, gdy z przepisów prawa pracy, układu pracy, regulaminów wynagrodzeń, układów zbiorowych i innych wiążących porozumień jednoznacznie wynika, że na pracodawcy ciąży obowiązek wypłaty świadczeń i wartość zobowiązania (rezerwy) z tego tytułu jest istotna, w związku z czym ich nieuwzględnienie

¹⁰ § 7 MSR 19.

¹¹ § 4 b MSR 19.

¹² § 4c MSR 19.

¹³ Art. 92, § 1 Kodeksu pracy.

¹⁴ § 7 MSR 19.

w sprawozdaniu finansowym zniekształciłoby obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. Tworzenie rezerw na świadczenia pracownicze uzależnione jest więc od kryterium istotności¹⁵. W celu utworzenia rezerwy na świadczenia pracownicze muszą też być spełnione kryteria wymagane dla ujęcia rezerw, a więc:

- istnienie wynikającego ze zdarzeń przeszłych prawnego lub zwyczajowego obowiązku wykonania świadczenia,
- prawdopodobieństwo wpływu środków usposabiających korzyści ekonomiczne,
- możliwość wiarygodnego szacunku kwoty rezerwy.

W przypadku rezerw na świadczenia pracownicze ciążącym na jednostce prawnym lub zwyczajowym obowiązkiem jest jej zobowiązanie lub zobligowanie przez odpowiednie przepisy prawne do wypłaty określonych świadczeń dla pracowników związanych z pracą wykonaną przez zatrudnione osoby na rzecz jednostki. Przeszłym zdarzeniem, powodującym powstanie obowiązku jest objęcie pracownika regulaminem wynagradzania, zwyczajem, przyjętą praktyką lub stosownym aktem prawnym. Na dzień bilansowy (moment ustalania rezerwy) jako przeszłe zdarzenie można traktować okres zatrudnienia danego pracownika do dnia bilansowego. Zobowiązanie wynikające z przeszłych zdarzeń stanowi część przyszłego świadczenia, którą pracownik „wypracował” do dnia bilansowego. Wynika z tego zastosowanie metody „świadczeń narosłych”. Dla utworzenia rezerwy musi istnieć także prawdopodobieństwo wpływu środków uosabiających korzyści ekonomiczne w związku z wypełnieniem świadczenia, większe niż 50%, oraz możliwość wiarygodnego określenia wartości rezerwy. W przypadku długoterminowych rezerw na świadczenia pracownicze najbardziej wiarygodną metodą stosowaną do szacowania wartości rezerwy jest metoda aktuarialna.

Ostateczną decyzję o utworzeniu rezerwy podejmuje kierownik jednostki lub osoba przez niego upoważniona, mając na uwadze najistotniejsze zasady rachunkowości, tj. przede wszystkim współmierność przychodów i kosztów, zasadę memoriałową oraz zasadę istotności. Jednostka powinna ujmować koszty świadczeń pracowniczych i ujawniać zobowiązanie z tego tytułu w momencie wykonywania pracy przez pracownika, a nie w chwili wymagalności świadczenia, powinna także oprócz bieżących kosztów wynagrodzeń, wykazać przyszłe zobowiązania dotyczące wypłat świadczeń przysługujących pracownikom, jeżeli kwoty te są istotne.

---

¹⁵ Rachunkowość finansowa. Red. Z. Messner. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2010, s. 450.

Katalog świadczeń pracowniczych jest obszerny. Typowymi świadczeniami, na które tworzy się bierne rozliczenia międzyokresowe będące rezerwami w praktyce polskich jednostek są:

- świadczenia po okresie zatrudnienia, tj. odprawy emerytalne, rentowe, pośmiertne,
- nagrody jubileuszowe,
- premie, nagrody i inne odroczone wynagrodzenia,
- niewykorzystane urlopy,
- ekwiwalent energetyczny,
- deputaty węglowe,
- opieka medyczna,
- mieszkania służbowe,
- bonifikaty dla emerytowanych pracowników,
- świadczenia, które wypłaca zakładowy fundusz świadczeń socjalnych,
- odprawy z tytułu rozwiązania umów o pracę z pracownikami,
- inne świadczenia wynikające ze sformalizowanych i zwyczajowych zobowiązań pracodawcy wobec pracowników.

2. Ogólne zasady i metody wyceny rezerw na świadczenia pracownicze

Zgodnie z ustawą o rachunkowości rezerwy wycenia się nie rzadziej niż na dzień bilansowy w uzasadnionej, wiarygodnie oszacowanej wartości¹⁶. Ustawa o rachunkowości nie precyzuje zasad wyceny rezerw, dlatego należy w tym zakresie kierować się regulacjami Krajowych lub Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zarówno KSR 6, jak i MSR 37 „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe” określają szczegółowe zasady wyceny rezerw. Natomiast specyficzne metody i zasady, które należy stosować do szacowania wartości rezerw na świadczenia pracownicze opisuje MSR 19. Według MSR 37 kwota, na którą tworzy się rezerwę, powinna stanowić najbardziej właściwy szacunek nakładów niezbędnych do wypełnienia obecnego obowiązku na dzień bilansowy¹⁷. Najbardziej właściwym szacunkiem jest kwota, jaką zgodnie z racjonalnymi przesłankami, jednostka gospodarcza zapłaciłaby w ramach wypełnienia obowiązku na dzień bilansowy lub do przeniesienia go na stronę trzecią na ten sam dzień¹⁸. Podobnie kwestie te określa KSR 6¹⁹.

¹⁶ Art. 28, ust. 1, pkt 9 ustawy o rachunkowości.

¹⁷ § 36 MSR 37.

¹⁸ § 37 MSR 37.

¹⁹ Por. pkt 4.2. KSR 6.

- Dokonując wyceny rezerwy należy wziąć pod uwagę następujące czynniki:
- niepewność i ryzyko – uwzględnianie tych czynników następuje poprzez dokonywanie korekt z tytułu ryzyka, czyli ostrożną wycenę, która może prowadzić do podwyższenia kwoty wycenianej rezerwy,
  - skutki zmian wartości pieniądza w czasie – kwota rezerwy powinna odpowiadać bieżącej wartości nakładów, które według oczekiwań będą konieczne dla wywiązania się z obowiązku,
  - przyszłe zdarzenia, których wystąpienia można oczekiwać na podstawie racjonalnych przesłanek, wpływające na wysokość kwoty niezbędnej do wywiązania się z zobowiązania,
  - skutki wprowadzenia nowych przepisów prawa,
  - oczekiwany zwrot części lub całości nakładów, niezbędnych do rozliczenia rezerwy, przez stronę trzecią,
  - przy wycenie rezerwy nie powinno się uwzględniać zysków z oczekiwanych likwidacji aktywów, nawet jeśli oczekiwana likwidacja jest blisko związana ze zdarzeniem, które jest przyczyną powstawania rezerwy²⁰.

Podstawą wyceny rezerw na przyszłe świadczenia na rzecz pracowników są przepisy prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, regulaminów wynagrodzeń, układów zbiorowych i innych wiążących porozumień pracodawców z pracownikami. Szacunek kwoty rezerwy powinien uwzględniać obowiązkowe obciążenie pracodawcy wynikające z obowiązujących na dzień szacowania rezerwy przepisów prawa, np. składki emerytalne i rentowe²¹.

Zgodnie z KSR 6 przy wycenie rezerw na świadczenia emerytalne i podobne dokonując osądów w warunkach niepewności powinno stosować się zasadę ostrożności, aby koszty lub zobowiązania nie były zaniżone. Niepewność nie usprawiedliwia jednak tworzenia nadmiernych rezerw lub celowego zawyżania zobowiązań²².

Ustalenie wartości rezerw (biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów) na krótkoterminowych świadczenia pracownicze, do których zalicza się krótkoterminowe płatne nieobecności (niewykorzystane urlopy, płatne zwolnienia chorobowe) oraz wypłaty z zysku i premie nie jest zazwyczaj trudne, gdyż nie wymaga stosowania założeń aktuarialnych oraz dyskontowania wartości rezerwy, nie stwarza też możliwości powstawania zysku lub straty aktuarialnej²³. Skomplikowany jest natomiast sposób wyceny biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów z tytułu długoterminowych świadczeń pracowniczych, takich jak: na-

²⁰ Rachunkowość finansowa..., op. cit., s. 458.

²¹ Pkt 4.7 KSR 6.

²² Pkt 4.9 KSR 6

²³ § 9 MSR 19.

grody jubileuszowe, odprawy emerytalne i długoterminowe renty inwalidzkie, urlopy naukowe. Wycena tych rezerw powinna zostać przeprowadzona zgodnie z metodologią aktuarialną, korzystając z pomocy aktuarium, albowiem ustalenie kwot tych rezerw jest oparte na szeregu założeń, zarówno co do warunków makroekonomicznych, jak też założeń dotyczących rotacji pracowników, ryzyka śmierci i in.²⁴. Najtrudniejszy jest sposób wyceny rezerw na świadczenia po okresie zatrudnienia (odprawy emerytalne), kiedy świadczenia pracownicze są realizowane za pomocą programu określonych świadczeń²⁵. Wynika to z dużego stopnia niepewności tych świadczeń oraz konieczności uwzględnienia ryzyka aktuarialnego i inwestycyjnego, które w całości obciąża jednostkę. Zalecaną metodą szacowania wartości tych rezerw jest metoda wyceny aktuarialnej²⁶. Zgodnie z MSR 19 w celu ustalenia wartości bieżącej zobowiązań (rezerwy) z tytułu świadczeń po okresie zatrudnienia, konieczne jest:

- zastosowanie metody wyceny aktuarialnej,
- przyporządkowanie świadczenia do poszczególnych okresów zatrudnienia,
- przyjęcie założeń aktuarialnych²⁷.

Zastosowanie technik aktuarialnych do wyceny świadczeń, jakie pracownicy wypracowali w zamian za pracę w okresie bieżącym i w okresach ubiegłych, wymaga ustalenia, jaka część świadczeń może być przyporządkowana bieżącemu okresowi, a jaka okresom ubiegłym (przyporządkowanie świadczeń do poszczególnych okresów zatrudnienia). Jednostka stosuje tutaj metodę prognozowanych uprawnień jednostkowych, nazywaną czasami metodą świadczeń narosłych, zgodnie z którą każdy okres wykonywania pracy jest postrzegany jako powodujący powstanie dodatkowej jednostki uprawnienia do świadczeń i każda jednostka uprawnienia do świadczeń jest wyliczana oddzielnie przed wejściem w skład ostatecznego zobowiązania²⁸.

Podstawowe elementy założeń aktuarialnych to:

- założenia demograficzne dotyczące przyszłych cech charakteryzujących aktualnie zatrudnionych i byłych pracowników uprawnionych do świadczeń, są to takie zmienne, jak umieralność, rotacja, wskaźniki, niezdolności do pracy, wcześniejszego przechodzenia na emeryturę),
- założenia finansowe służące do ustalenia, jaką nominalną kwotę świadczeń jednostka wypłaci w przyszłości (inflacja, stopa dyskontowa, poziom wynagrodzeń i innych świadczeń)²⁹.

²⁴ Pkt 4.8 KSR 6.

²⁵ Świadczenia po okresie zatrudnienia mogą być realizowane programem określonych składek lub programem określonych świadczeń. Szerzej na ten temat w MSR 19.

²⁶ KSR 6, pkt 4.7.

²⁷ § 63 MSR 19.

²⁸ § 64-65 MSR 19.

²⁹ § 73 MSR 19

Określając wartość rezerw na długoterminowe świadczenia pracownicze powinno się także uwzględnić:

- zdarzenia przyszłe, które mogą wpłynąć na wysokość kwoty niezbędnej do wypełnienia przez jednostkę obowiązku świadczenia, jeśli istnieją wystarczające i obiektywne dowody na to, że zdarzenia te nastąpią.
- zmiany wartości pieniądza w czasie przy zachowaniu zasady istotności³⁰.

3. Szczegółowe zasady wyceny rezerw na świadczenia pracownicze

Przy wycenie rezerw na krótkoterminowe świadczenia pracownicze jednostka ujmuje przewidywaną niezdyskontowaną wartość świadczeń, które zostaną wypłacone w przyszłości w zamian za pracę. Najczęściej krótkoterminowe świadczenia przyjmują formę krótkoterminowych płatnych nieobecności, takich jak: urlop wypoczynkowy, krótkoterminowa niezdolność do pracy, urlop macierzyński oraz wypłat z zysku i systemów premiowych. Rezerwa z tytułu płatnych nieobecności stanowi kwotę dodatkowych płatności, którą zgodnie z oczekiwaniami jednostka zapłaci w związku z niewykorzystanym uprawnieniem, które narosło na dzień bilansowy³¹. Przykładowo, ustalenie kwoty rezerwy dotyczącej niewykorzystanych urlopów dokonuje się poprzez zestawienie ilości dni niewykorzystanych urlopów dla poszczególnych pracowników i wyliczenie ekwiwalentu pieniężnego z tytułu tychże urlopów. W przypadku wypłat z zysku i premii, kwota rezerwy stanowi przewidywaną niezdyskontowaną wartość tych wypłat.

Zgodnie z MSR 19 kwotę rezerwy z tytułu świadczeń po okresie zatrudnienia (emerytalnych) ustala się następująco:

- wartość bieżąca zobowiązania z tytułu określonych świadczeń na dzień bilansowy,
- plus wszystkie nie ujęte zyski aktuarialne, minus wszystkie nieujęte straty aktuarialne,
- minus pełna wysokość dotychczas nie ujętego kosztu przeszłego zatrudnienia,
- minus wartość godziwa na dzień bilansowy aktywów programu, z których zobowiązania mają być bezpośrednio regulowane³².

Wartość bieżąca zobowiązania z tytułu określonych świadczeń to wartość bieżąca – przed odliczeniem wartości godziwej aktywów programu – przewidywanych przyszłych płatności, których dokonanie wymagane jest do wywiązania się ze zobowiązań wynikających z pracy wykonanej przez pracownika w okresie bieżącym i w okresach ubiegłych³³.

³⁰ Pkt 4.8 i 4.10 KSR 6.

³¹ § 14 i 15 MSR 19.

³² § 54 MSR 19.

³³ § 7 MSR 19.

Zyski i straty aktuarialne obejmują:

- korekty założeń aktuarialnych ex post (skutki różnic pomiędzy poprzednimi założeniami aktuarialnymi, a tym, co faktycznie nastąpiło),
- skutki zmian założeń aktuarialnych³⁴.

Zyski i straty aktuarialne mogą wynikać ze wzrostu lub obniżenia wartości bieżącej zobowiązania z powodu np. nieoczekiwanie niskiego lub nieoczekiwanie wysokiego wskaźnika rotacji, śmiertelności, wzrostu wynagrodzeń, zmiany stopy dyskontowej.

Koszty przeszłego zatrudnienia to wzrost wartości bieżącej zobowiązania z tytułu określonych świadczeń za pracę wykonywaną przez pracowników w okresach ubiegłych, pojawiające się w okresie bieżącym w efekcie wprowadzenia świadczeń po okresie zatrudnienia lub innych długoterminowych świadczeń pracowniczych lub w wyniku zmian tych świadczeń³⁵.

Jednym z założeń aktuarialnych o istotnym znaczeniu jest stopa dyskontowa odzwierciedlająca wartość pieniądza w czasie. Zobowiązanie z tytułu długoterminowych świadczeń pracowniczych powinno być zdyskontowane, gdyż kwota rezerwy dotycząca przyszłych szacowanych zobowiązań ma odzwierciedlać ich wartość bieżącą (na dzień tworzenia lub weryfikacji rezerwy). Przy stosowaniu dyskonta wartość bilansowa rezerwy rośnie w każdym okresie wraz z upływem czasu. Wzrost ten jest ujmowany jako koszt finansowy w rachunku zysków i strat. Do dyskontowania stosuje się stopę dyskontową ustaloną na podstawie występujących na dzień wyceny rynkowych stóp zwrotu z wysoko ocenianych obligacji przedsiębiorstw lub rynkowych stóp zwrotu z obligacji skarbowych, zależnie od wyboru dokonanego przez jednostkę w przyjętych zasadach (polityce) rachunkowości³⁶. Stopa dyskontowa powinna być ustalona przed opodatkowaniem.

W przypadku innych długoterminowych świadczeń pracowniczych jednostka powinna powiększyć koszty lub przychody m.in. o sumę następujących kwot:

- koszty bieżącego zatrudnienia,
- koszty odsetek,
- zyski i straty aktuarialne,

Długoterminowymi świadczeniami pracowniczymi, na które w praktyce najczęściej tworzy się rezerwy, są świadczenia emerytalne i nagrody jubileuszowe. Przykładowa procedura ustalania rezerwy z tytułu świadczeń emerytalnych i nagród jubileuszowych może być następująca³⁷:

---

³⁴ § 7 MSR19.

³⁵ § 7 MSR 19.

³⁶ Pkt 4.10 KSR 6.

³⁷ Por. Rachunkowość finansowa..., op. cit., s. 473, 474.

1. Ustalenie wartości odprawy emerytalnej będącej zobowiązaniem spółki wobec pracowników:

$$\frac{\text{Ilość przepracowanych lat}}{\text{Ilość lat do przepracowania ogółem (od początku)}} \times \text{kwota odprawy}$$

Otrzymaną wartość należy zdyskontować, aby otrzymać wartość bieżącą przyszłego zobowiązania, jak również należy uwzględnić prawdopodobieństwo tego, że pracownik przepracuje kolejne lata, które pozostały mu do otrzymania odprawy.

2. Ustalenie wartości nagród jubileuszowych będących zobowiązaniem spółki wobec pracowników:

$$\frac{\text{Okres pomiędzy ostatnio otrzymaną nagrodą jubileuszową lub okres od początku zatrudnienia}}{\text{Okres, za który przypada nagroda jubileuszowa}} \times \text{kwota nagrody}$$

Podobnie jak w przypadku rezerwy na odprawy emerytalne otrzymaną wartość należy zdyskontować, aby otrzymać wartość bieżącą przyszłego zobowiązania, jak również należy uwzględnić prawdopodobieństwo tego, że pracownik przepracuje kolejne lata, które pozostały mu do otrzymania nagrody jubileuszowej.

Rezerwę na świadczenia pracownicze tworzy się indywidualnie dla każdego pracownika, na dzień bilansowy ustala się ją jako sumę rezerw dotyczących poszczególnych grup pracowników lub ich jednorodnych grup obliczonych według następującego wzoru:

$$R = \sum W\acute{S} \times CN \times p \times d$$

gdzie:

R – to wartość bieżąca rezerwy,

WŚ – przewidywana dzisiejsza wartość nominalna przyszłego świadczenia,

CN – część świadczenia narosła do dnia bilansowego,

p – prawdopodobieństwo wypłat świadczenia,

d – współczynnik dyskontujący.

Zakończenie

Tworzenie rezerw na świadczenia pracownicze, traktowane przez przepisy polskiego prawa rachunkowości jako bierne rozliczenia międzyokresowe kosz-

tów, stało się dla wielu jednostek „przykrym” obowiązkiem³⁸. Przyczyną tego stanu jest złożoność zasad rachunkowości dotyczących świadczeń pracowniczych, szczególnie w zakresie wyceny rezerw na te świadczenia. Konieczność stosowania metod aktuarialnych do wyceny rezerw na długoterminowe świadczenia pracownicze takie jak odprawy emerytalne i nagrody jubileuszowe opartych na wielu skomplikowanych założeniach aktuarialnych wymagających dużej wiedzy i doświadczenia, znacznie utrudnia proces tworzenia tych rezerw. Duże jednostki przy szacowaniu wartości rezerw na długoterminowe świadczenia pracownicze korzystają z pomocy aktuarium. Nie zawsze jednak zatrudnianie aktuarium jest konieczne, szczególnie w przypadku mniejszych jednostek. Wymaga to jednak poznania podstawowych założeń technik aktuarialnych oraz zasad wyceny rezerw na świadczenia pracownicze.

MEASUREMENT OF EMPLOYEE BENEFITS PROVISIONS

Summary

The article deals with the issue of measurement of Employee Benefits provisions. It describes the essence and kinds of Employee Benefits provisions, and general and specific methods and principles of their measurement according to polish accounting regulation and IAS 19 “Employee Benefits”.

---

³⁸ P. Czajor: Rezerwy na świadczenia pracownicze. „Vademecum Podatkowo-Księgowe” 2004, nr 18 (169).

SKORYGOWANA CENA NABYCIA JAKO PARAMETR WYCENY W RACHUNKOWOŚCI

Wprowadzenie

Problematyka wyceny to jeden z podstawowych problemów z punktu widzenia teorii i praktyki rachunkowości. Wycena prowadzi do ustalenia wartości, w jakich składniki aktywów i pasywów są wykazywane w sprawozdaniu finansowym. Międzynarodowe i polskie regulacje rachunkowości wskazują oraz definiują różne parametry czy zasady wyceny, które stosuje się dla potrzeb sprawozdawczości finansowej. Celem artykułu jest wyjaśnienie pojęcia skorygowanej ceny nabycia oraz wskazanie zakresu jej zastosowania jako kategorii wyceny.

1. Zasady wyceny stosowane w rachunkowości

Regulacje rachunkowości wskazują cztery podstawowe zasady wyceny, które w różnym stopniu i w różnych połączeniach są wykorzystywane przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Należą do nich następujące zasady (Założenia koncepcyjne, MSSF, § 100):

- kosztu historycznego,
- aktualnej ceny nabycia,
- wartości możliwej do uzyskania (realizacji),
- wartości bieżącej¹.

Pierwsza z wymienionych zasad charakteryzuje wycenę na podstawie tzw. kosztów początkowych, czyli ceny nabycia lub kosztu wytworzenia danego składnika, które stały się podstawą jego pierwotnej wyceny. Koszt historyczny wyraża cenę wymiany, jaka wystąpiła w momencie pozyskania danego składnika aktywów czy zobowiązań. Zasada kosztu historycznego odzwierciedla w pełni istotę zasady *true and fair view*.

Zasada aktualnej ceny nabycia jako podstawową kategorię wyceny traktuje cenę bieżącą czy koszt bieżący². Według tej zasady w wycenie wykorzystuje się informacje o cenie hipotetycznego pozyskania/nabycia danego składnika.

---

¹ Podobne zasady wynikają także z unormowań polskiego prawa bilansowego.

² A.A. Jaruga, M. Frendzel, R. Ignatowski, P. Kobalski: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienie i rozwiązania praktyczne. SKwP, Warszawa 2006, s. 105-111.

Zbliżone podejście do powyższego przedstawia zasada wartości możliwej do uzyskania. Przy czym – w odróżnieniu od aktualnej ceny nabycia – podstawą wyceny jest wartość wyrażona w prawdopodobnej (możliwej do uzyskania) cenie sprzedaży.

Ostatnia z wymienionych zasad wyceny wykorzystuje wartość bieżącą, zwaną także zaktualizowaną wartością netto, czyli zdyskontowaną bieżącą wartością przyszłych przepływów pieniężnych netto. W odniesieniu do aktywów przepływy te – według przewidywań – wypracowuje dany składnik w toku działalności gospodarczej. W przypadku zobowiązań, przepływy pieniężne (wypływy) według przewidywań będą wymagane do uregulowania zobowiązań w normalnym toku działalności. Konieczność dyskontowania kwoty aktywów i zobowiązań odróżnia tę zasadę od wcześniej charakteryzowanych; wycena aktywów i zobowiązań wymaga uwzględniania zmiany wartości pieniądza w czasie. Z istoty zasady wartości bieżącej wynika kategoria wyceny stosowana współcześnie w rachunkowości, a mianowicie skorygowana cena nabycia.

2. Pojęcie skorygowanej ceny nabycia

Skorygowana cena nabycia jest kategorią wykorzystywaną przede wszystkim do wyceny aktywów i zobowiązań o charakterze finansowym, dlatego też jej definicja i zakres stosowania wynika w szczególności z regulacji odnoszących się do instrumentów finansowych. W ramach polskiego prawa bilansowego regulacje te są objęte ustawą z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2009, Nr 152, poz.1223 z późn. zm.) – dalej: UoR – oraz aktem wykonawczym do ustawy – rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. z 2001, Nr 149, poz. 1674 z późn. zm.) – dalej: RIF. Z kolei międzynarodowe regulacje rachunkowości odnoszące się do omawianej kategorii wyceny wynikają z treści Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSR/MSSF), w szczególności zaś MSR 39.

W regulacjach MSR/MSSF skorygowana cena nabycia określana jest mianem zamortyzowanego kosztu. Niemniej jednak sam sposób definiowania zamortyzowanego kosztu, jak również zakres stosowania w wycenie są analogiczne do definicji i zakresu skorygowanej ceny nabycia regulowanej polskim prawem.

Biorąc pod uwagę polskie prawo bilansowe należy wskazać, że definicja skorygowanej ceny nabycia została wprowadzona do treści ustawy o rachunkowości dopiero w 2009 r.³, rozszerzając w ten sposób możliwości jej stosowania

³ Ustawa z dnia 18 marca 2008 r. o zmianie ustawy o rachunkowości (Dz. U. z 2008, Nr 63, poz. 393). Zmiany UoR wprowadzone ustawą z dnia 18 marca 2008 r., wynikają z konieczności

przez wszystkie jednostki gospodarcze. Wcześniej, od 2001 r., skorygowana cena nabycia była (i jest nadal) przedmiotem regulacji RIF, obligatoryjnie stosowanych wyłącznie przez jednostki, których sprawozdanie podlega obowiązkowi badania. Wprowadzenie definicji skorygowanej ceny nabycia do przepisów UoR miało na celu przede wszystkim wprowadzenie wymogu wyceny aktywów i pasywów zgodnie z ich treścią ekonomiczną. Należy podkreślić, że UoR nie obliguje jednostek do wykorzystania dla potrzeb wyceny skorygowanej ceny nabycia, ale wskazuje na taką możliwość. Odnośnie zasad wyceny określonych walorów ustawodawca (art. 28 UoR) posługuje się wyrażeniem „mogą być wycenione według skorygowanej ceny nabycia”. Natomiast, regulacje RIF zobowiązują do wyceny określonych walorów na podstawie tej właśnie kategorii.

Z definicji przedstawionej w regulacjach rachunkowości wynika, że skorygowana cena nabycia obejmuje następujące elementy (UoR, art. 28 ust. 8 a; RIF, § 3, ust. 12; MSR 39, § 9):

- cenę nabycia, czyli wartość początkową, w jakiej składnik aktywów i zobowiązań finansowych został po raz pierwszy wprowadzony do ewidencji księgowej,
- kwotę spłaconej wartości nominalnej, pomniejszającą wartość początkową,
- skumulowaną kwotę zdyskontowanej różnicy między wartością początkową wycenianego składnika i jego wartością w terminie wymagalności,
- odpisy z tytułu aktualizacji wartości.

Skorygowana cena nabycia (zamortyzowany koszt) wyraża więc bieżącą wartość kwoty możliwej do uzyskania w przyszłości, zdyskontowaną za pomocą bieżącej stopy procentowej.

Specyficznym elementem wiążącym się z ustaleniem skorygowanej ceny nabycia jest trzeci z wymienionych elementów składowych. W celu ustalenia kwoty zdyskontowanych różnic pomiędzy wartością początkową a wartością w terminie wymagalności w regulacjach rachunkowości (polskich i międzynarodowych) jest wykorzystywana metoda efektywnej stopy procentowej. Metoda ta określa sposób naliczania wartości aktywów i zobowiązań finansowych (lub ich grup) oraz przypisania przychodów i kosztów odsetkowych do konkretnego okresu. Przyjmuje się założenie, że przepływy pieniężne oraz okres wymagalności instrumentów finansowych można wiarygodnie oszacować. Jednakże – na co wskazuje MSR 39 w § 9 – w sytuacjach, w których wiarygodne oszacowanie przepływów pieniężnych nie jest możliwe albo nie można wiarygodnie ustalić czasu trwania instrumentu finansowego, można dokonać wyceny opierając się na informacjach o przepływach pieniężnych wynikających z umowy za pełny umowny czas trwania instrumentu finansowego.

---

uwzględnienia w prawodawstwie polskim zmian, jakie dokonały się w obszarze dyrektyw UE (Dyrektywa 2006/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r.).

Efektywna stopa procentowa to stopa, która dyskontuje do bieżącej wartości oszacowane przyszłe przepływy pieniężne oczekiwane w okresie do terminu wymagalności, a w przypadku aktywów o zmiennej stopie procentowej – do terminu następnego oszacowania poziomu odniesienia przez rynek (RIF, § 3 pkt. 11,12; MSR 39, § 9). Efektywna stopa procentowa stanowi wewnętrzną stopę zwrotu składnika aktywów czy też zobowiązań za dany okres. Jej zastosowanie powoduje ustalenie przychodów lub kosztów finansowych w okresie trwania umowy według stałej stopy zysku, która jest zgodna z sensem ekonomicznym wycenianych walorów.

Przy obliczaniu efektywnej stopy procentowej dokonuje się oszacowania wszystkich przepływów pieniężnych (wpływów i płatności), z uwzględnieniem wszelkich postanowień wynikających z zawartych umów, np. przedpłat, opcji kupna. W wyliczeniu uwzględnia się płacone lub otrzymywane prowizje, koszty transakcji, premie, dyskonta, straty wynikające z ryzyka kredytowego itp. (MSR 39, OS 5). Nie uwzględnia się natomiast potencjalnych przyszłych strat związanych np. z nieściągalnością kredytów.

Sposób wyznaczania skorygowanej ceny nabycia przedstawia poniższy przykład liczbowy.

Przykład

Założenia:

1 stycznia 200X r. jednostka gospodarcza udzieliła pożyczki w wysokości 40 000 zł na okres 4 lat. W umowie pożyczki określono dla pierwszego roku stopę procentową w wysokości 5% w skali roku. W kolejnych latach stopa procentowa wzrasta o 0,2. Podstawą naliczania odsetek w każdym roku jest pozostała do zapłaty kwota pożyczki.

Wycena pożyczki na dzień bilansowy (31 grudnia) odbędzie się według skorygowanej ceny nabycia. Sposób jej obliczenia przedstawiony zostanie dla dwóch przypadków:

1. Zgodnie z umową kwota pożyczki wpłynie jednorazowo na koniec trwania umowy, natomiast odsetki płatne są na koniec każdego roku.
2. Zgodnie z umową kwota pożyczki w pierwszym roku nie będzie spłacana, na koniec 2 roku wpłynie 10 000 zł, w kolejnych po 15 000 zł. Odsetki także płatne są na koniec każdego roku.

Przypadek 1

Uzyskiwane na koniec roku odsetki obliczone na podstawie wynikających z umowy stóp procentowych są następujące:

Numer roku	Stopa procentowa	Kwota odsetek
1	5,00%	2000
2	5,20%	2080
3	5,40%	2160
4	5,60%	2240
Razem		8480

Obliczenia związane z wyznaczeniem skorygowanej ceny nabycia pożyczki na koniec każdego roku obrotowego przedstawia tabela:

Numer roku	Płatności	IRR	Zdyskontowane odsetki	Otrzymane odsetki	Odsetki doliczone na dzień bilansowy	Otrzymana rata pożyczki	Bilansowa wartość pożyczki
0	-40000	5%					
1	2000		2114,85	2000,00	114,85	–	40 115
2	2080		2120,92	2080,00	40,92	–	40 156
3	2160		2123,09	2160,00	-36,91	–	40 119
4	42240		2121,14	2240,00	-118,86	40000	0
Razem			8480,00	8480,00	–	–	–

Przypadek 2

Otrzymywane płatności (rata pożyczki oraz odsetki) dotyczące poszczególnych lat kształtują się następująco:

Numer roku	Kwota spłaconej raty pożyczki	Podstawa naliczania odsetek	Stopa procentowa	Kwota odsetek
1	–	40000	5,00%	2000
2	10000	40000	5,20%	2080
3	15000	30000	5,40%	1620
4	15000	15000	5,60%	840
Razem	40000	–	–	6540

Wyznaczenie skorygowanej ceny nabycia, czyli wartości bilansowej pożyczki na koniec każdego roku obrotowego przedstawia tabela:

Nu- mer roku	Płatności	IRR	Zdyskonto- wane odsetki	Otrzymane odsetki	Odsetki doliczone na dzień bilansowy	Otrzymana rata pożyczki	Bilansowa wartość pożyczki
0	-40000	5%					
1	2000		2088,71	2000,00	88,71	–	40 089
2	12080		2093,34	2080,00	13,34	10 000	30 102
3	16620		1571,86	1620,00	-48,14	15000	15 054
4	15840		786,08	840,00	-53,92	15000	0
Razem			6540,00	6540,00	–	40 000	–

Jeśli wyceniane aktywa i zobowiązania finansowe charakteryzują się zmienną stopą procentową, to okresowe przeszacowanie strumieni przepływów pieniężnych powoduje zmianę efektywnej stopy procentowej. Jednakże zmiany te, wynikające z przeszacowania przyszłych płatności odsetkowych, zazwyczaj nie wpływają w istotny sposób na wartość bilansową aktywów lub zobowiązań (MSR 39, OS 7). W przypadku jednak, kiedy jednostka uzna taką korektę za istotną, ujmowana jest ona jako element przychodów lub kosztów finansowych. W podobny sposób odzwierciedla się korekty wynikające ze zmiany oszacowania płatności udzielonych lub otrzymanych. Przeliczeń dokonuje się wówczas poprzez wyliczenie wartości bieżącej skorygowanych oczekiwanych przyszłych przepływów pieniężnych zdyskontowanych według pierwotnej efektywnej stopy procentowej.

3. Zakres zastosowania skorygowanej ceny nabycia

Skorygowana cena nabycia służy wycenie bilansowej aktywów i zobowiązań finansowych o określonym terminie wymagalności, czyli dłużnych instrumentów finansowych. Obok dłużnych papierów wartościowych skorygowana cena nabycia (zamortyzowany koszt) jest stosowana do wyceny pożyczek, kredytów i innych składników dłużnych aktywów i zobowiązań finansowych.

UoR podając zasady wyceny bilansowej dla aktywów finansowych i zobowiązań finansowych o określonym terminie wymagalności wskazuje skorygowaną cenę nabycia jako możliwą do zastosowania. Z treści UoR wynika, że skorygowana cena nabycia może być wykorzystywana do wyceny (UoR, art. 28, pkt. 1, ust. 3-8):

- długoterminowych inwestycji o określonym terminie wymagalności,
- krótkoterminowych niepieniężnych aktywów finansowych o określonym terminie wymagalności,
- udzielonych pożyczek i należności zaliczanych do aktywów finansowych oraz
- wszelkich zobowiązań finansowych.

Zbliżony zakres wykorzystania skorygowanej ceny nabycia do wyceny bilansowej wynika z MSR 39 oraz RIF. Przy czym regulacje MSR i RIF, wskazując zasady wyceny, odnoszą je do określonych kategorii instrumentów finansowych⁴. Biorąc pod uwagę cechy charakteryzujące poszczególne kategorie, dwie z nich służą wyłącznie do ujmowania aktywów i zobowiązań finansowych o określonym terminie wymagalności. Są to kategorie: pożyczki udzielone i należności oraz aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności. Jak wskazano, tylko dla tego typu aktywów i zobowiązań jest możliwe wyznaczenie skorygowanej ceny nabycia. Dla instrumentów finansowych zakwalifikowanych do przywołanych dwóch kategorii, MSR i RIF wskazują jednoznacznie zasadę wyceny wyłącznie według skorygowanej ceny nabycia (zamortyzowanego kosztu). W pozostałych dwóch kategoriach instrumentów finansowych także mogą być ujęte dłużne instrumenty finansowe, ale wskazaną dla nich jest zasada wyceny według wartości godziwej.

Zakres stosowania skorygowanej ceny nabycia do wyceny według MSR oraz RIF wynika z zakresu wskazanych kategorii instrumentów finansowych. W porównaniu do RIF, MSR 39 podaje szerszą definicję pożyczek i należności, są to aktywa finansowe (z wyjątkiem instrumentów pochodnych), z ustalonymi lub dającymi się określić płatnościami, z wyjątkiem notowanych na aktywnym rynku (§ 9). Takie bowiem aktywa finansowe można wycenić według amortyzowanego kosztu. Brak aktywnego rynku na wyceniany składnik aktywów to warunek, który podkreśla MSR 39 dla udzielonych pożyczek i należności. W przypadku dłużnych instrumentów notowanych na aktywnym rynku MSR wymaga od jednostki stanowczego określenia możliwości i zamiaru zachowania ich do terminu wymagalności (MSR 39 UW27). Jest to podstawowy warunek zastosowania do wyceny metody amortyzowanego kosztu poprzez zakwalifikowanie instrumentu do kategorii utrzymywanych do terminu wymagalności. Z kolei RIF podkreśla inną cechę pożyczek udzielonych i należności, a mianowicie nabycie aktywów w wyniku wydania bezpośrednio drugiej stronie kontraktu środków pieniężnych (§ 7-4). Uogólniając można stwierdzić, że pożyczki i należności to dłużne aktywa finansowe, które zostały pozyskane bezpośrednio od wystawcy, emitenta, np. kredyty, pożyczki.

Kategoria aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności obejmuje aktywa finansowe (niezakwalifikowane do pożyczek udzielonych i należ-

---

⁴ Wyodrębnia się cztery kategorie instrumentów finansowych (MSR 39, RIF):

- instrumenty finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy (MSR); instrumenty finansowe przeznaczone do obrotu (RIF),
- udzielone pożyczki i należności,
- aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności,
- aktywa finansowe dostępne do sprzedaży.

ności) o ustalonym terminie wymagalności oraz o określonych lub dających się określić terminach otrzymywania korzyści ekonomicznych (np. oprocentowania), w stałej lub możliwej do ustalenia kwocie, pod warunkiem że jednostka zamierza i może utrzymać te aktywa do czasu, gdy staną się one wymagalne (RIF, § 8.1). Do powyższych cech MSR 39 dodaje konieczność istnienia aktywnego rynku dla danych aktywów. Wskazane cechy spełniają dłużeń papiery wartościowe, np. obligacje. Co podkreślają MSR i RIF, podstawowym warunkiem zaliczenia instrumentu finansowego jako utrzymywanych do terminu wymagalności jest stanowczy zamiar jednostki oraz możliwość utrzymywania aktywów finansowych do upływu tego terminu⁵. Jako przykład aktywów utrzymywanych do terminu wymagalności można wskazać obligacje, ale także nabyte dłużne instrumenty finansowe z opcją sprzedaży lub opcją kupna, które odpowiednio dają stronom kontraktu prawo wykupu instrumentu przed upływem terminu wymagalności pod warunkiem, że jednostka – pomimo posiadania opcji sprzedaży – zamierza i może utrzymać instrument do terminu wymagalności, a w przypadku opcji kupna związanej z instrumentem kwoty otrzymane od emitenta we wcześniejszym terminie nie będą istotnie odbiegały od wartości tego instrumentu, wynikającej z ksiąg rachunkowych (RIF, § 8.2, MSR 39 OS 18).

Zakres aktywów finansowych kwalifikowanych jako pożyczki udzielone i należności oraz aktywa utrzymywane do terminu wymagalności, wynikający z regulacji MSR i RIF, a więc zakres aktywów i zobowiązań, do których wyceny wskazana jest skorygowana cena nabycia pokrywa się w zasadzie z zakresem wskazanym – w innym ujęciu – w UoR.

Z zakresu składników aktywów i zobowiązań podlegających wycenie według skorygowanej ceny nabycia regulacje rachunkowości wykluczają te składniki, których termin wymagalności nie przekracza trzech miesięcy, czyli tzw. aktywa i zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu⁶ (UoR, art. 28; RIF, § 7, MSR 39, § 9). Ponadto – w myśl regulacji MSR 39 – zamortyzowany koszt nie stanowi także podstawy wyceny tych aktywów i zobowiązań o charakterze

⁵ Sytuacje, dla których uznaje się spełnienie warunku utrzymania aktywów do terminu wymagalności, zostały wskazane w MSR 39, OS 16 oraz § 8.3 RIF.

⁶ Aktywa i zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu obejmują:

- aktywa finansowe i zobowiązania finansowe nabyte lub zaciągnięte w celu sprzedaży lub odkupienia w okresie do 3 miesięcy,
- aktywa finansowe oraz zobowiązania finansowe będące częścią portfela podobnych instrumentów zarządzanych łącznie, co do których istnieje duże prawdopodobieństwo realizacji w krótkim terminie zakładanych korzyści ekonomicznych,
- zobowiązania do dostarczenia pożyczonych papierów wartościowych oraz innych instrumentów finansowych w przypadku zawarcia przez jednostkę umowy sprzedaży na okresie nieprzekraczającym 3 miesięcy,
- instrumenty pochodne.

Właściwą kategorią wyceny dla nich jest wartość godziwa.

dłużnym, które w momencie początkowego ujęcia zostały zakwalifikowane przez jednostkę do grupy instrumentów finansowych wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy.

Przytoczona za MSR 39 klasyfikacja kategorii instrumentów finansowych będzie obowiązywała do 2013 r. Obecnie trwają prace nad nowym standardem (MSSF 9), regulującym kwestie instrumentów finansowych i mającym docelowo zastąpić MSR 39. Opublikowana część MSSF 9 dotyczy m.in. klasyfikacji instrumentów finansowych i zasad wyceny. W miejsce czterech kategorii wprowadza dwie grupy instrumentów finansowych, różniące się zasadami wyceny. Jedną z grup są instrumenty finansowe wyceniane według zamortyzowanego kosztu (skorygowanej ceny nabycia)⁷, które będą obejmować wyłącznie aktywa o charakterze dłużnym, spełniające dwa warunki (MSSF 9, § 4.2):

- utrzymywane są celem uzyskania z aktywów finansowych umownych przepływów pieniężnych (zamiast celu sprzedaży aktywów przed terminem wymagalności),
- umowne przepływy pieniężne wynikające z tych aktywów obejmują wyłącznie spłaty kapitału i odsetek od niespłaconej części kapitału.

Dłużne aktywa finansowe, które nie spełniają tych warunków oraz wszystkie udziałowe aktywa finansowe zaliczane będą aktywów finansowych wycenianych w wartości godziwej.

MSSF 9 (§ 4.40-4.5), podobnie jak jest to obecnie, dopuszcza możliwość dobrowolnego wskazania każdego składnika aktywów finansowych jako wycenianego w wartości godziwej przez wynik finansowy.

Pomimo zmian w zakresie międzynarodowych regulacji odnoszących się do instrumentów finansowych, m.in. zmian sposobu ich klasyfikowania, zakres aktywów i zobowiązań podlegających wycenie według skorygowanej ceny nabycia (zamortyzowanego kosztu) pozostanie generalnie bez zmian.

4. Odzwierciedlenie skutków wyceny według skorygowanej ceny nabycia

Wycena bilansowa dłużnych aktywów i zobowiązań finansowych wiąże się z uwzględnieniem korekt wartości dokonanych na dzień wyceny. Skutki przeszacowania aktywów i zobowiązań wycenianych w skorygowanej cenie nabycia odnoszą się do dokonanego odpisu z tytułu dyskonta, odsetek lub premii. Odpisy te wpływają na wynik finansowy, zalicza się je do przychodów lub kosztów finansowych okresu sprawozdawczego, którego dotyczy przeszacowanie.

⁷ Obok instrumentów finansowych wycenianych według zamortyzowanego kosztu MSSF 9 przewiduje drugą grupę – instrumenty finansowe wyceniane w wartości godziwej.

Ponadto dłużne aktywa finansowe, jak wszystkie aktywa finansowe, podlegają ocenie z punktu widzenia utraty wartości, co może skutkować koniecznością dokonania stosownego odpisu. MSR 39 (§ 59) wskazuje przykładowe przesłanki uzasadniające dokonywanie odpisu z tytułu utraty wartości, a mianowicie:

- znaczące trudności finansowe dłużnika lub emitenta,
- niedotrzymywanie warunków umowy poprzez niespłacenie kwoty nominalnej lub odsetek,
- przyznanie pożyczkobiorcy przez pożyczkodawcę udogodnienia ze względów ekonomicznych lub prawnych wynikających z trudności finansowych pożyczkobiorcy,
- wysokie prawdopodobieństwo upadłości lub innej reorganizacji finansowej pożyczkobiorcy,
- zanik aktywnego rynku na dany składnik, wynikający z trudności finansowych,
- obserwowane dane wskazujące na prawdopodobny spadek oszacowanych przyszłych przepływów pieniężnych dotyczących grupy aktywów finansowych.

W przypadku aktywów wycenianych według skorygowanej ceny nabycia (zamortyzowanego kosztu) kwota odpisu z tytułu utraty wartości jest równa różnicy pomiędzy wartością bilansową składnika aktywów a wartością bieżącą oszacowanych przyszłych przepływów pieniężnych (z zastosowaniem efektywnej stopy procentowej). Kwotę utraty wartości odnosi się wynikowo, a wartość aktualizowanego składnika aktywów obniża się albo bezpośrednio, albo poprzez zastosowanie rachunku rezerw (§ 63 MSR 39). Analogiczne podejście do kwestii odpisów z tytułu utraty wartości aktywów finansowych wycenianych według skorygowanej ceny nabycia wskazuje UoR (art. 28, 35) oraz RIF (§ 24, ust. 1).

W sytuacji wystąpienia zdarzenia, w wyniku którego można stwierdzić zmniejszenie straty z tytułu dokonanej uprzednio utraty wartości, międzynarodowe i polskie regulacje rachunkowości dopuszczają możliwość przywrócenia odpisanej kwoty, w całości lub częściowo. Odwrócenie odpisu wpływa na wynik finansowy w postaci przychodów finansowych (MSR 39, § 65; UoR, art. 35 c; RIF, § 24 ust. 4).

Zakończenie

Skorygowana cena nabycia (zamortyzowany koszt) to kategoria wykorzystywana do określenia bilansowej wartości aktywów i zobowiązań finansowych o określonym terminie wymagalności. Regulacje rachunkowości: MSR, UoR, RIF wyłączają z tego zakresu aktywa i zobowiązania finansowe o terminie wymagalności nie przekraczającym trzech miesięcy, czyli traktowanym jako przeznaczone do obrotu. Porównując regulacje rachunkowości – międzynarodowe i polskie – można wskazać duże podobieństwo rozwiązań, zarówno pod wzglę-

---

dem zakresu stosowania skorygowanej ceny nabycia do wyceny, jak również sposobu jej obliczania – zgodnie z metodą efektywnej stopy procentowej.

AMORTIZED COST AS A VALUATION CATEGORY IN ACCOUNTING

Summary

International and Polish accounting regulations provide the amortized cost to valuation of debt financial assets and liabilities. Generally, they include two categories of financial instruments: loans and receivables and financial assets held to maturity. The amortized cost is calculated according to the effective interest rate method. This method is based on discounted future cash flows.

WYKORZYSTANIE WARTOŚCI BIEŻĄCEJ DO POMIARU ZYSKU W RACHUNKOWOŚCI

Wprowadzenie

W ostatnich latach nastąpiły poważne zmiany w informacyjnym systemie rachunkowości. Powodowane są one żądaniami inwestorów – uczestników rynków finansowych, którzy pragną, aby rachunkowość pomagała im w przewidywaniu przyszłych przepływów gotówkowych od zainwestowanego kapitału. Jednocześnie, nasiliła się krytyczna argumentacja ze strony ekonomistów, odnosząca się głównie do kategorii zysku księgowego. W odpowiedzi na ten krytyczny nurt, w rachunkowości w coraz większym obszarze jest wykorzystywana wartość bieżąca do wyceny składników majątkowych. Zaowocowało to innym rozumieniem kategorii kapitału własnego oraz zysku. Pojęcia te na gruncie podejścia bilansowego oznaczają: kapitał to aktywa netto, zysk to różnica dodatnia w zmianie aktywów netto. Konsekwentnie, wpływ na kapitał będą miały wzrosty lub spadki wartości aktywów, zysk zaś będzie obejmował nie tylko zrealizowane zyski o charakterze transakcyjnym, ale także zyski niezrealizowane, pojawiające się w wyniku wzrostu wartości aktywów.

Stosowanie wartości bieżącej do wyceny aktywów wywołuje krytykę ze strony zwolenników rachunkowości tradycyjnej. Celem opracowania jest ukazanie zarówno argumentacji za wykorzystaniem wartości bieżącej, jak i argumentacji przeciwstawnej. Jednocześnie w opracowaniu pokazano bardzo uproszczone modele pomiarowe zysku, uwzględniające koszt historyczny i wartość bieżącą przy wycenie aktywów. Końcowe wnioski z prowadzonych rozważań zawarto w podsumowaniu.

1. Model pomiarowy zysku w tradycyjnej rachunkowości

Prawidłowy pomiar zysku to istotny problem rachunkowości, wywołujący spory teoretyczne. Pomiar zysku zależy od zastosowanej koncepcji zachowania kapitału oraz przyjętych cen do wyceny składników sprawozdania finansowego. W tradycyjnej rachunkowości model pomiarowy zysku opiera się na koncepcji zachowania kapitału finansowego (pieniężnego) i zastosowania kosztu histo-

rycznego do wyceny składników sprawozdania finansowego. Przez koszt historyczny należy rozumieć ceny, po których nabywane były aktywa. Tak określony model pomiarowy zysku wynika z określenia głównego zadania rachunkowości (ewidencji udokumentowanych zdarzeń przeszłych) oraz jej zasad. Podstawą ewidencji ekonomicznych zdarzeń w rachunkowości jest zasada memoriałowa. Dokumentowany jest wnoszony kapitał, jego przeistaczanie się w konkretne formy aktywów, a przepływ różnych form kapitałowych i proces pomnożenia kapitału udokumentowany. Występuje też ewidencja procesu tworzenia wartości.

W zidentyfikowanych procesach tworzenia wartości, rachunkowość rejestruje, poprzez pokazanie ruchu okrężnego kapitału w kolejnych odcinkach czasu, jego częściowe odtwarzanie i częściowe zwroty na kapitale. Przedstawiają one kolejne zyski otrzymywane w wyniku zastosowanego kapitału. Prawidłowy pomiar zysku, towarzyszący przepływowi kapitałowym, jest zabezpieczony przez obowiązującą w rachunkowości zasadę współmierności kosztów i przychodów. Kolejne zwroty kapitału następują dopóty, dopóki cały kapitał finansowy, wcielony w różne postacie aktywów nie wygaśnie, a więc nie dokona całego ruchu okrężnego. W procesie tworzenia wartości następuje nie tylko odtworzenie kapitału, reprezentujące tzw. wartość przeniesioną, ale zostaje wytworzona nowa wartość dodana. Część tej wartości dodanej jest potrącona w postaci kosztów: wynagrodzenia za wykorzystaną siłę roboczą i odsetek – ceny udostępnienia kapitału obcego. Pozostała część wartości dodanej stanowi zysk. Zysk w ujęciu rachunkowości stanowi zatem różnicę między przychodami a poniesionymi kosztami. Takie określenie zysku księgowego jest możliwe, gdy rachunkowość ma na celu pokazanie przepływów kapitałowych, ujęcie strukturalne wartości. Z tego celu wynika też kluczowa dla systemu ewidencyjnego rachunkowości zasada podwójnego zapisu, informująca, jaki rodzaj kapitału przepływa i jaki ma kierunek.

Przypomnienie tych elementarnych wiadomości unaocznia systemowy charakter rachunkowości, ukazujący relacje między różnymi częściami kapitału, uczestniczącymi w jego ruchu okrężnym. Relacja między wartością przeniesioną i wartością dodaną jest zasadnicza, objawia siłę produkcyjną kapitału. Udokumentowany przepływ kapitałowy może być tylko na podstawie ceny nabycia (kosztu historycznego). Sama transakcja nabycia potwierdza zobiektywizowanie się kategorii wartości w procesach wymiany rynkowej. Zysk księgowy z natury ma charakter transakcyjny, a historyczna przeszłość w nim ucieleśniona nosi znamiona obiektywnej, udokumentowanej. Nie jest to obiektywność doskonała, dotknięta jest ona wieloma uszczerbkami, które nie trudno zauważyć przy wnikliwym śledzeniu różnych procedur alokacji kosztowej, a na pewno można je wzmocnić, gdy procedury pomiarowe będą konfrontowane z istotą zysku ekonomicznego. Jednak na razie tej ułomnej obiektywności nie da się zastąpić bardziej doskonałą procedurą pomiarową przy wykorzystaniu wartości bieżącej.

2. Krytyka konwencjonalnego podejścia do pomiaru zysku w rachunkowości

W ostatnich latach, tradycyjne podejście do pomiaru zysku w rachunkowości jest mocno krytykowane. Spojrzenie na pomiar zysku od strony przepływów kapitałowych zabezpieczało ochronę kapitału. Obecnie chodzi o to, aby system informacyjny rachunkowości dostarczał informacji do podejmowania decyzji przez inwestorów, zwłaszcza na rynkach finansowych rachunkowość winna się orientować w większym zakresie na przygotowywanie informacji ułatwiających decyzje inwestycyjne dotyczące aktywów finansowych. Znaczenia nabiera alokacja kapitału finansowego. Żądania te nasiliły się w związku z rozwojem rynków finansowych. Z drugiej strony zmiany w modelu pomiarowym rachunkowości zmierzają do pełniejszego uwzględnienia ekonomicznego charakteru kapitału i zysku. Mówiąc skrótowo, chodzi o ekonomizację kategorii zysku księgowego.

Kategoria zysku ekonomicznego różni się od zysku księgowego. „Zysk ekonomiczny jest to kwota, jaka zostaje po odjęciu od przychodów firmy wszystkich kosztów, łącznie z kosztem alternatywnym kapitału i kosztem ryzyka utraty pieniędzy”¹. Kategoria kosztu brana pod uwagę przy obliczaniu zysku ekonomicznego jest o wiele szersza niż przy obliczaniu zysku księgowego. Wynika to z tego, że do wyceny składników majątkowych wykorzystuje się wartość bieżącą, która zasadniczo różni się od kosztu historycznego, i w bardzo wielu przypadkach jest wartością wyższą.

W literaturze przedmiotowej można znaleźć wiele argumentów wskazujących na ułomność kosztu historycznego, jako podstawy obliczania zysku. Wymienimy niektóre z nich:

1. Gdy jest duża różnica między nabyciem i wykorzystaniem danego aktywów, koszt historyczny będzie się istotnie różnił od kosztu wyrażonego w wartości bieżącej, w momencie wykorzystania aktywów. Koszt historyczny wyraża koszt wygasłego aktywów, a nie koszt, który przeciwstawić można uzyskanej korzyści z danego aktywów.
2. Podczas, gdy koszty rzeczowych aktywów trwałych, obliczone przy zastosowaniu zasad rachunkowości reprezentują tylko aktywa wygasłe, koszty wynagrodzenia są wyrażane w wartościach bieżących. Relacje kosztowe uniemożliwiają porównywalność, zwłaszcza wtedy, gdy występują zmiany cen między nabyciem i wykorzystaniem aktywów.
3. W rachunkowości tradycyjnej obowiązuje zasada realizacji, zgodnie z którą tylko przychody zrealizowane są uznawane. Uwspółmiernienie kosztów następuje w stosunku do zrealizowanych przychodów. Realizacja wymaga za-

---

¹ S. Nordhous: *Ekonomia 1*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 26.

istnienia transakcji rynkowych, w których dla pomiaru przychodów są wykorzystywane aktywa płynne. Warunek występowania transakcji rynkowych uniemożliwia rozpoznanie zwykłych zmian wartości aktywów, nawet wtedy, gdy miary tych wartości są znane. Prowadzi to do zniekształcenia wielkości zysku w przypadku, gdy dany aktyw jest utrzymywany lub sprzedany.

4. Zasada realizacji powoduje także inną trudność. Wszystkie aktywa są wyceniane według kosztu historycznego, aż do momentu urzeczywistnienia zasady realizacji. Po realizacji aktywu uzyskane należności są wyceniane według wartości zrealizowanej netto. Podstawy wyceny aktywów nie są zatem jednorodne.
5. Zasada współmierności w odniesieniu do aktywów trwałych, wycenianych według kosztu historycznego skutkuje mniejszą skumulowaną amortyzacją. Oznacza to, że występujące niezrealizowane straty nie są ujawniane.
6. Zasada podwójnego zapisu stanowi pewną zamkniętą przestrzeń dla relacji między bilansem a rachunkiem zysków i strat. W tej przestrzeni, zasady wyceny aktywów w bilansie mają swoje implikacje dla rachunku zysków i strat. Z kolei, proces współmierności w rachunku zysków i strat determinuje wartość kapitałów pokazanych w bilansie. Koncepcja pomiaru zysku zapewnia utrzymanie nienaruszalnego kapitału finansowego, zainwestowanego w przedsiębiorstwie. To także zakłada, że nie będzie generalnie zmian w sile nabywczej lub w specyficznych cenach pojedynczych aktywów między dniem nabycia i dniem reprodukcji².

Wymienione wyżej, niektóre krytyczne uwagi w odniesieniu do pomiaru zysku na podstawie kosztu historycznego mają wspólną podstawę – nieuwzględniania wartości bieżącej przy wycenie poszczególnych składników majątkowych. Zubaża to nie tylko ekonomiczną kategorię zysku, ale nie zaspokaja też potrzeb informacyjnych inwestorów. Pomiar zysku z wykorzystaniem wartości bieżącej ujawnia zarówno zyski zrealizowane, jak i zyski niezrealizowane, odzwierciedlane przez wzrost wartości aktywów. Umożliwia to rozpoznanie użytkiwania, nie tylko obecnych przepływów gotówkowych, ale i przewidywanych przepływów gotówkowych. Inwestorzy, stojący przed decyzją o utrzymaniu kapitałów w danej jednostce lub o ich wycofaniu, niewątpliwie zainteresowani będą takimi informacjami.

---

² E. Stamp: *Income and Value Determination and Changing Price-Levels: An Essay towards a Theory*. In: *Accounting Theory*. Vol. 2. Sage Publication, Thousand Oaks 2009, s. 171-175.

3. Pomiar zysku przy wykorzystaniu wartości bieżącej

Znaczenie przyszłych przepływów dla inwestorów zaowocowało presją na system informacyjny rachunkowości, w kierunku zamiany podejścia transakcyjnego na podejście bilansowe. Ważny jest nie tylko zysk teraźniejszy, otrzymany w wyniku transakcji biznesowych, ale także zysk przyszły. Może on być przewidywany na podstawie informacji o wzroście bogactwa. Jest to podejście bardziej popularne wśród ekonomistów, którzy uważają, że zmiany cen informują o realnej zmianie bogactwa. Zysk księgowy (transakcyjny) nie wykazuje istotnego skorelowania z ekonomicznymi zmianami wartości bogactwa w danym okresie. Ekonomiczne podejście do zysku zakłada pomiar zysku, z punktu widzenia utrzymania realnej wartości kapitału w danym czasie. Zysk w danym okresie wyraża zmianę w całkowitej produktywności kapitału, pod warunkiem, że jest zachowany kapitał w aktualnych, bieżących wartościach.

W ten sposób rozumiany zysk ekonomiczny wywodzi się z pojęcia dochodu ekonomicznego, sformułowanego przez Hicksa. „Praktycznym celem obliczania dochodu jest danie ludziom wskaźników, co do wielkości, które mogą skonsumentować bez zubożenia się”³. Otrzymanie dochodu bez zubożenia się można także odnieść do przedsiębiorstwa. Odpowiadać temu będzie wielkość aktywów netto (aktywa minus zobowiązania), która będzie większa na koniec okresu, w stosunku do okresu początkowego. Oczywiście, aktywa i pasywa winny być wyceniane przy wykorzystaniu wartości bieżącej. Tylko ten sposób wyceny wskaże na pewne zyski wynikające ze wzrostu wartości aktywów (zyski niezrealizowane), które dla utrzymania siły produkcyjnej kapitału powinny być reinwestowane, jeśli w przyszłości uzyskanie dochodu nie oznaczałoby zubożenia, o którym mówi Hicks w swojej definicji.

Takie podejście do rozumienia zysku, tj. podejście od strony zmiany w aktywach netto, utorowało sobie drogę w ostatnim okresie w rachunkowości. Znowelizowana ustawa o rachunkowości definiuje kategorie przychodów i kosztów od strony bilansowej. Przez przychody i zyski rozumie się „uprawdopodobnione powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów, albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli”⁴.

Przez koszty i straty rozumie się „uprawdopodobnione zmniejszenie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zmniejszenia wartości aktywów, albo zwiększenia wartości zobowiązań”⁴.

³ J.R. Hicks: *Wartość i kapitał*. PWN, Warszawa 1975, s.125.

⁴ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U. 2009, Nr 152, poz. 1223 z późn. zm.) art. 3, ust. 1, pkt 30.

wiązań i rezerw, które doprowadzą do zmniejszenia kapitału własnego lub zwiększenia jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli”⁵.

Aktywa netto to nie zysk, ale jeśli będą utrzymane, to jest to podstawa do generowania przyszłego zysku, a więc i przyszłych przepływów gotówkowych. Myśl, że wykorzystanie wartości bieżącej do pomiaru kapitału pozwala lepiej przewidywać przyszły wynik finansowy i przyszły potencjał kapitałowy spowodowała nie tylko zredefiniowanie kategorii przychodów i kosztów, ale przede wszystkim zmianę formuły podstawowego równania bilansowego. Aktualnie obowiązuje w rachunkowości równanie bilansowe w postaci: aktywa netto = aktywa minus zobowiązania. Kapitał własny rozumiany jako aktywa netto jest wielkością wynikową (rezydualną). Należy jednak w tym miejscu zaakcentować, że to podejście do pomiaru zysku jest tylko zbliżone do ekonomicznej koncepcji zysku, bo nie jest możliwe ustalenie na podstawie wartości bieżącej wartości aktywów netto jako całkowitej wielkości. Wartość bieżącą można odnieść tylko do pojedynczego aktywu, a nie całego zespołu. Aktywa netto, które mają odzwierciedlać całościowy kapitał, nie mogą być prostą sumą pojedynczych składników majątkowych.

Kilka przykładów zilustruje wpływ wartości bieżącej na pomiar zysku przy założeniu utrzymania kapitału pieniężnego. Przykład zaprezentowany poniżej uwzględnia koncepcję zachowania kapitału pieniężnego oraz trzy podstawy wyceny: koszt historyczny, wartość bieżącą opartą na koszcie reprodukcyjnym oraz wartość bieżącą wyrażającą wartość zrealizowaną netto. Metodologiczną inspirację dla przedstawionych pomiarów zysku stanowi przykład R. Levisa i D. Pendrilla zaprezentowany w „Advanced Financial Accounting”⁶. Dla opracowania przykładów poszczególnych sposobów wyceny przyjęto następujące wstępne założenia: Dnia 1 stycznia w Firmie X zakupiono towary na kwotę 10 000 zł (10 szt. po 1000 zł). Dnia 30 czerwca sprzedano 50% zapasu po 1500 zł.

Wskaźniki cenowe są następujące:

1 styczeń – 100,
30 czerwca – 115,
31 grudnia – 130.

Koszt reprodukcyjny:

- koszt reprodukcyjny za jednostkę na 30 czerwca – 1140 zł,
- koszt reprodukcyjny za jednostkę na 31 grudnia – 1230 zł,
- cena sprzedaży za jednostkę – 1500 zł.

⁵ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 3, ust. 1, pkt 31.

⁶ R. Levis, D. Pendrill: *Advanced Financial Accounting*. Prentice Hall, Upper Saddle River 2004, s. 69-71.

Koncepcja zachowania kapitału pieniężnego:

a) koszt historyczny:

– kapitał początkowy (10 szt. x 1000 zł) = 10 000 zł

rachunek zysków i strat Firmy X na 31 grudnia

sprzedaż (5 szt. x 1500 zł)	= 7500 zł
– koszt sprzedaży (5 szt. x 1000 zł)	= 5000 zł
zysk	= 2500 zł

– zapas końcowy (5 szt. x 1000 zł) = 5000 zł

Bilans Firmy X na 31 grudnia

Aktywa: zapasy	5000 zł	Pasywa: kapitał początkowy	10 000 zł
gotówka	7500 zł	zysk	2500 zł
razem	12 500 zł	razem	12 500 zł

b) koszt reprodukcyjny:

– kapitał początkowy (10 szt. x 1000 zł) = 10 000 zł

rachunek zysków i strat Firmy X na 31 grudnia

sprzedaż (5 szt. x 1500 zł)	= 7500 zł
– koszt sprzedaży (5 szt. x 1140 zł)	= 5700 zł (korekta 700 zł)
zysk	= 1800 zł

– zapas końcowy (5 szt. x 1230 zł) = 6150 zł

bilans Firmy X na 31 grudnia

Aktywa: zapasy	6150 zł	Pasywa: kapitał początkowy	10 000 zł
gotówka	7500 zł	zyski zatrzymane:	
		na zapasach zużytych	700 zł
		na zapasach końcowych	1150 zł
		zysk	1800 zł
razem	13 650 zł	razem	13 650 zł

c) zrealizowana wartość netto:

– kapitał początkowy (10 szt. x 1000 zł) = 10 000 zł

rachunek zysków i strat Firmy X na 31 grudnia

sprzedaż (5 szt. x 1500 zł)	= 7500 zł
– koszt sprzedaży (5 szt. x 1000zł)	= 5000 zł
zysk	= 2500 zł

– zapas końcowy według wartości zrealizowanej (5 szt. x 1000 zł) = 7500 zł
lub zapas końcowy 5000 zł + koszt alternatywny (utraczone korzyści w postaci zysku) 2500 zł = 7500 zł

bilans Firmy X na 31 grudnia

Aktywa: zapasy	7500 zł	Pasywa: kapitał początkowy	10 000 zł
gotówka	7500 zł	zyski zatrzymane	2500 zł
razem	15 000 zł	razem	15 000 zł

sumaryczne zestawienie obliczeń:
koncepcja zachowania kapitału pieniężnego

	wartość końcowa kapitału	kapitał początkowy	zysk
a) koszt historyczny	12 500 zł	10 000 zł	2500 zł
b) koszt reprodukcyjny	13 650 zł	10 000 zł	3650 zł
c) zrealizowana wartość netto	15 000 zł	10 000 zł	5000 zł

Jak wynika z przykładu, zysk wyliczony na podstawie kosztu historycznego ma charakter transakcyjny. W ten sposób obliczony zysk w swej prostocie jest zrozumiały dla użytkowników sprawozdań finansowych. Podział tego zysku w postaci dywidend w przypadku wzrostu cen może być niebezpieczny. W istocie byłby to ukryty podział z kapitału, co powodowałoby zagrożenie kontynuacji działalności na dotychczasowym poziomie. Pomiar zysku na podstawie kosztu reprodukcyjnego identyfikuje i wyodrębnia zyski zatrzymane. Dotyczą one za-

pasów zużytych i zapasów końcowych. Zyski te informują o dodatkowych obciążeniach, jakich wymaga reprodukcja zapasów w przypadku kontynuacji działalności. Zapobiega to nieumyślnej dystrybucji dywidend z nadwyżki zysku operacyjnego. Model pomiarowy zysku, oparty na koszcie reprodukcyjnym, pozwala na zachowanie fizycznej zdolności operacyjnej. Jednocześnie, model ten przez wprowadzenie realistycznej wartości do wyceny aktywów czyni bilans bardziej wartościowym sprawozdaniem. Kontrastuje to w sposób wyraźny z bilansem, rozumianym jako lista niealokowanych kosztów w systemie rachunkowości opartej na koszcie historycznym.

W przypadku zastosowania do wyceny zrealizowanej wartości netto, zysk zatrzymany wyraża koszt alternatywny, związany z utrzymaniem zapasów. Informacja o zysku zatrzymanym ma istotne znaczenie dla decyzji o sprzedaży aktywów. Rozszerzenie kategorii kosztu księgowego o koszt alternatywny zbliża do kategorii kosztu ekonomicznego, który jest zasadny przy decyzjach o kontynuowaniu działalności operacyjnej, o zmianie kierunku przepływu kapitału. Pomiar zysku wynikające z kombinacji zachowania kapitału pieniężnego i różnych sposobów wyceny pozwalają na bardziej ogólne spostrzeżenie. Pomiar te mają istotne znaczenie przy rozpoznaniu mechanizmu alokacji kapitałowej, tak na poziomie branżowym, jak i przestrzennym.

Przedstawione wyżej przykłady wskazują, że różne sposoby pomiaru zysku prowadzą do różnych wielkości zysku. Pytanie, która propozycja pomiarowa jest najbardziej użyteczna jest bezzasadne. Użyteczność propozycji pomiarowej wynika z celu, jaki stawiają sobie użytkownicy sprawozdań finansowych. Gdy sprawozdanie finansowe stanowi narzędzie rozliczania właścicieli z zarządem ze sposobu gospodarowania powierzonymi funduszami, a więc gdy chodzi o kontrolę kapitału, to wykorzystanie kosztu historycznego do wyceny, w powiązaniu z koncepcją zachowania kapitału pieniężnego, jest zasadne. Gdy akcjonariusze będą zainteresowani kontrolą efektywnego wykorzystania zasobów, wtedy zasada kosztu historycznego będzie ograniczona. Historyczny koszt nie uwzględnia zmian cen w różnych relacjach, abstrahuje więc od problemu alokacji wewnętrznej, jako podstawy dla racjonalnego gospodarowania. Wykorzystanie wartości bieżącej, jej odmian w postaci kosztu reprodukcyjnego czy wartości zrealizowanej netto jest bardziej zasadne dla kontroli racjonalnych działań zarządzających. Z punktu widzenia pracowników, zainteresowanych utrzymaniem miejsc pracy i społeczeństwa oczekującego wpływu z podatków, wariant pomiaru zysku powiązany z wyceną na podstawie kosztu reprodukcyjnego będzie satysfakcjonujący. Ten wariant pomiarowy zysku wyraża pełniej zasadę kontynuacji działalności⁷.

⁷ M. Smejda: Teoretyczne koncepcje pomiaru zysku w rachunkowości. W: Przedsiębiorczość jako niewykorzystane źródło sukcesu polskiej gospodarki. PWE, Warszawa 2009, s. 226-227.

4. Rachunkowość wobec problemów zmian cen

Wykorzystanie wartości bieżącej w pomiarze zysku, jak podkreślono to już wcześniej, daje lepsze efekty w rozpoznaniu treści ekonomicznej zysku, uwzględnia dynamiczny charakter wartości. Choć stosowanie wartości bieżącej do wyceny aktywów jest teoretycznie uzasadnione, to w praktyce napotyka na ogromne trudności. Nie zawsze, na rzeczywistym istniejącym rynku, mamy gotową wartość bieżącą, którą możemy zastosować do wyceny aktywów. Gdy mamy do czynienia z tzw. rynkiem nieaktywnym, tzn. rynkiem, na którym cena nie może się ukształtować w wyniku gry popytu i podaży, zwolennicy wykorzystania wartości bieżącej w rachunkowości proponują tę wartość oszacować przy użyciu różnych technik. W rachunkowości pojawiła się tzw. kategoria wartości godziwej. „Za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami [...]”⁸.

Wysoki poziom uogólnienia tej definicji powoduje, że wartość godziwa jest traktowana szeroko, tzn. obejmuje bieżącą wartość rynkową – funkcjonującą na rynku aktywnym oraz pewne postacie szacunkowych wartości bieżących, koniecznych do wyceny składników majątkowych w szczególnych sytuacjach. W ustawie o rachunkowości koncepcja wartości godziwej, z punktu widzenia aktywnego i nieaktywnego rynku nie jest jednoznacznie określona. Powoduje to kłopot w ustaleniu relacji wartości bieżącej ukształtowanej na rynku aktywnym i wartości bieżącej o charakterze szacunkowym, ustalonej na podstawie przewidywanego rynku nieaktywnego. Trudno się w tym przypadku dziwić, ponieważ teoria ekonomii nie wypracowała innego rozumienia wartości, niż istniejący klasyczny model kształtowania wartości przez prawo popytu i podaży. Szacunkowe wartości mogą być w większym lub mniejszym stopniu zbliżone do realnej wartości, jednak brak uczestnictwa rynku w ich ustalaniu, z natury skazuje je na wielkości hipotetyczne. Niezależnie od trudności teoretycznych jest jasne, że możliwości szacunkowego ustalania wartości godziwej, a więc poza obiektywnym procesem weryfikacji rynkowej rozszerzają pole manipulowania wartościami w rachunkowości. Manipulacje te, przy założeniu, że celem jednostki gospodarczej jest maksymalizacja wartości aktywów netto, muszą zmierzać w jednym kierunku – przeszacowywania wartości aktywów, co pociąga za sobą przeszacowywanie wielkości zysku w tej części, w której nie ma on charakteru transakcyjnego.

⁸ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 28, ust. 6.

Wykorzystanie wartości godziwej w rachunkowości czyni z niej dyscyplinę mniej obiektywną, także mniej neutralną. Jest to podstawowe ostrze krytyki ze strony obrońców rachunkowości tradycyjnej, w której zasada kosztu historycznego, zasada realizacji oraz współmierności kosztów i przychodów odgrywa kluczową rolę. Uzasadnienie dla kosztu historycznego w rachunkowości wynika nie tylko z obiektywnego charakteru tej kategorii, ale z systemowego ujęcia przepływów kapitałowych, co od zawsze konstituowało przedmiot tej dyscypliny.

W tradycyjnej rachunkowości systemowość jest kształtowana przez przepływy kapitałowe, poczynając od ich wejścia, a kończąc na ich wyjściu. Przepływy kapitałowe wyrażają proces tworzenia wartości i jej podziału, proces, w którym uczestniczy dana jednostka gospodarcza. Rejestrowanie przepływów odbywa się w systemie podwójnego zapisu. Jeśli zasoby kapitałowe są wyceniane w wartości bieżącej, to historyczny przepływ zasobów nie będzie kontrolowany. Nie będzie wiadomo, ile za zasoby zapłacono. Inwestorzy będą informowani przez menedżerów o rezultatach firmy, bez możliwości pokazania, jak rezultaty te były osiągane. Menedżerowie mogą zużywać zasoby w sposób dowolny, bez pokazania ścieżki pochodzenia zasobów i ich kontrolowanego przepływu. Zamiast tego, cały wysiłek będzie się koncentrować na wycenie pozycji aktywów i zobowiązań na koniec roku. Zapisy zasobów kapitałowych w wartości bieżącej nie zapewniają kontroli tych zasobów. Koszt bieżący jest oparty na przewidywanych transakcjach. Może pojawić się bardzo wiele trudności przy przewidywaniu w odniesieniu do kosztu reprodukcyjnego lub do rozumienia alokacji zasobów. Wiele przewidywań będzie dokonywanych przy cenach rynkowych różnych krajów lub międzynarodowych rynków. Nie jest też określone, gdzie przewidywane transakcje są sensowne⁹. Oczywiście, zarówno przy koszcie bieżącym, jak i koszcie historycznym jest przestrzeń dyskusyjna odnosząca się do interpretacji skutków finansowych transakcji. Jednakże, przy koszcie historycznym jest ona mniej dyskusyjna niż późniejsza kwestia braku możliwości selekcji wielu transakcji, które mogą być przewidywane.

Zapisy w rachunkowości czynione w koszcie historycznym pozwalają na uchwycenie relacji transakcyjnych, a więc wejść i wyjść kapitałowych, ich kontrolę. Funkcja kontrolna kosztu historycznego jest niekwestionowana. Znaczenie kosztu historycznego nie sprowadza się tylko do funkcji kontrolnej. Zysk obliczony na podstawie kosztu historycznego jest mniej kontrowersyjny z punktu widzenia dystrybucji zysku. W istocie, u podstaw tej propozycji pomiarowej leży *implicite* założenie o kapitale jednostki gospodarczej (zasada podmiotowości), a nie kapitale własności. Zysk obliczany na podstawie wartości bieżącej

⁹ I. Ijiri.: A Defense for Historical Cost Accounting. In: Accounting Theory. Vol. 2. Sage Publication, Thousand Oaks 2009, s. 155-158.

zakłada koncepcję kapitału własności. Skoro aktywa netto są traktowane jako kapitał właścicielski, to i zyski zatrzymane, które są ujawniane przy zastosowaniu wartości bieżącej należą do właścicieli. W konsekwencji występuje nacisk na dystrybucję zysku do zrealizowania, aniżeli zysku zrealizowanego. Nie ulega wątpliwości, że jest to zagadnienie bardzo dyskusyjne, a na pewno wątpliwe i wywołuje spory, nie tylko teoretyczne.

Kwestia bardzo dyskusyjna, związana z wyborem wartości bieżącej do wyceny składników majątkowych dotyczy zagadnienia sumowalności składników majątkowych, zwłaszcza wtedy, gdy chcemy ustalić wartość zapasów. Jeśli ceny poszczególnych komponentów zasobów są cenami bieżącymi z różnych okresów, to ich sumowalność, konieczna dla wyceny całego zasobu, jest wątpliwa. Wartość całości może być całkiem różna niż proste sumowanie wartości wszystkich komponentów. Chodzi tu o problem poziomu agregacji, przy którym zasoby w danej jednostce gospodarczej mogą być wyceniane. Kwestia ta winna być rozstrzygnięta przy wyborze wartości bieżącej do wyceny składników majątkowych. Wspomniane trudności nie występują przy stosowaniu kosztu historycznego. Koszt historyczny jest także bardziej efektywną metodą w obszarze kontroli zasobów kapitałowych (na co już wcześniej zwrócono uwagę) nie ujawnia też kontrowersyjnego zagadnienia dystrybucji zysku.

Podsumowanie

Rachunkowość ma dwie funkcje do spełnienia: chronić kapitał zainwestowany, pokazać sposób jego wykorzystania, a także dostarczyć właściwych danych do podejmowania decyzji menedżerskich o charakterze zewnętrznym i wewnętrznym. Innymi słowy, rachunkowość rejestruje przepływy kapitałowe, ukazuje, jaki był ich udział w procesie tworzenia i podziału wartości. Towarzyszące temu zjawisku alokacje kapitałowe mają obraz statyczny, przeszły. Podejmowanie decyzji może dokonywać się w tych obszarach, w których możliwa jest projekcja przyszłości na podstawie danych historycznych. Istnieje więc ograniczoność danych historycznych dla podejmowania decyzji. Jest to konsekwencja systemowości w rachunkowości, cena jej obiektywnego charakteru. System jest ważny jako sam w sobie, a nie dane finansowe jako same w sobie.

Istota rachunkowości nie może być zagubiona poprzez nakierowanie jej na procesy podejmowania decyzji, a więc na tworzenie rachunkowości operacyjnej na podstawie kosztu historycznego. Obszar tradycyjnej rachunkowości musi być w dalszym ciągu rozwijany. Żądania rozwoju rachunkowości operacyjnej, która odgrywa coraz większą rolę w biznesie mogą być zaspokajane w tworzeniu nieco innego wariantu rachunkowości.

Na koniec należy zauważyć, że zagadnienie wyceny aktywów jest tylko jednym z aspektów rachunkowości, a nie jej podstawowym problemem. Rachunkowość musi dostarczyć danych dla wielu użytkowników, a nie wybiórczo faworyzować jednego z nich – inwestorów. Zauważmy także, że zredukowanie całościowego systemu przepływów kapitałowych, uczestniczących w procesie tworzenia wartości do pojedynczych składników, wyrażanych w wartości bieżącej to istotny błąd ontologiczny. Zakwestionowana została natura badanego obiektu. Widać to już wyraźnie w nowym zredefiniowaniu pojęcia aktywów. Przez aktywa rozumie się „[...] kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych”¹⁰.

W jednostkach wytwarzających nie kupuje się pojedynczego składnika majątku, by przynosił korzyści, ale żeby wspólnie z innymi stanowił całościową konstrukcję kapitałową. Tylko jako całościowy kapitał, składniki majątkowe mogą uczestniczyć w przynoszeniu korzyści ekonomicznych. Z tego punktu widzenia, składniki majątkowe mają wartość nie samą w sobie, ale w uzewnętrznionych formach zespołowego wykorzystania.

THE USE OF CURRENT VALUE IN ACCOUNTING INCOME MEASUREMENT

Summary

For many years, accountants have been searching for criteria which can be used to choose the best income measurement alternative. The main problem of accounting for income measurement is choose between historical value and current value as the measurement basis. In this article we analyze the role of current value and historical value in income determination. Historical cost proces are objectively verifiable when entered on the books. However, as time passes and prices change (usually rising) these costs become out of date and their utility decreases. When prices are rising, the conventional historical cost of accounting tends to produce conservative aasset valuations in the balance sheet along with unconservative income measurements in statement of profit and loss. This article provides a good comparison among the three types income measurement model. This paper closes with the proposition that it is far more important for accountants to investigate the relation between income measures than to determine which income measure is "right" for there is no universal right. Disclosure of these relationships will enhance the understanding and usefulness of accounting income measures.

---

¹⁰ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 3, ust. 1, pkt 12.

WYCENA UDZIAŁÓW NIEKONTROLUJĄCYCH W SKONSOLIDOWANYM SPRAWOZDANIU FINANSOWYM

Wprowadzenie

W krajach o rozwiniętych rynkach kapitałowych często dochodzi do nabywania przez jedną jednostkę gospodarczą udziałów w innej jednostce gospodarczej. Jeżeli w efekcie pozyskania takich udziałów jednostka gospodarcza uzyska kontrolę nad inną jednostką, dochodzi do powstania nowego organizmu gospodarczego w postaci grupy kapitałowej.

Grupa kapitałowa jako podmiot gospodarczy i podmiot rachunkowości funkcjonuje na podstawie relacji kapitałowej kontroli sprawowanej przez jednostkę dominującą nad jednostką zależną. W przypadku uzyskania przez jednostkę dominującą kontroli poprzez nabycie mniej niż 100% udziałów w innej jednostce, pozostała część udziałów tej jednostki należy do udziałowców mniejszościowych.

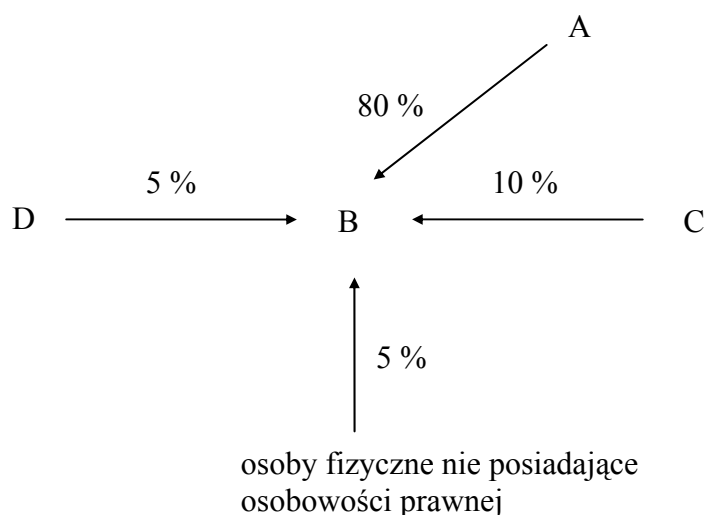
W skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym sporządzanym przez jednostkę dominującą należy wykazać wartość kapitałów, w tym wyniku finansowego, jednostki zależnej będących własnością udziałowców mniejszościowych. Od przeprowadzonej wyceny tych udziałów w istotnym stopniu zależy m.in. wykazanie i rozliczenie wartości firmy jako różnicy konsolidacyjnej. W świetle zmian wprowadzonych w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej 3 „Połączenia jednostek” w zakresie dotyczącym ustalania wartości firmy konsolidacyjnej powstaje problem wyboru metody wyceny udziałów mniejszościowych oraz skutków tego wyboru dla prezentacji danych w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym.

Celem opracowania jest analiza zasad i metod wyceny udziałów mniejszościowych na podstawie polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości.

Celem równorzędnym jest wykazanie i ocena skutków stosowania określonych rozwiązań prawnych dla jakości informacji prezentowanych w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym.

1. Istota udziałów mniejszościowych

W wyniku nabycia przez jednostkę gospodarczą udziałów dających kontrolę w innej jednostce powstaje grupa kapitałowa. Jednostka, która nabyła udziały staje się jednostką dominującą w stosunku do jednostki, w której nabyła udziały – jednostki zależnej. Najbardziej oczywistym przejawem uzyskania kontroli nad inną jednostką jest posiadanie więcej niż 50% głosów w organie stanowiącym tej jednostki. Jeżeli jednostka dominująca posiada w jednostce zależnej (bezpośrednio lub pośrednio) mniej niż 100% udziałów w kapitale podstawowym, i jednocześnie sprawuje kontrolę nad tą jednostką, pozostałe udziały należą do udziałowców mniejszościowych. Udziały te mogą należeć do jednostki gospodarczej, więcej niż jednej jednostki gospodarczej lub osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej i są wykazywane w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym sporządzanym metodą pełną¹. W literaturze przedmiotu udziały te są również określane jako „[...] udziały w kapitale własnym jednostek zależnych, należące do osób lub jednostek innych niż objęte konsolidacją”². Udziały mniejszościowe w grupie kapitałowej ilustruje rys. 1.

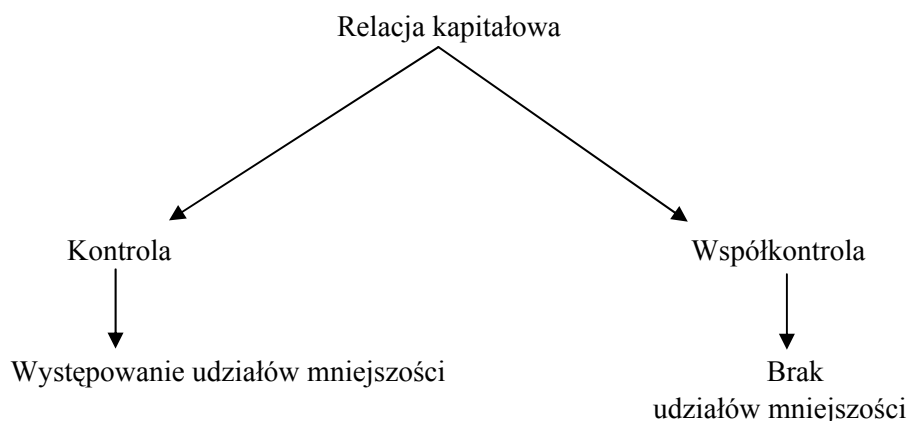
Rys. 1. Udziały większościowe i mniejszościowe w jednostce B

Źródło: M. Strojek: Sprawozdawczość finansowa. W: Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF. Red. Z. Messner. Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 505.

¹ Istota metody proporcjonalnej konsolidacji sprawozdań finansowych wyklucza wykazywanie udziałów mniejszościowych.

² J. Toborek-Mazur: Holding jako podmiot rachunkowości. Wolters Kluwer Business, Warszawa 2010, s. 275.

Powyższy rysunek ilustruje sytuację, w której jednostka A – dominująca – sprawuje kontrolę nad jednostką B, posiadając 80% udziałów w jej kapitale podstawowym. Z kolei udziały jednostek C, D oraz osób fizycznych w kapitale podstawowym spółki B stanowią tzw. udziały mniejszości (*minority interests*). W przypadku relacji kapitałowej współkontroli (współzależności) nie powstają udziały mniejszości, co ilustruje rys. 2.

Rys. 2. Udziały mniejszości w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym

Źródło: M. Strojek: Metody konsolidacji sprawozdań finansowych w świetle polskich i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. W: Zintegrowany system pomiarów dokonań rachunkowości. Red. H. Buk, A.M. Kostur, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009, s. 347.

W ustawie o rachunkowości³ (zwana dalej ustawą) oraz w odpowiednim rozporządzeniu⁴ udziały mniejszościowe zostały określone jako kapitały mniejszości. Zgodnie z art. 3 ustawy kapitały mniejszości to ta część aktywów netto jednostki zależnej, objętej skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym, która należy do udziałowców innych niż jednostki grupy kapitałowej.

Międzynarodowy Standard Rachunkowości (MSR) 27 po zmianach w 2009 r.⁵ wprowadził pojęcie „udział niekontrolujący” w miejsce pojęcia „udziały mniejszości”. Zgodnie ze zaktualizowanym MSR 27 udział niekontrolujący jest to kapitał własny jednostki zależnej, którego nie można przyporządkować bezpośrednio lub pośrednio do jednostki dominującej. Przed aktualizacją standardu

³ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U. Nr 121, poz. 591), t.j. z dnia 2 września 2009 r. (Dz.U. Nr 152, poz. 1223).

⁴ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych (Dz.U. z 2009 r., Nr 163, poz. 1327).

⁵ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 494/2009 z dnia 3 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie nr 1126/2008 przyjmujące określone MSR zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do MSR 27.

udziały mniejszości były zdefiniowane w odniesieniu do aktywów netto i zysku lub straty jednostki zależnej, które nie mogą być przyporządkowane jednostce dominującej (bezpośrednio lub pośrednio).

Z porównania wyżej przytoczonych definicji wynikają istotne różnice. W ujęciu ustawy kapitał mniejszości nie jest elementem kapitałów własnych w skonsolidowanym bilansie, a zatem nie może być ujemny. Według zaktualizowanego MSR 27 kapitał mniejszości – udział niekontrolujący – jest częścią kapitałów własnych prezentowanych w skonsolidowanym sprawozdaniu z sytuacji finansowej grupy kapitałowej i może przyjąć wartość ujemną. Wskazana różnica może mieć wpływ na ocenę sytuacji grupy kapitałowej za pomocą analizy finansowej, a zwłaszcza analizy wstępnej i wskaźnikowej.

2. Koncepcje konsolidacji a wartość udziałów mniejszościowych

Zasady sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego określone w obowiązującym prawie bilansowym (ustawa o rachunkowości, MSR/MSSF) odnoszą się do określonych teorii (koncepcji) konsolidacji. W literaturze przedmiotu można wskazać następujące koncepcje:

- własnościową,
- podmiotu dominującego,
- rozwiniętego podmiotu dominującego,
- podmiotu gospodarczego⁶.

Koncepcja własnościowa polega na wykazywaniu wyłącznie własności inwestora, natomiast udziały mniejszościowe nie są wykazywane. Inwestor ustala i wykazuje w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym wartość firmy przypadającą na swoje udziały. Własność inwestora, czyli wartość aktywów według proporcji posiadanych udziałów jest wyceniona w wartościach godziwych.

Zgodnie z koncepcją podmiotu dominującego udziały należące do udziałowców mniejszościowych są częścią sprawozdania finansowego i stanowią uzupełnienie informacji na temat źródeł finansowania aktywów wykazanych w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. W tej koncepcji jest wykazywana wartość firmy należąca inwestorowi – jednostce dominującej, a część wartości firmy przypadająca na udziały mniejszościowe nie jest wykazywana. Wycena udziałów większościowych jest przeprowadzana na poziomie wartości godziwych, a wycena udziałów mniejszościowych jest przeprowadzana na podstawie wartości księgowe.

Cechą charakterystyczną koncepcji rozwiniętego podmiotu gospodarczego jest brak części wartości firmy należnej udziałowcom mniejszościowym, natomiast udziały mniejszości są również wyceniane w wartościach godziwych.

⁶ R. Ignatowski: Przewodnik po konsolidacji sprawozdań finansowych. ODDK, Gdańsk 2003, s. 42-43.

W ramach koncepcji podmiotu gospodarczego w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym jest wykazywana cała wartość firmy, a więc i ta jej część, która przypada na udziały mniejszościowe. Udziały mniejszościowe są w tym przypadku wykazywane w wartościach godziwych łącznie z należną im wartością firmy. Powyższe problemy ilustruje tabela 1.

Tabela 1

Porównanie teoretycznych koncepcji konsolidacji sprawozdań finansowych

Przyjęta koncepcja	Problem 1 Aktywa netto	Problem 2 Wartość firmy	Problem 3 Udziały mniejszości
Koncepcja własnościowa	wycena i prezentacja według udziału większości w wartościach godziwych	wycena i prezentacja należnej części udziału inwestora większościowego	niewykazywane są żadne udziały mniejszościowe
Koncepcja podmiotu dominującego	wycena i prezentacja według udziału większości w wartościach godziwych i udziałów mniejszości w wartościach księgowych	wycena i prezentacja należnej części udziału inwestora większościowego	wycena i prezentacja udziałów mniejszościowych w wartościach księgowych
Koncepcja rozszerzonego podmiotu dominującego	wycena i prezentacja całości w wartościach godziwych	wycena i prezentacja należnej części udziału inwestora większościowego	wycena i prezentacja udziałów mniejszościowych w wartościach godziwych
Koncepcja podmiotu gospodarczego	wycena i prezentacja całości w wartościach godziwych	wycena i prezentacja całej wartości firmy	wycena i prezentacja udziałów mniejszościowych w wartościach godziwych, łącznie z należną wartością firmy

Źródło: R. Ignatowski: Przewodnik po konsolidacji sprawozdań finansowych. ODDK, Gdańsk 2003, s. 43.

Rozwiązania ustawy odnoszą się do koncepcji rozszerzonego podmiotu dominującego, natomiast zaktualizowane rozwiązania MSR/MSSF są zgodne z koncepcją podmiotu gospodarczego.

3. Metody wyceny udziałów mniejszościowych

Z opisanych w poprzednich rozdziałach opracowania zasad ustalania wartości firmy według ustawy o rachunkowości i MSR/MSSF wynika wniosek, że jest to wyłącznie ta część wartości firmy, która odpowiada udziałom jednostki przejmującej (w przypadku grupy kapitałowej jednostki dominującej), a więc jest to rozwiązanie zgodne z koncepcją podmiotu dominującego i rozszerzonego podmiotu dominującego.

Przykład 1 Założenia

Jednostka A nabyła 26.07.X1 r. 80% udziałów jednostki B płacąc za nie 900 000 zł. Aktywa netto jednostki B według bilansu na 25.07.X1 r. wynosiły 800 000 zł. Dokonano przeszacowań wartości księgowej aktywów netto do wartości godziwej:

⇒ środków trwałych	+ 30 000 zł
⇒ należności	– 9 000 zł

Obliczenie wartości firmy na dzień nabycia udziałów

Cena nabycia udziałów w jednostce B	900 000 zł
Aktywa netto jednostki B w wartości godziwej	
(800 000 zł + 30 000 zł – 9 000 zł)	821 000 zł
Aktywa netto jednostki B przypadające jednostce A	
(80 % z 821 000 zł)	656 800 zł
Wartość firmy jednostki zależnej B	
(900 000 zł – 656 800 zł)	243 200 zł
Obliczenie udziałów (kapitału mniejszości)	
(20 % z 821 000 zł)	164 200 zł

W powyższym przykładzie wartość udziałów mniejszościowych została ustalona na podstawie wartości godziwej aktywów netto jednostki zależnej B⁷, natomiast nie uwzględnia wartości firmy (dodatniej lub ujemnej) przypadającej na te udziały.

Podobne rozwiązania dotyczące ustalania udziałów mniejszościowych obowiązywały w ramach MSR/MSSF do czerwca 2009 r. Zmiany wprowadzone do MSSF 3 oraz MSR 27 obowiązujące od lipca 2009 r. w istotnym stopniu dotyczą ustalania wartości firmy i udziałów mniejszościowych. Zgodnie z nimi udziały te zostały określone jako „niekontrolujące” i są ustalane na podstawie odmiennych reguł.

Zgodnie z obecnie obowiązującymi rozwiązaniami należy uwzględnić całą wartość firmy, a więc jej część przypadającą na jednostkę przejmującą, oraz część przypadającą na udziały niekontrolowane przez nią. Jest to rozwiązanie zgodne z koncepcją podmiotu gospodarczego.

⁷ Od wprowadzenia ustawy o rachunkowości również zasady wyceny udziałów mniejszościowych ulegały zmianie. W pierwszej wersji ustawy należało dokonywać wyceny kapitałów mniejszości na podstawie wartości księgowej aktywów netto jednostki zależnej, przy jednoczesnej wycenie udziałów jednostki dominującej według wartości godziwej tych aktywów.

Jedną z istotniejszych zmian dotyczących zasad ustalania wartości firmy w MSSF 3 jest wprowadzenie pojęcia „przekazana zapłata”. Zgodnie z § 37 i 38 MSSF 3 zapłatę przekazaną w ramach połączenia jednostek wycenia się „[...] w wartości godziwej obliczanej jako ustaloną na dzień przejęcia sumę wartości godziwych aktywów przeniesionych przez jednostkę przejmującą, zobowiązań zaciągniętych przez jednostkę przejmującą wobec poprzednich właścicieli jednostki przejmowanej oraz udziałów kapitałowych wyemitowanych przez jednostkę przejmującą”. Takie rozszerzenie w definicji zakresu postaci i formy zapłaty wynika z konieczności uszczegółowienia zasad wyceny składników majątku przekazanych jako zapłata o innej wartości bilansowej niż wartość godziwa lub przedsięwzięcie. W takim przypadku jednostka przejmująca przeszacowuje przekazane aktywa lub zobowiązania do wartości godziwej na dzień przejęcia i wykazuje powstały zysk lub stratę w rachunku zysków i strat.

W MSSF 3 zostały wskazane różne formy zapłaty, oprócz środków pieniężnych:

- inne aktywa niż środki pieniężne,
- przedsięwzięcie,
- jednostkę zależną od jednostki przejmującej,
- zwykle lub uprzywilejowane instrumenty kapitałowe,
- opcje,
- warranty,
- udziały członkowskie w jednostkach wzajemnych.

Zasady obliczania kosztu połączenia według nowych zasad ilustruje przykład 2.

Zgodnie z nowymi przepisami MSSF 3 wartość firmy ustalana jest według algorytmu przedstawionego na rys. 1.

Przekazana zapłata (Z)
+
Wartość niekontrolowanych udziałów w jednostce przejmowanej (U)
+
Wartość udziału w kapitale jednostki przejmowanej, należącego do jednostki przejmującej, jeżeli połączenie realizowane jest etapami (UK)
–
Wartość netto zidentyfikowanych nabytych aktywów i przejętych zobowiązań (AN)
=
Wartość firmy (G) lub zysk z okazijnego nabycia (P)

Rys. 1. Ustalanie wartości firmy lub zysku na nabyciu okazjonalnym

Wartość firmy wystąpi, jeżeli

$$Z + U + UK > AN.$$

Można ją przedstawić za pomocą następującego wzoru:

$$G = Z + U + UK - AN.$$

Z przedstawionego powyżej algorytmu wynika, że sposób wyceny udziałów niekontrolowanych przez jednostkę przejmującą bezpośrednio wpływa na wykazaną wartość firmy. Za okazyjne nabycie uznaje się nabycie, w którym wartość godziwa netto możliwych do zidentyfikowania aktywów, przejętych zobowiązań jest większa od sumy przekazanej zapłaty (ceny nabycia) i wartości niekontrolowanych udziałów w jednostce przejmowanej.

Zgodnie z MSSF 3 można dokonać wyceny udziałów niekontrolujących za pomocą dwóch metod:

- wyceny proporcjonalnej,
- wyceny w wartości godziwej.

Jednostka przejmująca może dla każdego połączenia (przejęcia) dokonać wyboru metody bez konieczności ich ujednolicenia. W tym celu należy:

- wycenić możliwe do zidentyfikowania nabyte aktywa, przejęte zobowiązania w wartości godziwej,
- wykazać wartość firmy lub zysk z okazyjnego nabycia

W metodzie proporcjonalnej wycena udziałów niekontrolujących jest przeprowadzana na podstawie godziwej wartości aktywów netto jednostki przejmowanej w proporcji przypadającej na te udziały. Takie rozwiązanie jest zgodne z zasadami ustalania kapitałów mniejszościowych obowiązującymi zgodnie z poprzednią wersją MSSF 3. Metoda ta jest nazywana w literaturze przedmiotu również metodą „częściowej wartości firmy”⁸.

Zgodnie z metodą wyceny udziałów niekontrolujących według wartości godziwej należy przyjąć za podstawę ustalenia tej wartości wartość rynkową, o ile istnieje aktywny rynek lub poprzez odniesienie do wartości udziałów kontrolujących, przy uwzględnieniu dyskonta, albo przy zastosowaniu innych metod wyceny, jeżeli ustalenie wartości godziwej może być wiarygodne. Należy podkreślić, że w każdej z innych technik wyceny, poza wartością ustaloną na podstawie aktywnego rynku, mogą być ustalone wielkości tylko do pewnego stopnia weryfikowalne. W przypadku tej metody należy uwzględnić całą wartość firmy, a więc zarówno tę jej część, która przypada na jednostkę dominującą, jak i część przynależną udziałom niekontrolującym. Metoda wartości godziwej nazywana

⁸ J. Siewierska, M. Kłosowski: Sprawozdanie finansowe według MSSF/MSR i ustawy o rachunkowości. ODDK, Gdańsk 2010, s. 122.

jest również metodą pełną. Przedstawione wyżej problemy zostały zilustrowane przykładem 2.

Przykład 2

Jednostka A nabyła 80 % udziałów w jednostce B płacąc za nie 400 000 zł. Wartość rynkowa jednostki ustalona przez jednostkę A wynosi 600 000 zł. Godziwa wartość zidentyfikowanych na dzień przejęcia nabytych aktywów jednostki B wynosi 500 000 zł, a przejęte zobowiązania 120 000 zł.

Rozwiązanie

$$AN = 500\,000\text{ zł} - 120\,000\text{ zł} = 380\,000\text{ zł}$$

$$Z = 400\,000$$

Wariant 1

Wycena udziałów niekontrolowanych przez jednostkę A w jednostce B według metody proporcjonalnej

$$U = 20\% \times 380\,000\text{ zł} = 76\,000\text{ zł}$$

$$G = 400\,000\text{ zł} + 76\,000\text{ zł} + 0 - 380\,000\text{ zł} = 96\,000\text{ zł}$$

Wartość firmy przypisana jednostce A wynosi 80% z 96 000 zł, a więc 76 800 zł. Wartość firmy odnoszona do udziałowców nie sprawujących kontroli stanowi pozostałą część wartości firmy, czyli 19 200 zł (20 % z 96 000).

Wariant 2

Wycena udziałów niekontrolowanych przez jednostkę A w jednostce B według metody wartości godziwej

$$U = 20\% \times 600\,000\text{ zł} = 120\,000\text{ zł}$$

$$G = 400\,000\text{ zł} + 120\,000\text{ zł} + 0 - 380\,000\text{ zł} = 140\,000\text{ zł}$$

W ustalonej wartości firmy na jednostkę A przypada 112 000 zł (80% z 140 000 zł), 28 000 zł na udziałowców nie sprawujących kontroli.

Do przykładu wprowadza się dodatkowe założenie, że jednostka B dokonała, zgodnie z oczekiwaniami dotychczasowych udziałowców wyceny rynkowej wartości jednostki i wynosi 2 900 000 zł.

Zgodnie z MSR/MSSF wartość firmy będzie obliczona za pomocą metody wartości godziwej (wariant 2.1) oraz metody proporcjonalnej (wariant 2.2).

Wariant 2.1

1. Wycena udziałów niekontrolujących według wartości godziwej (w tys. zł)

$$20\% \times 2\,900 = 580$$

2. Obliczenie wartości firmy (w tys. zł)

- cena nabycia 2400
- udziały niekontrolujące + 580
- wartość udziału w kapitale jednostki przejmowanej, należącego do jednostki przejmującej, jeżeli połączenie realizowane jest etapami + 0
- wartość godziwa zidentyfikowanych aktywów netto

jednostki B przypadających na udziały jednostki A – 2700

wartość firmy 280

- wartość firmy przypadająca na udziały kontrolujące 224
- wartość firmy przypadająca na udziały niekontrolujące 56

Tabela 2

Uproszczony skonsolidowany bilans na 31.12.X1 r. według MSR/MSSF (dane w tys. zł)

Pozycja bilansowa	A	B	Bilans sumaryczny	Korekty konsolidacyjne		Bilans skonsolidowany
				Dt	Ct	
Aktywa trwałe	10 000	3 000	13 000	280	2 400	10 880
Wartość firmy jednostek podporządkowanych				280		280
Udziały w B	2 400		2 400		2 400	–
Pozostałe aktywa trwałe	7 600	3 000	10 600			10 600
Aktywa obrotowe (w tym należności)	4 000	1 000	5 000			5 000
Razem	14 000	4 000	18 000	280	2 400	15 880
Kapitał własny	10 000	2 800	12 800	2 800	580	10 580
Kapitał podstawowy	7 000	2 000	9 000	2 000		7 000
Kapitał udziałowców niekontrolujących					580	580
Kapitał własny pozostały	3 000	800	3 800	800		3 000
Zobowiązania	4 000	1 200	5 200		100	5 300
Razem	14 000	4 000	18 000	2 800	580	15 880

Wariant 2.2

1. Wycena udziałów niekontrolujących według metody proporcjonalnej (w tys. zł)

$$20\% \times 2\,700\,000,- = 540$$

2. Obliczenie wartości firmy (w tys. zł)

- cena nabycia 2400
- udziały niekontrolujące + 540
- Wartość udziału w kapitale jednostki przejmowanej, należącego do jednostki przejmującej, jeżeli połączenie realizowane jest etapami + 0
- wartość godziwa zidentyfikowanych aktywów netto

$$\frac{\text{jednostki B przypadających na udziały jednostki A} - 2700}{\text{wartość firmy 240}}$$

Tabela 3

Uproszczony skonsolidowany bilans na 31.12.X1 r. według MSR/MSSF (dane w tys. zł)

Pozycja bilansowa	A	B	Bilans Sumaryczny	Korekty konsolidacyjne		Bilans skonsolidowany
				Dt	Ct	
Aktywa trwałe	10 000	3 000	13 000	240	2 400	10 840
Wartość firmy jednostek podporządkowanych				240		240
Udziały w B	2 400		2 400		2 400	–
Pozostałe aktywa trwałe	7 600	3 000	10 600			10 600
Aktywa obrotowe (w tym należności)	4 000	1 000	5 000			5 000
Razem	14 000	4 000	18 000	240	2 400	15 840
Kapitał własny	10 000	2 800	12 800	2 800	540	10 540
Kapitał podstawowy	7 000	2 000	9 000	2 000		7 000
Kapitał udziałowców niekontrolujących					540	540
Kapitał własny pozostały	3 000	800	3 800	800		3 000
Zobowiązania	4 000	1 200	5 200		100	5 300
Razem	14 000	4 000	18 000	2 800	580	15 840

W wariantcie 2.1 wykazana w skonsolidowanym bilansie wartość firmy wynosi 280 000 zł, a w wariantcie 2.2 – 240 000 zł. W obydwu wariantach wykazano również inną wartość udziałów niekontrolujących. W przypadku zastosowania metody proporcjonalnej ich wartość jest niższa, co wynika z ich wyceny opartej na wartości godziwej aktywów netto jednostki B. W wariantcie 2.1 zastosowano

ich wycenę na podstawie wartości aktywnego rynku (lub inaczej ustalonej wartości godziwej) wyższej o 200 000 zł w stosunku do wartości godziwej aktywów netto jednostki B, co odpowiednio podwyższyło również wartość udziałów niekontrolujących. Należy podkreślić, że im wyższa będzie rozbieżność pomiędzy godziwą wartością aktywów netto jednostki przejmowanej a wartością godziwą tej jednostki, tym wyższe będą różnice w wycenie pozycji bilansowych wartości firmy i kapitałów niekontrolujących.

Porównując uzyskane w przykładzie wyniki z wynikami przy zastosowaniu MSSF 3 obowiązującego do 1 lipca 2009 r. również można wskazać istotne różnice, ale dotyczą one wyłącznie wariantu 1.

Zdaniem J. Siewierskiej oraz M. Kłosowskiego, „[...] na skutek wykazywania wartości firmy w wartości zwiększonej o wartość firmy odnoszącą się do kapitału mniejszości, jednostka dominująca nie ujmuje żadnej dodatkowej wartości firmy po nabyciu udziałów nieuprawniających do sprawowania kontroli”⁹. Jednostka dominująca wykazała już bowiem całą wartość firmy. Zasada ta odnosi się również do sprzedaży przez jednostkę dominującą udziałów nieuprawniających do sprawowania kontroli oraz związanych z tą transakcją zysków lub strat z tytułu sprzedaży. W tym przypadku różnica między kwotą zapłaconą a zakupionymi udziałami niekontrolującymi zwiększa lub zmniejsza kapitał własny w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. Analogicznie należy wykazać różnicę pomiędzy kwotą otrzymaną a sprzedanymi udziałami nieuprawniającymi do sprawowania kontroli.

Wnioski

Wprowadzenie w regulacjach prawnych MSR/MSSF metody wartości godziwej do wyceny udziałów mniejszościowych pociąga za sobą szereg konsekwencji z punktu widzenia oceny sytuacji finansowej grupy kapitałowej. Z przykładów przedstawionych w niniejszym opracowaniu dotyczących ustalenia wartości udziałów niekontrolujących, w zależności od zastosowanej metody wyceny, wynikają istotne różnice. W każdym ze wskazanych przypadków wystąpią rozbieżności w ocenie sytuacji grupy kapitałowej, tym większe im bardziej znacząca będzie w strukturze aktywów wartość firmy. Mogą również pojawić się wątpliwości, czy dla danego połączenia w każdym z przypadków ustalenia innej kwoty wartości firmy w zależności od zastosowanej metody wyceny udziałów niekontrolujących, w dalszym ciągu spełniony jest dla tej pozycji warunek zaliczenia jej do aktywów, a więc wiarygodnie oszacowanej kwoty przyszłych korzyści ekonomicznych.

⁹ J. Siewierska, M. Kłosowski: Op. cit., s. 122.

Jedną z istotniejszych konsekwencji wprowadzenia metody wartości godziwej jest obowiązek wykazania – w przypadku stwierdzenia utraty wartości – odpisów z tego tytułu od całej wartości firmy, a nie jak dotąd z części stanowiącej majątek grupy kapitałowej. Zróżnicowanie wartości odpisów z tytułu utraty wartości firmy może być kolejną przyczyną rozbieżności w ocenie sytuacji finansowej grupy kapitałowej.

THE VALUATION OF NON-CONTROLLING INTERESTS

Summary

Information about minority interests is one of the more important informations presented in the consolidated financial report. Calculation of the value of this interests influences on another financial items, for example goodwill on consolidation. The main purpose of this paper is presentation of the financial results of applying of two the methods permissible in IAS for consolidated financial statement.

DETERMINANTY STOSOWANIA RACHUNKOWOŚCI ZABEZPIECZEŃ NA PRZYKŁADZIE SPÓŁEK WIG20

---

1. Istota i wymogi formalne stosowania rachunkowości zabezpieczeń

Rachunkowość zabezpieczeń jest obecnie obszarem szczególnego zainteresowania przedsiębiorstw oraz ustawodawców w wielu krajach. Ze względu na możliwość wystąpienia niekorzystnego wpływu takich czynników ryzyka finansowego, jak: kursy walutowe, stopy procentowe czy notowania giełdowe¹, przedsiębiorstwa wykorzystują m.in. instrumenty pochodne, oczekując, że ich wartość godziwa lub wynikające z nich przepływy pieniężne skompensują zmiany wartości godziwej lub przepływów pieniężnych zabezpieczanych pozycji². Wartość godziwa jest drugą obok skorygowanej ceny nabycia, kategorią wyceny używaną w odniesieniu do instrumentów finansowych³. Wykorzystanie instrumentów pochodnych w celu zabezpieczenia przed stratami wynikającymi ze zmian cen bazowych wywołuje określone skutki sprawozdawcze. Instrument pochodny należy bowiem ujawniać w księgach rachunkowych od momentu zawarcia kontraktu oraz dokonywać jego wyceny według wartości godziwej na koniec okresu sprawozdawczego⁴. Skutki spadku lub wzrostu wartości godziwej są odnoszone odpowiednio do kosztów lub przychodów finansowych okresu sprawozdawczego, w którym nastąpiło przeszacowanie. Niekontrolowany wpływ zmian wartości godziwej instrumentu pochodnego na wynik finansowy może wywołać takie konsekwencje, jak spadek wartości spółki czy redukcję zaufania kontrahentów do spółki.

---

¹ E. Nowak: Zarządzanie ryzykiem w działalności przedsiębiorstwa. W: Rachunkowość w zarządzaniu ryzykiem w przedsiębiorstwie. Red. E. Nowak. PWE, Warszawa 2010, s. 15.

² P. Woźniak, R. Seredyński: Rachunkowość zabezpieczeń. ODiDK, Gdańsk 2010, s. 23.

³ W wartości godziwej wycenia się instrumenty finansowe przeznaczone do obrotu oraz instrumenty finansowe dostępne do sprzedaży. Pożyczki udzielone i należności własne, instrumenty utrzymywane do terminu wymagalności oraz inne aktywa finansowe, które nie mogą być wyceniane w wartości godziwej, są wyceniane w skorygowanej cenie nabycia. Por. Rozdział 3 Rozporządzenia MF z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. 2004, Nr 149, poz. 1674).

⁴ Instrumenty pochodne są zaliczane do pierwszej z czterech kategorii instrumentów finansowych – przeznaczonych do obrotu, por. art. 5 pkt 1 i art. 6 pkt 2 Rozporządzenia MF z dnia 12 grudnia 2001 r.

Narzędziem pozwalającym w znacznym stopniu zredukować wymienione wyżej skutki stosowania instrumentów pochodnych jest rachunkowość zabezpieczeń. Zasady rachunkowości zabezpieczeń zakładają symetryczne ujmowanie kompensującego się wpływu na zysk lub stratę netto zmian wartości godziwej instrumentu zabezpieczanego i odpowiadającej mu pozycji zabezpieczanej⁵. Zgodnie z rachunkowością zabezpieczeń, odmiennie niż to jest przyjęte w rachunkowości tradycyjnej, należy ujmować w tym samym okresie w rachunku wyników zysków lub strat na instrumencie zabezpieczającym jako kompensaty zmiany wartości pozycji zabezpieczanej⁶. Stosując rachunkowość zabezpieczeń spółki nie narażają się na negatywny wpływ na wynik wahań istotnych czynników, takich jak kursy walut lub stopy procentowe, bo powodują one z jednej strony wzrost wartości pozycji zabezpieczanej z drugiej spadek instrumentu zabezpieczającego bądź odwrotnie. Dzięki temu przedsiębiorstwa ani nie tracą, ani nie zyskują na tym rodzaju transakcji, gdyż nie jest to cel ich zawarcia⁷. Celem rachunkowości zabezpieczeń jest więc unikanie znaczących fluktuacji wyniku finansowego prezentowanego pomiędzy okresami bilansowymi, poprzez użycie symetrycznych i znoszących się wzajemnie zmian w wartości godziwej pozycji zabezpieczanej i zabezpieczającej⁸.

Rachunkowość zabezpieczeń podlega określonym w Polsce regulacjom prawnym:

- znowelizowana ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r.,
- rozporządzenie ministra finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych,
- rozporządzenie ministra finansów z 23 lutego 2003 r. zmieniające powyższe rozporządzenie z dnia 12 grudnia 2001 r., zwane dalej rozporządzeniem.

Ponadto, do rachunkowości zabezpieczeń odnoszą się następujące międzynarodowe standardy rachunkowości i sprawozdawczości finansowej z grudnia 2003 roku:

- MSR 32 „Instrumenty finansowe – ujawnianie i prezentacja”,
- MSR 39 „Instrumenty finansowe – ujmowanie i wycena”,
- MSSF 7 „Instrumenty finansowe – ujawnienia”,
- KIMSF 16 Zabezpieczenia udziałów w aktywach netto w podmiocie zagranicznym – dla okresów rozpoczynających się po 1 lipca 2009 r.,

⁵ P. Preuss, R. Smoleń, D. Koczar: Instrumenty pochodne. Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie i rachunkowość zabezpieczeń. Materiały szkoleniowe. <http://www.ey.com.pl>, marzec 2006, s. 25.

⁶ International Accounting Standard 39 – Achieving Hedge Accounting in Practice. PricewaterhouseCoopers, December 2005, s. 9.

⁷ K. Gierusz: Istota rachunkowości zabezpieczeń. „Accountica” 2005, nr 5.

⁸ P. Woźniak, R. Seredyński: Op. cit., s. 21.

- MSSF 9 „Instrumenty finansowe”, opracowany w części dotyczącej klasyfikacji instrumentów finansowych, docelowo ma zastąpić MSR 39.

Stosowanie rachunkowości zabezpieczeń jest uwarunkowane szeregiem rygorystycznych kryteriów. W momencie ustanowienia należy zabezpieczenia przede wszystkim sporządzić sformalizowaną dokumentację powiązania zabezpieczającego obejmującą m.in. politykę zarządzania ryzykiem w spółce, dokument ustanowienia powiązania zabezpieczającego, dokument oceny efektywności zabezpieczenia, oraz dokument zaprzestania stosowania zasad rachunkowości zabezpieczeń⁹.

Ponadto, przez okres trwania zabezpieczenia, powinno ono na bieżąco podlegać ocenie i wykazywać wysoką skuteczność. Skuteczność zabezpieczenia powinna być ustalana w sposób wiarygodny¹⁰. W tabeli 1 ujęto możliwe poziomy efektywności zabezpieczeń.

Tabela 1

Poziomy efektywności zabezpieczeń

Efektywność stosowanego zabezpieczenia	Stopień efektywności zabezpieczenia	Zastosowanie rachunkowości zabezpieczeń
$E = 100\%$	w pełni efektywne	jest możliwe
$80\% \leq E \leq 125\%$	efektywne	jest możliwe pod warunkiem ujęcia w księgach części nie-efektywnie zabezpieczanej
$80\% > E$ lub $E > 125\%$	nieefektywne	nie jest możliwe

Źródło: A. Helin, K. Drabikowska, H. Sztuczyńska: Rachunkowość instrumentów finansowych. ODDK, Gdańsk 2005, s. 109.

Poziom efektywności zabezpieczenia uznaje się za wysoki, gdy przez cały okres zabezpieczenia niemal cała kwota zmian wartości godziwej zabezpieczanej pozycji lub związanych z nią przepływów pieniężnych zostaje skompensowana zmianami wartości godziwej lub przepływów pieniężnych instrumentu zabezpieczającego, a rzeczywiście osiągnięty poziom efektywności mieści się w przedziale 80%-125%¹¹.

⁹ § 88 MSR 39.

¹⁰ P. Preuss, R. Smoleń, D. Koczar: Op. cit., s. 29.

¹¹ Art. 28 ust. 4 rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny..., op. cit., § 102 MSR 39.

2. Wyznaczanie pozycji zabezpieczanych i instrumentów zabezpieczających

Wśród pozycji zabezpieczanych należy wymienić takie składniki aktywów, zobowiązań, uprawdopodobnionych przyszłych zobowiązań, wysoce prawdopodobnych planowanych transakcji lub inwestycji netto w udziałach zagranicznych, które narażają podmiot na ryzyko zmian wartości godziwej lub zmian przyszłych przepływów pieniężnych¹². Zabezpieczaniu mogą podlegać nie tylko pojedyncze składniki aktywów lub zobowiązań, ale także portfel składników aktywów lub pasywów o porównywalnym profilu ryzyka¹³. Inwestycje utrzymywane do terminu wymagalności nie mogą stanowić pozycji zabezpieczanej przed ryzykiem stopy procentowej. Inwestycje takie mogą być zabezpieczane natomiast przed ryzykiem walutowym lub kredytowym¹⁴. W praktyce zabezpieczaniu często podlegają składniki finansowych aktywów lub zobowiązań, które mogą być zabezpieczane przed ryzykiem związanym tylko z częścią przepływów pieniężnych lub wartości godziwej. Niefinansowe składniki aktywów lub zobowiązań finansowych są wyznaczane na pozycje zabezpieczane w celu zabezpieczenia przed ryzykiem walutowym bądź w całości przed wszystkimi rodzajami ryzyka¹⁵.

Przez instrument zabezpieczający rozumie się wyznaczony instrument pochodny lub inny składnik aktywów finansowych, lub zobowiązań finansowych, niebędący instrumentem pochodnym, co do którego oczekuje się, że ich wartość godziwa lub wynikające z nich przepływy pieniężne skompensują zmiany wartości godziwej lub przepływów pieniężnych zabezpieczanych pozycji. Instrumentami zabezpieczającymi są najczęściej instrumenty pochodne, do których zastosowania w regulacjach MSR ani w rozporządzeniu nie ma na ogół ograniczeń. Wyjątek stanowi opcja wystawiona, która według zasad rachunkowości zabezpieczeń nie jest instrumentem zabezpieczającym, ponieważ potencjalna strata może być znacznie wyższa niż zysk z tytułu wzrostu zabezpieczanej pozycji¹⁶. Najczęściej stosowane w rachunkowości zabezpieczeń instrumenty pochodne to: kontrakt forward i futures, opcje, kontrakty collar, swapy walutowe, swapy na stopę procentową (np. IRS).

Oprócz instrumentów pochodnych czasem stosuje się składniki aktywów lub zobowiązań finansowych jako instrumenty zabezpieczające, jednak tylko wówczas, gdy mają służyć zabezpieczeniu przed ryzykiem walutowym. Przykładowo instrumentem zabezpieczającym może stać się inwestycja utrzymywana do terminu wy-

¹² § 9 MSR 39.

¹³ Art. 29 ust. 3 rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny.

¹⁴ P. Woźniak, R. Seredyński: Op. cit., s. 43.

¹⁵ MSR 39.

¹⁶ Tego typu opcje stały się powodem strat wielu spółek podczas kryzysu w 2008 r.

magalności, wyceniana według zamortyzowanego kosztu, pożyczka lub należność własna, instrumenty dłużne lub pożyczki otrzymane dostępne do sprzedaży.

Nie stanowią instrumentów zabezpieczających własne instrumenty kapitałowe ani inwestycje w nienotowane instrumenty kapitałowe¹⁷ (ponieważ nie można zmierzyć ich wartości godziwej). Podobnie instrumenty pochodne rozliczane przez dostawę nienotowanego instrumentu kapitałowego nie mogą być wyznaczane jako instrumenty zabezpieczające. W praktyce występuje podejście wyznaczania powiązania zabezpieczającego dla instrumentu jako całości, ponieważ trudno byłoby ustalić wartości godziwą dla części instrumentu. Niemniej jednak dopuszczalne jest rozdzielenie wartości wewnętrznej oraz wartości w czasie opcji, a za instrument zabezpieczający przyjęcie tylko wartości wewnętrznej¹⁸. Drugim dopuszczonym przez MSR wyjątkiem od reguły jest uznanie za instrument zabezpieczający tylko ceny spot kontraktu terminowego forward, wykluczając oprocentowanie kontraktu¹⁹. Wartość wewnętrzna opcji oraz premia z kontraktu forward mogą być wyceniane oddzielnie, stąd zezwolono na wymienione wyjątki. Nie można ustanowić zabezpieczenia tylko na część okresu pozostającego do wygaśnięcia instrumentu zabezpieczającego, ale dozwolone jest wyznaczenie instrumentu zabezpieczającego tylko przez część okresu pozostającego do terminu wymagalności pozycji zabezpieczanej²⁰. Jeden instrument pochodny może również zostać wykorzystany do zabezpieczenia więcej niż jednego rodzaju ryzyka²¹.

W rachunkowości zabezpieczeń istnieje również możliwość wspólnego wyznaczenia na instrument zabezpieczający dwóch lub więcej instrumentów pochodnych, także gdy ryzyko wynikające z jednych instrumentów finansowych jest kompensowane ryzykiem wynikającym z innych instrumentów²². Specyficzną transakcją zabezpieczającą może być kontrakt na dolny i górny pułap stopy procentowej (*interest rate collar*), a także inny instrument pochodny, który zawiera składnik opcji wystawionej oraz nabytej, ale pod warunkiem, że nie stanowi opcji netto. Oznacza to, że nie uzyskuje się żadnej premii (ceny kontraktu) ani w momencie zawarcia kontraktu, ani też przez okres trwania połączenia

¹⁷ § 97 MSR 39.

¹⁸ Zgodnie z najnowszymi zmianami do MSR 39, wartość opcji w czasie nie jest elementem składowym pozycji zabezpieczanej, który ma wpływ na przychody. Rada MSR zakazała uwzględniania zmian wartości czasowej opcji w relacji zabezpieczenia. Dla spółek stosujących MSR/MSSF zmiany obowiązują w sprawozdaniach za rok 2010, a dane porównawcze za rok 2009 należy przekształcić. Por. S. Bandura: Rachunkowość zabezpieczeń – praktyczne skutki ostatnich zmian. „Aktualności MSSF – Biuletyn PriceWaterhouseCoopers” lipiec/sierpień 2008, nr 65.

¹⁹ § 74 MSR 39.

²⁰ P. Woźniak, R. Seredyński: Op. cit., s. 36.

²¹ Z uwzględnieniem zastrzeżeń zawartych w § 76 MSR 39.

²² § 77 MSR 39.

opcji. Cechą opcji wystawionej jest otrzymanie premii mającej charakter rekompensaty ryzyka podjętego przez wystawcę. Ponadto, najważniejsze parametry opcji wystawionej i nabytej (nominał, termin zapadalności, rodzaj instrumentu bazowego) są takie same, z wyjątkiem ceny wykonania. Warunkiem ujęcia takiej transakcji w rachunkowości zabezpieczeń jest więc symetryczny charakter struktury instrumentów²³.

3. Zabezpieczanie wartości godziwej, przepływów pieniężnych netto oraz udziałów w aktywach netto zagranicznych spółek

Zabezpieczenie wartości godziwej to zabezpieczenie przed zmianą wartości godziwej składnika aktywów lub zobowiązania albo uprawdopodobnionego przyszłego zobowiązania. Zmiany wartości godziwej pozycji zabezpieczanej, wywołane przez ryzyko, przed którym jednostka dokonuje zabezpieczenia odnosi się bezpośrednio na wynik finansowy, jako przychody lub koszty finansowe okresu sprawozdawczego. Równolegle należy dokonać korekty wartości bilansowej pozycji zabezpieczanej o zmianę jej wartości godziwej z tytułu zabezpieczanego ryzyka. Zmiana wartości instrumentu zabezpieczającego również powinna być niezwłocznie ujęta w rachunku zysku i strat w celu uzyskania symetrycznego wpływu na przychody i koszty²⁴. Zmiany wartości godziwej pozycji zabezpieczanej związane z innym niż zabezpieczane rodzajem ryzyka podlegają zwyczajnym zasadom wyceny (odnoszone są na kapitał z aktualizacji wyceny)²⁵.

W tabeli 2 zamieszczono syntetyczne zestawienie zmian ewidencyjnych i skutków sprawozdawczych wywołanych wzrostem lub spadkiem zabezpieczanej wartości godziwej.

²³ Zbudowanie korytarza przez eksportera polega na jednoczesnym nabyciu opcji sprzedaży (put) oraz wystawienia opcji kupna (call) z tak dobranymi kursami realizacji, aby premia otrzymana z wystawienia opcji call była równa premii zapłaconej za nabycie opcji put, w efekcie przedsiębiorca nie ponosi kosztów (tzw. symetryczny korytarz zero kosztowy). Por. J. Grzywacz: *Finansowe instrumenty pochodne*. SGH, Warszawa 2009, s. 56.

²⁴ Art. 32 ust. 1 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 23 lutego 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. 2004, Nr 31, poz. 266).

²⁵ K. Gierusz: *Kierunki wykorzystania oraz przyczyny zaprzestania stosowania zasad rachunkowości zabezpieczeń „Accountica” 2009, nr 7, s. 4.*

Tabela 2

Skutki ewidencyjne i sprawozdawcze zmian zabezpieczanej wartości godziwej

Wzrost wartości godziwej (zysk)	Spadek wartości godziwej (strata)
– krótkoterminowe aktywa finansowe (korekta wartości) (Wn) – przychody finansowe (Ma)	– krótkoterminowe aktywa finansowe (korekta wartości) (Ma) – koszty finansowe (Wn)
<u>Prezentacja w sprawozdaniu finansowym</u>	<u>Prezentacja w sprawozdaniu finansowym</u>
– aktywa – krótkoterminowe aktywa finansowe (A.III.1b) – rachunek wyników – przychody finansowe (J.IV / G.IV)	– pasywa – krótkoterminowe zobowiązania finansowe (B.III.1b) – rachunek wyników – koszty finansowe (K.III / H.III)

W przypadku, gdy jednostka nie ma pewności co do wartości przepływów pieniężnych związanych z ujętym składnikiem aktywów lub zobowiązań, planowaną transakcją lub uprawdopodobnionym przyszłym zobowiązaniem, może zabezpieczyć przepływy pieniężne objęte ryzykiem. Przykładowo w celu zabezpieczenia się przed ryzykiem niekorzystnej zmiany stopy procentowej kredytu o zmiennym oprocentowaniu jednostka może nabyć kontrakt IRS zamieniający zmienną stopę oprocentowania na stałą. Zmiany instrumentu pochodnego stanowiące efektywną część zabezpieczenia należy ująć w kapitale z aktualizacji wyceny, a nieefektywną część zabezpieczenia należy bieżąco wykazać jako przychód lub koszt finansowy w bieżącym zysku lub stracie netto.

W przypadku ujęcia w bilansie składnika aktywów, którego zakup zabezpieczano, skutki wyceny instrumentu zabezpieczającego zatrzymane w kapitale z aktualizacji wyceny wpłyną na jego wartość początkową, zwiększając ją lub zmniejszając (jednostka musi dokonać wyboru i konsekwentnie go stosować), czy zatrzymane w kapitale skutki wyceny instrumentu zabezpieczającego należy brać pod uwagę podczas początkowej wyceny niefinansowego składnika aktywów, czy odnosić je na wynik finansowy w tych okresach, w których będą ujmowane skutki wyceny tego składnika (np. amortyzacja, sprzedaż, utrata wartości). Niezrealizowane zyski/straty z tytułu wyceny instrumentu zabezpieczającego pozostają w kapitale z aktualizacji wyceny do momentu ujęcia składnika zobowiązania lub aktywów (w odniesieniu do zabezpieczanych planowanej przyszłej transakcji lub uprawdopodobnionego zobowiązania) lub do czasu zrealizowania zabezpieczanych przepływów pieniężnych²⁶.

Tabela 3 zawiera syntetyczne zestawienie zmian ewidencyjnych i skutków sprawozdawczych wywołanych wzrostem lub spadkiem zabezpieczanych przepływów pieniężnych.

²⁶ P. Czajor: Instrumenty finansowe. W: Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa. Tom I. Red. E. Walińska. Dom Wydawniczy ABC – Polskie Wydawnictwa Profesjonalne, Warszawa 2006, s. 981.

Tabela 3

Skutki ewidencyjne i sprawozdawcze zmian zabezpieczanej wartości godziwej

Wzrost zabezpieczanych przepływów pieniężnych (zysk)	Spadek zabezpieczanych przepływów pieniężnych (strata)
– krótkoterminowe aktywa finansowe (korekta wartości) (Wn) – przychody finansowe (Ma) <u>Prezentacja w sprawozdaniu finansowym</u> – aktywa – krótkoterminowe aktywa finansowe (A.III.1b) – rachunek wyników – przychody finansowe (J.IV / G.IV)	– krótkoterminowe aktywa finansowe (korekta wartości) (Ma) – koszty finansowe (Wn) <u>Prezentacja w sprawozdaniu finansowym</u> – pasywa – krótkoterminowe zobowiązania finansowe (B.III.1b) – rachunek wyników – koszty finansowe (K.III / H.III)

Ostatnia grupa transakcji zabezpieczających dotyczy zabezpieczeń udziałów w aktywach netto podmiotów zagranicznych. Zwykle odnoszą się one do zabezpieczeń przed ryzykiem kursu walutowego, w którym denominowano objęte udziały. Podobnie jak w przypadku zabezpieczeń przepływów pieniężnych, zyski i straty związane z instrumentem zabezpieczającym są ujmowane w rachunku zysków i strat w momencie zbycia udziałów podmiotu, a wcześniej kumulowane w kapitale z aktualizacji wyceny²⁷. W MSR uszczegółowiono, że zyski i straty, dotyczące efektywnej części zabezpieczenia, odniesione na kapitał z aktualizacji wyceny, są ujmowane w rachunku zysków i strat w momencie sprzedaży podmiotu zagranicznego.

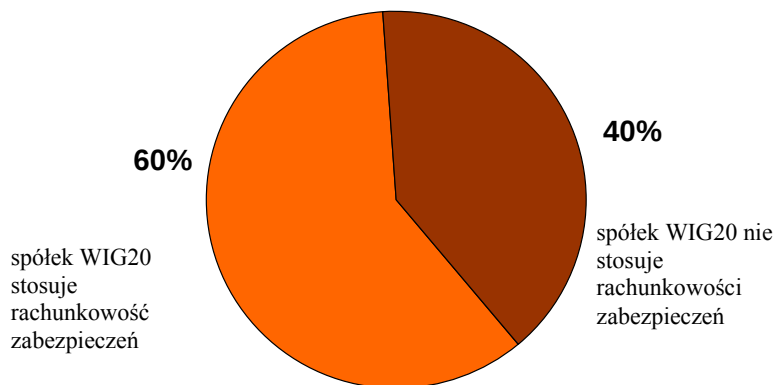
4. Analiza zastosowań rachunkowości zabezpieczeń na podstawie spółek WIG20

Przedmiotem badań była analiza popularności i zakresu stosowania rachunkowości zabezpieczeń w spółkach notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie, wchodzących w skład indeksu WIG 20²⁸. Na schemacie przedstawiono zakres stosowania rachunkowości zabezpieczeń w analizowanych spółkach.

²⁷ Art. 34 rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny..., op. cit.

²⁸ WIG20 grupuje spółki o największej kapitalizacji w Polsce.

WIG 20

Rys. 1. Popularność stosowania rachunkowości zabezpieczeń w spółkach

Źródło: Na podstawie sprawozdań finansowych badanych spółek.

Po dokładnym przeanalizowaniu 20 skonsolidowanych sprawozdań grup kapitałowych, wchodzących w skład giełdowego indeksu WIG20 należy stwierdzić, że wszystkie spółki identyfikują różnego rodzaju ryzyko finansowe zagrażające ich działalności, obejmujące przede wszystkim ryzyko stopy procentowej, ryzyko związane z płynnością, ryzyko walutowe oraz ryzyko cenowe. Zarządy wszystkich spółek weryfikują i uzgadniają zasady zarządzania każdym z tych rodzajów ryzyka. W większości spółek są podejmowane działania zabezpieczające oraz zawierane transakcje z użyciem instrumentów pochodnych. Niemniej jednak, tylko w 12 z 20 badanych spółek wdrożono rachunkowość zabezpieczeń, w tym w 3 spółkach po raz pierwszy dopiero w analizowanym 2009 r. W tabeli 4 zamieszczono zbiorcze zestawienie zakresu stosowania rachunkowości zabezpieczeń w badanych spółkach.

Tabela 4

Rachunkowość zabezpieczeń w spółkach WIG20 – zestawienie zbiorcze

Spółka	Rodzaj relacji zabezpieczającej	Zabezpieczane ryzyko	Instrument zabezpieczający	Pozycja zabezpieczana	Okresy wystąpienia przepływów pieniężnych oraz wpływu na wyniki finansowe
PKOBP*	zabezpieczanie przepływów pieniężnych	ryzyko walutowe i ryzyko stopy procentowej	transakcje CIRS**, w których Grupa Kapitałowa płaci kupon oparty na LIBOR 3M CHF, a otrzymuje kupon oparty na WIBOR 3M od kwoty nominalnej zdefiniowanej odpowiednio w CHF oraz PLN	1. Portfel kredytów hipotecznych o zmiennym oprocentowaniu w CHF. 2. Portfel krótkoterminowych lokat negocjowanych, łącznie z ich odnawianiem w przyszłości	styczeń 2010 – styczeń 2017
	zabezpieczanie przepływów pieniężnych	ryzyko stopy procentowej	transakcje IRS***, w których Grupa kapitałowa płaci kupon oparty na zmiennej stopie WIBOR 3M, a otrzymuje kupon oparty na stałej stopie od kwoty nominalnej, na którą został zawarty	Portfel kredytów w PLN indeksowanych do stopy zmiennej WIBOR 3M	styczeń 2010 – grudzień 2012
PEKAO****	zabezpieczanie wartości godziwej	ryzyko stopy procentowej	transakcje pochodne IRS w walutach EUR i USD (krótka pozycja w stałej stopie procentowej), w których Grupa otrzymuje zmienne przepływy, płaci stałe	stałokuponowe dłużne papiery wartościowe zaklasyfikowane do kategorii dostępnych do sprzedaży, denominowane w EUR i USD.	od 1 roku do 5 lat

cd. tabeli 4

PEKAO**** c.d.	zabezpieczanie przepływów pieniężnych	część ryzyka stopy procentowej oraz ryzyko walutowe	portfel transakcji CIRS, w których Grupa płaci zmiennoprocentowe przepływy walutowe, a otrzymuje zmiennoprocentowe przepływy złotowe/walutowe	przepływy pieniężne z tytułu portfela aktywów i portfela pasywów (kredyty i depozyty) o zmiennej stopie procentowej	do 1 roku oraz od 1 roku do 5 lat
	zabezpieczanie przepływów	ryzyko stopy procentowej	portfel transakcji IRS (krótka pozycja w zmiennej stopie – bank otrzymuje stałe przepływy, a płaci zmienne)	przepływy pieniężne z tytułu portfela aktywów o zmiennej stopie procentowej	do 1 miesiąca, od 3 miesięcy do 1 roku, oraz do 5 lat
KGHM	zabezpieczanie przepływów pieniężnych	ryzyko cen towarów (miedź i srebro)	poходne instrumenty finansowe – Metale – Miedź Kontrakty opcyjne Kontrakty collar, Poходne instrumenty finansowe Metale – Srebro Kontrakty opcyjne Nabyte opcje sprzedaży	przepływy pieniężne zabezpieczone przed nieoczekiwanym załamaniem się cen na rynku srebra oraz miedzi	od 1 miesiąca do 1 roku
	zabezpieczanie przepływów pieniężnych	ryzyko kursu walutowego	poходne instrumenty finansowe – Walutowe – PLN/USD Kontrakty opcyjne Nabyte opcje sprzedaży	przepływy pieniężne związane z aprecjacją złotego względem dolara	od 1 miesiąca do 1 roku
PKNORLEN	zabezpieczanie przepływów pieniężnych	ryzyko kursu walutowego	instrumenty pochodne (kontrakty forward i swap)	przepływy pieniężne wynikające z przychodów operacyjnych z tytułu sprzedaży produktów petrochemicznych i rafineryjnych	do 1 roku
			instrumenty pochodne (kontrakty forward i swap)	przepływy pieniężne wynikające z kosztów operacyjnych z tytułu zakupu ropy przed ryzykiem zmiany kursu walutowego	do 1 roku
			instrumenty pochodne (kontrakty forward i swap)	Przepływy pieniężne związane z realizacją projektów inwestycyjnych przed ryzykiem zmiany kursów walutowych	Do 1 roku

cd. tabeli 4

PKNORLEN c.d.		ryzyko stopy procentowej	IRS (swap procentowy)	przepływy pieniężne z tytułu płatności odsetkowych związanych z emisją obligacji w PLN	do 1 roku, do 3 lat i do 5 lat
			IRS (swap procentowy)	przepływy pieniężne związane z płatnościami odsetkowymi dotyczącymi zewnętrznego finansowania	do 1 roku, do 3 lat i do 5 lat
TPSA	zabezpieczenie inwestycji netto w podmiocie zagranicznym	ryzyko kursu walutowego	zobowiązania finansowe walucie funkcjonalnej USD	przepływy pieniężne związane z udziałami w aktywach netto Grupy Orlen Lietuva	b.d.
	zabezpieczenie przepływów pieniężnych	ryzyko kursu walutowego	CCS	obligacje	do 2011
		ryzyko stopy procentowej	CIRS, CCIRS	obligacje	do 2014
	zabezpieczenie wartości godziwej	ryzyko kursu walutowego	CCS, NDF	kredyty bankowe, obligacje, transakcje handlowe, UMTS	do 2010, 2011 i 2012
PGNiG*		ryzyko stopy procentowej	IRS, CCIRS	kredyty bankowe, obligacje,	do 2014
	zabezpieczenie przepływów pieniężnych	ryzyko kursu walutowego	CCIRS	przepływy pieniężne związane z pożyczką udzieloną spółce PGNiG Norway AS	do 2012 roku
		ryzyko kursu walutowego	opcje call	płatności za gaz w USD i w EUR	do 2010 roku
BZWBK	zabezpieczenie wartości godziwej	ryzyko stopy procentowej	IRS zabezpieczające kredyty korporacyjne	wartość godziwa udzielonych kredytów korporacyjnych o stałym oprocentowaniu stanowiący portfel aktywów	do 2011 roku

cd. tabeli 4

BZWBK c.d.	zabezpieczenie wartości godziwej	ryzyko stopy procentowej	IRS zabezpieczające obligacje	wartość godziwa dłużnych papierów wartościowych o stałym oprocentowaniu denominowane w złotych, a także dłużne papiery wartościowe o stałym oprocentowaniu denominowane w USD	do 2018 roku
	zabezpieczenie przepływów pieniężnych	ryzyko stopy procentowej	instrumenty pochodne swap na stopę procentową	przepływy pieniężne wynikające z depozytów złotówkowych o zmiennym oprocentowaniu z uwzględnieniem ich odnawialności	do 2015 roku
GETIN	zabezpieczenie wartości godziwej depozytów	ryzyko kursu walutowego	transakcje FX swap, FX forward oraz transakcje CIRS	wartości godziwa depozytów	do 1 miesiąca, do 3 miesięcy, do 1 roku, do 5 lat
GTC	zabezpieczenie przepływów pieniężnych	ryzyko stopy procentowej	instrumenty pochodne transakcje collar i swap	przepływy pieniężne wynikające z długoterminowych zobowiązań oraz udzielonych pożyczek.	b.d.
TVN	zabezpieczenie wartości godziwej	ryzyko kursu walutowego	kontrakty terminowe na USD	wartość godziwą uprawdopodobnionych przyszłych zobowiązań na zakup dekodów	b.d.
PBG	zabezpieczenie przepływów pieniężnych	ryzyko kursu walutowego	kontrakty forward CAD – zabezpieczenie zakupu; Kontrakty forward EUR – zabezpieczenie sprzedaży	przepływy pieniężne z tytułu przychodów ze sprzedaży (z realizowanych długoterminowych kontraktów budowlanych) i kosztu własnego sprzedaży	do 2012 roku
		ryzyko stopy procentowej	transakcja IRS polegająca na zamianie płatności odsetkowych wg zmiennej stopy WIBOR 1M na płatności odsetkowe liczone wg stałej stopy procentowej	przepływy pieniężne z tytułu 50% wartości kredytu pozostalego do spłaty	Do 2013 roku
	zabezpieczenie wartości godziwej	ryzyko kursu walutowego	kontrakty forward EUR	przepływy pieniężne z portfela aktywów finansowych	Do 2010 roku

cd. tabeli 4

POLIMEX MS	zabezpieczanie przepływów pieniężnych	ryzyko kursu walutowego	kontrakty terminowe forward; opcje walutowe typu PUT (opcje nabyte); struktury opcyjne PUT i CALL; m.in. tzw. „zero-kosztowe” symetry- czne korytarze walutowe zbudowane z opcji PUT i CALL o tych samych nominałach i na te same daty wygaśnięcia opcji	wysokoce uprawdopodobnione przyszłe przepływy pieniężne z tytułu kontraktów eksportowych lub krajowych denominowanych w walucie obcej	Do 2011 roku

* Spółki, które stosowały rachunkowość zabezpieczeń po raz pierwszy w 2009 r.

** Transakcja CIRS – swap walutowooprocentowy polegający na wymianie wartości nominalnej pożyczki oraz jej oprocentowania w jednej walucie na wartość nominalną pożyczki wraz z oprocentowaniem w innej walucie.

*** Transakcja IRS – swap procentowy tj. umowa zawarta pomiędzy dwiema stronami, na podstawie której zobowiązują się do wymiany serii płatności odsetkowych, liczonych od uzgodnionej sumy kapitałowej i dla ustalonego okresu, ale naliczanych według odmiennych zasad.

**** Spółki, które stosowały rachunkowość zabezpieczeń po raz pierwszy w II półroczu 2009 r.

Źródło: Na podstawie sprawozdań finansowych poszczególnych spółek.

W spółkach, które zdecydowały się wdrożyć rachunkowość zabezpieczeń, objęto nią tylko część identyfikowanego ryzyka, głównie ryzyka stopy procentowej i ryzyka kursu walutowego. W tabeli 5 podsumowano udział procentowy spółek zabezpieczających poszczególne rodzaje ryzyka wśród ogółu spółek stosujących rachunkowość zabezpieczeń.

Tabela 5

Rodzaje zabezpieczanego ryzyka

Ryzyko stopy procentowej	Ryzyko kursu walutowego	Ryzyko cen towarów
58%*	83%	8%*

* Ogółu badanych spółek stosujących rachunkowość zabezpieczeń.

Źródło: Na podstawie sprawozdań finansowych poszczególnych spółek.

Ryzyko kursu walutowego jest więc najczęstszym czynnikiem zabezpieczanym w rachunkowości zabezpieczeń.

Tabela 6 obejmuje procentowy udział spółek zabezpieczających przepływy pieniężne, wartość godziwą oraz udziały w aktywach zagranicznych podmiotów.

Tabela 6

Rodzaje powiązań zabezpieczających

Zabezpieczenie przepływów pieniężnych	Zabezpieczenie wartości godziwej	Zabezpieczenie udziałów w aktywach
83%*	50%	8%*

* Ogółu badanych spółek stosujących rachunkowość zabezpieczeń.

Źródło: Na podstawie sprawozdań finansowych poszczególnych spółek.

Z tabeli 6 wynika, że najczęściej spółki zabezpieczają przepływy pieniężne, a sporadycznie (tylko jedna badana spółka) zabezpieczane są udziały w aktywach zagranicznych podmiotów.

Dokonując analizy prezentacji niezbędnych w sprawozdaniu finansowym ujawnień dotyczących rachunkowości zabezpieczeń, wydaje się, że tylko część spółek stosuje się do wymagań MSSF 7 i prezentuje pełny zakres informacji. We wszystkich spółkach stosujących rachunkowość zabezpieczeń zostały opisane zasady związane z polityką zabezpieczeń w części sprawozdania obejmującej zasady rachunkowości, zwykle w odniesieniu do stosowanych instrumentów finansowych. Szczegółowe informacje związane z identyfikacją powiązań zabezpieczających wraz z kwotami zawarte były zwykle w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego w postaci odrębnej noty lub części noty dotyczą-

cej instrumentów finansowych. W niektórych analizowanych sprawozdaniach brakowało czytelnie zaprezentowanych powiązań zabezpieczających, odniesień do pozycji zabezpieczających, identyfikacji zabezpieczanego ryzyka i wyliczonego wpływu na wynik finansowy.

Podsumowanie

Celem rachunkowości zabezpieczeń jest unikanie znaczących fluktuacji wyniku finansowego prezentowanego pomiędzy okresami bilansowymi, poprzez uzyskanie symetrycznych i znoszących się wzajemnie zmian w wartości godziwej pozycji zabezpieczanej i zabezpieczającej. Najczęstszym czynnikiem zabezpieczanym w badanych spółkach WIG 20 jest ryzyko kursu walutowego (83% badanych podmiotów), przy czym spółki najczęściej zabezpieczają przepływy pieniężne, a sporadycznie (tylko jedna badana spółka) są zabezpieczane udziały w aktywach zagranicznych podmiotów. Obowiązkowe ujawnienia w zakresie rachunkowości zabezpieczeń w badanych sprawozdaniach finansowych polegały na wyszczególnieniu stosowanych instrumentów zabezpieczających, ich wartości nominalnej, wartości godziwej na dzień bilansowy, terminu zapadalności i okresu wpływu na wynik finansowy. Ponadto w sprawozdaniach finansowych był przedstawiony wpływ stosowanej rachunkowości zabezpieczeń na wynik finansowy.

THE KEY DETERMINANTS OF HEDGE ACCOUNTING BASED ON WIG 20 COMPANIES

Summary

Hedge accounting is currently the field of particular interest of companies and legislators all over the world. The recession, which global economy has experienced recently, caused increased interest of risk hedging possibilities. The hedges can cause different consequences in annual financial statements. In the paper there have been presented key issues and legal requirements of hedge accounting. In order to describe key determinants of hedge accounting implementing, the financial statements of WIG 20 companies have been analyzed.

OCENA I OGRANICZENIE RYZYKA JAKO CEL WEWNĘTRZNEJ KONTROLI ZARZĄDCZEJ JEDNOSTEK SEKTORA FINANSÓW PUBLICZNYCH W POLSCE

Wprowadzenie

Wewnętrzna kontrola zarządcza funkcjonuje w jednostkach sektora polskich finansów publicznych od 1 stycznia 2010 r.¹. Zastąpiła ona funkcjonującą do 31 grudnia 2009 r., wewnętrzną kontrolę finansową, wprowadzoną do jednostek 1 stycznia 2002 r.², równoległe z instytucją audytu wewnętrznego. Obligatoryjne – kontrola wewnętrzna (zarządcza/finansowa) i audyt wewnętrzny – tworzą w jednostkach publiczną kontrolę wewnętrzną³.

Aktualnie funkcjonująca w jednostkach sektora polskich finansów publicznych kontrola zarządcza stanowi ogół działań podejmowanych dla zapewnienia realizacji celów i zadań każdej jednostki (charakter ogólny, nieograniczony) w sposób zgodny z prawem, efektywny, oszczędny i terminowy. Jednym z istotnych celów kontroli zarządczej jest zaś zapewnienie zarządzania ryzykiem⁴, czyli oceny ryzyka (identyfikacji ryzyka i jego analizy) oraz ograniczenia ryzyka (reakcji na ryzyko, sposobu postępowania wobec ryzyka). Koncepcja kontroli wewnętrznej w sektorze publicznym zarówno w Polsce, jak i na świecie (koncepcje spójne) podlegała i podlega licznym procesom modyfikacyjnym, aby również w wymiarze praktycznym stać się istotnym elementem systemu zarządzania jednostką – nowoczesnym narzędziem obejmującym zakresem swojego działania całość jednostki – nie tylko sferę finansową, ale także sferę operacyjną.

---

¹ Kontrola zarządcza została wprowadzona ustawą z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. 2009, Nr 157, poz. 1240 z późn. zm.), która zastąpiła ustawę z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz.U. 2005, Nr 249, poz. 2104 z późn. zm.).

² Kontrola finansowa została wprowadzona ustawą z dnia 27 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o finansach publicznych (Dz.U. 2001, Nr 102, poz. 1116). Nowela ta dotyczyła nieobowiązującej już ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych (Dz.U. 2003, Nr 15, poz. 148 z późn. zm.).

³ Było to wynikiem negocjacji akcesyjnych Rzeczypospolitej Polskiej z Unią Europejską w obszarze nr 28 „Kontrola finansowa”.

⁴ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, art. 68, ust. 1 i 2.

Zarządzanie w sektorze finansów publicznych staje się, ze względu na szeroki krąg odbiorców jego działań i ogromne zasoby, którymi dysponuje, istotnym zagadnieniem teoretycznym oraz praktycznym metod i procedur zarządzania. Następuje więc przeniesienie rozwiązań sprawdzonych w jednostkach sektora prywatnego (niepublicznego) na grunt jednostek sektora publicznego, adaptacja różnych narzędzi zarządzania, w tym, co niezwykle istotne, metod i procedur szeroko rozumianej kontroli (w tym zarządzania ryzykiem)⁵.

Celem niniejszego opracowania jest zatem prezentacja istoty oraz uporządkowanie problematyki ryzyka i zarządzania ryzykiem, jako istotnego celu wewnętrznej kontroli zarządczej (funkcjonalnej⁶) jednostek sektora polskich finansów publicznych, na podstawie literatury przedmiotu oraz krajowych i międzynarodowych regulacji prawnych i profesjonalnych kontroli wewnętrznych (zarządczej) i zarządzania ryzykiem.

1. Charakterystyka kontroli zarządczej (funkcjonalnej) jednostek sektora finansów publicznych

Zakres przedmiotowy i cele oraz obowiązki kierownika jednostki w obszarze wewnętrznej kontroli zarządczej jednostek sektora polskich finansów publicznych zostały określone w art. 68 i 69 ustawy o finansach publicznych. Zgodnie z ust. 1 i 2 art. 68 ustawy – kontrolę zarządczą stanowi ogół działań podejmowanych dla zapewnienia realizacji celów i zadań w sposób zgodny z prawem, efektywny, oszczędny i terminowy. Celem kontroli zarządczej jest natomiast zapewnienie w szczególności: a) zgodności działalności z przepisami prawa oraz procedurami wewnętrznymi, b) skuteczności i efektywności działania, c) wiarygodności sprawozdań, d) ochrony zasobów, e) przestrzegania i promowania zasad etycznego postępowania, f) efektywności i skuteczności przepływu informacji, g) zarządzania ryzykiem⁷ (oceny ryzyka / identyfikacji ryzyka i jego analizy / oraz ograniczenia ryzyka / reakcji na ryzyko, sposobu postępowania wobec ryzyka). Ponadto pkt 1 ust. 1 art. 69 ustawy nakłada na kierownika jednostki finansów publicznych obowiązek zapewnienia funkcjonowania ade-

⁵ Metody i procedury audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych. Red. A. Kostur. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2007, s. 9.

⁶ Opracowanie nie obejmuje swoim zakresem nieobligatoryjnej kontroli zarządczej instytucjonalnej (realizowanej przez odrębną komórkę organizacyjną ds. wewnętrznej kontroli zarządczej).

⁷ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych.

kwatnej, skutecznej i efektywnej kontroli zarządczej⁸ (w tym zapewnienia zarządzania ryzykiem)⁹.

Wewnętrzna kontrola zarządcza w sektorze publicznym w Polsce jest ukierunkowana na realizację celów i zadań jednostki¹⁰, a jej zakres podmiotowy ma, zgodnie z ustawą, charakter ogólny, nieograniczony (dotyczy każdej jednostki) oraz kompleksowy (obejmuje zakresem swojego działania całość jednostki – nie tylko sferę finansową, ale także sferę operacyjną – każdy proces, na każdym etapie jego realizacji; wpisuje się w całokształt działalności jednostki). Nowelizacja ustawy o finansach publicznych wprowadzająca kontrolę zarządczą, mimo faktycznie niedużych zmian, w dużym stopniu porządkuje sferę pojęciową. Należy ponadto podkreślić, iż w jednostkach sektora finansów publicznych funkcjonowało i funkcjonuje wiele elementów kontroli zarządczej, takich jak: struktura jednostek, delegowanie uprawnień, wewnętrzne procedury określające mechanizmy kontroli, wewnętrzna i zewnętrzna komunikacja¹¹. A więc w praktyce wdrażania zapisów ustawowych dotyczących kontroli zarządczej, nie chodzi o budowę odrębnego systemu kontroli, a raczej, w większości jednostek, weryfikację, modernizację i ewentualne rozszerzenie obecnie funkcjonujących mechanizmów.

Aktualnie pomiędzy wewnętrzną kontrolą zarządczą (w ujęciu i na poziomie prawnych i profesjonalnych regulacji krajowych) a kontrolą wewnętrzną (w uję-

⁸ Ibid.

⁹ Krajowe regulacje profesjonalne – Standardy kontroli zarządczej dla sektora finansów publicznych (wydane komunikatem nr 23 Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2009 r. – Dz.Urz. MF 2009, nr 15, poz. 84), stanowiące realizację delegacji ustawowych, oparte na wytycznych INTOSAI, raporcie COSO i Standardach Kontroli Wewnętrznej KE, nie charakteryzują pojęcia kontroli zarządczej, określają jedynie podstawowe, mało precyzyjne (ogólne) wymagania odnoszące się do funkcjonowania kontroli w jednostkach, stanowiąc zbiór wskazówek (na wzór raportu COSO), które kierownicy jednostek powinni wykorzystać do tworzenia, oceny i doskonalenia kontroli w jednostkach – Wytyczne w sprawie standardów kontroli wewnętrznej w sektorze publicznym. International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI), 2004; Internal Control – Integrated Framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), Jersey City 1992; wyd. polskie – Kontrola wewnętrzna – zintegrowana koncepcja ramowa. Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1999; Zmienione Standardy Kontroli wewnętrznej służące skutecznemu zarządzaniu Komisji Europejskiej, 2007 (The Revised Internal Control Standard for Effective Management SEC (2007) 1341 appendix 1).

¹⁰ Jednostki muszą posiadać, sformułowaną w sposób krótki i syntetyczny, misję (co może sprzyjać ustaleniu hierarchii celów i zadań oraz efektywnemu zarządzaniu ryzykiem). Ponadto należy określić w jednostce cele i zadania (wraz ze wskazaniem komórek organizacyjnych i/lub osób odpowiedzialnych bezpośrednio za ich wykonanie oraz zasoby przeznaczone do ich realizacji). Należy również prowadzić monitoring (za pomocą wyznaczonych mierników) i ocenę realizacji określonych celów i zadań (uwzględniając kryterium oszczędności, efektywności i skuteczności). Standardy kontroli zarządczej dla sektora finansów publicznych, op. cit., II. B. 5. i 6.

¹¹ Pismo Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Finansów w sprawie zakresu kontroli zarządczej w jednostkach sektora finansów publicznych z 29 stycznia 2010 r. (Nr DA6/4095/NWX/2010/776), www.mf.gov.pl – Bezpieczeństwo finansowe.

ciu i na poziomie profesjonalnych regulacji międzynarodowym) można postawić znak równości. Kontrola wewnętrzna w sektorze publicznym, w ujęciu wytycznych INTOSAI i raportu COSO, również kładzie bardzo duży nacisk na kwestie zarządzania ryzykiem¹².

Wprowadzona do jednostek sektora polskich finansów publicznych kontrola zarządcza jest czymś znacznie więcej niż tylko kontrolą wewnętrzną, stanowiącą w teorii zarządzania (Henri Fayol, Peter F. Drucker) jeden z elementów (funkcji, faz) zarządzania (obok: planowania, organizowania, motywowania i koordynowania).

2. Charakterystyka ryzyka występującego w działalności jednostek sektora finansów publicznych

Działalność jednostek sektora finansów publicznych (realizacja ich celów i zadań) jest prowadzona w warunkach niepewności i ryzyka, zawężających swobodę ich działania. Pojęcia niepewności i ryzyka, choć często bywają stosowane zamiennie, nie są tożsame. Frank H. Knight, amerykański ekonomista mający duży udział w rozwoju teorii ryzyka, zaproponował podział niepewności na mierzalną i niemierzalną, określając aspekt mierzalny niepewności mianem ryzyka¹³. W teorii zarządzania wyróżnia się, w zależności od zakresu informacji posiadanych przez decydenta, sytuacje decyzyjne pewne, niepewne i ryzykowne¹⁴, w których decydent nie zna skutków decyzji, ale jest w stanie przewidzieć prawdopodobieństwo poszczególnych wyników.

Poniżej zaprezentowano kilka wybranych definicji pojęcia ryzyka, zamieszczonych w pozycjach profesjonalnej (krajowej i zagranicznej) literatury przedmiotu, zgodnie z zapisami których, ryzyko to:

- niepewność związana ze zdarzeniem lub działaniem, które wpłynie na zdolność organizacji do realizacji celów jej działalności; może mieć charakter negatywnego zagrożenia lub też pozytywnej możliwości¹⁵,
- niepewność wyniku działań lub zdarzeń, będąca następstwem pojawiających się szans i zagrożeń; musi być oceniane w odniesieniu do kombinacji prawdopodobieństwa wystąpienia danego zdarzenia i jego oddziaływania w przypadku, jeśli rzeczywiście będzie występować; nie da się go uniknąć i każda organizacja powinna podejmować działania w celu zarządzania ryzykiem

¹² Zob. również: Wytyczne do samooceny kontroli finansowej w jednostce sektora finansów publicznych. Ministerstwo Finansów Departament Koordynacji Kontroli Finansowej i Audytu Wewnętrznego, Warszawa 2007; Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 2 grudnia 2010 r. w sprawie wzoru oświadczenia o stanie kontroli zarządczej (Dz.U. 2010, Nr 238, poz. 1581).

¹³ F. Knight: Risk, Uncertainty and Profit. BeardBooks, Washington, DC 2002 (reprinted; oryginał z 1921 r.).

¹⁴ J.A.F. Stoner, C. Wankel: Kierowanie. PWE, Warszawa 1992, s.125.

¹⁵ Zarządzanie ryzykiem w sektorze publicznym. Podręcznik wdrożenia systemu zarządzania ryzykiem w administracji publicznej w Polsce. Ministerstwo Finansów, Warszawa 2004, s. 6.

w sposób, jaki takie ryzyko uzasadnia, oraz prowadzący do takiego poziomu ryzyka, który jest dopuszczalny (apetyt na ryzyko)¹⁶,

- prawdopodobieństwo, że określone zdarzenie wystąpi i niekorzystnie wpłynie na osiągnięcie danego celu¹⁷,
- prawdopodobieństwo wystąpienia dowolnego zdarzenia, działania lub braku działania, którego skutkiem może być szkoda w majątku lub wizerunku danej jednostki lub które przeszkodzi w osiągnięciu wyznaczonych jej celów i zadań¹⁸,
- możliwość poniesienia szkody lub straty w obliczu niepewności co do wyniku działań, przyszłych zdarzeń lub okoliczności; można je postrzegać jako wysokie lub niskie, w zależności od prawdopodobieństwa niekorzystnego rezultatu¹⁹,
- możliwość wystąpienia zdarzenia, które będzie miało wpływ na organizację; istnieją dwa źródła ryzyka – zagrożenia bezpośrednie (zdarzenia szkodliwe), które powodują, że cele nie zostaną osiągnięte i szanse (zdarzenia korzystne), które dają możliwość skuteczniejszego osiągnięcia celów²⁰.

Powyższe charakterystyki prezentują dwa stanowiska postrzegania ryzyka – niepewności, prawdopodobieństwa wystąpienia określonego zdarzenia:

- mającego jedynie charakter negatywnego zagrożenia (niekorzystnego wpływu na cel, możliwości poniesienia szkody lub straty),
- mającego charakter negatywnego zagrożenia, ale opcjonalnie również pozytywnej możliwości.

Zarządzanie ryzykiem ma na celu zwiększenie prawdopodobieństwa osiągnięcia celów i realizacji zadań jednostki. Zarządzanie ryzykiem to zadanie każdego pracownika, nie tylko nielicznych specjalistów. Proces ten należy postrzegać jako podstawowy obowiązek zarządzających, którzy powinni zachęcać pracowników do stosowania podejścia opartego na świadomości występowania ryzyka²¹. Proces zarządzania ryzykiem obejmuje ocenę oraz określenie sposobu

¹⁶ Pomarańczowa księga. Zarządzanie ryzykiem – zasady i koncepcje. Ministerstwo Skarbu Jej Królewskiej Mości, Londyn, październik 2004, s. 9; Ryzyko rezydualne – poziom ryzyka pozostały po przeprowadzeniu kontroli wewnętrznej, jest narażeniem (*exposure*) w odniesieniu do danego ryzyka i powinien to być poziom możliwy do zaakceptowania i uzasadniony – powinien znajdować się w granicach apetytu na ryzyko. (Pomarańczowa księga..., op. cit., s. 9).

¹⁷ Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej, opracowany przez międzyresortowy zespół ds. ujednolicania terminologii dot. audytu i kontroli wydany przez Najwyższą Izbę Kontroli, Warszawa, lipiec 2005.

¹⁸ Podręcznik audytu wewnętrznego w administracji publicznej, opracowany przez DKKFiAW, wydany przez Ministerstwo Finansów, Warszawa, marzec 2003, s. 21.

¹⁹ Słownik pojęć ekonomicznych. Biznes. 10 tom. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

²⁰ K. Czerwiński: Audyt wewnętrzny. InfoAudit, Warszawa 2004, s. 60.

²¹ Organizacja i funkcjonowanie systemu zarządzania ryzykiem należy do obszaru odpowiedzialności i działań kierownika jednostki. Może on jednak powierzyć określone obowiązki i uprawnienia w zakresie zarządzania ryzykiem pracownikom zarządzającym, według podziału kompetencji, zakresu obowiązków lub posiadanego pełnomocnictwa, a także innym wskazanym pracownikom, którym powierzono również obowiązki w zakresie kontroli zarządczej.

postępowania (reakcji) wobec zewnętrznego i wewnętrznego ryzyka. Proces ten powinien być dokumentowany²².

Nie ma możliwości ograniczenia ryzyka do zera, oznaczałoby to bowiem zaniechanie działalności jednostki. Należy dołożyć wszelkich starań, aby utrzymać akceptowany poziom ryzyka²³.

Istotnym zagadnieniem dla oceny ryzyka (wykonywanej w jej ramach identyfikacji ryzyka) są czynniki ryzyka, grupowane w kategorie bazujące na podobnych cechach, którym przyporządkowuje się określone wagi w celu przeprowadzenia oceny ryzyka.

Czynniki ryzyka to:

- cechy charakterystyczne dla danego procesu, które wskazują na możliwość wystąpienia zdarzenia, mogącego niekorzystnie wpłynąć na osiągnięcie określonego celu²⁴,
- działania, zaniechania działań i wydarzenia zewnętrzne oraz wewnętrzne sprzyjające wystąpieniu ryzyka²⁵.

Ilość wskazanych czynników powinna być optymalna – z jednej strony powinna kompleksowo obejmować najważniejsze procesy (zdarzenia) zachodzące w jednostce, z drugiej zaś nie zaciemniać czytelności ustaleń.

Identyfikacja czynników ryzyka stanowi dobrą bazę do ustalania hierarchii ryzyka według jego poziomu.

3. Ocena i ograniczenie ryzyka jako cel kontroli zarządczej (funkcjonalnej) jednostek sektora finansów publicznych

W procesie oceny ryzyka można wyróżnić dwa etapy:

- identyfikacja ryzyka w odniesieniu do celów i zadań jednostki (komórki organizacyjnej),
- analiza zidentyfikowanego ryzyka, mająca na celu określenie prawdopodobieństwa wystąpienia danego ryzyka i możliwych jego skutków (wpływu); należy tu również określić akceptowany (akceptowalny) poziom ryzyka – tzw. apetyt na ryzyko²⁶.

²² Standardy kontroli zarządczej dla sektora finansów publicznych, op. cit., II. B.; Zarządzanie ryzykiem w sektorze publicznym, op. cit., s. 11.

²³ Jednostka jest narażona na wiele rodzajów ryzyka, poznanie jego przyczyn i powiązań między jego rodzajami jest niezwykle istotne dla ograniczenia ryzyka; zob. również: Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych. Red. T. Kiziukiewicz. Difin, Warszawa 2007, s. 64-66; Leksykon finansów. Red. J. Głuchowski. PWE, Warszawa 2001, s. 266-267.

²⁴ Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej, op. cit.

²⁵ K. Czerwiński: Op. cit., s. 60.

²⁶ Standardy kontroli zarządczej dla sektora finansów publicznych, op. cit., II. B. 7. i 8.; Podręcznik audytu wewnętrznego w administracji publicznej, op. cit., s. 22.; Miary ryzyka to skala ocen wysokości ryzyka (ryzyko bardzo wysokie, wysokie, poważne, umiarkowane, niskie, minimalne); Obszary ryzyka to procesy, zjawiska lub problemy wymagające przeprowadzenia audytu.

W stosunku do każdego istotnego ryzyka kierujący (zarządzający) jednostką (komórką organizacyjną) powinni określić rodzaj reakcji na ryzyko (tolerowanie, przeniesienie, wycofanie się, działanie – podejmowane w celu zmniejszenia danego ryzyka do akceptowanego poziomu)²⁷.

Identyfikacja, analiza oraz określenie rodzaju reakcji na zewnętrzne i wewnętrzne ryzyko, w ramach kontroli zarządczej funkcjonalnej, są dokonywane nie rzadziej niż raz w roku, a w przypadku istotnej zmiany warunków, w których funkcjonuje jednostka – ponownie, przez kierowników komórek organizacyjnych oraz pracowników zatrudnionych na samodzielnych (wyodrębnionych) stanowiskach – w zakresie ryzyka związanego z funkcjonowaniem podległej im komórki (zajmowanego stanowiska) i w formie pisemnej przekazywana bezpośrednim przełożonym. W pełni zasadne jest utworzenie odrębnego zespołu specjalistów²⁸, wspieranego merytorycznie i technicznie (lub koordynowanego) przez kierownika komórki ds. wewnętrznej kontroli zarządczej (specjalistę ds. wewnętrznej kontroli zarządczej), współpracującego z komórką ds. audytu wewnętrznego (specjalistą ds. audytu wewnętrznego), dokonującego w ramach koordynacji działań w jednostce w zakresie kontroli zarządczej – identyfikacji, analizy oraz określenia rodzaju reakcji na ryzyko w skali całej jednostki, w tym koordynującego pracę kierowników komórek organizacyjnych jednostki oraz pracowników zatrudnionych na samodzielnych (wyodrębnionych) stanowiskach, w powyższym zakresie. Utworzenie zespołu specjalistów powinno zapewnić jednolite podejście do zagadnień związanych z zarządzaniem ryzykiem (w ramach kontroli zarządczej funkcjonalnej), spójność oraz możliwość realizacji działań o charakterze przekrojowym (horyzontalnym).

Proces oceny ryzyka powinno się rozpocząć od zidentyfikowania i skatalogowania działalności mogącej być przedmiotem oceny²⁹ – od stworzenia wykazu procesów zachodzących w poszczególnych komórkach organizacyjnych, wraz ze wskazaniem obszarów działalności jednostki, w których te procesy zachodzą.

Nie istnieje uniwersalny zbiór (katalog) ryzyka dla poszczególnych procesów zachodzących w komórkach organizacyjnych. Ich rozpoznanie zależne jest zawsze od wiedzy dokonującego identyfikacji ryzyka, w tym znajomości komórki organizacyjnej (jednostki) oraz od jego intuicji. Niezwykle istotne jest również śledzenie wszelkich zmian zachodzących w poszczególnych komórkach organizacyjnych oraz jednostce jako całości. Dokonujący identyfikacji ryzyka

²⁷ Ibid., II. B. 9.; W jednostce powinny zostać opracowane i wewnętrznie wydane ujednolicone wytyczne dla ocen ryzyka i określania rodzaju reakcji na ryzyko.

²⁸ Możliwe jest również powołanie pełnomocnika kierownika jednostki ds. koordynacji działań w zakresie kontroli zarządczej.

²⁹ B.R. Kuc: Kontrola i audyt w sektorze publicznym. Wydawnictwo Menedżerskie PTM, Warszawa 2007, s. 271.

musi zwracać uwagę na newralgiczne, wrażliwe punkty związane z działalnością jednostki, którymi są najczęściej:

- cele i zadania (procesów) jednostki,
- sytuacja majątkowa (w tym finansowa) jednostki,
- dysponowanie przez jednostkę środkami pochodzącymi ze źródeł zagranicznych (niepodlegających zwrotowi),
- liczba, rodzaj i wielkość dokonywanych operacji finansowych w jednostce,
- struktura organizacyjna jednostki,
- przepisy prawne dotyczące działania jednostki oraz przewidywane zmiany przepisów,
- liczba, kwalifikacje, zakresy czynności i odpowiedzialności pracowników, postawy etyczne pracowników, ich nastawienie i motywacja do realizacji zadań jednostki oraz warunki pracy w jednostce,
- jakość kierowania daną komórką organizacyjną – doświadczenie, kwalifikacje kierowników, delegowanie kompetencji,
- jakość i bezpieczeństwo używanych systemów informatycznych,
- przewidywane zmiany zakresu rzeczowego lub terytorialnego działania jednostki, sposobu działalności, kadry, struktury organizacyjnej, systemu informatycznego itp.,
- wyniki (oceny, raporty) przeprowadzanych audytów i kontroli (zewnętrznych i wewnętrznych) oraz podjęte działania naprawcze,
- sprawozdania finansowe oraz sprawozdania z wykonania budżetu,
- specyficzne ryzyka związane ze sprawami, którymi zajmuje się wybrana komórka organizacyjna itp.³⁰.

W procesie analizy zidentyfikowanego ryzyka uwzględnia się czynniki zewnętrzne (niezależne od jednostki) i wewnętrzne (zależne od jednostki), wpływające bezpośrednio i pośrednio na jej działalność strategiczną i operacyjną oraz stwarzające zagrożenie dla jej sprawnego funkcjonowania. Do najczęściej stosowanych metod analizy zidentyfikowanego ryzyka należą:

- metoda matematyczna – wykorzystująca reguły matematyczne do przeprowadzania analizy ryzyka, wymagająca obliczeń zgodnie z przyjętym algorytmem (najczęściej z wykorzystaniem arkusza kalkulacyjnego),
- metoda szacunkowa – w której poziom ryzyka przypisanego poszczególnym obszarom i zadaniom ma charakter subiektywny (osąd analityka), prostsza od metody matematycznej, ale wymagająca dużego doświadczenia zawodowego (szczególnie metoda delficka) – grupy eksperckiej,
- mapa (macierz, matryca) ryzyka – klasyfikująca (w formie matrycy) obszary ryzyka według ich znaczenia – wpływu na realizację zadania (niskie, wysokie – oś X na wykresie) i prawdopodobieństwa wystąpienia (niskie, wysokie – oś Y na wykresie) w każdym obszarze niepożądanych zdarzeń,

³⁰ Podręcznik audytu wewnętrznego w administracji publicznej, op. cit., s. 23-24.

- kwestionariusz oceny (samooceny) ryzyka (rejestr, raport ryzyk) – przygotowywany i rozsyłany do wypełnienia pracownikom jednostki (w tym jej kierownictwu), może służyć zdobyciu informacji o opinii pracowników, m.in. na temat: kultury organizacyjnej jednostki, przestrzegania (wykonywania) obowiązujących w niej procedur, komunikacji wewnętrznej – między pracownikami a kierownictwem, czy między poszczególnymi komórkami organizacyjnymi; w metodzie tej przyjmuje się założenie, że kierownictwo i pozostali pracownicy jednostki potrafią najlepiej ocenić ryzyko; metoda ta daje ogłęd co do rodzajów ryzyka w jednostce lecz wymaga weryfikacji.

W stosunku do każdego istotnego ryzyka kierujący (zarządzający) jednostką (komórką organizacyjną, zespołem specjalistów ds. kontroli zarządczej funkcjonalnej) powinni określić rodzaj reakcji na ryzyko – tolerowanie, przeniesienie, wycofanie się lub działanie, podejmowane w celu zmniejszenia (ograniczenia) danego ryzyka do akceptowanego poziomu, polegające na wdrożeniu mechanizmów kontrolnych, w szczególności takich jak:

- regulacje wewnętrzne obejmujące w szczególności uchwały, zarządzenia, regulaminy, instrukcje, procedury, wytyczne, plany,
- zakresy czynności (zadań, obowiązków), uprawnień i odpowiedzialności, upoważnienia i pełnomocnictwa, zastępstwa oraz zakresy sprawowanej kontroli wewnętrznej,
- system obiegu informacji i dokumentów oraz raportowania,
- uzgadnianie, konsultowanie, wypracowywanie stanowisk, decyzji, kierunków działań, strategii z komórkami (jednostkami) wewnętrznymi (zewnętrznymi),
- uzgadnianie danych (rekoncyliacja) – porównywanie zgodności danych zawartych w różnych dokumentach lub systemach informatycznych,
- zasada komisyjności, zasady „czworga oczu”, „na dwie ręce” – wykonywanie pewnych czynności w obecności (przy współudziale) innego pracownika,
- system limitów i ograniczeń (finansowych, czasowych),
- inwentaryzacja i spis z natury, tworzenie rezerw finansowych, ubezpieczanie,
- analiza otoczenia, interesariuszy, kontrahentów,
- kontrola wstępu, dostępu oraz zabezpieczenia fizyczne, teleinformatyczne,
- plany awaryjne i ewakuacyjne, ośrodek przetwarzania zapasowego, kopie zapasowe,
- korzystanie z usług zewnętrznych (obcych),
- sprawowanie (różnych formy) kontroli.

Podsumowanie

Wewnętrzna kontrola zarządcza, funkcjonująca w jednostkach sektora polskich finansów publicznych od 1 stycznia 2010 r., stanowi ogół działań podejmowanych dla zapewnienia realizacji celów i zadań każdej jednostki w sposób zgodny z prawem,

efektywny, oszczędny i terminowy, stając się istotnym elementem systemu zarządzania jednostką – nowoczesnym i kompleksowym narzędziem. Jednym z istotnych celów kontroli zarządczej jest natomiast zapewnienie zarządzania ryzykiem.

Ryzyko oznacza niepewność, prawdopodobieństwo wystąpienia określonego zdarzenia: a) mającego jedynie charakter negatywnego zagrożenia (niekorzystnego wpływu na cel, możliwości poniesienia szkody lub straty), b) mającego charakter negatywnego zagrożenia, ale opcjonalnie również pozytywnej możliwości.

Zarządzanie ryzykiem ma na celu zwiększenie prawdopodobieństwa osiągnięcia celów i realizacji zadań jednostki oraz jest zadaniem każdego pracownika, nie tylko nielicznych specjalistów. Proces zarządzania ryzykiem obejmuje ocenę oraz określenie sposobu postępowania (reakcji) wobec zewnętrznego i wewnętrznego ryzyka. Nie ma możliwości ograniczenia ryzyka do zera, oznaczałoby to bowiem zaniechanie działalności jednostki, należy jednak dołożyć wszelkich starań, aby utrzymać akceptowany poziom ryzyka.

W opracowaniu ukazano ogromne znaczenie oceny i ograniczenia ryzyka dla działalności bieżącej i przyszłej jednostki organizacyjnej oraz rolę, jaką odgrywa w niej współczesna wewnętrzna kontrola zarządcza.

AFFIRMATION OF ESTIMATE AND LIMITATION OF RISK AS IMPORTANT PURPOSE OF MANAGEMENT (FUNCTIONAL) INTERNAL CONTROL IN POLISH ORGANIZATIONS OF PUBLIC FINANCE

Summary

Professional, contemporary and modern internal control was introduced obligatory in Polish organizations of public finance on January 1, 2002. Internal control functioned as financial internal control in years 2002-2009, on the other hand, it functions as management internal control since early 2010.

Basing on legal and professional (domestic and international) regulations in the field and literature, the paper presents the idea of professional, contemporary and modern management internal control in Polish organizations of public finance. The main purpose of this paper is to present estimate and limitation of risk (risk management) on requirements of management (functional) internal control in Polish organizations of public finance.

Risk, in distinguishing from uncertainty, there is in certain degree measureable. Estimating (identifying and analyzing) and limiting of risk is continuous process. Disclosed risks require constant monitoring, in order to new risks have been sighted appearing timely.

The paper proves that affirmation of estimate and limitation of risk is important purpose of management (functional) internal control in Polish organizations of public finance.

WYCENA I SPRAWOZDAWCZE UJĘCIE ŚRODKÓW TRWAŁYCH

Wprowadzenie

W funkcjonowaniu każdego podmiotu bardzo ważną rolę spełniają środki trwałe. Okazuje się, że bez nich nie jest możliwe prowadzenie działalności gospodarczej. Oczywiście w zależności od branży, w której działa dany podmiot można mieć do czynienia z różną wielkością i rodzajem środków trwałych.

Środki trwałe często stanowią dominującą co do wartości grupę bilansową oraz podstawowy składnik operacyjnych aktywów trwałych podmiotów gospodarczych¹. Dlatego szczególnie istotną kwestią jest ich wycena. Ponadto zasoby te związane są z jednostką w okresie co najmniej kilkuletnim, czyli konsekwencje wyboru metody ich wyceny widoczne są w długim okresie czasu. Dodatkowo wybór określonej metody wyceny środków trwałych wpływa na ich wartość prezentowaną w sprawozdaniu finansowym.

Wycena środków trwałych jest przedmiotem regulacji ustawy o rachunkowości² (zwanej dalej Uor), Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej³. Pomimo tego, że polskie i międzynarodowe regulacje bilansowe w większości kwestii związanych z ich wyceną są zgodne, standardy przewidują w wielu przypadkach znacznie szerszy wachlarz możliwości, a także do wielu kwestii podchodzą w sposób bardziej precyzyjny⁴.

Podstawowym celem opracowania jest zatem przedstawienie zasad wyceny oraz aspektów sprawozdawczych środków trwałych zgodnie z polskim prawem bilansowym i podatkowym. W związku z silnym wpływem prawa rachunkowości państw członkowskich UE na politykę gospodarczą i politykę rachunkowości polskich przedsiębiorstw, należy zwrócić uwagę na regulacje prawa międzynarodowego w tym obszarze.

---

¹ M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska: Rachunkowość finansowa. Difin, Warszawa 2004, s. 57.

² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz.U. z 2002 r., Nr 76, poz. 694 ze zm.),

³ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007 Tom 1: IASCF, Londyn.

⁴ A. Kuzior: Wycena operacyjnych aktywów trwałych. Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki, Tom II Analiza standardów rachunkowości. Red. Z. Messner. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2006, s. 245.

1. Podstawowe kategorie stosowane przy wycenie środków trwałych

„W rachunkowości proces wyceny polega na przyporządkowaniu wielkości pieniężnych obiektom lub zdarzeniom powiązanym z przedsiębiorstwem”⁵. Przykładem obiektów są środki trwałe. Wybór konkretnej podstawy wyceny zależy od celu jej wykonywania. „W systemie rachunkowości niezbędna jest określona forma wyceny, co powoduje, że cele wyceny w znacznym stopniu są takie same jak cele rachunkowości”⁶. Dlatego też wycena składników majątku może być dokonywana według różnych kategorii ekonomicznych, przy uwzględnieniu zarówno podejścia do celu stawianego rachunkowości, jak i momentu przeprowadzania wyceny.

Z uwagi na różne definiowanie podstawowych kategorii wyceny w naukach ekonomicznych, należy określić ich treść w myśl prawa bilansowego i podatkowego. Prawo bilansowe w procesie wyceny środków trwałych posługuje się różnymi kategoriami cen, wśród których należy wymienić:

- cenę zakupu,
- cenę nabycia,
- koszt wytworzenia,
- wartość godziwą,
- wartość rynkową,
- cena sprzedaży netto,
- pozycję korygującą związaną z wymienionymi kategoriami ekonomicznymi – trwałą utratą wartości.

Cena zakupu obejmuje kwotę należną sprzedającemu i jest elementem składowym ceny nabycia.

Cena nabycia⁷ (art. 28 ust. 2 Uor) obejmuje cenę zakupu należną sprzedającemu, pomniejszoną o podlegający odliczeniu podatek VAT i rabaty, opusty czy

⁵ E.A. Hendriksen, M.F. van Breda: Teoria rachunkowości. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 489.

⁶ Ibid., s. 506.

⁷ Kategorię ceny nabycia podają również przepisy podatkowe. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 2011, Nr 78 poz. 397 z późn. zm.), zwana dalej Uopdp, w art. 16 g ust. 3 definiuje cenę nabycia jako kwotę należną zbywcy, powiększoną o koszty związane z zakupem, naliczone do dnia przekazania środka trwałego lub wartości niematerialnej i prawnej do używania, a w szczególności: koszty transportu, załadunku i wyładunku, ubezpieczenia w drodze, montażu instalacji i uruchomienia programów oraz systemów komputerowych, opłat notarialnych, skarbowych i innych, odsetek, prowizji oraz pomniejszona o podatek od towarów i usług, z wyjątkiem przypadków, gdy zgodnie z odrębnymi przepisami podatek od towarów i usług nie stanowi podatku naliczonego, albo podatnikowi nie przysługuje obniżenie kwoty należnego podatku o podatek naliczony, albo zwrot różnicy podatku, w rozumieniu ustawy o podatku od towarów i usług.

inne zmniejszenia, a powiększoną o obciążenia o charakterze publiczno-prawnym oraz o poniesione koszty. Do kosztów tych zalicza się koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem środków trwałych do stanu zdatnego do używania, jak również koszty związane z obsługą zobowiązań zaciągniętych w celu sfinansowania zakupu lub budowy i związane z nimi ujemne różnice kursowe, pomniejszone o dodatnie różnice kursowe.

Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów, a w szczególności przyjętego nieodpłatnie, w tym w drodze darowizny – jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu.

W przypadku kiedy środek trwały został wytworzony we własnym zakresie, kategorią ekonomiczną znajdującą zastosowanie w jego początkowym ujęciu jest koszt wytworzenia⁸. Koszt wytworzenia (art. 28 ust. 3 Uor) obejmuje poniesione za okres do dnia przejęcia obiektu koszty bezpośrednie oraz uzasadnioną część kosztów pośrednich związanych z jego wytworzeniem. Koszt wytworzenia zwiększają także koszty obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu finansowania budowy we własnym zakresie i związane z nimi różnice kursowe, pomniejszone o przychody z tego tytułu.

Bardzo ważną kategorią wprowadzoną przez znowelizowaną ustawę o rachunkowości jest wartość godziwa. Za wartość godziwą (Uor art. 28 ust. 6) przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami.

Z przytoczonej definicji wynika, że wartość godziwa jest pojęciem bardzo szerokim, które odzwierciedla wiedzę i szacunki oraz inne okoliczności istotne dla uczestników rynku. Do jej pomiaru wykorzystywane są różnorodne metody. Metoda ustalania wartości godziwej zależy od rodzaju wycenianego składnika aktywów. Zgodnie z obowiązującym prawem bilansowym, najbardziej precyzyjnym i wiarygodnym wyznacznikiem wartości godziwej jest publicznie dostępna cena (cena rynkowa), np. notowania giełdowe danego składnika aktywów na aktywnym rynku. Jeśli takiego rynku nie ma, to wartość godziwą należy ustalić wykorzystując:

⁸ Uopdp wprowadza również definicję kosztu wytworzenia, jako podstawę wyceny początkowej wytworzonego we własnym zakresie aktywów. Art. 16 g ust. 4 podaje, że za koszt wytworzenia uważa się wartość, w cenie nabycia, zużytych do wytworzenia środków trwałych: rzeczowych składników majątku i wykorzystywanych usług obcych, kosztów wynagrodzeń za prace wraz z pochodnymi, i inne koszty dające się zaliczyć do wytworzonych środków trwałych. Do kosztów wytworzenia nie zalicza się: kosztów ogólnego zarządu, kosztów sprzedaży oraz pozostałych kosztów operacyjnych i kosztów operacji finansowych, w szczególności odsetek od pożyczek (kredytów) i prowizji, z wyłączeniem odsetek i prowizji naliczonych do dnia przekazania środka trwałego do używania. Warto dodać, że cenę nabycia oraz koszt wytworzenia koryguje się o różnice kursowe naliczone do dnia przekazania do używania środka trwałego (art. 16 g ust. 5).

- wycenę rzeczoznawcy,
- skorygowane ceny historyczne,
- bieżące ceny na rynku dla podobnych składników majątku,
- raporty analityków rynkowych,
- metodę dyskontowania przepływów pieniężnych opartą na rynkowych stopach procentowych itd.⁹.

W polskim prawie bilansowym pojęcie wartości rynkowej zostało zdefiniowane jedynie w odniesieniu do instrumentów finansowych. Można natomiast interpretację tego sformułowania znaleźć w przepisach podatkowych, według których wartość rynkowa stanowi istotny miernik realnej wartości. Wartość rynkową (art. 14 ust. 2 i 3 Uopdop) rzeczy lub praw majątkowych określa się na podstawie cen rynkowych stosowanych w obrocie rzeczami lub prawami tego samego rodzaju i gatunku, z uwzględnieniem w szczególności ich stanu i stopnia zużycia oraz czasu i miejsca odpłatnego zbycia.

Ponadto MSR stanowią, że przy ustalaniu ekonomicznej wartości składnika aktywów należy brać pod uwagę jego wartość użytkową, gdzie wartość użytkowa to aktualna wartość strumieni pieniężnych oczekiwana w związku z dalszym użytkowaniem składnika aktywów. Oznacza to, że przy szacowaniu wartości aktywów powinno się wykorzystywać rachunek dyskonta, czyli uwzględniać wartość pieniądza w czasie¹⁰.

Z wymienionymi kategoriami ekonomicznymi jest ściśle związana pozycja korygująca tzw. trwała utrata wartości. Przepisy prawa bilansowego (art. 28 ust. 7 Uor) podają, że trwała utrata wartości zachodzi wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów w przyszłości nie przyniesie w znaczącej części lub całości przewidywanych korzyści ekonomicznych. W takim przypadku ustawodawca wskazuje na konieczność dokonania odpisu aktualizującego, który doprowadzi wartość składnika aktywów wynikającego z ksiąg rachunkowych do ceny sprzedaży netto, a w przypadku jej braku do ustalonej w inny sposób wartości godziwej.

Cena sprzedaży netto jest pojęciem zdefiniowanym przez Uor (art. 28 ust. 5) w sposób ogólny, chociaż z punktu zasady *true and fair view* jest istotną kategorią dla weryfikacji wartości bilansowej majątku. Za cenę sprzedaży netto¹¹ składnika aktywów przyjmuje się możliwą do uzyskania na dzień bilansowy cenę jego sprzedaży bez podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego,

⁹ E. Stoga: Wartość godziwa – pojęcie, zastosowanie, metody pomiaru. „Serwis FK” 2002, nr 6 (356), s. 25-28.

¹⁰ § 6 MSR 36.

¹¹ Cena sprzedaży netto została także zdefiniowana w MSR 36 jako kwota możliwa do uzyskania ze sprzedaży składnika aktywów na warunkach rynkowych pomiędzy zainteresowanymi i dobrane poinformowanymi stronami transakcji, po potrąceniu kosztów zbycia.

poniejszą o rabaty, opusty i inne podobne zmniejszenia czy koszty związane z przystosowaniem składnika aktywów do sprzedaży, dokonaniem tej sprzedaży, a powiększoną o należną dotację przedmiotową.

Zapisy ustawowe dotyczące trwałej utraty wartości aktywów są bardzo skromne, co może rodzić wiele problemów dotyczących szczegółowych zasad identyfikacji i pomiaru utraty wartości¹². Wtedy jednak jednostki mogą skorzystać z Krajowego Standardu Rachunkowości Nr 4 „Utrata wartości aktywów”. Warto również odnieść się do MSR, gdzie kwestii omawianego pojęcia jest poświęcony w całości MSR nr 36¹³. Zgodnie z MSR 36 utrata wartości aktywów występuje wtedy, gdy wartość bilansowa składnika aktywów jest wyższa od jego wartości odzyskiwalnej. Natomiast wartość odzyskiwalna jest to jedna z wyższych wartości, cena sprzedaży netto, lub wartość użytkowa.

2. Wycena środków trwałych w ujęciu prawa o rachunkowości

W celu wyceny środka trwałego należy przyjąć określoną kategorię pomiaru wartości, która jest determinowana przez sposób jego pozyskania przez jednostkę gospodarczą.

W przypadku środków trwałych można mówić o dwóch wartościach:

- wartości wstępnej, określanej wartością początkową (wartością brutto),
- wartości w trakcie użytkowania, określonej wartością netto.

Wartość początkowa jest wartością historyczną, gdyż jest ona realna tylko w momencie pozyskiwania przez jednostkę nowego obiektu. Długookresowe użytkowanie środków trwałych sprawia, że wartość ta staje się z upływem czasu nieodpowiadająca wartości rynkowej. Porównując wartość początkową obiektów wykazywanych w księgach rachunkowych od jakiegoś czasu, jest ona tym niższa od rzeczywistej wartości początkowej takich samych obiektów nowych, im dłużej są eksploatowane lub im ich ceny rynkowe wykazują większą tendencję wzrostową lub spadkową¹⁴.

W zależności od sposobu pozyskania Uor określa następujące rodzaje wartości początkowych środków trwałych:

- cena nabycia – w przypadku zakupu,

¹² Por: Z. Fedak: Utrata wartości aktywów. „Rachunkowość” 2006, nr 9, s. 7; M. Frendzel: Utrata wartości aktywów w świetle regulacji międzynarodowych i amerykańskich, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 7 (63), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2002, s. 55; M. Witkowska: Utrata wartości aktywów. „Rachunkowość” 2002, nr 2, s. 9.

¹³ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007. Tom 1. IASCF, Londyn.

¹⁴ M. Foremna-Pilarska: Rachunkowość na tle rozwiązań międzynarodowych. Wydanie II. Difin, Warszawa 2009, s. 159.

- koszt wytworzenia – w przypadku wytworzenia we własnym zakresie lub ulepszenia, przebudowy, rozbudowy, modernizacji,
- cena sprzedaży – w przypadku otrzymania w drodze spadku, darowizny, aportu,
- wartość godziwa – jeśli nie jest możliwe ustalenie ceny sprzedaży netto danego składnika aktywów, należy w inny sposób określić jego wartość godziwą na dzień bilansowy¹⁵.

Wydaje się, że środki trwałe są najczęściej kupowane bądź wytwarzane we własnym zakresie. Dlatego można stwierdzić, iż podstawowymi kategoriami związanymi z wyceną początkową środków trwałe jest cena nabycia i koszt wytworzenia.

Wartość początkowa środków trwałych może być zmieniana w trakcie ich używania. Zmiany te mogą być dokonywane wskutek ulepszenia bądź aktualizacji wyceny. Zmianom może również ulegać wartość netto środków trwałych – na skutek dokonywanych odpisów amortyzacyjnych, aktualizacji oraz utraty wartości.

Ulepszenie polega na zwiększeniu wartości początkowej środka trwałego o koszty związane z przebudową, rozbudową, modernizacją lub rekonstrukcją. Wzrost ten jest mierzony okresem używania, zdolnością wytwórczą, jakością produktów uzyskiwanych przy pomocy ulepszonego środka trwałego, kosztami ich eksploatacji lub innymi miarami¹⁶. Pomimo tego, iż ulepszenie wydaje się być jasno sprecyzowane w prawie bilansowym, wiele przedsiębiorstw ma problem z prawidłową klasyfikacją nakładów na środki trwałe¹⁷. Problemem do rozstrzygnięcia przez jednostkę jest odpowiedź na pytanie, czy ponoszone nakłady stanowią ulepszenie, w związku z czym powiększają wartość początkową środka trwałego, czy też mają charakter remontu i w związku z tym stanowią koszty okresu ich poniesienia. Charakter poniesionych nakładów należy określić już w momencie podjęcia decyzji o ich dokonaniu, gdyż determinuje to zasady ich księgowania oraz określa moment wycofania środka trwałego z użytkowania. Dlatego też w dokumentacji księgowej powinny być zapisane warunki uznawania nakładów za ulepszenie¹⁸.

Aktualizacja wyceny środków trwałych jest urzędową korektą ich wartości, dlatego że jest przeprowadzana na podstawie odpowiedniego rozporządzenia Ministra Finansów. Zasady przeprowadzenia aktualizacji regulowane są w Uopdop¹⁹. Ustalona w wyniku aktualizacji wyceny wartość księgową netto środka trwałego

¹⁵ T. Martyniuk, D. Małkowska: *Zaawansowana rachunkowość finansowa*. PWE, Warszawa 2010, s. 264.

¹⁶ Art. 31 ust. 1 Uor.

¹⁷ *Rachunkowość: rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*. Red. E. Walińska. Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 394.

¹⁸ *Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości*. Red. B. Lisiecka-Zajac, E. Walińska, J. Hryniuk. Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 2002, s. 87.

¹⁹ Art. 15 Uopdop.

nie powinna być wyższa od jego wartości godziwej, której odpisanie w przewidywanym okresie jego dalszego używania jest ekonomicznie uzasadnione. Powstała na skutek aktualizacji wyceny różnicę wartości netto środków trwałych odnosi się na kapitał z aktualizacji wyceny i nie może ona być przeznaczona do podziału. Kapitał z aktualizacji wyceny podlega zmniejszeniu o różnicę z aktualizacji wyceny uprzednio zaktualizowanych zbywanych lub zlikwidowanych środków trwałych. Różnica ta wpływa na kapitał zapasowy lub inny o podobnym charakterze, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej²⁰. Odpisy aktualizujące wartość środków trwałych, których wycena została zaktualizowana na podstawie odrębnych przepisów, zmniejszają odniesione na kapitał z aktualizacji wyceny różnice spowodowane aktualizacją wyceny. Ewentualną nadwyżkę odpisu nad różnicami z aktualizacji wyceny zalicza się do pozostałych kosztów operacyjnych²¹.

Podstawowym elementem korygującym wartość środków trwałych jest amortyzacja. Podstawą do wyznaczenia amortyzacji jest zatem wartość początkowa obiektu, determinowana przez zasady wyceny bilansowej oraz przewidywany okres użytkowania. W związku z przewidywanym okresem użytkowania środków trwałych amortyzacja jest szczególnym kosztem, gdyż jej wartość stanowi swego rodzaju szacunek. Oznacza to, iż amortyzacja może się stać istotnym elementem manipulacji wynikiem finansowym²².

Rozpoczęcie amortyzacji następuje nie wcześniej niż po przyjęciu środka trwałego do używania, a jej zakończenie – nie później niż z chwilą zrównania wartości odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych z wartością początkową środka trwałego lub przeznaczenia go do likwidacji, sprzedaży lub stwierdzenia jego niedoboru, z ewentualnym uwzględnieniem przewidywanej przy likwidacji ceny sprzedaży netto pozostałości środka trwałego.

Przy ustaleniu okresu amortyzacji i rocznej stawki amortyzacyjnej jednostka powinna uwzględnić okres ekonomicznej użyteczności środka trwałego, na określenie którego wpływają w szczególności:

- liczba zmian, na których pracuje środek trwały,
- tempo postępu techniczno-ekonomicznego,
- przewidywana wydajność środka trwałego mierzona liczbą godzin jego pracy lub liczbą wytworzonych produktów albo innym właściwym miernikiem,
- prawne lub inne ograniczenia czasu używania środka trwałego,
- przewidywana przy likwidacji cena sprzedaży netto istotnej pozostałości środka trwałego.

²⁰ Art. 31 ust. 3 i 4 Uor.

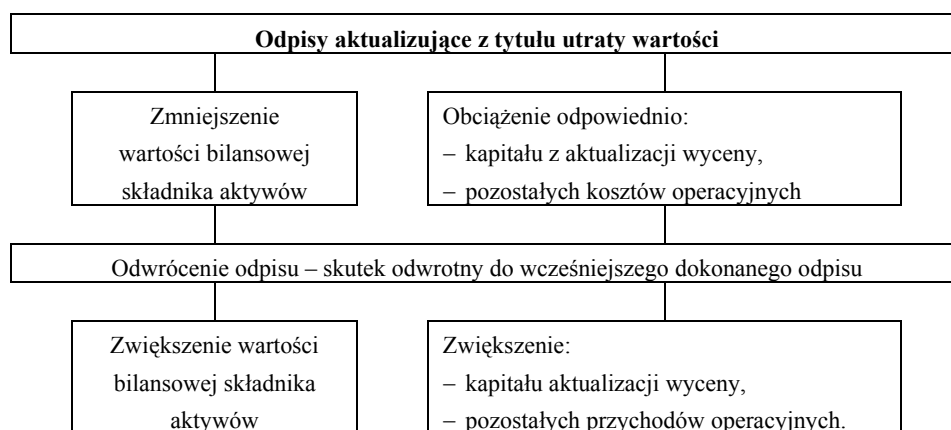
²¹ Art. 32 ust. 5 Uor.

²² Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości, op. cit., s. 92.

Prawo bilansowe nie ogranicza możliwości wyboru metody amortyzacji. Nakazuje jedynie, aby na dzień przyjęcia środka trwałego do używania ustalić okres lub stawkę i metodę jego amortyzacji. Ponadto zobowiązuje do okresowej weryfikacji stosowanych okresów i stawek amortyzacji, a tym samym do korekt w następnych latach odpisów amortyzacyjnych²³. Najczęściej do planowania okresów amortyzacji i rocznych stawek amortyzacyjnych podchodzi się rutynowo, powielając rozwiązania podatkowe²⁴.

Przyczyną powodującą zmiany o charakterze wartościowym środków trwałych jest również aktualizacja o skutki trwałej utraty wartości. Aktualizacja ta służy zapewnieniu rzetelnego obrazu dokonań i potencjału gospodarczego jednostki prezentowanego w księgach rachunkowych i w sprawozdaniu finansowym, a zarazem chroni przed wykazaniem strat w aktywach²⁵. Szczegółowe przyczyny powodujące trwałą utratę wartości prezentuje Krajowy Standard Rachunkowości Nr 4 „Utrata wartości aktywów” i MSR 36 „Utrata wartości aktywów”.

Zasady dokonywania odpisów z tytułu utraty wartości prezentuje rys. 1.

Rys. 1. Zasady dokonywania odpisów z tytułu utraty wartości

Źródło: L. Poniatowska: Odpisy aktualizujące wartość aktywów – wpływ na sprawozdanie finansowe. Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej. Red. A. Walińska. Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 86.

Po początkowym ujęciu środków trwałych jednostka powinna dokonać ich wyceny na dzień bilansowy. Jednostki gospodarcze mają do wyboru dwa modele wyceny:

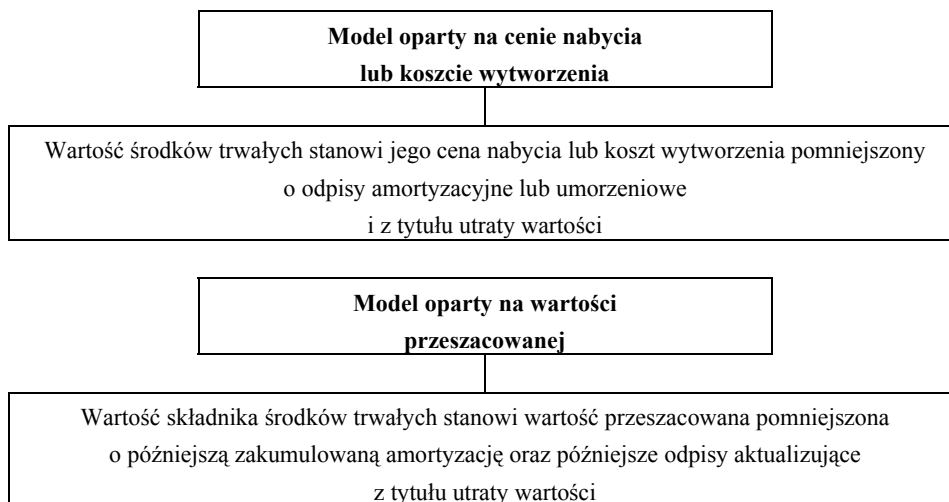
²³ Art. 32 ust. 1-3 Uor.

²⁴ H. Buk, I. Kaczmarzyk: Wycena bilansowa środków trwałych. Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej. Red. E. Walińska. Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 94.

²⁵ Krajowy Standard Rachunkowości Nr 4 „Utrata wartości aktywów” (Dz.U. MF z dnia 20 lipca 2007 r., Nr 8, poz. 46).

- model oparty na cenie nabycia lub koszcie wytworzenia,
- model oparty na wartości przeszacowanej.

Na rysunku 2 zaprezentowano istotę obu modeli wyceny.

Rys. 2. Modele wyceny rzeczowych aktywów trwałych

Źródło: R. Serdyński, M. Krupa, A. Stawowy, S. Jałowiecka-Madeja: Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Poltext, Warszawa 2009, s. 39.

Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż ustawodawca w Uor wskazując do wyceny środków trwałych na dzień bilansowy model oparty na wartości przeszacowanej, miał na myśli wartość przeszacowaną, ustaloną w drodze aktualizacji wynikającej z odrębnych przepisów. Natomiast określony w MSR 16 model wartości przeszacowanej pozwala na wycenę środków trwałych w wartości godziwej. Model ten może być stosowany dla tych aktywów, których wartość godziwą da się wiarygodnie określić.

3. Prezentacja środków trwałych w sprawozdaniu finansowym firmy

Wiadomo, że sprawozdania finansowe są podstawowym źródłem informacji na temat sytuacji oraz rezultatów działalności gospodarczej w danym okresie. Informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych są przedmiotem badań analitycznych, których celem jest ocena działalności określonej jednostki gospodarczej. Analiza danych zawartych w sprawozdaniach finansowych, które są efektem końcowego przetwarzania informacji w systemie rachunkowości, stanowi ważną czynność procesu poznawczego rachunkowości²⁶.

²⁶ E. Nowak: Analiza sprawozdań finansowych. PWE, Warszawa 2008, s. 32.

Wartość i struktura aktywów będących w posiadaniu jednostki rzutuje na możliwości i efekty prowadzonej działalności gospodarczej. Sposób przyporządkowania określonych zasobów do aktywów trwałych lub obrotowych, lub ich całkowita wartość, wpływa na elastyczność przedsiębiorstwa i jego zdolności adaptacyjne w stosunku do zmian zachodzących w otoczeniu gospodarczym. Analiza struktury aktywów, z uwzględnieniem specyfiki i rozmiarów prowadzonej działalności gospodarczej, pozwala ocenić prawidłowość zaangażowania poszczególnych zasobów.

Środki trwałe to składnik aktywów trwałych. Można o nich powiedzieć, iż są kategorią bilansową w tym znaczeniu, że wpływają na kształt bilansu, jego strukturę, wartość wybranych pozycji oraz ogólną sumę bilansową. W bilansie środki trwałe wykazuje się zasadniczo w aktywach w pozycji A.II.1. Ponieważ wartość środków trwałych może ulegać zmianie to oprócz ich ujęcia w pozycji aktywów A.II.1, widoczne będą również skutki wzrostu (spadku) ich wartości w pozycjach pasywów A.V i A.VIII.

Ponadto, jeżeli wystąpią różnice przejściowe w wartości księgowej i podatkowej środków trwałych w bilansie mogą się dodatkowo pojawić: w aktywach pozycja A.V.1. – Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego, w pasywach pozycja B.I.1 – Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego.

W rachunku zysków i strat prezentowane są efekty prowadzonej przez jednostkę działalności gospodarczej, która obejmuje wszelkie podejmowane przez nią działania stanowiące przedmiot jej działalności, jak również czynności towarzyszące, służące realizacji tych działań, ściśle z nimi związane i z nich wynikające²⁷. Zatem rachunek zysków i strat wyraża rezultaty działania przedsiębiorstwa w kategoriach przychodów, kosztów oraz zysków i strat nadzwyczajnych²⁸.

W związku z tym, że środki trwałe powodują zmiany w strumieniach w rachunku zysków i strat, można powiedzieć, że jest to kategoria wynikowa. Skutki finansowe wynikające z bieżącej oraz okresowej wyceny środków trwałych są wykazywane w segmencie pozostałej działalności operacyjnej rachunku zysków i strat. Skutki finansowe wynikające ze zbycia środków trwałych wykazywane są odpowiednio w pozycji G.I. – Zysk ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych, lub w pozycji H.I. – Strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych. Skutki finansowe bieżącej i okresowej wyceny oraz ponoszone koszty i przychody dotyczące środków trwałych wykazywane są odpowiednio: przychody w pozycji G.III. – Inne przychody operacyjne, natomiast koszty w pozycji H.III. – Inne koszty operacyjne.

²⁷ E. Drelisak, D. Kania: Sprawozdanie finansowe za 2005 rok. ODDK, Gdańsk 2005, s. 199.

²⁸ I. Kondratowicz: Rachunek zysków i strat. Teoria i praktyka. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania, Warszawa 2006, s. 23.

Należy również zwrócić uwagę, iż w segmencie pozostałej działalności operacyjnej brakuje pozycji dotyczącej skutków aktualizacji majątkowych „in plus”.

Kolejnym elementem sprawozdania finansowego jest informacja dodatkowa. Informacja dodatkowa powinna zawierać istotne dane i objaśnienia niezbędne do tego, aby sprawozdanie finansowe rzetelnie i jasno przedstawiało sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki, a w szczególności obejmować:

- wprowadzenie do sprawozdania finansowego, zawierające opis przyjętych zasad rachunkowości, w tym metod wycen i sporządzania sprawozdania finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru, oraz przedstawienia przyczyn i skutków ich ewentualnych zmian w stosunku do roku poprzedzającego,
- dodatkowe informacje i objaśnienia²⁹.

W pierwszej części, czyli we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego informacja dodatkowa zaleca w pkt. 7 omówienie przyjętych przez jednostkę zasad (polityki) rachunkowości w tym metod wyceny aktywów i pasywów (w tym amortyzacji).

W części informacji dodatkowej zwanej dodatkowymi informacjami i objaśnieniami jednostka ma obowiązek wykazać w pkt. 1.1 szczegółowy zakres zmian wartości m.in. środków trwałych, zawierających stan tych aktywów na początek roku obrotowego, zwiększenia i zmniejszenia z tytułu aktualizacji wartości, nabycia, przemieszczenia wewnętrznego oraz stan końcowy, a dla majątku amortyzowanego – podobne przedstawienie stanów i tytułów zmian dotyczących amortyzacji lub umorzenia. Obowiązkiem jednostki jest również wykazanie wartości gruntów użytkowanych wieczystość oraz wartości nieamortyzowanych lub nieumarzanych przez jednostkę środków trwałych, używanych na podstawie umów najmu, dzierżawy i innych umów, w tym z tytułu umów leasingu. Natomiast w pkt. 1.2 jednostka powinna pokazać wysokość i wyjaśnić przyczyny odpisów aktualizujących środki trwałe³⁰.

Obowiązek zamieszczenia tych informacji i ich postać określa poz. I/1 załącznika nr 1 do Uor, przy czym wymóg ten wynika z art. 15 ust. 3 IV Dyrektywy UE. Jak jednak wykazuje praktyka – wdrożenie postanowień Dyrektywy i ustawy nie następuje umiejętnie, co zubaża wartość poznawczą danych zawartych w tabeli³¹.

²⁹ Por. Sprawozdanie finansowe bez tajemnic. Red. G. Świdorska. Difin, Warszawa 2008, s. 2-28; E. Drelisak, D. Kania: Informacja dodatkowa. ODDK, Gdańsk 2006, s. 7.

³⁰ Załącznik nr 1 Uor.

³¹ B. Muszyńska: Dodatkowe informacje i objaśnienia o zmianach wartości aktywów trwałych. „Rachunkowość” 2008, nr 2, s.12.

Podsumowanie

Zaprezentowane rozważania pokazują, że wycena środków trwałych musi być rozpatrywana na kilku płaszczyznach. Biorąc pod uwagę długi okres ich używania przez podmioty gospodarcze, procedury wyceny są stosowane w wielu okolicznościach. Pojawiają się różne sytuacje zmuszające jednostkę do ustalenia wartości środków trwałych. Wymienić tu można sytuacje typowe, takie jak ustalenie wartości początkowej czy systematycznie dokonywane odpisy amortyzacyjne. Jednostki mogą się również spotkać z sytuacjami, które zmuszają podmiot do weryfikacji bieżącej wartości bilansowej, czyli takim jak ulepszenie, aktualizacja wartości. Pomimo tego, że polskie i międzynarodowe regulacje bilansowe w większości kwestii związanych z wyceną środków trwałych są zgodne, standardy przewidują w wielu przypadkach znacznie szerszy wachlarz możliwości, a także do wielu kwestii podchodzą w sposób bardziej precyzyjny. Rodzi to konieczność wykorzystania rozwiązań opisanych w MSR. Dlatego dla prawidłowej wyceny środków trwałych, która pozwoli zapewnić rzetelność informacji prezentowanej w sprawozdaniu finansowym, także te jednostki, które nie mają obowiązku stosowania MSR, powinny w kwestiach wątpliwych korzystać z nich.

VALUATION AND FINANCIAL REPORTING PROBLEMS IN A FIELD OF FIXED ASSETS

Summary

The present article illustrates category and methods of valuation of Fixed Assets. The problems are demonstrated according to Polish regulations of accounting, tax law, and International Accounting Standards. The regulations are congruent although some discrepancies occur. IAS are more detailed in nuances, e.g. of investment properties. The way of presentation of them in financial statement has been shown, too.

WYCENA EKSPOZYCJI KREDYTOWYCH BANKU KOMERCYJNGO

Wprowadzenie

Dla banku głównym i najbardziej dochodowym przedmiotem działalności jest działalność kredytowa, zatem właściwa wycena ekspozycji kredytowych ma ogromne znaczenie. Poza tym działalność kredytowa jest obciążona znacznym ryzykiem kredytowym, zatem wycena ekspozycji kredytowych jest ściśle powiązana z ich klasyfikacją według stopnia ryzyka. Jednym z takich obligatoryjnych instrumentów dywersyfikacji ryzyka kredytowego jest tworzenie odpisów aktualizujących wartość należności kredytowych. Ten odpis aktualizujący, w bankach stosujących polskie prawo bilansowe, przyjmuje formę rezerw celowych, a w bankach stosujących postanowienia Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR) – odpisu z tytułu utraty wartości. Systemy tworzenia odpisów aktualizujących w postaci rezerw celowych według ustawy o rachunkowości oraz odpisu z tytułu utraty wartości według MSR, są odmienne i wiele je różni. Zatem może to powodować znaczące różnice w wycenie ekspozycji kredytowych. Celem artykułu jest zaprezentowanie zasad wyceny ekspozycji kredytowych w ujęciu przepisów prawnych krajowych i MSR – przedstawienie podobieństw i różnic mających wpływ na jakość analizy finansowej.

1. Pojęcie, istota i znaczenie ekspozycji kredytowych dla banku

Pojęcie ekspozycji kredytowej wprowadza rozporządzenie wykonawcze do ustawy o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r.¹ –rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków². Ekspozycje kredytowe oznaczają „[...] bilansowe należności z tytułu kredytów i pożyczek, skupionych wierzytelności, czeków i weksli, zrealizowanych gwarancji, innych wierzytelności o podobnym

---

¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2009 r., Nr 152, poz. 1223 z późn. zm.).

² Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (Dz.U. z 2008 r., Nr 235, poz. 1589 z późn. zm.).

charakterze oraz udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym, z wyłączeniem:

- a) odsetek i prowizji, także skapitalizowanych,
- b) wierzytelności od podmiotów zależnych od banku, jeżeli:
  - zaangażowanie kapitałowe banku w te podmioty wyceniane jest metodą praw własności, na podstawie art. 63 ustawy o rachunkowości, oraz
  - poziom rezerw tworzonych przez te podmioty jest nie wyższy niż poziom obliczony zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniu³.

Potocznie pojęcie ekspozycji kredytowych i należności kredytowych stosuje się zamiennie. Zagadnienie ekspozycji kredytowej poruszają także Rekomendacje Komisji Nadzoru Finansowego (Bankowego) „R”, „S” i „T”⁴. Rekomendacje te definiują bilansową ekspozycję kredytową jako aktywa finansowe zaklasyfikowane do kategorii: „pożyczki i należności”, „inwestycje utrzymywane do terminu zapadalności” lub „dostępne do sprzedaży”. Nadzór nad działalnością bankową rekomenduje także, aby banki prowadziły odpowiednią dokumentację poszczególnych ekspozycji kredytowych bądź grup ekspozycji.

Z pojęciem ekspozycji kredytowej wiąże się pojęcie należności oraz pojęcie kredytu bankowego. Pojęcie należności nie zostało zdefiniowane w ustawie o rachunkowości, jak również w MSR-ach. Jako składnik aktywów, powinny spełniać wymogi ustawowe stawiane aktywom⁵. Najbardziej charakterystycznymi należnościami bankowymi są udzielone kredyty i pożyczki. Operacje kredytowe są podstawą działalności bankowej i decydują tym samym o istnieniu banków na rynku, ale też są najbardziej ryzykowne. Podstawową cechą kredytu jest to, że jest on źródłem finansowania zwrotnym, odpłatnym i celowym⁶. Prawo bankowe definiuje pojęcie umowy kredytowej, stanowiąc, że jest to umowa, w której bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu⁷.

Banki oferują bardzo szeroki wachlarz kredytów, a ze względu na ich znaczenie dla działalności bankowej, niezwykle istotnym staje się odpowiednie szacowanie ich wartości.

³ Ibid., § 1 pkt 2.

⁴ www.knf.gov.pl – Rekomendacje dla banków.

⁵ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3, ust. 1, pkt 12.

⁶ Por. I. Heropolitańska, E. Borowska: Kredyty i gwarancje bankowe. Twigger, Warszawa 2000.

⁷ Por. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2002 r., Nr 72, poz. 665 z późn. zm.), art. 69, ust. 1.

2. Klasyfikacja ekspozycji kredytowych w bankach na potrzeby ich wyceny

Najważniejszym aspektem prawidłowej wyceny ekspozycji kredytowych jest ich właściwa klasyfikacja. Banki przyporządkowują ekspozycje kredytowe do odpowiedniej kategorii ryzyka, dzieląc je na cztery grupy:

- I. Ekspozycje wobec Skarbu Państwa (kategorie należności: normalne, wątpliwe i stracone),
- II. Ekspozycje wynikające z pożyczek i kredytów detalicznych (kategorie należności: normalne i stracone),
- III. Pozostałe ekspozycje kredytowe wobec osób fizycznych udzielone na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego (kategorie należności: normalne, pod obserwacją, poniżej standardu, wątpliwe i stracone),
- IV. Pozostałe ekspozycje kredytowe (kategorie należności: normalne, pod obserwacją, poniżej standardu, wątpliwe i stracone)⁸.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów⁹ ekspozycje kredytowe (należności) klasyfikuje się w odniesieniu do pozostałych ekspozycji kredytowych na podstawie:

1. Kryterium terminowości spłaty kapitału lub odsetek w odniesieniu do:
  - a) ekspozycji kredytowych wobec Skarbu Państwa,
  - b) ekspozycji kredytowych wobec osób fizycznych, udzielonych na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego;
2. Dwóch niezależnych od siebie kryteriów:
  - a) terminowości spłaty kapitału lub odsetek,
  - b) sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika.

W bankach można mówić o ekspozycjach kredytowych zarządzanych indywidualnie i zbiorczo. Klasyfikacja ekspozycji kredytowych w ujęciu indywidualnym oznacza pełny przegląd wszystkich ekspozycji kredytowych z jednoczesnym wyodrębnieniem tych ekspozycji kredytowych, które utraciły wartość bilansową. Ewentualne ustalenie wysokości tworzonego odpisu aktualizującego dokonywane jest więc odrębnie dla każdej ekspozycji kredytowej. Natomiast klasyfikacja ekspozycji kredytowych w ujęciu grupowym zakłada, iż należy przyjąć także, że utrata wartości dla danej ekspozycji kredytowej będzie dotyczyć jednocześnie pozostałych ekspozycji kredytowych, które wykazują pewien stopień podobieństwa z ekspozycją rozpatrywaną indywidualnie.

⁸ Por. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw..., op. cit.

⁹ Por. ibid.

3. Ogólne zasady wyceny ekspozycji kredytowych

Założenia koncepcyjne definiują pojęcie wyceny jako „[...] proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mają zostać ujęte i wykazywane w bilansie oraz rachunku zysków i strat”¹⁰. Od 2005 r. z punktu widzenia stosowania zasad wyceny składników i aktywów oraz zasad sporządzania sprawozdań finansowych banków, banki w Polsce dzieli się na dwie grupy. Pierwsza grupa obejmuje banki, które nie są zobligowane prawem do sporządzania sprawozdania finansowego zgodnie z MSR; stosują w kwestii wyceny ekspozycji kredytowych postanowienia polskiego prawa bilansowego. Druga grupa obejmuje banki, które są zobligowane do sporządzania sprawozdania finansowego zgodnie z MSR i stosowania postanowień tych standardów. Według przepisów krajowych na ekspozycje kredytowe w bankach należy tworzyć „rezerwy celowe”, a według zapisów MSR – należy tworzyć odpis z tytułu utraty wartości. Może to prowadzić do problemów z porównywalnością sprawozdań finansowych.

Generalnie w momencie początkowego ujęcia (w dniu zawarcia transakcji) bank wycenia ekspozycje kredytowe według wartości godziwej uiszczonej zapłaty. Koszty transakcji, które mogą być bezpośrednio przypisane tej transakcji, zwiększają tę cenę nabycia¹¹. Uregulowania w zakresie wyceny bilansowej należności kredytowych zawiera:

1. Według prawa krajowego – rozporządzenie określające szczególne zasady rachunkowości banków¹², które w § 36 ust.1 pkt 2 stanowi, że kredyty i pożyczki oraz inne należności banku, które nie zostały zaklasyfikowane jako przeznaczone do obrotu, wycenia się na dzień bilansowy według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem metody efektywnej stopy procentowej oraz co bardzo istotne – z uwzględnieniem odpowiednio przepisów w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków. Zgodnie z przepisami krajowymi należności bankowe są wykazywane w bilansie według wartości netto po uwzględnieniu rezerw celowych.
2. Według zapisów MSR (MSR nr 39 „Instrumenty finansowe – ujmowanie i wycena” (§ 46)¹³) – kredyty i pożyczki wycenia się na dzień bilansowy we-

¹⁰ Założenie koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych. W: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. SKwP, Warszawa 2007, § 99.

¹¹ Por. Rozporządzenie Ministra Finansów z 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz.U. z 2010 r., Nr 191, poz. 1279 z późn. zm.); Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 39 „Instrumenty Finansowe: ujmowanie i wycena”. W: rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z późniejszymi zmianami, § 43.

¹² Rozporządzenie Ministra Finansów z 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków, op. cit..

¹³ Por. MSR nr 39 Instrumenty finansowe – ujmowanie i wycena, op. cit.

dług zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem metody efektywnej stopy procentowej. Zamortyzowany koszt składnika aktywów finansowych jest to kwota, w jakiej składnik aktywów finansowych wycenia się w momencie początkowego ujęcia, pomniejszona o spłaty kapitału oraz powiększona lub pomniejszona o ustaloną z zastosowaniem efektywnej stopy procentowej skumulowaną amortyzację wszelkich różnic pomiędzy wartością początkową a wartością w terminie wymagalności, oraz pomniejszona o wszelkie odpisy z tytułu utraty wartości lub nieściągalności.

4. Zasady wyceny ekspozycji kredytowych według przepisów polskiego prawa bilansowego

Wycena bilansowa ekspozycji kredytowych zależy w dużej mierze od wysokości dokonanych odpisów z tytułu rezerw celowych na należności kredytowe. Zasady tworzenia rezerw celowych na należności kredytowe reguluje w sposób szczegółowy rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r.¹⁴, zgodnie z którym podstawę tworzenia rezerw celowych stanowi wartość ekspozycji kredytowej bez uwzględnienia utworzonych rezerw celowych, ale z uwzględnieniem przewidywanej, w związku z restrukturyzacją zadłużenia, kwoty umorzenia części ekspozycji kredytowej. „Banki tworzą rezerwy na ryzyko związane z ich działalnością, zwane rezerwami celowymi w odniesieniu do ekspozycji kredytowych zaklasyfikowanych do: kategorii „normalne” (w zakresie ekspozycji kredytowych wynikających z pożyczek i kredytów detalicznych), kategorii „pod obserwacją” oraz grupy „zagrożone” (czyli kategorii „poniżej standardu”, „wątpliwe” i „stracone”)¹⁵. Wysokość tworzonych rezerw celowych może być ustalana zgodnie z rozporządzeniem według procedury: uniwersalnej lub indywidualnej¹⁶.

Odpisy z tytułu rezerw celowych na ryzyko związane z ekspozycjami kredytowymi wynikającymi z pożyczek i kredytów detalicznych, zaklasyfikowanymi do kategorii „normalne” tworzy się w wysokości co najmniej wymaganego poziomu rezerw, stanowiącego 1,5% podstawy tworzenia rezerw celowych (§ 3 ust. 1 rozporządzenia). Natomiast rezerwy celowe na ryzyko związane z ekspozycjami kredytowymi zaklasyfikowanymi do kategorii „pod obserwacją” i grupy „zagrożone”, tworzy się na podstawie indywidualnej oceny ryzyka obciążającego daną ekspozycję, jednak w wysokości, co najmniej wymaganego poziomu rezerw, stanowiącego

¹⁴ Por. rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków.

¹⁵ Por. Ibid., § 2, ust.1, pkt 1

¹⁶ Por. T. Orzeszko: Rezerwy na ryzyko kredytowe jako przedmiot norm rachunkowości bankowej. W: Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki. Red. Z. Messner. Tom II. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2006, s. 348.

w relacji do podstawy tworzenia rezerw celowych: 1,5% – w przypadku kategorii „pod obserwacją”; 20% – w przypadku kategorii „poniżej standardu”; 50% – w przypadku kategorii „wątpliwe”; 100% – w przypadku kategorii „stracone”.

Podstawę tworzenia rezerw celowych na ryzyko związane z ekspozycjami kredytowymi, zakwalifikowanymi do kategorii „pod obserwacją” lub grupy zagrożone, można pomniejszyć o wartość prawnych zabezpieczeń. Jednak zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r., nie wszystkie prawne zabezpieczenia kredytu dają stu procentową podstawę pomniejszenia rezerwy celowej¹⁷.

Ekspozycje kredytowe stanowiące należności umorzone, przedawnione lub nieściągalne odpisuje się w ciężar utworzonych na nie rezerw celowych. Rezerwy celowe rozwiązuje się po wygaśnięciu przyczyn ich utworzenia¹⁸.

5. Zasady wyceny ekspozycji kredytowych według postanowień MSR

Wycena ekspozycji kredytowych, w przypadku banków stosujących postanowienia MSR, zależy od prawidłowo dokonanych odpisów z tytułu utraty wartości na należności kredytowe (zgodnie z MSR nr 39). Procedura szacowania takich odpisów wygląda odmiennie niż w przypadku banków stosujących polskie prawo bilansowe. Należy jednak zaznaczyć, iż wszystkie banki, na potrzeby sprawozdawczości bankowej, jak i ustalenia podstawy opodatkowania, muszą stosować przepisy odnoszące się do rezerw celowych w zakresie klasyfikacji do kategorii ryzyka.

„Odpis aktualizacyjny z tytułu utraty wartości to nadwyżka bilansowa danego kredytu nad jego wartością odzyskiwaną”¹⁹ i jeśli wystąpią obiektywne przesłanki utraty wartości wówczas taki odpis zostaje dokonany. Przesłanki utraty wartości występują jako efekt jednego lub kilku zdarzeń, które wystąpiły po powstaniu należności kredytowej oraz zdarzenie to musi mieć wpływ na oszacowane przepływy pieniężne wiarygodnie zmierzone. MSR 39 wymaga od banku ustalenia na każdy dzień bilansowy czy występują obiektywne dowody na to, że nastąpiła utrata wartości pojedynczego składnika aktywów lub grupy aktywów wycenianych według zamortyzowanego kosztu nabycia²⁰. Według § 59 MSR nr 39 podstawą

¹⁷ Por. rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków; A. Wszelaki: Wykorzystanie rezerw celowych w podejmowaniu decyzji zarządczych w bankach. W: Zintegrowany system pomiarów dokonań w rachunkowości. Red. H. Buk i A. Kostur. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009.

¹⁸ Por. Ibid., § 9.

¹⁹ E. Popowska, W. Wąsowski: Rachunkowość bankowa po zmianach. Difin, Warszawa 2008, s. 191.

²⁰ Por. ibid.; MSR nr 39..., op. cit., § 58.

rozpoznania rezerw są wyłącznie straty poniesione. Każdy bank stosujący MSR powinien ocenić swoje wszystkie ekspozycje kredytowe (należności kredytowe) pod kątem zagrożenia utraty wartości. Ogólny model utraty wartości nie został zdefiniowany w MSR. MSR nr 39 wskazuje jednak, że można zastosować modele statystyczne lub matematyczne, lub też wykorzystać bazę danych historycznych kredytów.

Oceny utraty wartości dla poszczególnych należności kredytowych dokonuje się wówczas, gdy te należności kredytowe stanowią indywidualnie istotne pozycje sprawozdawcze z punktu widzenia czynników, które mają wpływ na przyszłe przepływy pieniężne. Ekspozycje kredytowe oceniane indywidualnie pod kątem zagrożenia, wobec których stwierdzono potrzebę ustanowienia rezerwy (utrata wartości), nie są włączane do grupowej oceny pod kątem zagrożenia. Oceny utraty wartości dla portfela kredytowego dokonuje się dla grupy kredytów, co do których uznano, iż indywidualnie nie są istotne. Portfele te to grupy podobnych produktów bankowych i wszystkie produkty muszą być przyporządkowane do zdefiniowanych portfeli. Utrata wartości rozpoznana dla grupy kredytów stanowi wstępny krok poprzedzający identyfikację utraty wartości dla pojedynczych kredytów, które poddane były ocenie łącznej. W momencie gdy dostępna staje się informacja umożliwiająca indywidualną ocenę utraty wartości kredytu znajdujących się w portfelu, kredyty te wyłącza się z grupy (MSR nr 39).

Utrata wartości kredytu wycenianego według zamortyzowanego kosztu jest ustalana przy użyciu pierwotnej efektywnej stopy procentowej dla danego kredytu. Dla krótkoterminowego zadłużenia generalnie nie przeprowadza się wyceny, gdyż jest to nieefektywne.

Proces oszacowania utraty wartości przebiega w trzech etapach:

1. Analiza czynników (czy wystąpiły czynniki trwałej utraty wartości).
2. Wyliczenie utraty wartości, czyli oszacowanie trwałej utraty wartości.
3. Rozpoznanie straty, czyli zaksięgowanie utraty wartości²¹.

MSR nr 39 stanowi (§ 59), iż czynnikami utraty wartości, czyli obiektywnymi przesłankami pozwalającymi stwierdzić, że nastąpiła utrata wartości kredytu, czyli rzeczywista strata, mogą być na przykład:

- znaczące kłopoty finansowe dłużnika,
- naruszenie warunków umowy kredytowej,
- prawdopodobieństwo, że dłużnik będzie postawiony w stan upadłości lub restrukturyzacji finansowej,
- brak aktywnego rynku na rzeczowe zabezpieczenia kredytu itp.²².

²¹ Por. E. Popowska, W. Wąsowski: Op. cit., s. 194.

²² Por. MSR nr 39 Instrumenty..., op. cit.

W związku z tym, iż utrata wartości nie jest wynikiem oddzielnego zdarzenia, lecz połączonym efektem kilku zdarzeń, należy również wziąć jeszcze pod uwagę czynniki związane z kredytobiorcą, np.:

- zdolność obsługi zadłużenia, historię obsługi długu,
- wielkość kapitału własnego oraz wyniku finansowego i ogólną sytuację finansową,
- porównanie do wyników branżowych,
- ryzyko kraju.

Dla oszacowania straty z tytułu trwałej utraty wartości należy ustalić przyszłe oczekiwane spłaty kapitału i odsetek, a jeżeli przewiduje się, że należność kredytowa będzie spłacona z zabezpieczenia, to wówczas wyliczenie wartości bieżącej kredytu powinno obejmować oprócz dyskontowania przyszłych przepływów pieniężnych wynikających z umowy także dyskontowanie wpływów ze sprzedaży zabezpieczenia. Bank bezwzględnie powinien uwzględnić w wycenie tylko te zabezpieczenia, które będą mogły być użyte do spłaty wycenianego kredytu²³.

W związku z koniecznością dokonywania testu na utratę wartości należności kredytowej, banki, które dokonują odpisów aktualizacyjnych zgodnie z MSR (MSR nr 39), klasyfikują należności kredytowe do poszczególnych kategorii ryzyka: normalne, pod obserwacją i zagrożone. W szczegółowym przyporządkowaniu należności do poszczególnych kategorii banki mogą się posłużyć kryteriami rozporządzenia Ministra Finansów z 18 grudnia 2008 r., natomiast wysokość odpisów aktualizacyjnych określają zasady zawarte w MSR 39.

Kryteria określone w rozporządzeniu Ministra Finansów z 16 grudnia 2008 r. i kryteria określone przez MSR nr 39 mogą w niektórych przypadkach wskazywać na rozbieżne kategorie należności. Wówczas zawsze dla banku, jako przeważające, należy uznać postanowienia MSR, ale z uwagi na zasadę ostrożności powinno się tę należność wykazać jako „pod obserwacją”.

Podsumowanie

Wycena ekspozycji kredytowych to problem trudny i złożony. Sposób wyceny w głównej mierze zależy od tego, czy bank stosuje postanowienia polskiego prawa bilansowego czy Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Nowe rozporządzenie w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków z 2010 r., stanowiące uzupełnienie ustawy o rachunkowości, zbliżyło sposób bilansowego ujęcia ekspozycji (należności) kredytowych do rozwiązań międzynarodowych. Wycena należności kredytowych jest prowadzona według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem metody efektywnej stopy procentowej,

---

²³ Por. *ibid.*, s. 197.

skorygowanego w przypadku polskiego prawa o odpisy z tytułu rezerw celowych na należności, a w przypadku postanowień MSR – o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Sposób ustalania tych odpisów może powodować rozbieżności w wysokości oszacowanych na dzień bilansowy należności, kredytowych.

VALUATION OF CREDIT EXPOSURES OF A COMMERCIAL BANK

Summary

The article presents the principles of the valuation of credit exposures from the point of view of the Polish legal regulations on accountancy and the International Accountancy Standards (IRS), since the method of valuation of credit exposures depends on whether the bank prepares its financial statement on the basis of the regulations set by the Polish accounting law or by the provisions laid down in the IRS. The accounting valuation of credit receivables is carried out according to the depreciated cost, applying for this purposes the methodology of the effective interest rate, adjusted in compliance with the Polish law with target reserves for receivables and in case of the provisions laid down by the IRS – with write-offs for impairment losses. The systems of creation of allowances in form of target reserves in compliance with the law on accountancy and from impairment losses, according to the IRS are disparate and many elements make them different. In consequence, this fact may cause significant differences in the valuation system of credit exposures.